Ne Nerededir?

DÜNYAMIZIN ÇEVRESİNDE YOLCULUK

Çin seddi - kanguru -
sünger avcıları - Dol
Hıdrellez - bambu - p
Süveyş kanalı - Eiff
Kırkpınar güreşleri
Gize sfenksi - mehte
kimono - Milo venüsü
Assuan barajı - Babi
Oğuzlar - Mariana çuk
Beyaz Saray - tütün
kahve - Elche palmiy
Anıtkabir - sam yeli
Niagara çavlanı - sek
Göreme peribacaları
Sibirya taygaları -
Nemrut dağı tapınağı

Ne Neredir?

Eseri hazırlayan eğitim yönetmenleri :

SIMONNE MONLAÜ GEORGES MONLAÜ

TÜRK EĞİTİMİNE GÖRE DÜZENLEYEN
MEHMET ARSEVEN

Resimler :

PHILIPPE DAURE
JACQUES POIRIER

BASKAN YAYINLARI A.Ş.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

Aynı seride yayımlanan «Neden Niçin?» «Bu Nedir?» ve «Bu Nasıl Çalışır?» isimli kitaplar gibi, bu eserde de, sık sık gençlerin aklını kurcalayan ve anne babaların sürekli olarak karşılaştıkları sorulara genel, olumlu ve açık cevaplar vermek amacı güdülmüştür.

Bu amaçtan ayrılmamak için, coğrafyanın geniş konularına el atarken, çok ayrıntılı bilgilerle genç okuyucuları sıkmaktan ve öğrenme meraklarını daha başlangıçta köreltmekten kaçınılmıştır.

Çünkü, herşeyden önce okuyucunun ilgisini uyandırmak, kendi kendine bir şeyler bulma ve öğrenme zevkini ön plânda tutmak gerekmektedir. Bizce genç beyinlere yüklenen bunca bilgiyi daha canlı ve unutulmayacak hâle getirmenin en emin yolu budur.

Ancak, yeryüzünün bütün zenginliklerini bir kitabın sayfaları arasına sığdırmak imkânsız olduğundan, çok belirli nitelikleriyle, benzerlerinden ayrılan ilgi çekici konular üzerinde duruldu.

Seçilen konular on büyük bölümde sınıflandırıldı ve her bölüme konuyla ilgili bir harita eklendi. Bu haritaların üzerinde de, o bölümde geçen bütün konuların numaraları bir bir gösterildi. Böylece, bir yerin gerçek konumunu harita üzerinde aramak, ya da haritada yazılı bir numaradan hareket ederek istenilen açıklamayı metinde bulmak, çok eğlenceli - o ölçüde de faydalı - bir oyun şekline getirildi.

Tabiî daha büyük öğrencilerin - veya daha meraklıların - gerektiğinde herhangi bir yerin kesin konumunu bulmak için, ayrıntılı bir atlasa bakmaları yerinde olur. Bu da çocuklara başka bir araştırma konusu sağlayabilir.

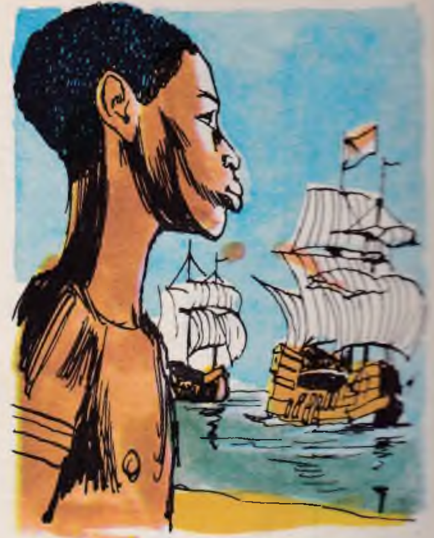
Bu eserde yer alan maddeler, alfabe sırasına göre değil de, ilgili oldukları konuya göre taplandığından, aranılan maddeleri kolayca bulabilmek için, kitabın sonunda verilen ve her maddenin yerini sayı sırasına göre gösteren alfabetik arama cetveline başvurmak gerekir.

Bütün bu eğlenceli araştırmalar, çocuklara bir yandan öğrenmek, bir yandan da hoş vakit geçirmek için güzel bir fırsat yaratacaktır...

Okuma bilmeyen küçüklerin, güzel resimlerine bakarak oyalanacakları, daha büyüklerin harita üzerinde keşif oyununa katılacakları, abla ve ağabeylerin de belki yepyeni bilgiler bulacakları «Ne Nerededir?» böylece hepinizi dünya çevresinde eğlenceli ve öğretici bir yolculuğa çekip götürecektir.

Hepinize iyi yolculuklar!..

Keşifler

Mare Nostrum 1

Avrupa, Asya ve Afrika kıtaları arasında uzanan geniş Akdeniz, Eskiçağ denizcilerinin ilgisini çeken ilk büyük keşif alanı oldu. Denizcilik ve ticarette çok ileri olan Fenike'liler, daha büyük ticaret merkezi Gadir'i (sonradan Gades oldu, bugün İspanya'nın limanı Cadiz) kurmadan önce, Cebelitarık Boğazı'nı geçtiler ve Britanya Okyanusu'nun (Manş Denizi) kuzey kıyılarını keşfe çıktılar. Daha sonra Yunan'lılar doğu Akdeniz'i ele geçirdiler. Yüzyıldan çok süren savaşlarla Yunanistan ve Kartaca üstünlüğüne son veren Roma'lılar, Akdeniz'de kıyısı olan bütün ülkeler üzerinde egemenlik kurarak, burayı büyük bir iç deniz hâline getirdiler ve ona Lâtincede «bizim deniz» anlamına gelen «Mare nostrum» adını verdiler.

Odysseus'un Destanı 2

Eski Yunan şairi Homeros, Truva savaşına katıldıktan sonra ülkesine dönmek üzere yola çıkan İthake kralı Odysseus'un yaptığı, çok heyecanlı ve tabiatüstü olaylarla dolu bir yolculuğu anlatır. Bu hayâl ürünü eserin adı **Odysseia**'dır: Homeros'un bu kahramanlık destanı, ayrıca büyük seyahat ve macera romanlarının da ilki ve en ünlüsüdür. Olay, o devirde Yunan'lıların en iyi tanıdığı bölgelerde geçer: Doğu Akdeniz ve Karadeniz, Küçük Asya, yani Anadolu (Truva şehri de burada kurulmuştu) ve Yunan takımadalarını meydana getiren adaların birçoğu. Destanın kahramanı olan yiğit kral, korkusuz gezgin Odysseus, aynı zamanda kâşiflerin, yeni yerler görüp tanımak aşkıyla yanıp tutuşanların da sembolüdür.

Siyah Kıta 3

Ekvator çizgisiyle ikiye bölünen geniş Afrika kıtası, kuzey kısımları hariç, çok uzun bir süre Avrupa'lılar tarafından yeterince tanınamadı. Siyah Afrika'nın bu esrarlı kıyılarında dolaşmak cesaretini gösterenler ilk Portekiz'liler oldular. Lanzarotti Malocelli'nin 1312'de Lanzarotte adalarını (Kanarya Adaları) ve Gonçalvo Velho Cabral'ın 1431'de Asor Adaları'nı keşfetmelerinden sonra, Avrupa'lıların bu kıtaya karşı ilgisi arttı ve yavaş yavaş Beyaz Burun (1441), Yeşil Burun (1445), sonra Guinea (1471) ve nihayet Kongo'ya kadar ulaşıldı (1482). Böylece, Güney Afrika Burnu'nun ilk defa 1487'de Bartolomeu Dias tarafından dolaşılmasından önce, Avrupa'lılar hemen hemen bütün Atlas Okyanusu kıyılarını tanımış oldular.

Su Kıtası 6

Suyla çevrili geniş topraklardan meydana gelen öbür dört kıtaya karşılık, Okyanusya, üzerine irili ufaklı adalar serpilmiş engin denizlerden kuruludur. Çoğu volkanik veya mercan adası olan Okyanusya Adaları, içlerinden başta Avustralya adası olmak üzere on kadarı hariç, genellikle küçüktürler; fakat sayıları o kadar fazladır ki bu adaların hepsini keşfetmek ve birer birer dolaşmak için yüzlerce yıl gerekmiştir. 18'inci yüzyılın sonlarında Okyanusya takımadalarına uzun araştırma seferleri yapan ilk iki denizci, 1799'da Sandwich Adaları'nda yerliler tarafından merhametsizce öldürülen İngiliz kaptanı James Cook ve bu adalarda gördüğü değişik bir çiçek türünü Avrupa'ya getiren Fransız denizcisi Louis - Antoine de Bougainville'dir.

Hindistan Yolu 4

Avrupa'lılar, Uzak Doğu'daki esrarengiz ülkelerin değerli baharatını ve şâhane ipeklilerini ayaklarına kadar getiren bu yolu bilmiyorlardı ve Akdeniz ticaretini ele geçirmek isteyen denizci uluslar, Doğu'nun zenginliklerine kavuşmak hülyasıyla, bu yolu keşfetmek için pek çok sefer düzenlediler. Venedik'li gezgin Marco Polo, Asya'yı batıdan doğuya katetmeyi başardı (1271 - 1275) ve Hata ya da Hatay denilen bir ülkenin - bugünkü Çin Tükistanı - varlığını ilk o açıkladı. 1497 ile 1499 arasında, Portekiz'li Vasco da Gama, sonradan Ümit Burnu adını verdiği Fırtınalar Burnu'nu dolaşarak Hindistan'a ulaştı. Bu tarihten sonra Hindistan deniz yolu, Arap'ların Akdeniz'de son bulan eski kervan yolunun yerini aldı.

Altıncı Kıta 7

Çok uzun bir süreden beri coğrafyacılar yeryüzünü beş büyük kıtaya bölmüşlerdi: Avrupa, Asya, Afrika, Amerika ve Okyanusya. Bugün, Güney Kutbu'nun buzlarla kaplı toprakları da çok geniş, altıncı bir kıta sayılmaktadır. Oniki milyon kilometre kareden daha büyük bir alanı kaplayan bu toprakların yüzölçümü, Avrupa'nınkinden fazladır. Bu bölgelerde yer yer oldukça önemli yükseltilere rastlanır: Markham ve Sidley dağları 4300 metreyi geçer; bu dağların bilinen en yüksek noktası, Vinson tepesi de, 5140 metreye ulaşır. Zaten Güney Kutbu da deniz seviyesinin 2800 metre üstündedir. Norveç'li kâşif Amundsen'in 1911'de bu kutba ulaşmak için ne büyük güçlükler çektiği buradan da kolayca anlaşılabilir.

Yeni Dünya 5

Avrupa'lıların daha beş yüzyıl önce tanıdıkları, Avrupa'nın dört katı büyüklüğündeki Amerika kıtasına Yeni Dünya da denilir. Üç küçük gemiyle ve çoğu kürek mahkûmu olan bir avuç tayfayla çıktığı uzun ve tehlikeli bir yolculuktan sonra Antil Adaları'nda karaya ayak basan Kristof Kolomb, Hindistan'ın batı kıyılarına vardığını sanıyor ve yeni bir kıta keşfettiğini bilmiyordu. Bu nedenle, Amerika'ya çok uzun süre «Batı Hindistan» denildi. Bu yeni kıtaya bugünkü adını veren, Floransa'lı denizci Americo Vespucci oldu. Eğer Kristof Kolomb böyle bir yanılgıya düşmeseydi, bugün Amerika'nın adı Kristofya veya Kolombiya olacaktı. Oysa yalnız Güney Amerika'da bir bölge, bu korkusuz denizcinin adını taşır.

Beyaz Pack 8

Dünya'nın Kuzey Kutbu, Kuzey Buz Denizi'nin hemen ortasında yer alır; fakat hiç kalkmayan kalın bir buz örtüsü bu denizin üzerini kapladığından, ilk kâşifler kutba ulaşmak için yaya olarak veya Eskimo'lar gibi, köpeklerin çektiği kızaklarla seyahat etmek zorunda kaldılar. Kuzey Kutbu'na ilk varan, 1909 nisanında Amerika'lı kâşif Robert Peary oldu. Böylece, 400 yıldan beri başarılamayan iş, 25 yıllık bir çalışmadan sonra gerçekleştirilebildi. Okyanusun üzerinde yüzen, karlarla kaplı çok büyük buz bankizi yazın epey inceliyor ve «pack» denilen yüzer bir buz kabuğu hâline geliyordu. Bu buz kabuğunu ilk defa 1958 yazında, Amerika'lıların ünlü atom denizaltısı Nautilus, bankizin altına dalarak delmeyi başardı.

Araştırma Seferleri

Bilinmeyen Topraklar 9

Yeryüzünün araştırılmasına aralıksız devam edilmiştir. Yeni yeni keşifler yapıldıkça, Dünya'nın topografik ayrıntıları da haritalar üzerinde gittikçe daha kesin şekilde belirmeye başladı. Ancak, yer üzerinde hava taşıtlarıyla uçma kolaylığının, geliştirilmiş araçlarla karada dolaşmak olanağının veya modern gemilerle deniz yolculukları yapmak imkânının sağlanmış olmasına rağmen, yine de çok iyi tanınmayan yerler vardı ve haritaların kesin şeklini çizmek mümkün olmuyordu. Amazon bölgelerinin balta girmemiş büyük ormanlarında, siyah Afrika'nın veya Yeni Gine'nin bazı bölgelerinde, kâşifler çoğu zaman büyük tehlikelerle dolu olan vahşî tabiatın kucağında araştırma gezilerine her yıl devam ettiler.

Ilkel Topluluklar 10

Çağımızın kâşifi hem bilim, hem de serüven adamıdır. Şüphesiz kâşifin amacı, herşeyden önce iyi bilinmeyen yerleri gezip dolaşmaktır ama, bilimsel gözlemlerle de bu keşiflerini tamamlaması gerekir: Bölgenin haritasını çıkarmak, yer üstü ve yer altında jeolojik araştırmalar yapmak, hayvan ve bitki örtüsünü incelemek... Günümüzün kâşifi aynı zamanda bir etnolog'dur ve bölgedeki halkın özelliklerini, gelenek ve göreneklerini, aralarındaki ilişkileri, hayat şartlarını daha iyi anlayabilmek için kendilerine yaklaşmak, onların dostluk ve güvenlerini kazanmak, hattâ yanlarında yaşamak zorundadır. Böylece, 20'nci yüzyılın ortasında, tarih öncesi çağlardaki kadar ilkel bir yaşayış biçimini görmek ve yakından tanımak imkânını bulur.

Yeraltı Mağaraları 11

Çağımızın kâşifleri yalnız yeryüzü şekillerini incelemekle kalmamış, yeraltı şekillerine de el atmışlardır. Özellikle kireçli topraklarda yeraltı sularının oyduğu mağara ve kuyuları incelemek için, mağara - bilimciler çoğu zaman biyoloji, jeoloji, fizik ve kimya bilginleriyle işbirliği yaparlar. Keşfedilen yeraltı mağaralarından bazıları, büyük ölçüde düzenleme yapıldıktan sonra, turistler için gezi yeri hâline getirilir: A.B.D.'nin Mammoth mağarası, Burdur'daki İnsuyu mağarası, Yugoslavya'daki Postojina mağaraları veya Fransa'daki Armand düdeni gerçekten görülmeye değer yerlerdir. Sarkıt ve dikitleriyle ilgi çeken bu mağaralardan daha küçük yeraltı çukurları da, belki ileride elektrik santralları için büyük birer su deposu hâline getirilecektir.

Issız Kutuplar 12

Dondurucu soğuklar, çoğu zaman saatte 200 kilometreden daha hızlı esen şiddetli rüzgârlar, başıboş dolaşan büyük buz kütleleri ve korkunç kar fırtınaları, uzun süre kutup bölgelerinin keşfini engellemişlerdir. Korku nedir bilmeyen kâşiflerin insanüstü çabalarından sonra, bugün Arktika ve Antarktika'ya bilimsel araştırma gezileri düzenlendiği gibi, ayrıca her iki kutupta da araştırma istasyonları kurulabilmiştir. Artık büyük hava şirketlerinin uçakları her gün Kuzey Kutbu üzerinde uçuyorlar. Güney Kutbu ise, başını dinlemek isteyen bilginlerin sığınağı hâline geldi; aradıkları sessizliği ancak burada bulan bilginler, soğuktan daha iyi korunmak için tıpkı Eskimo'lar gibi buzun içine oyulmuş kulübelerde yaşıyorlar.

Ateşli Dağlar 13

Yeryüzündeki etkin veya sönmüş yanardağlarla bunların kraterlerinin incelenmesi de kâşiflerin çalışma alanı içine girerler. Yer'in merkezinde henüz ateş hâlinde bulunan sıvı mağma, zaman zaman kızgın lavlar, taş parçaları, dumanlar, kükürt buharları, sıcak sular ve yakıcı bunar hâlinde, yer kabuğunun zayıf yerlerinden şiddetle dışarı püskürür. Henüz sönmemiş olan yanardağların incelenmesi, patlama zamanlarının önceden kestirilebilmesini ve doğacak büyük zararların bir dereceye kadar önlenebilmesini sağlar. İşte gözüpek yanardağ bilginleri, tehlikeleri hiçe sayıp püskürmeleri filme alır, gürültüleri kaydeder, çıkan gazların analizini yapar ve sıcaklığı ölçerler. Belçika'lı Jeolog H. Tazieff'in bu alanda ilginç çalışmaları vardır.

Yüksek Doruklar 14

Dağcılar, o güne kadar hiç tırmanılmamış bir dağın doruğuna ulaşabildikleri zaman dağ fatihi sayılırlar. Yeryüzünün fethedilmesinde görev alan bu korkusuz dağcılar, en yüksek dorukların mutlaka en güç tırmanılacak doruklar olmadığını bilirler. Şüphesiz Asya'daki Himalaya sıradağlarının 8000 metreden daha yüksek bazı tepeleri, uzun süre dağcıların bütün çabalarını boşa çıkarmıştır: Annapurna ancak 1950'de Everest 1953'te ve Makalu 1955'te fethedilebildi... Ne var ki Alp dağlarındaki çok daha alçak bazı tepelere, meselâ İsviçre'deki Cervin tepesinin kuzey yüzüne veya Fransa'daki Drus dağlarının çok sarp olan batı yüzüne tırmanmak, usta dağcılar için bile, daha yüksek, fakat pek sarp olmayan tepelere tırmanmaktan güçtür.

Sessiz Dünya 15

Deniz, bilginler için uçsuz bucaksız bir araştırma alanıdır. En değişik balık türlerini ve en garip bitkileri barındıran bu sessiz dünya, öteden beri insanların ilgisini çekmiştir. Gerçi daha önceleri de balık adamlar ve dalgıçlar deniz diplerinde çok şaşırtıcı manzaralarla karşılaşmıştı ama, daha derinlerdeki bilinmeyen dünyalara ulaşabilmek ve deniz altında yirmi bin fersahtan ötesini keşfedebilmek için, denizaltıların, batisfer veya batiskafların icadını beklemek gerekti... Çok yakın bir gelecekte insanoğlu bu sessiz dünyanın tek hâkimi olacak ve deniz diplerindeki bu doğal zenginlikleri daha kolay değerlendirebilmek için, buralarda barınacak yerler, fabrikalar kurabilecektir. Ve deniz yosunları insanoğlunun gelecekteki besin ve ilaç kaynağı olacaktır.

Gezegenlerarası Uzay 16

İnsanoğlu dünyanın çevresindeki uzayı fethetmek için çalışmalara başladığı zaman, daha üzerinde yaşadığı yeryüzünü bütünüyle tanımamıştı bile... Bugün, çağımızın modern füzeleri, yerçekimini yenebilecek ve uzayda çok hızlı yol alabilecek niteliktedirler. Artık uzay araçları Ay'a kadar gidip geri dönebiliyor, yapma uydular, Merih veya Venüs'ün yüzeyinden fotoğraflar almak ve bu gezegenlerdeki toprağın veya çevresindeki atmosferin bileşimini incelemek için komşu gezegenlerin çok yakınına kadar yaklaşabiliyorlar. Fakat, evreni sınırlayan kozmos, henüz bütün sırlarını ele vermiş değildir ve yakındaki ya da uzaktaki yeni gezegenlere ayak basacak uzay fatihlerinin keşfedecekleri daha pek çok şey vardır.

KUZEY
BUZ
AMERİKA
AVRUPA
AFRİKA
ATLAS
OKYANUSU
BÜYÜK
OKYANUS
GÜNEY
BUZ
Kuzey kutup dairesi
Yengeç Dönencesi
Ekvator
Oğlak Dönencesi
Güney kutup dairesi
Gulf Stream
Ölçek
0
2 000 km
4 000 km
6 000 km

Doğal Güzellikler

DENİZİ

ASYA

BÜYÜK OKYANUS

HİNT OKYANUSU

AVUSTRALYA

DENİZİ

Tabiat, gözlerimizin önüne son derece çeşitli ve durmadan yenilenen, birbirinden güzel görünümler serer. Bütün bu güzellikler içinden en üstününü, en ilgi çekicisini ya da en etkileyicisini seçmek çok güçtür. Çağımızın kâşifleri diyebileceğimiz turistler, daha bol yer görebilmek tutkularına gem vurup, hayranlıklarını tüm bu güzelliklere saklarlar. Sonra unutulmaz anılarla dolu olarak, dünyanın hiçbir köşesine değişmeyecekleri, kendilerince en güzeli olan ülkelerine dönerler!

Everest Tepesi 17

Hindistan ile Çin arasında Himalaya sıradağları uzanır; bu heybetli dağların en yüksek doruğu, çevredeki dağlılar tarafından «Dünyanın Anası» ya da «Tanrıların Tahtı» diye anılan Everest tepesidir (8880 metre).

Yeryüzünün en yüksek tepesi olan Everest, Himalaya dağlarının sekiz bin metreyi aşan on dört doruğu içinde en heybetlisidir. Bu tepe, Nepal ile Tibet'i ayıran sınırı çizer. Dondurucu soğuk, doğal engeller ve altı bin metrenin üstünde havanın, solunum maskesi kullanmayı gerektirecek kadar seyreltik olması gibi nedenlerle tırmanılması çok güç olan bu tepe, bugüne kadar birçok dağcının hayatına mal olmuştur. Nihayet 29 Mayıs 1953'te, Yeni Zelanda'lı dağcı Edmond Hillary, kılavuzu ve taşıyıcısı Nepal'li Tinsing'in eşliğinde Everest'in doruğuna ulaşabildi. Everest bir İngiliz coğrafyacısının adıdır; XIX. Yüzyıl'da pek iyi bilinmeyen ve «Dünyanın Çatısı» diye adlandırılan bu bölgenin tam ve doğru bir haritasının yapılmasında büyük katkıları olan bu coğrafyacının adı, bu tepeye verilmiştir.

Muhteşem Kilimancaro 18

Tanzaniya'daki «Hârikalar Tepesi» veya Kilimancaro, Afrika'nın en yüksek tepesidir. Bugün üç yüz milyon yaşındaki bu sönmüş yanar dağ, Tanzaniya'nın bağımsızlığa kavuşmasından sonra Uhuru (Hürriyet) tepesi adını aldı.

Afrika'nın doğusunda, hemen ekvatorun altındaki tropikal bölgede, tepesi her zaman karlarla kaplı, 5963 metre yükseklikteki Kilimancaro dağı yükselir. Dümdüz bir yaylanın ortasında tek başına sivrilen bu dağ, çevresindeki bulut denizinin üstünde tâ uzaklardan seçilebilen karlı tepesiyle çok haşmetli görünür. Bu sönmüş yanardağın yamaçlarındaki kat kat taraçalarda kahve, muz ve tahıl tarımı yapılır, daha yukarılarda geniş ekvator ormanları, savanalar ve otlaklar uzanır; zürafa, zebra ve manda sürüleri yaşar. Tepesinde, altı kilometre çapındaki büyük kraterin içinde, yaz-kış kalkmayan karlar, geniş buz kütleleri halinde birikir. Zaman zaman yanardağın ağzından çıkan kükürt yüklü dumanlar, Kilimancaro'nun, belki yüzyıllardan beri buzlar altında uyukladığını, ama asla derin bir uykuya dalmadığını gösterir.

Erişilmez Fitzroy 19

Güney Amerika'da Patagonya And'larının sarp dağı Fitzroy, Şili ile Arjantin sınırı üzerinde yükselir. Yeryüzünün bellibaşlı dağlarıyla kıyaslanacak kadar yüksek olmadığı hâlde, Fitzroy'un granit tepesi en güç tırmanılan tepelerden biridir.

Genellikle, en güç tırmanılan tepelerin en yüksek tepeler olduğu sanılır. Oysa, 3440 metre yüksekliğindeki Fitzroy, dağcıları en az Everest veya Annapurna kadar uğraştırdı. Gerçekten bu dik ve sarp, granit tepenin dört yanı, her zaman için şiddetli rüzgârlara açık ve tırmanması çok güç olan buzlu vadilerle çevrilidir. Bu nedenle dağcılar, uzun yıllar boyunca Fitzroy'un baş döndürücü doruğuna ulaşabilmek için boşu boşuna uğraştılar. Nihayet 1952 Şubatında, bir Fransız araştırma heyetinin üyelerinden Terray ve Guido Magnone, büyük güçlüklerden sonra doruğa tırmanmayı başardılar. Bu sefer sırasında üçüncü bir dağcı, Poincenot, sellere kapılarak boğuldu. Bu çetin ve geçit vermez tepeyi fethetmek uğruna hayatını kaybeden dağcının adı, Fitzroy'un beş yüz kilometre güneydoğusundaki bir başka doruğa verildi.

Pelée Dağı 20

Atlas okyanusundaki Martinique adasının yanardağı Pelée, uzun süreden beri uykudadır. Ne var ki zaman zaman uyanır ve gazaba gelince 1902 patlamasında olduğu gibi büyük can ve mal kayıplarına yol açar.

Martinique adasının en yüksek noktası Pelée dağıdır. Bir patlama sırasında çıkan lav ve küllerin birikmesiyle Pelée dağı yüz metre kadar büyüdü ve 1929 - 1932 arasında yüksekliği 1397 metreye ulaştı. Yüzyıllardan beri uykuda olan bu yanardağ, 1792 ve 1852 yıllarında da faaliyete geçti ama, en büyük felâketi 1902 patlamasında doğurdu: Yakındaki Saint - Pierre şehrini yerle bir ederek, otuz bin kişinin ölümüne yol açtı. 8 Mayıs günü, yanardağın güney yamacı birkaç saniye içinde açılarak, 600 derece sıcaklıkta kızgın gazlar kusmaya başladı. Bu kızgın gaz bulutu, geçtiği yerlerde ne kadar yanıcı şey varsa hepsini tutuşturdu ve on kilometre uzaktaki Saint-Pierre şehrinde tek canlı bırakmadı. O günden beri, yanardağın tepesinde asılı duran sorgucun bulut mu, yoksa ölüm saçan bir duman mı olduğu merak konusudur.

Tehlikeli Etna 21

İtalya'nın 3296 metre yüksekliğindeki tehlikeli yanardağı Etna, Avrupa'daki yanardağların en yükseği ve yeryüzündeki bütün yanardağların en etkinlerinden biridir. Bu öfkeli dağ, Sicilya adası için her an büyük bir tehlike yaratabilir.

Eski Roma'lılar, bugün «yanardağ» dediğimiz volkanlara adını veren ateş tanrısı Vulcanus'un tapınaklarını Etna'da kurarlardı. Fakat Etna adı, bu tapınaklarla değil, sebep olduğu büyük felâketlerle birlikte anılır: Çoğu zaman karlarla örtülü tepesiyle Catania ovasının ortasında yükselen bu yanardağın sık ve korkunç patlamaları, her seferinde ovayı harabeye çevirir. Etna yanardağı tarih boyunca 150 kere patlamış, bunlardan 1693 patlaması 60.000 kişinin ölümüyle sonuçlanmıştı. Bu yüzden, yanardağın verimli yamaçlarında ne köy kurulur, ne de tarım yapılır. Bugün İtalya'ya giden turistler, bir teleferikle 3000 metreye kadar çıkarak, daha gün ağarmadan Etna'nın ana kraterini ve kıpkırmızı lavlarını seyreder, sonra da güneşin, bu eski yanardağın dumanlarını ve püskürük kayalarını aydınlatarak doğuşunu izlerler.

Genç Yanardağ Paricutin 22

Yeryüzünün en genç yanardağlarından biri olan Paricutin'in yüksekliği 650 metredir. Bu yanardağ, daha önce en küçük bir iz bile yokken, 20 Şubat 1943'te, Meksika'da düz ve ekili bir arazinin ortasında birdenbire yeryüzüne çıktı.

Tarlasında çalışan Meksika köylüsü Denis Pulido, birden büyük bir korkuya kapıldı: Ayaklarının altındaki toprak sarsılıyor ve yerin derinliklerinden kulağına boğuk sesler geliyordu. Paniğe kapılan köylü kaçarken, topraktan dumanlar ve küller fışkırmaya, az sonra da kızgın lavlar sel gibi akmaya başlamıştı bile... Bu felâketin ertesi günü, Pulido'nun evinden arta kalan yıkıntılar, 10 metre yüksekliğinde bir lav ve kül birikintisinin altında çoktan kaybolmuştu. Sekiz gün sonra da, yeni doğmuş yanardağın yüksekliği 160 metreye ulaşmıştı. 1943 yılının Mart ayında ise Denis Pulido'nun etkili topraklarından bir tek iz bile kalmamıştı. Paricutin bugün için uyukluyor; fakat her seferinde bir parça daha büyümek üzere zaman zaman bölünen hafif bir uyku bu. Meksika'lılar, yanardağın daha çok büyümemesi için dua ediyorlar.

Popocatepetl 23

Meksika, en çok yanardağ bulunan ülkelerden biridir; bunlardan, 5452 metre yüksekliğindeki Popocatepetl, 5286 metrelik İxtaxihualt ile yanyana yükselir. İkisi de sönmüş olan bu yanardağların dorukları karlarla kaplıdır.

Meksika'nın ortasındaki geniş yayla, depremler ve yanardağlar bölgesidir. Bu bölgede, içlerinden bazıları hâlâ etkin olan bir dizi büyük yanardağ uzanır: Popocatepetl, Orizaba, İxtaxihualt.. Başkent Mexico'nun 60 kilometre doğusundaki Popocatepetl'in krateri, tepesinden 4000 m. yüksekliğe kadar inen ve yazın bile erimeyen karlarla beyaz bir taç gibi yaylaya hâkimdir. Yanardağın ağzından fışkıran bir lav kubbesi, ortadaki krater gölüne bir halka şekli verir. Yamaçlarında otlaklar ve büyük çam ormanları uzanır. Bu yanardağa ilk defa 1520'de, Meksika'nın İspanyollar tarafından istilâsı sırasında tırmanılabildi. Kızılderililer ve askerlerle birlikte doruğa ulaşan Diego de Ordas, Himalaya'lardaki Makalu veya Everest tepelerinin fethine kadar, yüzyıllar boyunca, dünya yükselti rekortmenliğini elinde tuttu.

Ağrı Dağı 24

Sönmüş bir yanardağ olan, 5165 metre yüksekliğindeki Ağrı, Türkiye'nin en yüksek dağıdır. Nuh'un gemisinin Tufan'dan sonra Ağrı dağının tepesinde oturduğunu öne süren efsanelerle Ağrı, Kafdağı gibi bir masal havasına bürünmüştür.

Doğu Anadolu'da İran ile S.S.C.B. sınırlarının yakınında yükselen Ağrı dağının eski adı Ararat'tır. Yaz kış erimeyen karları ve doruğundaki buzul takkesiyle çok ihtişamlı bir görünüşü olan Ağrı, efsanelere konu olmuştur. Çeşitli dinlerden doğma birçok efsanede, Tanrı'nın gazaba gelerek yeryüzünü büyük bir tufana boğduğundan sözedilir. Bu tufan, sular altında kalmadık yer, boğulmadık canlı bırakmayacaktı. Efsaneye göre, Nuh peygamber bir gemi yapmış ve Tanrı'nın kurtulmalarını istediği insanlarla hayvanları gemisine bindirmiş. Tufan'ın kırkıncı gününden sonra, Nuh'un gemisi Ağrı dağının tepesine oturmuş. 1952'de, bu efsanevî teknenin kalıntılarını bulmak ümidiyle Ağrı'da araştırmalar yapıldı, fakat hiçbir ipucu bulunamadı. Ağrı dağının güneydoğusunda, 3925 metrelik Küçük Ağrı dağı yer alır.

Toros Dağları 25

Ikinci jeolojik zamanda meydana gelen Toros dağları, Türkiye'nin en önemli engebesidir. Genellikle yüksek ve sarp kayalıklar, çıplak doruklar halinde uzanan bu sıradağlarda yer yer hafif eğimli, orman ve makilerle kaplı bölümlere rastlanır.

Bir kalker kütlesi olan Toros dağları dört bölüme ayrılır: Rodos adasının karşısında uzanan ve Akdeniz'e dimdik inen Batı Toroslar; Çukurova bölgesine hâkim, 2000-3000 metre yüksekliğindeki Orta Toroslar; Çukurova'nın güneydoğusunda uzanan Amanos dağları ile Suriye ovalarına hâkim Antitoroslar. Çam ormanlarıyla kaplı olan Orta Toroslar, yaz aylarında kıyı ovalarından yaylaya çıkma zorunluğu duyan halkın yerleşme yeridir. Çok zengin maden yataklarıyla dolu olan Toroslar üzerinde, Mersin'den Silifke dolaylarına geçerken iki büyük çukur dikkati çeker. Bu çukurlardan birine Cennet, öbürüne Cehennem adı verilmiştir. İçinde bir akarsu ve ağaçlar bulunan Cennet çukurunda eski bir tapınağın izlerine rastlanır. 120 m. derinliğindeki, ürkütücü Cehennem çukuruna ise, eski çağlarda günahkârların atıldığı söylenir.

Fuji - Yama 26

Nippon (veya Hondo) adasında bulunan, 3778 metre yüksekliğindeki bu sönmüş yanardağ, Japon takımadalarının en yüksek dağıdır. Fuji - Yama'nın her zaman karlarla kaplı düzgün konisi, Kavaguşi gölünün durgun sularında yansır.

Kutsal dağ Fuji-Yama, Japonya için bir semboldür. Büyük bir hac ve turizm yeri olan bu şahane dağı, şairler mısralarında dile getirir, ressamlar tablolarında canlandırır ve Japonya'ya giden turistler en çok Fuji-Yama'nın fotoğraflarını çekerler. Japon efsanelerine göre, İsa'nın doğumundan üç yüzyıl önce, buradan üç yüz kilometre ötedeki Biva gölüne yer açmak için toprak çökerken, Fuji-Yama'da bir gece içinde yeryüzüne çıkmıştır. Yanardağlar ülkesi Japonya'da, faaliyette olan öbür yanardağlar da halk tarafından kutsal sayılır ve tapınılır. Öfkelendikleri zaman gürleyen ve ateşler saçan yeraltı tanrılarını yatıştırmak için, halk, yanardağların tepesine kadar çıkar ve armağanlarını kraterin ağzından içeri bırakır. Fuji-Yama, Japon ressamı Hokusai'nin ünlü estamplarında hayranlık uyandıracak bir üslûpla işlenmiştir.

Mont - Blanc Dağı 27

Fransız Alp'lerinin en yüksek dağı olan Mont - Blanc, aynı zamanda Avrupa'nın da en yüksek noktasıdır. Bu dağın adını taşıyan Mont - Blanc kütlesinin yamaçları, bir yandan Fransa, öte yandan İtalya ve İsviçre vadilerine açılır.

Avrupa'nın en yüksek dağı olan 4807 metrelik Mont-Blanc, Yeşil tepe (4121 m) veya Büyük Jorasse'lar (4206 m) gibi başka yüksek tepelerle engebelenmiş Mont-Blanc kütlesinde yer alır. Dağın doruğunda ve 14 kilometre uzunluğundaki büyük buzula kadar kramayerli bir demiryolu döşenmiştir. Mont-Blanc dağına, Midi tepesinin (3843 m) üzerinden geçen, dünyanın en yüksek teleferiğiyle veya Fransa'daki Chamonix ile İtalya'daki Aosta'yı bağlayan tünelle çıkılabilir. «Avrupa'nın çatısı» denilen Mont-Blanc, yalnız yükselti olarak da Alp'lerde eşsiz bir dağdır. Kuzey aklanı veya başka yollar, dağcıların tırmanmasına elverişlidir; ancak, bu korkunç yükseltideki buzulların ve kötü hava şartlarının (sis, soğuk, rüzgâr) etkisiyle en kolay yollardan da olsa Mont-Blanc'a tırmanmak çok tehlikelidir.

Pao de Açucar 28

1960'a kadar Brezilya'nın başkenti olan Rio de Janeiro şehri, şahane güzellikte bir koyu çevreler. İrili ufaklı adalar serpiştirilmiş bu koya hakim pek çok tepe içinde en ünlüsü, dörtyüz metre yüksekliğindeki Pao de Açucar'dır.

Rio de Janeiro, gerçekten bir «harikalar şehri»dir. Atlas okyanusu kıyılarında, dünyanın en güzel koyu sayılan Guanabara boyunca uzanır. Portekiz'li denizci Gonçalo Coelho, 1 Ocak 1502'de keşfettiği bu koyu bir nehir ağzı sanmış ve ona «Ocak nehri» anlamına gelen Rio de Janeiro adını vermiştir. Şehri çevreleyen sayısız plajların en ünlüsü Copacabana'nın kıyılarında, çok gösterişli ve güzel yapılar yükselir. «Kelle şeker» anlamına gelen Pao de Açucar ise, şehrin sembolü gibidir. Bir teleferikle Pao de Açucar'ın tepesine çıkıldığında, Rio koyunun nefes kesici güzellikteki manzarası ayaklar altına serilir. Şehrin girişinde sık ağaçlı bir orman uzanır: Kısacası Rio de Janeiro, mavi deniz ile yemyeşil ormanın ortasına oturtulmuş bir tabiat incisidir. Yeni başkent Brasilia, ülkenin bin kilometre kadar içlerinde yer alır.

İstanbul Boğazı 29

Sayısız tarih ve tabiat güzellikleriyle dikkati çeken İstanbul, aynı zamanda Asya ve Avrupa kıtaları arasında bir köprü vazifesi görür. Bu iki kıtayı ayıran ve Karadeniz ile Marmara denizini birleştiren İstanbul boğazı eşsiz bir tabiat incisidir.

Yalnız Türkiye için değil, Avrupa ve Asya ülkeleri için de büyük bir önem taşıyan İstanbul boğazı eski bir nehir yatağıymış; dördüncü jeolojik zamanda bu vâdinin deniz sularıyla örtüldüğü ve bugünkü şeklini aldığı kabul edilir. İstanbul boğazında, Karadeniz'in az tuzlu ve hafif suları üstten Marmara'ya, Akdeniz'in çok tuzlu ve ağır suları da alttan kuzeye akarlar. Bütün girinti ve çıkıntılarıyla birlikte Anadolu kıyısının uzunluğu 35 km, Rumeli kıyısının da 55 km'dir. Denize doğru dik yamaçlarla inen kıyılar birbirine paralel olarak uzanır ve her iki yakaya birden Boğaziçi adı verilir. İstanbul boğazı, yeşillikler, oya gibi işlenmiş yalılar ve tarihî eserlerle (Rumeli ve Anadolu hisarları, Dolmabahçe ve Beylerbeyi sarayları, Küçüksu, Beykoz ve Göksu kasrı) süslü kıyılar arasından kıvrıla kıvrıla akan büyük bir nehir gibidir.

Çanakkale Boğazı 30

Marmara ve Ege denizlerini birleştiren Çanakkale boğazı, İstanbul boğazının iki katı uzunluğundadır ve İstanbul boğazındaki iki ters akıntı burada da görülür: Karadeniz'in az tuzlu suları üstten Ege'ye akar. Akdeniz'in tuzlu suları da dipten Marmara'ya geçer.

Çanakkale boğazının eski adı «Hellespontos» tur. Efsaneye göre, kral Athamas'ın kızı Helle, altın postlu koça binip boğazı geçerken denize düşmüş, onun için buraya Helle denizi denilmiş. Batı dillerinde ise bu boğaza, Truva kralı Dardanos'un kurduğu şehrin adından esinlenerek Dardaneller boğazı derler. Ortaçağ'da bu şehir yıkılmış ama, Türklerin her iki yakada kurdukları kalelere Avrupa'lılar Dardanellia dedikleri için bu ad kalmış. Çanakkale boğazı da, tıpkı İstanbul boğazı gibi, akarsuların açtığı eski bir vâdiymiş; dördüncü jeolojik zamanda deniz altında kalan bu vâdi bir boğaz şeklini almış. Boğazın bütün girinti ve çıkıntıları hesaplanırsa, Avrupa kıyısının uzunluğu 78 km, Asya kıyısının uzunluğu da 94 km'dir. Rumeli yakası boğaza doğru dik yamaçlarla iner, Anadolu yakasında kıyı ovaları uzanır.

Haliç «Altın Boynuz» 31

İstanbul'un limanı Haliç, Marmara denizinin Alibey ve Kâğıthane derelerinin ağzını doldurmasıyla meydana gelmiş, sekiz kilometre uzunluğunda tabiî bir koydur. Bir boynuz gibi kıvrıldığı için yabancılar tarafından «Altın Boynuz» adıyla anılır.

Karadeniz ile Akdeniz'i birleştiren Boğaziçi, Avrupa ve Asya kıtalarına yayılan İstanbul'u ikiye böldüğü gibi, Haliç de şehrin Beyoğlu ve İstanbul semtlerini birbirinden ayırır. Bu iki yakayı bağlayan Galata ve Atatürk köprülerinden bakıldığında Haliç bir nehir gibi görünür. En geniş yeri 700 metredir. Derelerin getirdiği alüvyonlarla dolan yukarı kesiminde derinlik azdır, buna karşılık aşağı kesimde gittikçe derinleşir ve küçük vapurlar işler. Göz okşayıcı nefîs manzaraları kucaklayan Haliç kıyıları eskiden güzel yalılarla bezenmişti. Haliç'in sonundaki Kâğıthane ise bir zamanlar İstanbul'un en gözde mesire yeriydi. Özellikle Eyüp sırtlarından Haliç'in seyrine doyum olmaz. Bugün tersane ve fabrikalarla dolu bir sanayi bölgesi haline gelen Haliç'in iki yakasında şehrin belli başlı semtleri yer alır.

Manyas Gölü

32

Türkiye'nin altıncı büyük gölü olan Manyas, Bandırma ile Balıkesir arasında 178 kilometre karelik bir alanı kaplar. Denizden 20 metre yüksekliğindeki bu güzel gölün kenarında, Türkiye'nin beş millî parkından biri olan Kuş Cenneti yer alır.

Sığ bir göl olan Manyas, Kocaçay deresinin sularıyla beslenir. Güneydoğu kıyıları bataklık olduğu hâlde, kuzeydoğu kıyılarında sık ağaçlı ormanlar uzanır. Yine bu bölgede, Susurluk'un Sığırcaatik köyü yakınlarındaki bir ormanın içinde yer alan Kuş Cenneti, sayısız kuş türünün barındığı nefîs bir tabiat köşesidir. Suyun içine kök salan ulu ağaçların dallarında yuva yapan saka ve iskete kuşlarının cıvıltısı bütün ormanı kaplar. Manyas gölünde balık da vardır. Türkiye'nin en iyi cins havyarı buradaki balıklardan elde edilir. Göldeki balıklarla beslenen balıkçıllar ve karabataklar için de burası, eşi bulunmaz bir yerdir. Manyas gölü kıyıları, yemyeşil ormanlar, temiz hava ve kuş cıvıltıları içinde, en iyi dinlenme yerlerinden biridir. Özellikle ilkbahar ve yaz aylarında büyük kentlerden buraya balık tutmaya gelirler.

Tuz Gölü

33

Konya, Ankara ve Niğde illeri arasında, tektonik bir küvet içinde yer alan Tuz gölü, Van gölünden sonra Türkiye'nin ikinci büyük gölüdür. Suları çok tuzlu (tuzluluk derecesi yüzde 32) olduğu için bu adla anılır.

Bir adı da Koçhisar gölü olan Tuz gölü, deniz seviyesinden 900 metre yüksektedir. Yüzölçümü 1 620 kilometre kare, uzunluğu 90 kilometre, genişliği de 25 kilometre olan Tuz gölü çok sığdır. Derinliği kışın 2 metreyi geçmez. Türkiye'nin en az yağış alan bölgelerinden birinde bulunduğu için sıcaklık etkisiyle devamlı buharlaşan suları geride bir tuz tabakası bırakır. Bu tuz tabakasının kalınlığı birkaç milimetreden 30 santimetreye kadar değişir. Bu yüzden, öbür göllerin suları yaz güneşi altında mavi yansımalar yaparken, Tuz gölü, beyaz tuz billûrcuklarının parıltılarıyla göz alır. İşte, her gün sofralarımızda kullandığımız tuz, Tekel idaresince bu gölün sularından elde edilir. Gölün çevresinde yer alan ve tuzla denilen işletmelerde, buharlaştırma, çökeltme ve arıtma işlemlerinden sonra yılda 150 000 ton tuz çıkarılır.

İstanbul'un Üç Gölü

34

İstanbul'un il sınırları içinde, hepsi de Avrupa yakasında bulunan, denizden kopmuş üç küçük göl vardır: Şehrin dağıtım suyunu sağlayan Terkos gölü, yaban ördekleriyle ünlü Küçükçekmece ve bunun batısındaki Büyükçekmece gölleri...

İstanbul'un üç gölünden en büyüğü, Karadeniz kıyılarındaki Terkos gölüdür. Şehrin suyu büyük çapta bu gölden gelir. 24 km²'lik bir alanı kaplayan ve Istranca deresi ile Şeytanderesi'nin sularını alan bu göl, bir zamanlar Karadeniz'in körfeziymiş. Kum ve çakıllarla körfezin ağzı tıkanınca, denizle hiç bağlantısı olmayan bir tatlı su gölü meydana gelmiş. Marmara kıyılarındaki Küçük ve Büyükçekmece gölleri de böyle doğmuş. 16 km²'lik bir alana yayılan Küçükçekmece gölü, önü kapanmış eski bir koydur. Sazlıdere'nin sularını alır; bu dere, gölün fazla sularını denize boşaltıp, deniz suyunu da göle akıttığı için Küçükçekmece'nin suları tuzludur. 11 km²'lik Büyükçekmece gölü de, Karasu deresinin deniz altında kalmasıyla meydana gelmiş. Denizle bağlantısı olduğundan suları tuzlu, balığı boldur.

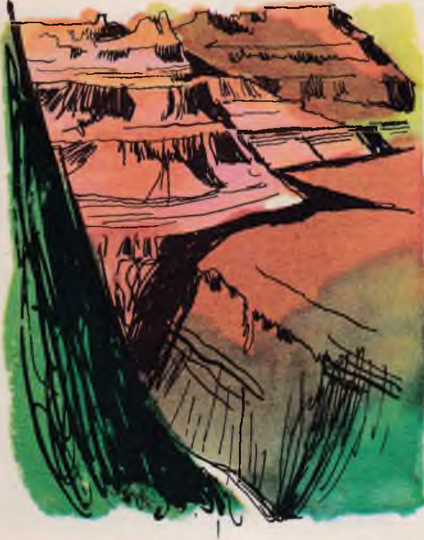

Victoria Çavlanı 35

1855'te İngiliz kâşifi Livingston, Afrika'daki Zambezi çavlanını keşfetmeden önce yerliler, bu çavlana «Gürleyen Dumanlar» diyorlardı. Livingston, kraliçesine bir saygı ifadesi olarak, keşfettiği çavlana «Victoria» adını verdi.

İngiliz protestan papazı, misyoneri ve hekimi David Livingston, yerliler arasında hristiyanlığı yaymak ve hastalıklarını elinden geldiğince tedavi etmek amacıyla, Afrika'nın bilinmeyen bölgelerini dolaşmaya çıktı. Kalahari çölünü aştıktan sonra, Zambezi nehrinin kaynağına ulaştı. Nehrin yukarı çığırını araştırırken, göz kamaştırıcı bir manzarayla karşılaştı: 110 metre yüksekten dökülen baş döndürücü bir çavlan köpük köpük akıyordu! Bu kısımda genişliği 1 700 metreyi bulan nehir, birdenbire 80 metre enindeki dar bir boğaza dökülür! Suların gürültüsü tâ uzaklardan duyulur ve bu eşsiz güzellikteki su duvarının önünde her an bir sis perdesi yükselir; su damlacıklarına çarpıp kırılan güneş ışığı da, bu buhar perdesini yer yer şahane gökkuşaklarıyla süsler ve seyrine doyum olmaz bir renk cümbüşü yaratır!

Colorado Kanyonları 36

Amerika Birleşik Devletler'ndeki Colorado nehri, Büyük Okyanus kıyılarında denize ulaşabilmek için, milyonlarca yıldan beri Arizona yaylasında, «kanyon» denilen akıl almaz vadiler oyarak, kendine derin bir yatak açmıştır.

Bir nehir sularının, kayalık dağlarla engebelenmiş bu sarp araziyi oyabilmesi insana imkânsız gibi gelir: Oysa Colorado nehri, 2000 metre yüksekliğindeki Colorado yaylasını yararak, 1800 metreden daha derin bir vadi açmıştır. Bu uçurum, üst üste yerleştirilmiş altı Eiffel kulesini, Amanos dağlarının en yüksek tepelerini veya Simav dağını tamamiyle içine alacak kadar derindir. Kanyonun yamaçları, vadinin dibine doğru bazan dik uçurumlar hâlinde iner, bazan kırmızı ve sarı renkli basamaklar hâlinde alçalır. Büyük Kanyon'un dibine inen ziyaretçiler, bu uçurumun derinliği karşısında şaşırırlar ve birkaç saat yağmur yağdıktan sonra nehir sularının birden 30-40 metre yükselerek, kısa bir süre içinde çıkış yollarını kapatabileceğini düşünmekten ve heyecana kapılmaktan kendilerini alamazlar...

Tuna'nın Demirkapı'sı 37

Avrupa'nın en uzun ve en önemli nehirlerinden olan Tuna nehri, Karpat dağları ile Balkan dağlarının kuzey ucu arasında kendine bir geçit açabilmek için, «Demirkapı» denilen dar ve uzun bir boğaz oymuştur.

Demirkapı aslında, Tuna nehrinin Romanya ile Yugoslavya arasında akmasını sağlayan ve Kazan geçidi adıyla bilinen uzun bir geçittir. Geçidin beş - altıyüz metre yüksekliğindeki kayalık duvarları arasında sıkışan sular, büyük girdaplar meydana getirerek, beş kilometre boyunca büyük bir gürültüyle akarlar. Demirkapı'nın her iki yakasında, eski şato harabeleri göze çarpar 2680 kilometre uzunluğundaki Tuna'nın başka yerlerde çok geniş olan yatağı, bu geçitte yüz elli ile iki yüz metre genişliği ancak bulur. Geçidin darlığı ve suların girdaplı olması, gemilerin geçmesini güçleştirir. Bu yüzden, Romanya ile Yugoslavya arasında Tuna yoluyla ulaşımı sağlamak için, her iki devlet ortak bir baraj ve kanal yaptırmıştır; böylece gemiler, Orta Avrupa'nın bu en işlek ulaşım yolunu her mevsimde tehlikesizce geçerler.

En Uzun Nehir, Nil 38

Nil nehri, Afrika kıtasının yarısından çoğunu güneyden kuzeye geçtikten sonra Akdeniz'e dökülür. Afrika topraklarının hayat ve bereket kaynağı olan, altı bin yedi yüz kilometre uzunluğundaki Nil, dünyanın en uzun nehridir.

XIX. Yüzyıl'a kadar coğrafyacılar Nil nehrinin, Afrika'nın ortasında, Ay dağları adı verilen keşfedilmemiş bir dağ kütlesinden doğduğunu sanıyorlardı. Bu tahmin gerçeğe oldukça yakındı. Aslında, Afrika kıtasının gerçek bir iç denizi sayılan Victoria gölüne döküldükten sonra yoluna devam eden akarsu Nil nehri adını alır. Fakat, Ruanda dağlarından gelen ve bir adı da Kagera olan Kasumo nehrinin suları da Victoria gölüne döküldüğü için, Nil nehrinin gerçek kaynağının Ruanda dağlarında bulunduğu düşünülebilir. Nil nehrinin ortalama debisi saniyede 2000 metre küptür; fakat taşkın devrelerinde (Haziran ile Eylül ayları arasında) debi 10 000 metre küpe kadar çıkar. Akdeniz'e döküldüğü yerde, yüz altmış kilometrelik büyük bir delta yapar ve bıraktığı alüvyonlarla çok verimli bir tarım alanı meydana getirir.

Mississippi Nehri 39

Amerika Birleşik Devletleri'nde, Minnesota eyaletinin kuzey doğusunda ve büyük göller bölgesinin hemen yakınında küçük İtasco gölünden doğan Mississippi nehri, güneye akarak Missouri nehriyle birleşir ve Meksika körfezine dökülür.

«Burada, deniz seviyesinden 440 metre yükseltide, büyük Mississippi nehri, Meksika körfezine dökülünceye kadar 3980 kilometre sürecek olan uzun ve dolambaçlı yolculuğuna başlar!» Üzerinde böyle bir cümle yazılı olan bir tabela, ziyaretçilere, Amerika'nın en ünlü akarsuyu olan Mississippi'nin kaynağını bildirir. En büyük kolu Missouri ile birleşince uzunluğu 6730 kilometreyi bulan Mississippi, böylece Nil ve Amazon ile birlikte dünyanın en uzun üç nehrinden biri sayılır. Buna rağmen, sazlarla dolu, altmış santimetre derinliğindeki yatağı içinde akan bu nehrin, Atlas Okyanusu'na her saniye 40000 metre küp su boşaltacağını hiç kimse tahmin edemez. Belli başlı 250 kolunun getirdiği sularla beslenen Mississippi'de modern gemilerin yanı sıra, eskiden kalma çarklı gemiler de gidip gelir.

Coşkun Amazon Nehri 40

4000 metre yüksekliğindeki Güney And dağlarından doğan Amazon nehri, 5800 kilometrelik yolu boyunca Peru, Kolombiya ve Brezilya topraklarını sulayarak, bütün Güney Amerika'yı batıdan doğuya katettikten sonra Atlas Okyanusu'na dökülür.

Uzunluk bakımından Mississippi ve Nil'den sonra dünyada üçüncü olduğu halde taşıdığı su bakımından en başta gelen Amazon nehri, denize her saniye ortalama 100 000 metre küp su boşaltır. Denize döküldüğü kıyının üç yüz kilometreden daha uzun bir kesiminde, denizin rengi ve tuzluluk derecesi, bu coşkun ve çamurlu suların yaptığı akıntıyla değişir. Amazon'un bütün kollarıyla birlikte kapladığı alan, Anadolu'nun on katı büyüklüğündedir. Fakat, Güney Amerika'nın bu uzun nehri ve onun kolları, balta girmemiş tropikal ormanların içinden aktıkları için, nehrin geçiş yolları pek iyi bilinmez. İki yüz kilometre genişliğindeki halicin içinde, pek çok ada ve sayısız kumsal yer alır. Bazan rüzgârlar, Amazon nehrinin sularını büyük dalgalar hâlinde kaldırır ve nehrin aşağı çığırında gerçek nehir fırtınaları yaratırlar.

Niagara Çavlanı 41

Amerika Birleşik Devletleri ile Kanada'nın doğal sınırını çizen Erie ve Ontario göllerini bağlayan Niagara nehri üzerindeki Niagara çavlanı belki de dünyanın en çok turist çeken, en görülmeye değer yerlerinden biridir.

Amerika yerlilerinin dilinde Niagara, «su gümbürtüsü» anlamına gelir. Gerçekten de, kırk yedi metre yükseklikten dökülen on beş bin metre küp su, insanı sağır edecek kadar şiddetli bir gürültü yapar! Bu yükseklikten dökülen suyun kayaları aşındıracak kadar kuvvetli olması pek tabiidir ve bu yüzden çavlan yavaş yavaş Erie gölüne doğru çekilerek günden güne gerilemektedir. Yirmi ya da otuz bin yıl önce, Niagara ırmağının suları doğrudan doğruya Ontario gölüne dökülüyordu. Oysa bugün çavlan, Ontario gölünden on iki kilometre kadar uzaklaşmıştır! Niagara'yı gezmeye gelen turistler, gemilerle tâ çavlanın döküldüğü yere kadar gidebilirler. Hattâ, kayanın içinde oyulmuş yeraltı tünelleriyle, bu su duvarının altından bile geçmek mümkündür. Fakat bu cazip gezintiye çıkarken, yağmurluk giymeyi unutmamak gerekir!

Çerapunci'de Yağmur 42

Türkiye'nin en çok yağış alan bölgesi Rize'ye, yılda 2500 mm yağmur düşer. Oysa Hindistan'ın bazı bölgelerine, özellikle yaz musonlarının (denizden esen rüzgâr) etkisiyle, yılda 12000 mm yağmur yağdığı olur!

Hindistan'da esen kış musonları, Pakistan, Tayland veya Tibet'in bazı bölgelerini çöle döndüren korkunç bir kuraklık getirir. Oysa mayıs ayında, rüzgârların esiş doğrultusu değişir ve gökte beliren ilk bulutlar yaz musonlarının başlayacağını haber verir. Muson yağmurlarıyla birlikte, bütün bitkiler canlanır, halkın yüzü güler. Plüviyometreler, düşen yağmur yüksekliğini kaydeder, hattâ bazı bölgeler arasında bir yağmur rekabetidir başlar: Temmuz ayında bir-iki ya da üç metre yağmurla hangisi şampiyon olacak? Asya'da Hindistan'ın doğusunda yer alan Assam'daki Çerapunci bölgesi, her yıl en az 12000 mm yağmur alarak bütün rekorları kırar ve «dünyanın en çok yağmur düşen bölgesi» ünvanını her yıl korur. Çerapunci'nin yüzde biri kadar yağış almayan nice yerler vardır!

Manavgat Çağlayanı 43

Akdeniz bölgesinin turizm merkezlerinden Antalya'nın 80 kilometre doğusunda, Toros dağlarından doğan ve Manavgat yakınlarında Akdeniz'e dökülen Manavgat çayı üzerinde ünlü Manavgat çağlayanı yer alır.

Antalya yöresinde topraklar denize doğru büyük bir eğimle indiği için, Toros dağlarından doğan ve ilkbaharda eriyen karlarla beslenen irili ufaklı dere ve çaylar, kayaların üzerinden çağlayarak dökülür ve hemen hemen bütün önemli akarsuların üzerinde çağlayanlar (Düden suyu üzerinde on dört tane) meydana gelir. Bu çağlayanların en ünlüsü, Batı Toros'larda Şeytan dağlarının doğu yamaçlarından doğan Manavgat çayı üzerindeki Manavgat çağlayanıdır. Aynı adlı ilçenin 3 kilometre kuzeyinde yeşillikler ve ağaçlar arasında köpürerek akan ve geniş bir yatak meydana getirerek 4 metre yükseklikten dökülen sular, yeşilin ve mavinin en güzel tonlarıyla göz okşayıcı bir manzara yaratır. Çok yüksek olmamasına rağmen, bu renk armonisiyle sayısız turist çeken Manavgat çağlayanı, ülkemizin tabiat güzelliklerinden biridir.

Elche Palmiyelikleri 44

İspanya'nın güneyinde, denizden birkaç kilometre içerideki, palmiyeler arasında kaybolmuş Elche şehrine gelen turistler, kendilerini Afrika ya da Arabistan'da sanırlar. «İspanya'nın Kudüs'ü» denilen Elche, bu adı gerçekten hakeder.

İspanya'nın bu köşesinde, upuzun gövdeleri ve en hafif rüzgârda sallanan büyük yapraklarıyla milyonlarca palmiye yükselir ve bu sıcak Akdeniz şehrine serin bir gölge yayar. Bu şaşırtıcı güney şehrinde, İspanya'dan ayrılmadan, insan kendini birdenbire bir vâhanın ortasında buluverir. Elche'de, çeşitli palmiye türlerinden başka, meyvaları kışın toplanan hurma ağaçları da büyük bir yer kaplar. Bir Avrupa ülkesinden hiç beklenmeyen bu hurma ağaçlarını Kartaca'lılar dikmiştir. Arap istilâsı zamanında çok bakım gören ve gelişen Elche, yüzyıllardan beri sürdürülen bir gelenekle de insanı şaşırtır: Vinalopo boğazından gelen ve tarlalarda açılmış arklardan akan acı su, her sabah açık arttırmayla çiftçilere satılır. Elche'deki «Papaz Bahçesi», çok değişik ve çekici bitkilerle dolu zengin bir tabiat müzesidir.

Tropikal Orman 45

Tropikal bölgelerde uzanan geniş topraklar, balta girmemiş büyük ormanlarla kaplıdır. Birbiri içine girmiş sık ağaçlı bu bakir ormanların en büyükleri, Amazonya ve ekvatoral Afrika'da bulunur ve bu bölgelerin tipik bitki örtüsünü meydana getirir.

Bu sıcak ve yağışlı iklimde yetişen bir ağacın yapraklarını dökme süresi bir ayı geçmediği ve bütün ağaçlar aynı anda çıplak kalmadığı için, tropikal ormanlar yaz kış yemyeşildir. Ormanda, birbirlerinden farklı üç yatay bölüm ayırt edilir: Bunlardan ilki, bütün ağaçların tepesinden bakan, 50 metre boyunda dev ağaçlar bölümüdür. Akaju, okume, sedir, pelesenk gibi daha kısa ağaçlar ise hemen hemen bütün güneş ışığını tutan, yapraklardan örülü, 25 metre yüksekliğinde bir kubbe meydana getirirler. Bu kubbenin altında da yalnız çalılar ve güneş ışığına kavuşabilmek için ağaçların gövdesine tırmanan, birbirine dolaşmış sarmaşıklar yetişir. İnsanların barınmasına elverişli olmadığı gibi, içerlerine kadar girilmesi bile güç olan bu sık bitki örtüsü içinde, yine de Pigme'ler veya Jivaro'lar gibi bazı göçebe kabileler yaşarlar.

Sibirya Taygaları 46

Tayga, yeryüzünün en geniş ormanıdır. Asya'nın kuzeyinde, Avrupa ile Büyük okyanus arasında uzanan bu orman, yaklaşık olarak sekiz milyon kilometre karelik bir alanı kaplar ve balta girmemiş ekvator ormanlarının hepsini geçer.

Beyaz gövdeli kayın ağaçlarının arasına karışmış köknarlar, melezler, lâdinler (yapraklarını dökmeyen ağaç türleri), söğütler ve ince uzun gövdeli kavaklar (altı veya sekiz ay kışa dayanabilen, soğuk ve nemli iklim ağaçları), tayganın bitki örtüsünü meydana getirir. Daha yaşlı ağaçların gövdeleri ise, yeşil yosunlarla kaplıdır. Kuzeyin tipik ormanı taygada, dondurucu soğuk, ağaçların üzerinde yaşayan küçük böcekleri öldürünce, kuşlar da yiyecek aramak için başka bölgelere göçerler, etçil hayvanlar artık av bulamaz olurlar: Böylece, taygada hayat durur ve orman derin bir sessizliğe gömülür. Çok kısa süren yaz aylarında, orman bir parça canlanır ve zerdeva, samur gibi kürklü hayvan avına çıkılabilir. Sonra, yeniden dondurucu rüzgârlar esmeye başlar ve kışla birlikte, aylarca sürecek büyük sessizlik gelip ormanın üzerine çöker.

Pampa 47

Güney Amerika devleti Arjantin'in orta kesimini kaplayan pampa, geniş çayırlıklar ve otlaklar bölgesidir. Bu çayırlıklarda, yabanî öküz, inek ve koyun sürüleri otlar; goşo denilen çobanlar at koştururlar!

Arjantin'de hayvancılığın büyük ölçüde gelişmiş olması, Güney Amerika'nın bu kısmında geniş ovaların büyük bir yer kaplamasından ileri gelir. Eskiden otlarla kaplı uçsuz bucaksız bir düzlük hâlinde uzanan pampa, yüzyıla yakın bir zamandan beri, yoncalıkların artırılmasıyla iyi bir otlak durumuna getirilmiştir. Bu geniş otlaklara bırakılan sürüler, mevsime ve otların bolluğuna göre, çoğu zaman oldukça uzaklara kadar yayılırlar. Sürüleri idare etmek, goşo denilen atlı çobanların görevidir; bu çobanlar, sürüden ayrılan hayvanları yakalayabilmek için, «lasso» denilen kementleri büyük bir ustalıkla kullanırlar. Arjantin'lilerin «estancia» dedikleri çiftlikler ise genellikle o kadar geniştir ki topraklarını kontrol etmek isteyen çiftlik sahipleri çoğu zaman araziyi uçakla dolaşırlar! Humusça zengin olan bu topraklar çok verimlidir.

Puszta 48

Macarcada çöl anıamına gelen puszta, Macaristan'ın uçsuz bucaksız ovalarına verilen addır. Tuna nehrinin doğusunda uzanan bu geniş düzlükler eskiden bozkır hâlindeydi, fakat sulanarak bugün bir tarım alanı hâline getirilmiştir.

Eskiden büyük sürülerin otladığı, çalılar ve kumlarla örtülü gerçek bir çöl görünümündeki puszta, bugün çok değişmiştir. Tuna nehrinin kolu Drava'nın suları kanallarla bu geniş bozkıra akıtılmış, ekilen akasyalar derin kökleriyle kumulların kaymasını önlediği gibi, sulama kanalları da büyük ölçüde tarıma, hattâ çok bol su isteyen pirinç tarımına bile imkân vermiştir... Bununla birlikte, at, sığır ve koyun sürüleri yine eskisi gibi pusztanın çayırlıklarında otlarlar. Bu sürülerin çobanlığını, «czitos» denilen, kement kullanmakta usta biniciler yaparlar. Orta Çağ'da bütün Avrupa'yı titreten ve «atının bastığı yer de ot bitmez» dedirten büyük Hun hükümdarı Attila'nın nal sesleriyle inleyen pusztlarda, bugün bu macar çobanları at koştururlar! Mohaç önlerinde tahıl ve patates tarımı yapılır!

Everglades Bataklıkları 49

Ünlü Everglades bataklıkları 13 000 km²'lik bir alanı kaplar. Florida'daki bu bataklıklar, su bitkilerini ve yakın zamana kadar avcılar tarafından avlanan bataklık hayvanlarını korumak için, Amerikan hükümetince millî park haline getirilmiştir.

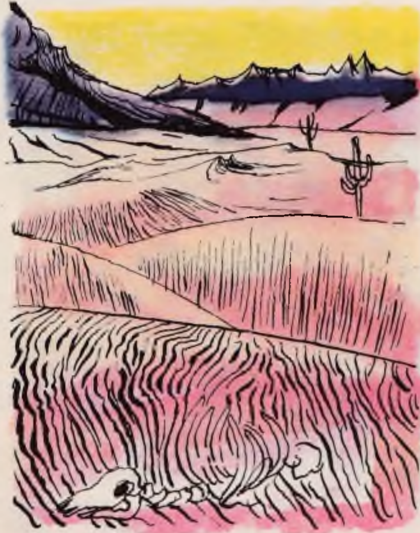
Amerika Birleşik Devletleri'nde Florida'daki Okeechobee gölü yakınında bulunan Everglades millî parkı, ilginç su bitkileriyle su hayvanlarının yabanî halde yaşadıkları büyük bir bataklıktır. Bu cömert ve vahşî tabiatın güzelliğini seyretmeye gelen ziyaretçilerin avlanması ve parka zarar vermesi kesinlikle yasaktır. Bataklığın içinde gür bir orman yükselir; ağaçların arasında da gardenya, ormangülü, kamelya gibi çok güzel ve çeşitli bitkiler yetişir. Kavak ve meşe yapraklarının arasından süzülen güneş ışığı, bataklığın sularında göz alıcı ışık oyunları yapar. Bu nemli ve sıcak ormanda, timsahlar, sivrisinekler, zehirli yılanlar, karakurbağaları gibi, çoğu zararlı olan çeşitli hayvanlar yaşarlar... Bu yüzden Everglades bataklıkları, seyrine doyum olmayan, fakat insanı ürküten bir gezinti yeri olarak dikkati çeker.

Gobi Çölü 50

Asya'nın göbeğindeki Moğolistan'da eskiden olduğu gibi hâlâ, sırtlarına ağır yük vurulmuş deve kervanları, bazan uçsuz bucaksız bir kum denizi, bazan da bozkırlar hâlinde uzanan Gobi çölünü bir uçtan bir uca geçerler.

Doğu Asya'nın tam ortasında, Sibirya ile Mançurya arasında geniş bir çöl uzanır: Çin'lilerin Şamo dedikleri Gobi çölü. XIII. Yüzyıl'da, bütün Asya'yı egemenliği altına alan ve Avrupa'yı titreten Cengiz Han, büyük imparatorluğunu bu çölde kurmuştu. Çin'in değerli baharatıyla yüklü kervanlar, bu kum yığınlarının ve taşlık arazinin içinde 2000 kilometreden çok yol alarak çölü geçerlerdi. Bugün bile İç ve Dış Moğolistan arasında ticaret malları hep kervanlarla taşınır. Yaşadıkları bölgenin hayat şartlarına alışkın Moğol'lar ve hayvanlar içinde en dayanıklısı olan develer, ısının yazın + 45 dereceye yükseldiği, kışın da — 40 dereceye kadar düştüğü Gobi çölünde, kum fırtınalarına ve susuzluğa rağmen yol alırlar. Gerçekten, bu çorak bölgede bulunan bir iki gölün suları da, ancak develerin içebileceği kadar tuzlu ve kükürtlüdür.

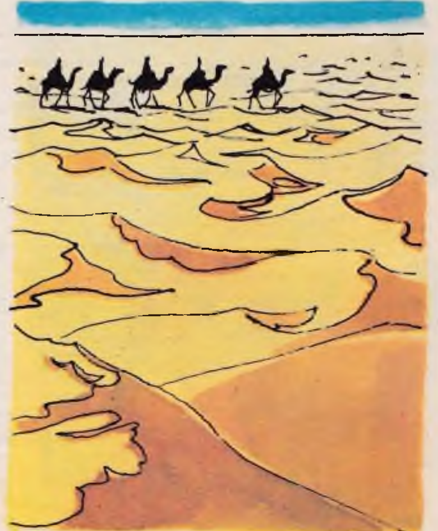
Ölüm Vâdisi 51

Amerika Birleşik Devletleri'nde, Büyük okyanus kıyılarındaki Kaliforniya eyâletinde, ayak basılmamış bölgeleri keşfe çıkan Amerika'lı öncülerin, haklı olarak Ölüm vâdisi dedikleri, çöl görünümünde, tüyler ürpertici bir vâdi uzanır.

Amerika Birleşik Devletleri'nin Teksas'tan sonra ikinci büyük eyâleti olan Kaliforniya, gerçekten tam bir tezatlar ülkesidir. Güneşli ve yemyeşil vâdilerin yanı sıra, yeryüzünün en korkunç, en kasvetli çöllerinden biri de Kaliforniya'da yer alır. «Altına hücum» devrinde, altın madenlerini bulmak için yollara düşen maceracılar, bu tuzlu çölü geçmek isterken içlerinden çoğunun susuzluk, güneş çarpması veya soğuktan ölmesi üzerine, bu bölgeye «Ölüm vâdisi» adını taktılar. Deniz seviyesinden seksen beş metre aşağıda kalan bu vâdi, Amerika kıtasının en alçak noktasıdır. Vâdiye çok seyrek ve az yağmur düşer; şurada burada birikmiş lagünlerin (deniz kulağı) durgun ve acı dip sularını belki bir parça sulandıran bu yağmur, çok cılız bile olsa bir bitki örtüsünün yetişmesine kâfi gelmez ve kuraklık sürüp gider.

Büyük Sahra 52

Dünyanın en büyük çölü olan Sahra, Afrika'nın kuzeyinde, doğudan batıya doğru dört bin kilometre, kuzeyden güneye doğru da yaklaşık olarak iki bin kilometre boyunca uzanır. Fakat bu uçsuz bucaksız topraklar, eskiden çöl halinde değildi.

Binlerce yıl önce Büyük Sahra, kurumuş yatakları bugün bile kum yığınlarının arasında seçilebilen pek çok ırmağın suladığı yeşillik ve verimli bir bölgeydi. Bitkiler, hayvanlar ve insanlar, bu sulak topraklarda rahat rahat yaşıyorlardı. Yakın zamanlarda yapılan kazılar ve kayaların üzerine çizilmiş ilkel resimler, çöl haline gelmeden önce Sahra'da yaşayan insanların hayat hikâyesini ortaya çıkarmakta yardımcı oldu. Günümüzden aşağı yukarı sekiz bin yıl önce Sahra'da, yayları ve oklarıyla geyik, yaban öküzü, sığır avına çıkan avcılar devri hüküm sürdü. Bundan üç bin yıl sonra, hayvancılık ve tarım hayatı başladı. Nihayet Mısır'lılar devrinde büyük bir uygarlığın beşiği olan Sahra, bölgedeki akarsuların hiçbiri denize ulaşamadığı için, yavaş yavaş bütün canlılığını kaybetti ve bu yeşil cennet zamanla çöl haline geldi.

7000 Filipin Adası 53

Filipin takımadaları, gerçek bir tabiat hârikasıdır; bu gruptaki adacıkların sayısı o kadar fazladır ki bazılarının adı bile yoktur. Çin ile Avustralya arasında sıralanan bu takımadalar, Çin denizini Büyük okyanustan ayırırlar.

Yanardağ kaynaklı Filipin takımadaları, irili ufaklı yedi bini aşkın adadan meydana gelmiştir: En büyükleri olan Luzon ile Mindanao'nun yüzölçümleri, Türkiye'nin aşağı yukarı yedide biri kadardır; öbürleri ise, inanılmayacak kadar küçüktür, fakat hepsinde de insanlar yerleşmiştir. Her gün bir adayı dolaşmak şartıyla, bu takımadaları tamamiyle tanıyabilmek için, bir gezginin tam yirmi yılını bu uğurda harcaması gerekir. Adalarda, çok sıcak ve bol yağışlı, tipik bir tropikal iklim hüküm sürer ve yılda iki kere pirinç hasadı yapılır. Ormanlar ve madenler önemli bir yer tutar. Filipinleri, sık sık korkunç tayfunlar kasıp kavurur ya da şiddetli yer sarsıntıları titretir. Yağmurun bolluğundan, dağların yamaçlarında gür ormanlar yetişir, taraçalar halinde pirinç tarlaları kurulur. Tabiî balıkçılık da Filipinler'de önemli bir geçim kaynağıdır.

İstanbul Adaları 54

Marmara denizinde, hepsi birden İstanbul'un bir ilçesi olarak kabul edilen dördü büyük (Büyükada, Heybeliada, Burgaz ve Kınalı), beşi küçük (Sivriada, Yassıada, Tavşan adası, Sedef ve Kaşık adası) dokuz ada yer alır.

Doğu Roma İmparatorluğu zamanında, hükümdar ailesinden birçok kişinin sürgün yeri olduğu için batı dillerinde «Prens adaları» ve Osmanlılar devrinde, topraklarının renginden esinlenerek «Kızıladalar» denilen Adalar, doğal güzellikleri, nefis iklimi ve plajlarıyla eski çağlardan beri İstanbul'un en gözde sayfiye yerlerinden biri olmuştur. Yaz ve kış aylarında Adalar'ın nüfusu büyük ölçüde değişir. Balıkçılık ve çiçekçilikle geçinen ada yerlilerinden başka yaz aylarında, günü birliğine veya mevsimi geçirmek üzere gelenlerle Adalar iyiden iyiye kalabalıklaşır. İstanbul ile Adalar arasında işleyen küçük vapurlar bağlantıyı sağlar. Adalar'ın en büyüğü ve ilçe merkezi olan Büyükada, yüzölçümünün dörtte üçünü kaplayan çamlıkları ve faytonlarıyla tipik bir sayfiye yeridir.

Borromeo Adaları 55

İtalya Alp'lerinin güneyinde, Ticino ırmağının vâdisi genişleyerek büyük Maggiore gölünü meydana getirir; bu gölün sularında da, güzel manzaraları ve nefis iklimleriyle bütün dünyaca tanınan üçlü Borromeo adaları yer alır.

Altmış beş kilometre uzunluğundaki Maggiore gölünün kuzey kısmı İsviçre'ye aittir ve Locarno gölü diye adlandırılır. Alp'lerin yüksek sırtlarıyla kuzey rüzgârlarından korunan ve bol güneş alan güney kısmı ise İtalya topraklarında kalır. Gölün bu kesiminde dizilen Borromeo adalarında, yaz kış son derecede yumuşak bir iklim hüküm sürdüğü için, adalarda bütün tropikal bitkiler yetiştirilebilir. XVII. Yüzyıl'a kadar kayalık ve çorak olan bu adaları kont Vitaliano Borromeo, nefis parklarla süsledi. L'isola Madre'de (Ana ada) bugün çok değerli bir botanik bahçesi bulunur. L'isola Superiore (Yüksek ada) veya L'isola dei Pescatori (Balıkçılar adası) denilen ikinci ada, dünyanın dört bir yanından gelen ressamların tablolarına konu olur. L'isola Bella (Güzel ada), üç ada içinde en ünlüsü ve tabiatın en cömert davrandığı köşelerden biridir.

Herkül Sütunları 56

Avrupa'yı Afrika'dan ayıran, Akdeniz'le Atlas okyanusunu birbirine bağlayan Cebelitarık boğazının iki yakasında iki sarp kaya yükselir: Bunlar, eskilerin «Herkül sütunları» dedikleri Cebelitarık ile Septe kayalarıdır.

Yunan mitolojisinin kahramanlarından Herakles'i Lâtinler, Herkül diye adlandırmışlardı. Dediklerine göre, günün birinde Herkül kayaları yarmış ve eni 15 kilometreyi bulan Cebelitarık boğazını açmış! İkiye bölünen kayanın, 425 metre yüksekliğindeki bir parçası, yani Kalpe Avrupa'da, Abyla denilen öteki parçası da Afrika'da, Septe şehrinin yakınında kalmış. Eskiçağ dünyasının sınırları işte bu kayalardı. Boğazdaki gidiş gelişleri denetlemek için iki yakada büyük sivil ve askerî limanlar kuruldu: Avrupa yakasında Cebelitarık ve Elcezire, Afrika yakasında da Septe ve uluslararası bir şehir olan Tanca. Herkül sütunlarının arasından, Atlas okyanusunun suları Akdeniz'e, Akdeniz'in suları ise Atlas okyanusuna doğru akar: Doğuya doğru olanı bir yüzey akıntısı, batıya doğru olanı da dip akıntısıdır.

Along Koyu 57

Dünyanın en güzel koylarından biri olarak bilinen Along koyu, Vietnam kıyılarında, Tonkin deltasının kuzeydoğusundadır. Mavi denizin karaya doğru sokulmasıyla meydana gelen bu güzel koy, büyük Haifong limanına da oldukça yakındır.

Tonkin deltasının kuzeydoğusunda yer alan Along koyu, gemiler için her zaman güvenilir bir sığınaktır; fırtınalar ve tayfunlar, koyu çevreleyen kayalıklara çarparak kırıldığı için, en azgın havalarda bile Along koyunun suları durgunluğunu kaybetmez. Fakat bu koy, asıl güzelliğini, boy boy sarkıtların bulunduğu mağaralar ve tünellerle delik deşik olmuş, koyun bütün yüzeyine serpilmiş garip biçimli adacıklara borçludur. Çin'lilerin inancına göre bu kayalıklar, suların dibinde gizlenen kocaman bir deniz canavarının bel kemiğidir! İnsanı şaşkınlıklar içinde bırakan bu manzarada, satıcıların ve balıkçıların kayıkları, Along koyuna ayrıcalık kazandıran mahallî bir renk katar. Koyun içerlerine doğru girildiğinde, Vietnam'ın en önemli yeraltı zenginliklerinden olan maden kömürü yatakları ve işletmeleriyle karşılaşılır.

Kotor Ağızları 58

Adriyatik denizine bakan Yugoslavya kıyıları çok girintili çıkıntılı olduğu için zamanla irili ufaklı adalar hâlinde bölünmüştür. Bu bölgenin güneyinde, ilgi çekici bir Akdeniz fiyordu olan Kotor ağızları yer alır.

Montenegro'daki Kotor veya eski adıyla Cattaro ağızları, birbirlerine tabiî dar geçitlerle bağlanmış birçok koydan oluşan derin bir körfez meydana getirir. Bu körfez, dördüncü jeolojik zamanda deniz seviyesinin yükselmesiyle, bölgedeki vâdilerin su altında kalmasından doğmuştur. Körfezin durgun, masmavi sularına, kilise, manastır veya kale yıkıntılarıyla dikkati çeken küçük adalar serpilmiştir. Bölgeye hâkim olan çıplak ve yüksek dağlar, sarp yalıyarlar hâlinde denize uzanırlar. Küçük, sevimli koyların hemen hepsinde balıkçı limanlarına rastlanır. Kayalar üzerindeki resimler, tarih öncesi çağlardan beri bu bölgede insanların yaşadığını gösterir. Roma'lılar burada, soylular adına çiftçilik yapan kolonların yerleştiği Cattarum şehrini kurmuşlardı. Bugün Kotor, Avrupa'nın en güzel yerlerinden biridir.

Büyük Göller 59

Amerika Birleşik Devletleri ile Kanada'nın sınırında yer alan ve Göller Bölgesi'ni meydana getiren beş Büyük Göl o kadar geniştir ki, insan gemiyle giderken kıyılarını gözden kaybeder ve kendini açık denizde sanır!

Beş Büyük Göl'den dördü (Superior, Huron, Erie ve Ontario gölleri), Amerika Birleşik Devletleri ile Kanada arasında sınır olarak kabul edilmiştir. İlk üçünün su hacmi Manş denizini iki kere doldurmaya yeter de artar bile! Hazar'dan sonra dünyanın ikinci büyük gölü olan Superior gölünün seviyesi, Michigan ve Huron göllerinin seviyesinden altı metre yüksektir ve sularını, bin iki yüz metre genişliğindeki Sault-Sainte-Marie çağlayanıyla bu iki göle boşaltır. Üç gölün sularını alan Erie gölü de, yüz metre aşağıdaki Ontario gölünü besler. Yeryüzünün en ünlü çavlanı Niagara, işte bu iki göl arasındaki seviye farkından doğmuştur. Ontario gölünü denize bağlayan St. Lawrence ırmağı ve kanallar sayesinde, Büyük Göller'deki gemiler Atlas okyanusuna açılabilir. Bu göller, dünyanın en canlı su yolunu meydana getirirler.

Lut Gölü 60

Asya'nın batısında, yani Orta Doğu'da yer alan ve Ürdün ile İsrail sınırının bir bölümünü meydana getiren büyük Lut gölü, yeryüzünün en tuzlu gölü ve yeryüzünün en alçak noktası olarak önem kazanır.

Lut gölünün seviyesi, komşusu Akdeniz'in seviyesinden 393 metre daha alçaktır; bu gölün kumsallarında dolaşan turistler, yeryüzünün en alçak noktasına ayak basmış olurlar. Yüzölçümü 1015 km^2, eni sadece 17 km, uzunluğu ise yüz kilometreye yakın olan Lut gölünün en büyük özelliği, suyunun aşırı derecede tuzlu olmasıdır: Denizlerdeki tuz oranı genellikle yüzde dördü geçmediği halde, Lut gölünde bu oran yüzde yirmi altıyı bulur! Öyle ki, yüzmeden, hattâ hiç kımıldamadan suyun üzerinde durmak, şöyle rahatça uzanıp gazete okumak bile mümkündür. Fakat, buna karşılık, aşırı tuz yüzünden gölde hiçbir canlı yaratık yaşamadığı gibi, kıyılarında da hayat yoktur. Avrupa'lıların bu göle «Ölü deniz» demeleri bu yüzdendir. Bu sıcak bölgede yazın büyük ölçüde buharlaşma olduğu için, gölün suları epey alçalır.

Baykal Gölü 61

Moğolistan'ın kuzeyinde, orta Sibirya'da ve Asya kıtasının tam göbeğinde, yeryüzünün en derin gölü bulunur: Gerçekten de Baykal gölünün derinliği 1700 metreyi aşar ve deniz seviyesinin çok altında kalır.

Baykal'a «göl» denir ama, aslında, uzunluğu 640 kilometreyi, genişliği de 75 kilometreyi bulan bu uçsuz bucaksız su kütlesine «deniz» dense daha yerinde olur! İkide bir kopardığı fırtınalarla balıkçıları yıldırmış olmasına rağmen, bu büyük su kütlesinin etkisiyle çevre bölgelerde havanın iyiden iyiye yumuşadığı da inkâr edilemez. Ayrıca, yüzey yükseltisinin 488 metreye vadığı, dibinin de deniz seviyesinden 1253 metre aşağıya indiği düşünülürse, su yüksekliğinin 1741 metre gibi rekor sayılabilecek bir rakama ulaşması normal karşılanır! Bu karanlık suların derinliklerinde, tabiat bilginlerinin büyük bir merakla inceledikleri acayip kör balıklar ve benzerlerine hiçbir yerde rastlanmayan biktiler yaşar. Gölün batı kıyıları sarp ve diktir ama, doğu kıyılarında geniş ovalar uzanır.

Titicaca Gölü 62

And'lar Cordillera'sında, 3812 metre yüksekliğindeki bir yaylanın üzerinde yer alan ve dünyanın en yüksek gölü sayılan ünlü Titicaca gölü, Güney Amerika'daki iki devlet arasında paylaşılmıştır: Bolivya ve Peru.

Tektonik olaylar sonucu oluştuğu sanılan Titicaca gölü, 6900 km²'yi bulan yüzölçümüyle gölden çok denize benzer: Cenevre gölü (veya Leman gölü) gibi on iki tanesini alacak kadar büyüktür! Gemi işletmeye elverişli olduğu için, Bolivya ile Peru arasında en iyi ulaşım yolu sayılır. Berraklığı dillere destan olan sularında cins cins, boy boy balıklar kaynaşır. Verimli kıyılarında, gözün alabildiğine yulaf ve mısır tarlaları uzanır. Bu yüzden, gölün çevresinde kalabalık bir kızılderili topluluğu barınır ve bütün geçimini Titicaca gölünden sağlar. Suyun kıyısında yetişen kamışlarla kayıklar yapılır, başka cins ve daha ince kamışlardan örülen hasırlar da bu orijinal kayıklara yelken diye takılır. Hattâ, bazı balıkçı köyleri, kurutulmuş ve üst üste yığılmış kamışlardan yapılan büyük yüzer adaların üzerinde kurulmuştur.

Crater Lake 63

Tabiat hârikaları denince akla gelenlerden biri de, yanardağ kraterlerinin dibinde yer alan göllerdir. Bunlar arasında en ilgi çekicisi Amerika Birleşik Devletleri'nin batısında, Oregon millî parkındaki çift göldür.

Yanardağ konisinin tam tepesinde ve yanardağ bacasının bitiminde bulunan çukura, yanardağ ağzı veya krater denir. Yanardağ sönünce, bu çukura dolan sular, oldukça derin ve karanlık, yuvarlak bir göl meydana getirir. Van gölünün hemen batısında ve Nemrut dağının tepesinde yer alan Nemrut gölü de bir krater gölüdür. İşte bu krater göllerinin en önemlisi ve çekicisi «Crater Lake» diye bilinenidir. Gölün çapı on kilometreyi bulur; çevresindeki yanardağ yalıyarlarının yüksekliği de iki yüz ile altı yüz metre arasında oynar. Gökyüzünün olanca maviliğini yansıtan, ic deniz sayılabilecek bu gölün derinliği ye. yer yedi yüz metreye ulaşır. Fakat en şaşırtıcı yanı, gölün tam ortasında, daha genç bir başka yanardağ konisinin bulunmasıdır; bu koninin kraterinde de ikinci bir küçük göl yer alır.

Venedik Lagünü 64

İtalya'nın incisi Venedik şehri, uçsuz bucaksız bir lagünün veya bir deniz kulağının ortasındadır; Adriyatik denizinin kuzeyindeki bu lagün, Piave ile Po ırmaklarının taşıdığı alüvyonların birikmesiyle meydana belmiştir.

Dünyanın en garip yer şekillerinden biri sayılan ve nüfusu 100 000'i aşan Venedik, birbirinden 177 kanalla ayrılan ve 400 kadar köprüyle birbirine bağlanan 118 ada üstüne kurulmuştur. Şehrin caddelerinde ve ara sokaklarında yalnız yayalar dolaşabilir, gelen turistler arabalarını şehrin girişindeki garajlara bırakmak zorundadırlar! Şehir ulaşımı deniz taşıtlarıyla yapılır: Venedik'in sembolü sayılan gondollar, motorlu kayıklar, küçük vapurlar... Çöpler, bizdeki gibi kamyonlarla değil, çatanalarla toplanır. Tüccarlar mallarını vapurla taşır, cenazeler de, Büyük kanal'ı bir uçtan öbür uca aşarak San Michele şehir mezarlığına kadar giden bir vapurla kaldırılır. Sayısız özellikleri olan Venedik, anıtları, yapıları, karnavalları, yortuları, sayısız sanat eserleri ve nefîs iklimiyle büyük bir turizm merkezi olduğu kadar bir ticaret ve endüstri şehridir.

Mariana Çukuru 65

Dünyanın en derin deniz çukurları Büyük okyanustadır. Avustralya'nın kuzeyindeki Mariana takımadalarının doğusundan güneyine doğru bir yay şeklinde uzanan Mariana çukurunun derinliği onbiı kilometreyi aşar.

1951 yılında, «Challenger II» gemisiyle Büyük okyanusta araştırmalar yapan bilginler, Mariana veya Larron takımadalarının doğusunda denize saldıkları sondanın 10863 metreye kadar indiğini görünce, o güne kadar bilinen deniz çukurlarının (Filipinler, 10540 metre; Japonya, 10535 metre, Kermadek takımadaları, 9425 metre) en derinini bulduklarını anladılar. Yedi yıl sonra ise Rus gemisi «Vityaz»ın sondası daha derinlere inerek 10960 metreye vardı; bunun üzerine, bölgenin batiskaf ile dalmaya elverişli olduğuna karar verildi ve araştırmalara bu yoldan devam edildi. Birkaç denemeden sonra 1960 yılında «Trieste» adlı batiskaf, denizin altında 11520 metreye kadar inerek yeryüzünün en derin noktasını buldu: 8892 metrelik Everest dağını bile kolaylıkla yutabilecek olan Mariana çukurunu!

Waïtomo Mağaraları 66

Yeni Zelanda takımadalarındaki Waïtomo mağaraları, çok derinde olmalarına ve hiçbir yerden güneş ışığı almamalarına rağmen, lâmbasız, meşalesiz dolaşılabilecek, yeryüzünde eşinize az rastlanır tabiat hârikalarıdır.

Yeni Zelanda takımadalarında bulunan ve yeraltı mağaraları arasında özel bir yeri olan Waïtomo yeraltı mağaraları, akıllara durgunluk veren bir tabiî ışıkla aydınlanır. Pırıl pırıl yanan sayısız küçük noktalarla kaplı tavanlarından, ziyaretçilerin rahatlıkla dolaşabilmelerine elverişli hafif bir ışık yayılır. Ve sanki yıldızlarla dolu bir gökyüzü, üzerlerine kapandığı bu yeraltı gölleriyle galerilerini loş bir aydınlığa boğar. Bu aydınlığın kaynağı, mağaranın tavanına ve duvarlarına konmuş, sayılamıyacak kadar çok, küçücük böceklerdir. Kanatları olmayan bu ateş böcekleri, yaydıkları ışığa kapılan öteki uçan böcekleri tuzaklarına düşürerek yerler. Büyük mağaranın, bu ateş böcekleriyle ışıldayan kubbeleri altında, sık sık verilen senfonik müzik konserlerini dinlemek, insanda gerçekten olağanüstü bir heyecan yaratır.

Eski Sâdık Dost 67

«Eski Sâdık Dost», A.B.D.'nde, Yellowstone Millî Parkı'ndaki on bin gayzerden biridir. Bununla birlikte, dünyanın en ünlü ve en çok ziyaretçi çeken gayzeridir; çünkü, yeryüzündeki gayzerlerden hiçbiri onun kadar randevusuna «sâdık» değildir.

Volkanik bölgelerde rastlanan ve yeraltı sıcaklığıyla ısınarak su ve buhar halinde fışkıran sulara gayzer denir. Bu gayzerlerin en ilginci olan ve Yellowstone Millî Parkı'nda (A.B.D.) bulunan «Eski Sâdık Dost», şaşılacak bir düzenle, her altmış beş dakikada bir ve tam dört buçuk dakika süreyle, bir kaynar su ve buhar sütununu havaya fışkırtır. Her fışkırmadan önce, davul gümbürtüsünü andıran boğuk bir uğultu duyulur, sonra da köpüklü sular elli metreye kadar yükselir, turistlerin hayran hayran seyrettikleri, fotoğraflarını çektikleri gökkuşaklarına yol açar. Aynı parkta bulunan ve «Dev» diye adlandırılan gayzer, «Eski Sâdık Dost» tan çok daha mârifetlidir: Fışkırma süresi bir saati aştığı gibi, su sütununun yüksekliği de yetmişbeş metreyi bulur. Yalnız, turist çekme bakımından bir kusuru vardır: Haftada sâdece bir kere fışkırır!

Postojna Mağaraları 68

Trieste ile Ljubljana arasında ve Pivka yaylasının hemen altında, bir gravyer peyniri gibi delik deşik olmuş kireçli Yugoslavya topraklarında, sarkıt ve dikitlerle dolu geniş Postojna mağaraları sıralanır. Bu mağaralar yılda yüz bini aşkın turist çeker.

Yugoslavya'nın kuzey batısındaki Pivka yaylası, hiç şüphesiz bütün Avrupa'da, yeraltı mağaralarının en bol olduğu bölgedir. Sayıları iki bini bulan ve tabiî geçitlerle birbirlerine bağlanan büyüklü küçüklü Postojna mağaraları, yeraltında on beş kilometre süren bir turistik geziye imkân verir; hattâ gezinin ilk merhalesi için döşenmiş bir demiryolu üzerinde, küçük bir elektrikli tren bile çalışır. Yaz olsun, kış olsun, mağaralardaki ısı 8 dereceyi geçmediği için, ziyaretçiler, giriş yerinde kiralanan pelerinleri sırtlarına almadan dolaşamazlar. Ne var ki, bu mağaralarda, akarsuların kazdığı tehlikeli galerilere girmek yasaktır; bu akarsulardan bazıları, meselâ Timavo, gün ışığına çıkmadan önce yerin altında kırk kilometre kadar yol alır. Postojna mağaraları, yılda en azından yüz bin kişinin gezip gördüğü, Yugoslavya'nın turistik merkezlerindendir.

Meteor Krateri 69

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Arizona'da, yanardağ kraterini andıran, fakat yeryüzündeki bütün kraterlerden daha derin ve geniş olan büyük bir çukur vardır. Bu gökten düşen kocaman bir meteortaşının bıraktığı izdir!

Bilginlerin göktaşı veya meteortaşı dedikleri taşların yeryüzüne düştüklerini hepimiz biliriz. Fakat, yerkürenin bütün yüzeyine düşen bir günlük taş ağırlığının altı ton çektiğini bilenimiz herhâlde pek azdır. Neyse ki sayılarının çokluğuna rağmen, bu göktaşlarının büyüklüğü genellikle bir toplu iğne başını aşmaz. Yâni bir tehlike yaratmaları söz konusu değildir. Ancak, içlerinden birinin ötekilerden çok daha ağır olduğu ve yere çarpınca bir top mermisi gibi parçalandığı da görülmüştür: Meselâ nisan 1803'de Laigle'e (Normandiya) düşen bir göktaşı, ağırlıkları bir gram ile on kilo arasında oynayan üç binden çok parçaya bölünmüştü. Arizona'da 1200 metre çapında ve 180 metre derinliğinde bir çukur açan göktaşının büyüklüğünü artık siz düşünün! Yeryüzünde bu çapta ikinci bir krater daha yoktur.

Monument Valley 70

Kızılderililerle Beyazların çarpışmalarını gösteren Vestern filimlerinin çoğu Monument Valley'de çekilmiştir. Arizona'da, kızılderili Navajo'ların ülkesi olan bu vâdi, bugün Amerika'nın en büyük doğal zenginliklerinden biridir.

Kırmızı kumlarla kaplı Arizona çölünde ilk dikkati çeken şey, aşındırmanın şekillendirdiği kaya parçalarıdır. Boyutları çok büyük olan bu taşlar, uzaktan bakıldığı zaman kale, kilise veya kule yıkıntılarını andırırlar. John Ford, «Cehennem Dönüşü» ve «Kan Kalesi» filimlerini işte burada çevirmişti. Arizona çölünde zaman zaman korkunç kum kasırgaları patlar. Kum tanelerinin kemirdiği kayalar, «Rüzgâr Kulağı» gibi garip, devâsa şekiller veya altlarında bir kum denizi uzanan köprü kemerleri meydana getirmiştir. Yüzölçümü altmış beş bin kilometre kareyi bulan ve ısının sıfırın üstünde 40 derece, ile sıfırın altında 25 derece arasında oynadığı bu bölgelerde, altı yüz bin Kızılderili yaşar. Fakat, posta arabalarının Kızılderili saldırısına uğradığı devirler çok gerilerde kalmıştır! Monument Valley, bugün Amerika'nın ilginç köşelerindendir.

Saman Denizi 71

İspanya topraklarında doğan ve Portekiz'de denize dökülen Tejo ırmağının başkent Lizbon önündeki ağzı, Portekiz'lilerin Saman denizi diye adlandırdıkları, altı kilometre genişliğinde bir havza meydana getirir.

Tejo'nun kuzey kıyısındaki Lizbon veya portekizce adıyla Lisboa şehri, Avrupa'nın en güzel dış limanlarından birine bakar. Irmağın geçtiği dar bir liman ağzıyla Atlas okyanusuna açılan ve «Saman denizi» denilen bu dış limanın suları, kıyısındaki beyaz, pembe, sarı, yeşil veya mavi cepheli evlerin yansımasıyla, insanın gözünü kamaştıran bir renk cümbüşü yaratır. «Fragata» denilen renkli balıkçı kayıkları, Atlas okyanusunda fırtına patladığı zaman buraya sığınırlar; hava durulup da denize açılma zamanı gelince, küçük bir filo hâlinde, ırmağın sararttığı sularda süzülerek liman ağzına doğru yönelirler. Saman denizinin kuzey yakası boyunca giden çok güzel sahil yolu, Güneş Kıyısı'nın plaj sitesi ve yaz aylarında turistlerin uğrağı olan Portekiz Riviera'sının başkenti Estoril'e kadar uzanır.

Mammoth Mağarası 72

Dünyanın en önemli ve en geniş mağaraları Amerika Birleşik Devletleri'ndedir. Bunlar arasında, Kentucky'deki Mammoth (veya Mamut) mağarası ile Teksas'daki Carlsbad mağarası gerçekten görülmeye değer yerlerdir.

Mammoth mağarasının uzunluğu gerçi kırk sekiz kilometreyi aşmaz ama, çevresindeki galeriler de hesaba katılırsa, yeraltında tam iki yüz kırk kilometre yol almak mümkündür! Hem yeraltında, hem de yerüstündeki doğal zenginliklerini korumak için Amerikan hükümetince millî park haline getirilen bu geniş mağara bölgesini, her yıl binlerce turist ve mağara meraklısı ziyaret eder. Mammoth mağarasını 1799'da, bir ayının peşine düşen bir avcı bulmuştu. Hayvanı kıstırdığını sanan adamcağız, mağaraya dalınca, asıl kendisinin oyuna geldiğini anlamakta gecikmedi: Gerçekten de Mammoth mağarasının beş katı ve dört yüzden çok galerisi vardır! En çok ilgi çeken yeri de, Çanlar kovuğu denen bölmesidir: Sarkıtlardan bazılarına bir fiske vurulduğu zaman, kubbelerin altında yankılar uyandıran âhenkli sesler çıkar!

Devler Kaldırımı 73

Britanya adalarının başlıcalarından biri olan İrlanda'nın kuzeyinde, soğuma sırasında değişik şekiller almış yanardağ lavlarından meydana gelen ve çok geniş bir alanı kaplayan garip manzarayla karşılaşılır: Devler kaldırımı.

Sayıları 40000'i aşan bazalt sütunları, bu ıssız bölgede, irili ufaklı mezar taşları gibi göz alabildiğine yayılmıştır. Halk arasında anlatılan bir efsaneye göre bu taşlar, adanın ilk sakinleri olan dev İrlanda'lıların döşediği zafer yolunun kalıntılarıymış. Aslında Devler Kaldırımı, birden soğuyarak, paralel kenarlı büyük prizmalar hâlinde billûrlaşan yanardağ lavlarından meydana gelmiştir. Bu olayın bir benzeri de Fransa'da meydana gelmiş, Massif Central'deki Espaly, Bort ve Saint-Flour orgları ortaya çıkmıştı. İrlanda'daki bazalt prizmalarına alışkanlıkla hep Devler Kaldırımı dendiği hâlde bu sütunlar, kimi yerde merdiven basamaklarını, kimi yerde bir tribünü, kimi yerde de bir amfiteatrı, kimi yerde de, denizin altında uzaklara kadar devam eden bir arnavut kaldırımını andıracak şekilde dizilmiştir.

Taşlaşmış Orman 74

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Arizona eyâleti, sayısız tabiat garipliklerinin bir araya toplandığı şaşırtıcı bölgelerden biridir. Bunlar arasında Colorado kanyonu, Gila çölü, Ölüm vâdisi ve taşlaşmış orman en ilgi çekicileridir.

Yeryüzündeki ilk bitkilerin türleri, yapıları, hangi devirde yetişmiş oldukları üstüne bütün bildiklerimizi, minerallerde görülen fosil izlerine borçluyuz. Bu fosiller veya taşıllar, bitkilerin çevredeki mineral kayalar üzerine yapışarak hiç bozulmadan zamanla taşlaşmasından meydana gelir. Fakat, Arizona'daki taşlaşmış ormanda bunun tam tersi olmuş, bu kez mineraller ağacın içine işleyerek herbirini taş hâline getirmiştir. Kesitlerine bakılınca en ufak ayrıntıları seçilen bu ağaçlarda, her damarın, renk renk kuvarslara dönüştüğü görülür. Açıkça anlaşıldığına göre ağaçlar, içinde mineral tuzları bulunan suları emerek bu duruma gelmişlerdir. Kırık gövdeler, antik çağdan kalma sütun parçaları gibi, geniş bir alana dağılmıştır. Binlerce yıldan beri öylece duran bu taşlaşmış ormanı insan ürpermeden seyredemez.

Şeytan Kulesi 75

Tabiatın akıl almaz gariplikleri arasında en şaşırtıcılarından biri, Amerika Birleşik Devletleri'nin Wyoming eyaletindeki Şeytan kulesi'dir. Gerçekten bir kule yıkıntısına benzeyen bu koca kaya, turistlerin pek ilgisini çeker.

Şeytan kulesinin garip biçimi, yanardağ kaynaklı oluşundandır: Anlaşılan bir yanardağın bacasından yukarıya doğru yükselen kızgın lavlar soğuyunca bacanın şeklini almış ve yine soğuma sırasında bu lav kütlesinin üzerinde, İrlanda'daki Devler Kaldırımı'nı meydana getiren bazalt prizmaları ya da Fransa'daki Saint-Flour ve Bort orgları gibi, boydan boya uzun yarıklar meydana gelmiştir. Bir kızılderili efsanesine göre, Şeytan kulesinin üzerindeki bu yarıklar, civar ormanlardan birinde yaşayan koca bir ayının pençe izleridir. Bu bazalt yığınının şekli gerçekten o kadar düzgündür ki uzaktan bakılınca, insan... belki de şeytan elinden çıkmış yüksek bir kuleyi andırır. Oysa, insanoğlunun ya da şeytanın mârifeti sanılan bu garip kule, tabiatın ne hünerli bir mimar olduğunu gösteren güzel bir örnektir.

Padirac Cukuru 76

Fransa'daki Massif Central'in Causse adını taşıyan yaylalarında, yumuşak kireçli toprağı kolayca oyan yağmur suları derin kuyular açmıştır; bunlar arasında en ünlüsü ve en ilgi çekicisi Padirac çukurudur.

1889 yılında, mağara uzmanı Martel, Gramat yakınlarında Fransa'nın en ünlü çukurunu bulmuştu. Aslında Padirac'a, yapı olarak bir kuyu, bir mağara ya da bir düden gözüyle bakılabilir. Derinliği 75 metreye varan bu çukur aşağıya doğru o kadar düzgün bir şekilde iner ki dibine varıp başınızı yukarı kaldırdığınız zaman, gökyüzüne açılan yuvarlak ağzını görebilirsiniz. Turistlerin rahatlıkla inip çıkabilmeleri için çukura dört asansör konmuştur. Ustaca yerleştirilmiş ışıklar, kubbeleri ve sarkıtları aydınlatır. İsteyen yaya olarak galerileri dolaşır, isteyen de yeraltında akan Padirac ırmağını kayıkla geçerek, bir kilometre ötede ve doksan metre yüksekliğindeki Grand-Dôme mağarasına varır. Padirac ırmağı, mağaranın dar koridorlarında ve sarkıtlarla süslü yüksek kubbelerin altında aktıktan sonra Dordogne'a dökülür.

Pilat Kumulu 77

Fransa'nın Atlas okyanusuna bakan kıyılarında, Lande'lardaki geniş çam ormanının Arcachon'a doğru uzanan sınırında, Avrupa'nın en yüksek kum tepesi yer alır: Yüksekliği 105 metreye ulaşan ünlü Pilat kumulu.

Büyük Sahra'da olduğu gibi, burada da rüzgâr, kumları tane tane tozutup, kum tepeciklerini yerlerinden sürükleyerek önemli engebeler yaratmıştır. Denizin taşıdığı kumlar, şiddetli rüzgârların etkisiyle savrularak, Lande'ların kıyı boyunda dizi hâlinde kumullar meydana getirmiştir. En yüksekleri olan Pilat kumulunun tepesinden, bütün Arcachon havzası kuş bakışı seyredilebilir. Rüzgârın eseri olan bu kumulların yine rüzgârla savrularak yer değiştirmelerini önlemek için, kumlu toprakta yetişebilen ve kökleri ya da tırmanıcı dallarıyla kumların kaymasını engelleyen çeşitli bitkiler dikilmiştir: Halfa, diken, Lande'lar ormanının deniz çamları gibi... Bu kumulları gezmeye gelen çocukların, hattâ büyüklerin en hoşlandıkları oyunlardan biri, kızaklara binip kumulların tepesinden kendilerini aşağıya koyuvermektir.

Lande'lar Ormanı 78

Geçen yüzyılda, Fransa'nın Atlas okyanusu kıyıları boyunca, Gascogne Lande'larının üstünde ve Gironde ile Adour ırmakları arasında, tabanı 230 kilometreyi, yüksekliği de 100 kilometreyi bulan bir üçgeni kaplayacak bir çam ormanı yetişti.

XVIII. Yüzyıl'ın sonuna kadar, Gascogne Lande'ları Fransa'nın en verimsiz, en çorak bölgelerinden biriydi. Kıyı boyunca 230 kilometreyi kaplayan kumullar, rüzgârla savrularak art arda dalgalar halinde içerilere doğru ilerliyordu. Yılda yirmi ile otuz metre arasında yol alan bu kumullar yüzünden, köyler terkedilmiş, zâten çalı ve ottan başka bir şey yetişmeyen toprak çoraklaşmış, sular mikrop kaynağı birer bataklık hâline gelmiş ve sıtma salgını alıp yürümüştü... Kış aylarında köylüler, bu cıvık arazide dolaşabilmek için ağaçlardan yontulmuş yüksek ayaklıklar kullanırlardı. XIX. Yüzyıl'da, kumun ilerleyişini durdurmak ve bataklık sularının daha çabuk buharlaşmasını sağlamak için milyonlarca çam fidesinin dikilmesiyle bölgenin görünüşü tamamiyle değişti ve Fransa en güzel ormanlarından birine kavuştu.

Vahşi Camargue 79

Rhône ırmağı Akdeniz'e dökülürken, her kenarı aşağı yukarı kırk kilometreyi bulan Camargue ovasını meydana getirir. Üçgen biçimindeki bu düz ve bataklık toprak parçası, Rhône ırmağının taşıdığı alüvyonların denizi doldurmasıyla oluşmuştur.

Fransa'nın Akdeniz kıyısında ve Rhône ırmağının geniş deltası içinde kalan Camargue, su bitkilerinin ve kamışların yetiştiği bir balçık, alüvyon ve su ovasıdır. Denizden kazanılan bu topraklar sürekli olarak dalgaların ve su baskınlarının tehdidi altında kaldığı için gölcüklerde ve tıkanmış ırmak kollarında durgun, acı sular birikmiştir. Bölgede yetiştirilen yarı yabanî at ve boğa sürülerini atlı çobanlar güder. Bol güneş alan bataklıklar, pirinç üretimine elverişlidir. İkinci Dünya Savaşı'ndan beri, Fransa'nın bütün pirinç ihtiyacını bu çeltik tarlaları karşılar. Vaccarès gölcüğünün güneyinde, bin beş yüz hektarlık bir arazi, hayvan ve bitki türlerini yaşatmak için millî park haline getirilmiş, kunduzların barınağı, göçmen kuşların uğrağı olmuştur. Pembe tüylü, zarif telli turnalar yuvalarını hep burada kurarlar.

Bonifacio Yalıyarı 80

Korsika adasının güney ucundaki Bonifacio şehri, Fransa'ya ait olan bu adayı İtalya'ya ait Sardinya adasından ayıran Bonifacio boğazına veya Bonifacio ağızlarına hâkim, Ortaçağ'a ait tarihî eserlerin süslediği küçük ve güzel bir Akdeniz şehridir.

Bonifacio boğazının Korsika yakasındaki Bonifacio yalıyarı, dünyanın tabiat harikâları arasında sayılır. Korsika adasının her yanı sert granit kayalardan oluştuğu hâlde, adanın güney ucunda, deniz ve dalgaların etkisiyle aşınmış kalkerli kayalardan bir bölgenin bulunması çok şaşırtıcıdır. Bonifacio kalesi ve daracık sokakları, tipik evleriyle dikkati çeken eski şehir, denizden 65 metre yükseklikte dar bir çıkıntının üstünde yer alır. Fakat, deniz hiç durmaksızın bu kalkerli yalıyarın tabanını oyduğu için yapılardan bir kısmı suyun üstüne sarkmış gibi boşlukta kalmıştır... İnsan her an kayaların çöküvereceğini ve şehrin bir anda denizin mavi sularına gömüleceğini düşünmekten kendini alamaz... Hattâ, yalıyarın «Kum Tanesi» denilen 100 tondan ağır bir parçası şimdiden dalgaların içinde kaybolmuştur bile!

Eşsiz Pamukkale 81

Ege bölgemizin suları ve horozuyla ünlü şehri Denizli'nin il sınırları içinde, yeryüzünde bir eşi daha olmayan bir tabiat hârikası yer alır: Kat kat taraçalar halinde bir pamuk yığını gibi göz alan Pamukkale travertenleri...

Her yıl binlerce turistin hayranlık ve şaşkınlıkla seyrettiği, Denizli'nin 22 kilometre kuzeyindeki Pamukkale travertenleri gerçek bir tabiat hârikasıdır. Bilginlerin sürekli incelemelerine konu olan bu eşsiz tabiat olayının yaratıcısı, travertenlerin hemen üstünde topraktan fışkıran ve bir göl halinde biriken sıcak kaynak sularıdır. İçinde bol kireç ve karbon dioksit taşıyan bu şifalı su, yüzyıllardan beri derin yataklar açarak ovadan aşağıya doğru akar. İşte bu suyun toprağa bıraktığı çökelti kireçler zamanla katılaşmış ve pamuk görünümündeki bu taraçaları meydana getirmiştir. Pamukkale'nin gerisinde yer alan tarihî Hierapolis şehrinin anfiteatrından bakılınca, bütün ova göz alabildiğine bembeyaz uzanır ve güneşin alnında ışıl ışıl yanan bu kristal taraçalar karşısında insanoğlu tabiata bir kez daha hayran olmaktan kendini alamaz.

Antalya Plajları 82

Yurdumuzun Akdeniz kıyılarında, özellikle Antalya körfezi boyunca dünyanın en güzel tabiî plajları sıralanır. Güneş diyarı Antalya, ılık ve mavi denizle yeşil kıyılar arasında uzanan, portakal ve muz kokularıyla dolu bu kumsallarıyla bir turist cennetidir.

Tabiatın en cömert davrandığı bölgelerden biri, şüphesiz Antalya'dır: Şahane bir deniz, bol güneş, nefis bir iklim, zengin bitki örtüsü, göz alabildiğine uzanan ince kumlu plajlar... Bu yüzden Antalya, dört mevsim de yerli ve yabancı turistlerin akınına uğrar. Bu ilgiyi yeterince değerlendirebilmek için çoğu turistik tesislerle donatılmış olan bu tabiî plajların en ünlüsü, Antalya'nın 2 km. batısında, 5 km. boyunca uzanan Konyaaltı plajıdır. Bunun yanındaki Arapsuyu, Antalya'nın 12 km. doğusundaki Lara plajı ve bölgenin en güzel plajlarından biri olan çamlık Sorgun'daki geniş kumsal, turistlerin çok rağbet ettiği dinlenme evleriyle doludur. Demre ile Kaş arasındaki Uçagızlar koyu, Manavgat ile Alanya arasındaki İncekum, portakal bahçeleriyle çevrelenen Finike kıyıları birer tabiat hârikasıdır.

Damlataş Mağarası 83

Akdeniz bölgesinde, sayısız doğal güzelliklerin toplandığı Alanya'ya 1 km uzaklıkta ve deniz kıyısında yer alan Damlataş mağarası hem turizm açısından, hem de bazı solunum hastalıklarına iyi gelmesi bakımından büyük bir önem taşır.

1948 yılında, Alanya iskelesinin yapımı için kayaları dinamitleyen işçiler, karşılarına çıkan büyük bir oyuktan içeri girince, 15 metre yüksekliğinde, sarkıt ve dikitlerle dolu bu geniş mağarayı keşfettiler. 200 metre karelik bir alanı kaplayan ve 6 000 yıl önce oluştuğu sanılan mağara, astım ve bronşit gibi hastalıklara da iyi geldiğinden, gerekli tesislerle donatılarak hem ziyaretçilere, hem de hastalara elverişli hâle getirilmiştir. Yağmur yağınca tavanından kireçli sular damladığı ve her yanı sarkıtlarla dolu olduğu için Damlataş adını almıştır. Havasının nem oranı çok fazla ve iç ısısı yüksek olan Damlataş mağarası iki gözden meydana gelir. Renkli ampullerle ışıklandırılan mağaranın içi, mor, pembe, sarı, mavi parıltılarla göz alan sarkıt ve dikitlerle bir masal dünyasına benzer.

İnsuyu Mağarası 84

Göller bölgesi Burdur'a 12 kilometre uzakta, Türkiye'nin en büyük, dünyanın da sayılı mağaralarından biri olan İnsuyu mağarası yer alır. Bu yeraltı oluşumuna adını veren, 562 metre uzunluğundaki İnsuyu'nun büyük bir kısmı mağaranın içinden akar.

Antalya yolu üzerinde, yeşillikler ve küçük çağlayanlarla çevrelenmiş İnsuyu mağarası yalnız büyüklüğüyle değil, şeker hastalığına, egzama ve gastrite iyi gelen şifalı sularıyla da ünlüdür. Bileşiminde karbon dioksit bulunmayan bu berrak ve tortusuz su, şişelere doldurularak ziyaretçilere satılır. Mağaranın içinden akan İnsuyu, birbiriyle yerüstü ve yeraltı bağlantısı olan dokuz küçük göl, ikinci gölü süsleyen sarkıt ve dikitler, sonradan düzenlenmiş ve ışıklandırılmış bu mağaraya ayrı bir hava verir. 13 kilometre derinliğindeki mağaranın ancak küçük bir kısmı ziyaretçilere açıktır ve daha ileri gitmek tehlikelidir. Tecrübeli mağara uzmanlarının girebileceği, oksijen bulunmayan dip kısımlarda sürekli araştırma yapılmaktadır.

Göreme Peribacaları 85

İç Anadolu'nun tarih ve tabiat güzellikleri yönünden en zengin ve en renkli illerinden biri olan Nevşehir'in Ürgüp ilçesine 5 kilometre uzaklıktaki arkeolojik Göreme bölgesi, mağaraları, kiliseleri ve «Peribacaları» denilen yer şekilleriyle ünlüdür.

Ürgüp ve Göreme yöresinde geniş bir alana yayılmış olan Peribacaları, yeryüzünde eşine ender rastlanan tabiî oluşumlardandır. Her yıl on binlerce yerli ve yabancı turistin gezip gördüğü Peribacaları'nın oluşumu şöyle açıklanır: Eski bir yanardağ olan Erciyes'in vâdiye akan lavları soğuyup tüf kaya kütleleri meydana getirmiş; bu kütleler de yüzyıllar boyu yağmur ve rüzgârın etkisiyle aşınınca bu ilginç kayalar ortaya çıkmış... Sanki sihirli bir el tarafından yontulmuşçasına düzgün birer külâh, baca, minare veya kümbet biçiminde oldukları için Peribacaları diye adlandırılan bu kayalardan bazılarının boyu 7-8 metreyi aşar. Çorak bir arazide tek tek veya kümeler halinde yükselen Peribacaları öyle garip bir manzara yaratır ki insan kendini Ay'da ya da bir başka gezegende sanabilir...

Roma Forum'u — 86

Capitolino müzesi, Colosseo anfiteatrı ve Palatino tepesi arasında yer alan, eski Roma'lılardan kalma Forum veya pazar yeri, eski Roma imparatorluğunun büyük merkezi ve bugün İtalya'nın başkenti olan Roma şehrinin en ünlü köşelerinden biridir.

Bugünkü Roma şehri, büyük Roma imparatorluğunun merkezi, Forum da şehrin kalbiydi. Önceleri, çevre köylerden gelen Lâtinlerin buluştuğu basit bir pazar yeri olan Forum, zamanla tapınaklar, anıtlar, mezarlar ve halkın toplanması için yapılmış salonlar veya bazilikalarla zenginleşerek, gittikçe büyüdü. Ticaret hayatıyla birlikte toplum hayati da gelişti ve bütün gösteriler, şölenler, zafer alayları, gladyatör oyunları, önemli kişilerin cenaze törenleri, hattâ Senato toplantıları Forum'da yapılmaya başladı. Böylece, bir pazar meydanı ve toplantı yeri olmaktan çıkarak ticaret, adalet, siyaset ve din merkezi haline gelen Forum'da pek çok eski anıtın izlerine rastlanır. Via Appia veya Via Sacra gibi imparatorluk yollarının başlangıç noktasını belirten, altından yapılmış bir yol taşı da yine Forum'da bulunur.

Montmartre Tepesi — 87

Fransa'nın başkenti Paris'in en ünlü yerlerinden biri olan Montmartre tepesi, bütün Paris ve dolaylarına hâkimdir. Şehrin bu en yüksek noktasında, Sacré-Coeur kilisesi bembeyaz yükselir ve ilginç köşeleriyle Montmartre semti sayısız turist çeker.

Dolambaçlı yolları, daracık sokakları, merdivenleri, alçak evleri, bahçeleri ve ağaçlarıyla Montmartre, XX. Yüzyılın baş döndürücü temposunda ve Paris gibi büyük ve modern bir şehrin göbeğinde insanı şaşırtacak kadar sâkin, tarihî bir köy havasındadır. Bugün hiç değiştirilmeksizin bu hâliyle korunan Montmartre, Tertre meydanındaki yaşlı ağaçların gölgesine sehpalarını kuran ve köyün nefis manzaralarını tuvallerine aktaran ressamların barınağı haline gelmiştir. Tertre meydanında sık sık, turistlerin ilgiyle izledikleri şenlikler düzenlenir ve Montmartre'lı çocuklar, trampetleriyle katıldıkları bu şenliklere ayrı bir hava verirler. Bugün epey azalmış olan üzüm bağları, eskiden, sayısız yeldeğirmenlerinin süslediği Montmartre tepesinin her yanını kaplardı ve bağbozumu mevsiminde köy, en canlı günlerini yaşardı...

Göreme Kaya Kiliseleri — 88

Nevşehir'in tarihî ve arkeolojik zenginliklerinin toplandığı Göreme bölgesinde turistlerin en çok ilgisini çeken, Peribacaları ile X. Yüzyılda kayaların içine oyulmuş, ortaçağ Bizans sanatının en güzel freskleriyle süslü kaya kiliseleridir.

Sayıları 365'i bulan kaya kiliseleri, Nevşehir'in Göreme bölgesinde aşınma sonucu meydana gelen kayaların içine oyulmuştur. O çağlarda, dünyadan elini eteğini çeken keşişler, ömürlerinin geri kalan günleri dua ederek geçirmek için bu kiliselere çekilirlermiş. Uzaktan bakıldığı zaman kaya kiliseleri, üzerlerine oyulmuş küçük pencereler ve tepelerinde yine aşınma sonucu oluşmuş küçük kubbeciklerle birer ortaçağ şatosunu andırırlar. Kiliselerin iç duvarlarında, bugün çoğu silinmiş ve renkleri solmuş bile olsa, Bizans resim sanatının o devirlerini yansıtan freskler yer alır. Ziyaretçiler, gün ışığından yararlanarak veya fenerlerle kiliselerin içini gezebilirler. Kaya kiliselerinin en ünlüleri Tokalı kilise, Elmalı kilise, Karanlık kilise Çarıklı kilise, Yılanlı kilise ve Kılıçlar kilisesidir.

Arktika 89

Kuzey kutup takkesini kaplayan Arktika'nın tam ortasında, dünyanın Kuzey kutup noktası yer alır. Sularında büyük bir bankiz kütlesinin yüzdüğü bu kuzey kutup denizi, Avrupa, Asya ve Amerika'nın kuzey kıyılarıyla çepeçevre sınırlanmıştır.

Uzun yıllar, Amundsen, Nansen, Peary gibi pek çok kutup kâşifi, bankiz denilen bu deniz buzulunu örten karların üzerinde ilerleyerek, Kuzey buz denizinin ortasındaki Kuzey kutbuna ayak basmak için çok güç denemelere giriştiler. Ancak, bu bankiz, suyun üstünde yüzdüğü için, ilk defa 1958 yılında Nautilus adlı atom denizaltısı, buzların altından geçerek Kuzey kutbuna varmayı başardı. Kuzey buz denizini sınırlayan ve çok sayıda adaları veya kıtaları kapsayan Arktika topraklarının bir kısmı Danimarka'ya (Grönland) bir kısmı Kanada'ya (Kuzey Amerika takımadaları), bir kısmı Amerika Birleşik Devletleri'ne (Alaska), geri kalanları da Norveç ve S.S.C.B.'ne aittir. İklim şartlarının çok çetin olmasına, balıktan başka gıda bulunmamasına rağmen, Arktika'da, Laponlar ve Eskimolar gibi bir milyondan çok insan yaşar.

Buz Adası Grönland 90

Buzullarla kaplı Grönland adası, Kuzey Amerika'nın kuzey doğusunda, Atlas okyanusu ile Kuzey buz denizi arasında yer alır. Norveç'e ait olan bu büyük adanın yüzölçümü, Türkiye'nin aşağı yukarı üç katına eşittir.

Dünyanın en büyük adası olan Grönland'ı, 1000 yıllarına doğru İslanda'lı Kızıl Erik keşfetti. Kutup ikliminin hüküm sürdüğü ada, İngilizcede Yeşil Ülke anlamına gelen Greenland (sonradan Norveç dilinde Grönland oldu) adını taşıyorsa da, yosunlar ve likenler ile bodur kayın ağaçları ve tek tük söğütten başka, yeşillik denecek bir bitki örtüsünden yoksundur. Bununla birlikte, kısa süren yaz mevsimi, adanın güney kesimlerine az da olsa tarım yapma imkânlarını sağlar. Norveç'e bağlı olan Grönland adasında, yüzölçümünün büyük olmasına karşılık, bütün yerleşme merkezlerinin sayısı aşağı yukarı iki yüzü geçmez; bunlardan da yalnız yedi tanesinin nüfusu beş yüzün üstündedir!.. Grönland, çeşitli ülkeler tarafından düzenlenen araştırma gezilerinde jeolojik ve meteorolojik incelemelere konu olmuştur.

Vatna Buzulu 91

Atlas okyanusunun kuzeyinde ve Grönland'ın hemen altında yer alan büyük İslanda adasının güney doğusunda oldukça önemli bir alanı kaplayan Vatna buzlu veya Vatnajökull, Avrupa'daki bütün buzullar içinde en büyüğüdür.

İslanda, «buzlar ülkesi» anlamına gelir; gerçekten de Kuzey buz denizinde bulunduğuna göre, adanın buzlarla kaplı olması çok normaldir. Türkiye topraklarının hemen hemen yedide birine yakın yüzölçümüyle İslanda, Avrupa'nın en büyük adasıdır. Çok geniş bir kar ve buz takkesi olan Vatna buzulu, adanın en yüksek tepelerini (1669 metre) örter ve 12000 kilometre kareden daha büyük bir alanı kaplar; yani buzulun yüzölçümü İzmir ilimizin yüzölçümünden daha geniştir. Vatnajökull zaman zaman eriyerek, büyük bir hızla akan ve sık sık kabaran düzensiz ırmakların doğmasına yol açar; bu yüzden, her an su baskınlarının tehdidi altında olan çevredeki vâdiler yerleşmeye elverişli değildir. Ayrıca bu ırmakların âni taşkınları, büyük buz kütlelerini de eriterek daha büyük bir tehlike yaratırlar.

Newfoundland Kumsalları 92

Atlas okyanusunda, Labrador'un kuzey doğusundaki büyük Newfoundland (veya Yeniel) adası, 1949'da Kanada'nın eylâleti hâline geldi. Kıyılarını çevreleyen sığ sularda, nisanın sonundan eylülün varısına kadar morina balığı avlanır.

St. Lawrence nehrinin ağzında yer alan adanın keşfinden bu yana, her mevsim, balıkçı gemileri morina avlamak için Newfoundland kumsallarına akın ederler. Kıyı sularındaki balık bolluğu yüzünden İngilizlerle Fransızlar, adaya sahip çıkabilmek için uzun yıllar boyunca çekişmişlerdi. Derinliği 20 ile 100 metre arasında değişen sularında yetişen yosunlar, birçok balık cinsinin (dil balığı, kalkan balığı, pisi balığı) üremesine imkân verir. Ayrıca, soğuk Labrador akıntısı ile sıcak Gulf Stream akıntısının karşılaştığı yerde bulunan bu ılık kumsallar, kuzey denizlerinde yaşayan morinalar için kış aylarında bulunmaz bir sığınaktır. Ne var ki burada da morinaları, balıkçıların ağları bekler!.. Newfoundland'ın yüzölçümü Türkiye'nin hemen hemen üçte birine yaklaştığına göre, adanın kıyıları nice balığı ve balıkçıyı besleyebilir.

Sogne Fiyordu 93

Eski buzul vâdileri olan fiyordlar, Norveç kıyılarında derin yarıklar açmıştır. Bir dantel gibi işlenmiş bu kıyılarda, Bergen limanının kuzeyine düşen Sogne fiyordu, hiç şüphesiz dünyanın en uzun ve en güzel fiyordudur.

İskandinavya dağlarından inen buzullar, Atlas okyanusuna varmadan önce kayalar üzerinde derin vâdiler açmışlardır. Sonra buzullar eriyince, deniz tâ karaların içine kadar bu körfezleri kaplamış ve fiyort denilen «deniz nehirleri» ni meydana getirmiştir. İçlerinde en ilginci olan Sogne fiyordunun uzunluğu 180 kilometreyi bulur, genişliği ise birkaç yüz metre ile birkaç kilometre arasında oynar. Bütün fiyortlar gibi Sogne fiyordu da, büyük gemilerin içerilere sokulmasına elverecek kadâr derindir: Bu derinlik yer yer bin metreyi aşar ve fiyordun iki yanında duvar gibi dimdik yükselen sarp kayalıklar bazı yerlerde bin yedi yüz metreye ulaşır. Bu kayalıkların tepesinden de sayısız çağlayanlar dökülür. Ve balıkçıların büyük bir ganimet saydığı som balıkları, belli mevsimlerde fiyortlara sığınır ve orada yumurtlarlar.

Antarktika 94

Güney kutbu, güney yarımkürede yer alan ve Türkiye'den aşağı yukarı on beş kere daha büyük olan Antarktika kıtasının tam ortasına düşer. Issız Antarktika toprakları, yaz kış kalın bir buz tabakasıyla kaplıdır.

Güney kutup dairesi içinde, Atlas okyanusu, Büyük okyanus ve Hint okyanusuyla sınırlanan, dünyanın altıncı kıtası Antarktika yer alır. Yazın (yani aralık ve ocak aylarında) ısısı hiçbir zaman sıfır derecenin üstüne çıkmaz: Antarktika ebedî buzlar ülkesidir. Karaları ve denizleri kaplayan bu buz tabakasının kalınlığı bazı yerlerde 4000 metreyi bulur! Yapılan hesaplara göre, dünyadaki tatlı suların % 90'ı bu güney buzlarında toplanmıştır! Ayrıca, yeryüzünün en düşük ısıları (1960 ağustos ayında — 88 derece) ve en şiddetli rüzgârları da (saatte 250 km'den daha hızlı) bu kıtada kaydedilmiştir: Bu yüzden, Antarktika'da tek tük likenden başka bitki örtüsüne rastlanamaz: Buna karşılık okyanus kesimi fauna yönünden çok zengindir: Balinalar, foklar, penguenler, deniz ayıları ve kalabalık balıkçıl sürüleri...

Lofoten Malström'ü 95

Norveç'in Atlas okyanusu kıyılarında, Lofoten takımadalarının Moskenesö ve Vaerö adaları arasında, çok tehlikeli bir girdap yapan Malström akıntısı bulunur. Bu akıntı, özellikle kuzey-batı rüzgârları estiği zaman gemiler için büyük bir tehlike yaratır.

Jules Verne, «Deniz altında yirmi bin fersah» adlı romanında uzun uzun Malström'ü anlatır ve «Nautilus» adını verdiği denizaltıyı bu girdapta batırır. Bütün girdaplar gibi Malström de, denizin dibindeki dar bir kanala dolan kuvvetli gelgit akıntılarının meydana getirdiği huni biçiminde derin bir kuyudur; büyük bir hızla dönen sular, çevrelerindeki herşeyi yutarak denizin dibine çekerler. Lofoten'ın gözüpek balıkçıları, Malström'e rağmen bu tehlikeli sularda avlanmaktan çekinmezler; gerçekten de Norveç'te yakalanan morina balıklarının yarısı bu adalarda tutulur. Bu akıntılardan biri de, İtalya ile Sicilya arasındaki Messina boğazındadır. İtalyanlar buna «Calofaro» derler. Bölgenin iyi bilinmediği devirlerde, Calofaro girdabından kurtulmaya çalışan gemiler sarp ve yüksek Scylla kayalıklarına çarparak parçalanırlarmış...

Gulf Stream 96

Sıcak bir deniz akıntısı olan Gulf Stream, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Florida yarımadası ile Meksika körfezindeki büyük Küba adasının arasından doğar. Daha sonra kuzeye doğru yönelerek Atlas okyanusunu aşar.

Yerküre üzerindeki çeşitli okyanusların suları arasındaki ısı farkı, sıcak ya da soğuk, birçok düzenli akıntının doğmasına yol açar. Bunlardan bazıları o kadar uzun ve geniştir ki dünyanın en büyük ırmakları denizlerde akar dense yeridir! Meksika körfezinden doğduğu için, adı, İngilizcede «körfez akıntısı» anlamına gelen Gulf Stream'in genişliği 50 kilometreyi, derinliği de 1 000 metreyi bulur. Akış kızı, saatte ortalama 4-5 kilometre arasındadır. Yaz kış hep sıcak (ortalama 25 derece) olan suları, bütün Avrupa ikliminin yumuşamasında başlıca rolü oynar. Gerçekten de, aynı enlemde, Amerika'nın iklimi çok daha serttir. Kuzeydoğu'ya yönelince, Gulf Stream'in sıcaklığı 20 dereceye düşer, akış hızı da azalır. Buna rağmen, kuzey Atlas okyanusunun ikliminde önemli değişiklikler yaratır.

Sargazo Denizi 97

Sargazo denizi, Kuzey Atlas okyanusunun tam ortasında, Asor adaları ile Bermuda adaları arasında yetişen ve büyük bir alanı kaplayan çeşit çeşit su yosunlarından meydana gelmiş bir «yüzen çayır»a benzer.

Kuzey Atlas okyanusundan, kimi Labrador akıntısı gibi soğuk, kimi Gulf Stream gibi sıcak, düzenli deniz akıntıları geçer. Sürekli hareket halindeki bu akıntıların ortasında, «Sargazo denizi» diye bilinen durgun bir bölge vardır. Bu bölgenin adı, okyanus üzerinde dört - beş milyon kilometre karelik bir alanı kaplayan ve sargazo denilen bir cins su yosunundan gelir. Ayrıca, akıntıların uzak denizlerden sürüklediği başka türden su yosunları da buraya yığılır ve geniş bir yosun adası meydana gelir. Bu yosunların arasında, cins cins balıklar ve kabuklu deniz hayvanları yaşar. Yosunlar o kadar sıktır ki küçük bir böcek, bir yosun öbeğinden ötekine gidebilmek için suyun yüzünde rahatlıkla yürüyebilir. Her yıl belli mevsimde, Avrupa'nın bütün yılan balıkları yumurtlamak için uzun ve zahmetli bir yolculuktan sonra bu denizde toplanır.

Hür Tayland 98

Çinhindi yarımadasında yer alan ve Malakka yarımadasının bir kısmına kadar uzanan eski Siyam ülkesinin bugünkü adı Tayland'dır. Tayland ya da tay dilindeki şekliyle Muang Tay, «hür insanlar ülkesi» demektir.

Çeltik tarlaları, değerli ağaçlar, kauçuk ve elmas ülkesi olan Tayland'da otuz milyon insan yaşar. Tayland'lılar yüzyıllar boyunca tanrıları Buddha adına, ülkenin her köşesine büyük tapınaklar dikmiş, birbirinden güzel manastırlar yapmışlardır. Bu tapınakların en ünlülerinden biri, başkent Bangkok yakınındaki Fra-Patom-Şedi tapınağıdır. VI. Yüzyıl'da yapılan tapınak sonradan büyük değişiklikler geçirmiş, bugünkü şeklini XIX. Yüzyıl'da almıştır. Çan biçimindeki kubbesi, tepeye doğru sivrileşen ve stupa denilen bir kule halinde yüz on beş metreye yükselir. Bu tapınakta dua etmek ve Buddha'nın heykeline adadıkları çiçekleri elbise veya mücevherleri sunmak için her yıl dünyanın dört bucağından Budist hacılar Bangkok'a akın eder. Buddha felsefesinin kurucusu tanrı Buddha'nın kemikleri de, yine bu tapınakta saklanır.

Bolivya Yaylaları 99

Bütün Amerika kıtasının en yüksek yeri olan Bolivya'da, yüzölçümü Türkiye'nin üçte ikisine varan, su seviyesinden aşağı yukarı 4000 metre yükseklikte bir bölge uzanır: Buraya Yeni Dünya'nın damı derler.

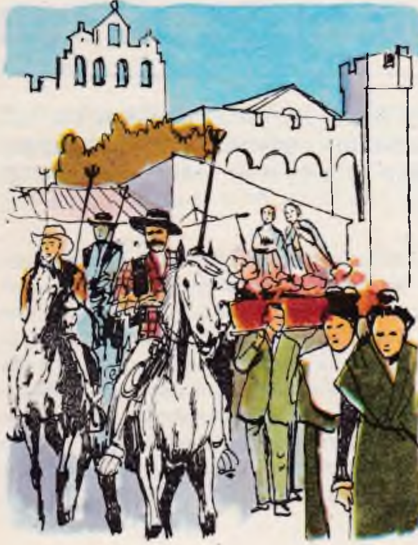
Eskiden Yukarı Peru diye bilinen bu bölgeye, 1825 yılında, kurtarıcısı Bolivar'a şükran borcu olarak Bolivya adı verildi. Yüksekliği bakımından Bolivya, Dünyanın Damı diye bilinen Tibet ile kıyaslanabilir. Ülkede yaşayan üç milyonu aşkın Bolivya'lı, dünyanın belki de en temiz, fakat oksijen bakımından en fakir havasını teneffüs eder. Şili'den başlamak üzere, Büyük Okyanus kıyıları boyunca La Paz'a kadar uzanan ve And Cordillera'sındaki geçitleri aşmak için 4 000 metreden daha yükseklere tırmanan eski demiryolu hâlâ kulllanılmakla birlikte, ülkede en yaygın ulaşım aracı uçaktır. 3 815 metre yükseltideki büyük Titicaca gölü, Bolivya ile Peru arasında hem tabiî sınır, hem de çok elverişli bir ulaşım yoludur. Yarısından fazlası Kızılderili, üçte biri de melez olan Bolivya'lıların çoğu İspanyolca bilmez.

San Marino Cumhuriyeti 100

Orta İtalya'nın doğusunda, Rimini'ye ve Adriyatik denizine birkaç kilometre uzaklıkta, 750 metre yüksekliğindeki bir kayalığın tepesine kurulmuş küçük bir ülke vardır: Sımsıcak güneşin kucakladığı San Marino Cumhuriyeti.

Yeryüzündeki cumhuriyetlerin en küçüğü ve en eskisi olan San Marino Cumhuriyeti'ni, IV. Yüzyıl'da, Roma'lıların baskısından kaçan ve günlerini dua ederek geçirmek için Titano dağına sığınan sofu bir taş işçisi kurmuştu. Keşişin sığındığı yeri haber alan çömezleri bir bir çıkagelince, San Mario Cumhuriyeti doğdu ve günümüze kadar da hep öyle kaldı. Devletin tarafsızlığını korumakla görevlendirilen San Marino ordusunda asker sayısı yüzü geçmez. Zaten ülkenin nüfusu da 16 000'in üstünde değildir. Cumhuriyetin başkenti olan San Marino'ya uğrayan turistler, dünyanın en güzel manzaralarından birini mutlak bir huzur içinde seyredebilirler: Bu Ortaçağ havasını sürdüren şehrin caddelerinde otomobille ya da herhangi bir motorlu taşıtla dolaşmak yasaktır ve turistler, trafik kaygusundan uzak rahatça dolaşırlar.

Saintes - Maries - de - la - Mer 101

Fransa'nın Akdeniz kıyısında, Rhône nehrinin geniş deltası içinde yer alan Camargue'ın ortasındaki büyük Saintes-Maries-de-la-Mer köyü, her yıl binlerce çingene hacının akınına uğrar ve bu alayı görmek için gelen turistlerle dolup taşar.

Hıristiyanlar arasında yaygın bir inanca göre, Hazreti Meryem'in kızkardeşi Meryem ile İsa'nın havarilerinden ikisinin anası olan başka bir Meryem, Hıristiyanlara yapılan zulümden kurtulmak için Yehuda ülkesinden kaçıp bir gemiyle bu köye ayak basmışlar ve ölünce buraya gömülmüşlerdir. Köyün, Saintes-Maries-de-la-Mer, yani «Denizden gelen kutsal Meryemler» diye adlandırılması da bu yüzdenmiş. Meryem'lerle birlikte köye sığınan arap halayık Sâra'yı çingeneler, velileri sayar ve her yıl, mayıs ayının 24 ve 25'inde, Sâra'nın mezarını ziyaret etmek için buraya akın ederler. Köyün dar sokaklarından geçen bu çingeneler, azizenin meydandaki heykeli önünde kemanlar veya gitarlarla en güzel çigan havalarını çalarlar. Sonra toplu halde deniz kıyısına giden hacılar, dizlerine kadar suya girerek demet demet çiçek atarlar.

Malgaşlar Ülkesi 102

Afrika'nın doğusuna düşen büyük Madagaskar adasının yüzölçümü hemen hemen Türkiye'ninkine yakındır. Bu adada oturan Malgaşlar, çoğunluğu Malezya'lı olan, aralarında zencilerin, Arapların, hattâ Çin'lilerin de bulunduğu karma bir halktır.

Tropikal iklimin hüküm sürdüğü dağlık bir ada olan Madagaskar'da, dağ ve yaylaların havası, deniz kıyılarından çok daha sağlığa elverişlidir. Bu yüzden Malgaşlar, başkent olarak, yükseltisi 1305 metreyi bulan İmerina yaylasının göbeğindeki Tananarive'yi seçmişlerdir. Adada çok çeşitli ve garip hayvanlar yaşar; bunlar arasında en şaşırtıcı «periophtalmus» denilen fırlak gözlü bir balıktır: Bu hayvan zaman zaman sudan çıkar ve yüzgeçlerini ayak gibi kullanarak bazan saatlerce karada dolaşır. Bir zamanlar, güney ve güneybatı kesimleri hariç adanın hemen hemen her yanını kaplayan ormanlar azalmış olmakla beraber, yine de çok ilgi çekici bitkilere rastlanır. Bunlardan biri, «yolcu ağacı» diye anılan bir çeşit palmiyedir: Yağmur sularını yapraklarındaki kınların içinde toplayan bu palmiye, susayan yolcular için bulunmaz bir nimettir!

Côte d'Azur 103

«Mavi Kıyı» anlamına gelen ve denizin maviliğini belirtmek için seçilen bu ad, Fransa'nın, Marsilya ile İtalya sınırı arasındaki Akdeniz kıyısına, özellikle de Toulon ile Menton arasında kalan bölgeye verilir.

Fransızlar, ya kıyıların biçiminden, ya da suların renginden esinlenerek, ülkelerinin deniz kıyılarına çeşitli adlar takmışlardır. Meselâ, Seine'den Orne'a kadar uzanan kıyıya Çiçekli Kıyı (Côte Fleurie) derler; Sedef Kıyısı (Côte de Nacre), Normandiya çıkarmasının yapıldığı kumsalların adıdır; Zümrüt Kıyısı (Côte d'Emeraude) Saint-Malo körfezi boyunca uzanır: Saint-Brieuc ile Morlaix arasındaki kıyının adı da Pembe Granit Kıyısı'dır (Côte de Granit Rose). Kuzeyde Léon Kıyısı, Güney'de de Cornouaille Kıyısı, Bretagne Finistère'inin sınırlarını çizer; Vahşi Kıyı'nın (Côte Sauvage) kayalıkları, Lorient'dan Belle-Ile'e kadar uzanır; Aşk Kıyısı (Côte d'Amour) Belle-Ile ile Noirmoutiers arasındadır; Gironde'dan İspanya sınırına kadar olan yer Gümüş Kıyısı (Côte d'Argent) adını taşır.

Turistik Şehir Kuşadası 104

Ege bölgesinde, Aydın iline bağlı Kuşadası, denizinin ve plajlarının güzelliğiyle dillere destan olan şirin bir tatil kasabasıdır. Yakın zamanlarda değeri daha iyi anlaşılan ve çok güzel tesislerle donatılan Kuşadası, Türkiye'nin dünyaca ünlü turizm merkezidir.

Kuşadası, adını, karadan birkaç kilometre ötedeki küçük bir adadan alır; sonradan aradaki deniz parçası doldurularak ada karaya bağlanmış ve Kuşadası, denize doğru uzanan nefis bir dil şekline getirilmiştir. Turistik tesislerle değerlendirilen, yemyeşil bir bitki örtüsünün kucakladığı bu dil, denize doğru sarp kayalıklar halinde iner. Buna rağmen kıyıda, taşıma kumlarla yapılmış eşsiz plajlar uzanır. Kuşadası'nın bir akvaryum kadar berrak ve pırıl pırıl sularında çeşit çeşit balıklar kaynaşır; kabuklu deniz hayvanları, hattâ ahtapot bile tutulur. Bu şirin ilçe, aynı zamanda bir avcılar cennetidir. Bafa gölü ve Büyük Menderes'in deltası her yıl belli mevsimlerde göçmen kuşlarla dolup taşar. «Kuştur» adı verilen tatil köyünde turistler, para yerine, bir kolye şeklinde boyunlarında taşıdıkları boncukları kullanırlar.

Güleryüzlü Tahiti 105

Büyük Okyanus'un ortasında bulunan ve Okyanusya kıtasının büyük bölümlerinden Polinezya'ya dahil olan Sosyete takımadalarının en önemli adası Tahiti, Fransa'ya aittir. Bir görenin bir daha unutamadığı bu ada, gerçek bir yeryüzü cennetidir.

Polinezya'da hayat şartları öylesine elverişlidir ki insan orada gününü gün ederek yaşamanın sırrını öğrenir. İklim, deniz ve manzara, yeryüzünün bu köşesini bir turist cennetine çevirmek için sanki birbiriyle yarış ederler. Çağdaş uygarlığın istilâsına rağmen yerli halk, neşe ve konukseverlik kelimeleriyle özetleyebileceğimiz atadan kalma göreneklerini bırakmamıştır. Altın gibi parıldayan Tahiti kumsallarını, deniz gölcüklerinin mavisi ile hindistan cevizi ağaçlarının yeşili çevreler. Adanın bereketli topraklarından çiçekler ve meyvalar âdeta fışkırır. Balıkçılık yapan Tahiti'li halk, deniz gölcüklerinde ihtiyacını kat kat karşılayacak kadar bol balık bulur. Bu neşeli insanlar her olayı, gitarının eşliğinde şarkı söyleyip dansetmek için bir fırsat sayarlar. Çok kimse, ressam Gaugin gibi bu cennette mutlu yaşamayı hayâl eder.

Florida Cenneti 106

Amerika Birleşik Devletleri'nin güneyinde, Meksika körfezi ile Atlas okyanusu arasında, 650 kilometre uzunluğunda ve 130 kilometre genişliğinde, yumuşak iklimli bir yarımada uzanır: Turistlerin, avcıların ve balıkçıların cenneti Florida.

Kuzey ikliminden kaçıp soluğu Florida'da alan Amerika'lılar, özellikle aralık ve mart ayları arasında kendilerini nefis bir iklimin ve şahane manzaraların kucağında bulurlar: Yemyeşil ormanlar, bol güneş, tropikal çiçekler ve meyvalar, gözün alabildiğine uzanan ince kumlu plajlar, en garip hayvanların barındığı binlerce göl ve bataklık, cins cins balıkların kaynaştığı denizler. Florida ormanlarında, yeryüzünde eşine az rastlanan en değerli av hayvanları yaşar; en büyük, en lezzetli balıklar burada tutulur; dünyanın en geniş, en gözde plajları da Florida'dadır: Miami, Palm-Beach gibi... Yarımadanın güney ucunda büyük bir alanı kaplayan Everglades millî parkının bataklıklarında ve Key Bay'deki sayıları on bini aşan kaya ve mercan adalarının çevresinde, ziyaretçilerin hayranlık ve şaşkınlıkla izlediği bitki ve hayvanlar yaşar.

KUZEY
BUZ
Kuzey kutup dairesi
AMERİKA
AVRUPA
134 109 127 134
125 116 125 123
113
127
136 116 113
126
113
126
112
122
116
136
121
ATLAS
Yengeç Dönencesi
115
132
118
107
135
121
BÜYÜK
128
AFRİKA
135
117
119
110
114
Ekvator
OKYANUS
117
111
113
116
132
135
129
Oğlak Dönencesi
128
OKYANUSU
Ölçek
0
2 000 km
4 000 km
6 000 km
GÜNEY
Güney kutup dairesi
BUZ

İlginç Bitkiler

DENİZİ

A S Y A

124 137 123 125 138 139 141 142 116 140

115 113 115 119 135 132 124 128

BÜYÜK OKYANUS

124 121 108 117 126 132 124 121

HİNT OKYANUSU

129 131

AVUSTRALYA

DENİZİ

Bitkiler, çiçeklerinin rengi ve güzelliği ile gözlerimizi okşayan canlı varlıklardır. Fakat onlar yalnız doğayı süslemekle kalmaz, daha birçok bakımdan insanlara faydalı olurlar: İnsanoğlu, bitkilerin meyva ve sebzeleriyle beslenir, gövdesinden tekstil elyafı, inşaat malzemesi ve yakacak sağlar, özsularından tıpta ve lavantacılıkta yararlanır. Yeryüzünde bir milyondan çok hayvan türü varsa, bunun on katı kadar da bitki çeşidi vardır. Bu yüzden, bütün bitkileri tanımamamıza ve içlerinden bazılarının bize garip görünmesine şaşmamak gerekir.

Zehirli Manzanilla 107

Antil takımadalarında çok bol yetişen manzanilla, Orta Amerika'nın bu ilginç ağacı, özellikle deniz kıyısından hoşlanır. Zararsız ve çekici görünüşü altında, kendisine dokunanları zehirleyerek öldüren çok tehlikeli bir bitkidir.

Bazı macera kitaplarında, bir manzanillanın gövdesine bağlanarak işkence edilen insanların hikâyesini okumuşsunuzdur. Beş - yedi metre yüksekliğindeki bu «ölüm ağacı», boyu ve görünüşüyle bir ceviz ağacına benzer. Kiraz elması büyüklüğünde - ispanyolcada küçük elma anlamına gelen manzanilla adı bu yüzden verilmiştir - kırmızı, güzel, fakat zehirli meyvalar verir. Ancak, ağacın kabuğundaki çatlaklardan sızan süt, meyvasından daha da tehlikelidir. Bu yakıcı ve çok zehirli madde, değdiği yerde hemen o an, dayanılmayacak kadar ağrı veren ve kolay kolay kapanmayan derin yaralar açar. Manzanillanın gölgesinde uyuyanların bir daha uyanamayacakları şeklindeki yanlış inanç da buradan gelir. Bugün Antilliler manzanillaya karşı savaş açmışlar ve adalarını bu zehirli ağaçlardan temizlemeye başlamışlardır.

Dev Rafflesia 108

Bengal körfezini Çin denizinden ayıran ve Çinhindistanı'nın uzantısında bulunan Malakka yarımadasındaki bataklık ormanlarda dünyanın en büyük çiçeği olan rafflesia, kendisi gibi dev yapılı amorphophallus ile birlikte yaşar.

Bizler hep küçük, güzel ve kokulu çiçeklere alışkınızdır. Oysa, Malakka yarımadasının bu garip görünüşlü iki dev çiçeği, gerçekten iğrenç bir koku yayarlar. Renkleri kırmızı, sarı veya morumsudur, fakat şekillerinde ve renklerinde en küçük bir çekicilik yoktur. Bir rafflesianın ağırlığı sekiz ile on iki kilo arasında değişir. Dayanıklılık bakımından mantarlardan aşağı kalmaz, zaten yaprakları olmadığı için rafflesia da mantarlar gibi ağaçların kökleri üzerinde asalak yaşar. Oysa amorphophallus, çiçek açtıktan sonra çok güzel biçimli geniş yapraklar verir. Bu bitkinin çiçeği, ortasındaki koni sayesinde iki metreyi bulan hattâ geçen boyuyla çiçekler arası uzunluk rekorunu kırar. Bu yüzden, sevdiklerimize bu çiçeklerden bir demet hazırlamak şöyle dursun, bir tekini bile sunmak neredeyse imkânsız gibi bir şeydir.

Zarif Aslanayağı 109

Daha çok Alp dağlarında, 1500 - 3000 metre yükseltide yetişen bir bitki olduğu için Alp yıldızı da denilen aslanayağının güzel çiçekleri, özellikle bu yöreleri dolaşan turisterce çok aranır ve uğur getirdiğine inanılır.

Aslanayağının çok zarif görünüşlü beyaz çiçekleri, yüksek dağların ve cesaretin sembolüdür; çünkü bu çiçeği bulabilmek için, güç tırmanılan yüksek tepelerde tehlikeyi göze almak gerekir. Fakat yağma edilmesini önlemek üzere, birçok yerde bu güzel bitkiyi koparmak yasaklanmıştır. Düzgün çiçeklerinin orta kısmında yuvarlak bir göbek bulunur; bu göbeğin çevresinde de, yine hepsi yuvarlak olan altı veya sekiz tane daha küçük göbek dizilidir; taç yapraklar da bütün bu göbekleri çevrelerler. Bitkinin çiçekleri ve yaprakları, kadifeye benzeyen ince, beyaz bir toz tabakasıyla kaplıdır; bu örtü, yüksek dağların sert ikliminde yetişen bitkiyi hava değişimlerine karşı korur. Başarılı dağcılar için hazırlanan birçok madalya ve rozetin üzerini süslemek üzere, çok dekoratif bir görünüşü olan aslanayağı motifi kabul edilmiştir.

Viktorya Nilüferi 110

Dev nilüfer Victoria Regia'nın (Kraliçe Victoria), su üstünde yüzen, tepsi şeklinde yaprakları vardır. Küçük göllerin bataklık sularında ve tropikal Amerika'nın büyük nehirlerinde yetişen bu su bitkisi, çiçeklerinden çok yapraklarıyla ilgi çeker.

Bütün nilüferlerin yaprakları, yaşamaları için gerekli olan, fakat bataklık sularda yeterince bulunmayan oksijeni havadan alabilmek için suyun yüzüne çıkar. Fakat Viktorya nilüferinin görünüşü hepsinden ilgi çekicidir: Yaprakları daire biçiminde ve kenarları hafifçe yukarı kıvrık olduğu için gerçekten büyük bir tepsiye benzer; üzerlerindeki kalın damar ağları, hem yaprağın daha sağlam olmasını sağlar, hem de havadan alınan oksijeni bitkinin su altındaki kısımlarına iletirler. Otuz santimetre çapında çiçekler veren Viktorya nilüferinin yapraklarının çapı da bir - iki metre arasında değişir ve bu bitkisel sal, bir çocuğun ağırlığını rahatça taşıyabilir; fakat bu güzel teknenin sağlamlığına güvenmek pek yerinde olmaz. Viktorya nilüferi, tropikal olmayan yerlerde yapılan havuzlar içinde yetiştirilebilir.

Şahane Orkideler 111

Orkideler, tropikal bölgelerde kendi kendilerine yetişen ve şaşırtıcı çiçekleriyle ilgi çeken bitkilerdir: Bu çiçekler, garip biçimleri ve parlak, çekici renkleriyle dünyanın en güzel ve en zengin çiçekleri sayılırlar.

Orkideler, beş binden fazla çeşidi olan ve bütün bitki dünyanın en kalabalık ailesi sayılan orkidegillerdendir; yeryüzünün her yanına yayılmış olan bu zengin çiçeğin en güzel ve en iri türleri sıcak ve nemli iklimlerde yetişir. İklim koşullarının elverişli olmadığı yerlerde ise, ancak kapalı serler içinde, çiçek yetiştiriciler tarafından büyük bir özenle güzel orkide türleri yetiştirilebilir. Çiçeklerinin biçimleri öylesine değişik ve gariptir ki korkunç görünüşlü hayvanlara bile benzetilebilir. Renkleri, en uçuk tonlardan en koyu ve canlı tonlara kadar uzanır; en beklenmedik alacalı renkler de orkidede görülür. Cesur araştırıcılar, koleksiyoncular için Brezilya cengellerinde durmadan yeni orkide türleri ararlar: Bunlar «orkide avcıları» dır ve buldukları çiçekler, yepyeni çiçek türlerinin yetiştirilmesini sağlar.

Yaşlı Sekoyalar 112

Amerika Birleşik Devletleri'nin Kaliforniya şehrindeki Yosemite Park'ta, sekoya denilen dev ağaçlar yükselir. Bitkiler âleminin bu uzun ömürlü ve koca gövdeli ağaçları, kızılderili Cherokees kabilesinin büyük şefi, dev yapılı See - Quayah'ın adını taşır.

Kaliforniya'ya giden yabancıların en çok ilgisini çeken şeylerden biri de sekoyalardır. Kozalaklılar türünden olan bu dev çamların boyu genellikle yüz metreyi aşar; gövdelerinin tabana yakın çapı ise, çoğu zaman on ile on beş metre arasındadır: Yani, bir sekoyanın etrafında halka yapabilmek için, en az yirmi beş kişinin el ele vermesi gerekir! Yosemite Park'taki bu ilginç ağaçların en kalın ve en yüksek olanlarına ayrı ayrı adlar verilmiştir: «General Sherman» yüz otuz metre boyundadır ve aşağı yukarı dört bin yaşında olması gerekir. Bunun çevresindeki «genç» ağaçlar ise, daha İsa'nın doğumundan önce yeşermişlerdi. İşin garip yanı, sekoyalar, ağırlığı birkaç miligramı geçmeyen küçük bir tohumdan çıkarlar! Bu minicik tohum ile bu dev ağaçları gözönüne getirince, doğanın tezatlarına şaşmamak elden gelmez.

Portakal Ağacı 113

Turunçgillerden olan bu değerli ağacın asıl yurdu Çin ve Hindistan'dır; Avrupa'ya Araplar tarafından getirilmiştir. Türkiye, İspanya veya İtalya gibi oldukça sıcak ve güneşli ılıman bölgelerde yetişir ve meyva verir.

Dünya portakal üretiminde başta gelen ülkeler, Amerika Birleşik Devletleri, Brezilya ve Japonya'dır; fakat, Akdeniz iklimindeki ülkelerin birçoğunda da portakal tarımı önemli bir yer tutar. Portakal ağacının başlıca özelliği, öbür meyva ağaçlarının meyva vermediği bir mevsimde meyva vermesidir Portakal sonbaharda, hattâ çok güneşli ülkelerde, sonbaharın sonlarına doğru olgunlaşmaya başlar. Böylece, meyva ve sebze yönünden en fakir mevsim olan kış aylarında, insanlara zengin bir vitamin kaynağı olur. En verimli çağındaki, yani yirmi ile kırk yaş arasındaki bir portakal ağacı beş yüz ile bin meyva verir. Yurdumuzun gelir kaynaklarından olan portakal ağacı, bol vitaminli meyvaları, güzel kokulu çiçekleri, kabuğundaki uçucu yağ ve hiç solmayan, çok dekoratif görünüşlü koyu yeşil yaprakları için ekilir.

Patlayıcı Hura 114

Tropikal Amerika'da yetişen bu büyük ağacın meyvaları, olgunlaştığı zaman büyük bir gürültüyle patlar ve tohumlarını oldukça uzağa kadar fırlatır. Toprağa düşen bu tohumlar da, elverişli koşullara kavuşur kavuşmaz yeni bir huraya hayat verirler.

Tohumlu bitkilerin hepsi, türlerini yaşatacak yeni bitkilerin filizlenmesini sağlamak için, tohumlarını mümkün olduğu kadar uzağa saçmanın çârelerini ararlar: Çam ağacının kozalak denilen meyvasındaki hafif tohumlar rüzgârla sağa sola savrulur; hindistancevizi ağacının, kalın kabuklu ve içi hava dolu meyvaları deniz akıntılarına kapılarak çok uzaklara taşınır; dulavrat otu denilen bitkinin kancalı tohumları da, yakından geçen insan ve hayvanların üstüne tutunarak uzun bir yolculuğa çıkarlar... Hura ise, tohumlarını yeni topraklara ekmek için daha değişik bir yola başvurur: İyice olgunlaşan ve kuruyan meyvanın kabuğu, güneş ısısının etkisiyle büyük bir gürültü çıkararak patlar ve ağır, yuvarlak tohumlarını kuvvetle uzağa fırlatır. O kadar ki bir tek tohum çarptığı bir camı kırabilir veya küçük bir hayvanı sersemletebilir.

Uzun Boylu Bambu 115

Bambu, özellikle Asya ve Amerika'da yetişen ağaçsı bir ot türüdür. Himalayalar veya And dağları gibi 3000 - 5000 metrelik yükseltilerde bile yaşayabilen bu bitkinin en uzun türü, Sunda takımadalarından Cava'da yetişir ve boyu 45 metreyi bulur.

Bambu, daha çok su kamışına veya şeker kamışına benzeyen, buğdaygillerden bir bitkidir. Bütün iklim şartlarına göğüs gerer ve buğdayın yetiştiği bütün topraklarda yetişebilir; yalnız, şiddetli soğuklardan ve büyük kuraklıklardan zarar görür. Kullanıldığı yerler çok ve çeşitlidir. Uzak Doğu'da tohumları yenilir, genç sürgünleri ise çok sevilen bir sebzedir; düğümlü köklerinden bıçak, âlet, şemsiye sapı ve baston yapılır; hafif, esnek ve dayanıklı gövdesi, yapı malzemesi olarak kullanılır veya tekne direği, köprü ve bahçe mobilyası yapımında işe yarar. Japonya ve Çin'de bazı köylerin bütün evleri bambudandır. Hattâ Doğu'lular ilk kâğıt hamurunu da bambudan yapmışlardı. Ayrıca saçaklı kökleriyle toprak kaymasını önleyen değerli bir bitkidir. Bu bitkinin boyu, iki ay içinde 20 - 22 metreye ulaşır; yani günde 35 santimetre boy atar!

Lezzetli Muz 116

Güney Asya ülkelerinde yabanî muz ağaçlarına rastlandığı için, muzun bu bölgeden dünyaya yayıldığı sanılmaktadır. Isı ve yağış ortalaması düzenli, sıcak ve nemli iklimlerde yetişen bu tropikal ağaç, kuraklıktan ve rüzgârdan büyük zarar görür.

Büyük küçük herkesin sevdiği muz, lifli ve biraz sertçe kabuğunun altında, yumuşak, tatlı, hoş kokulu ve belki de dünyanın en lezzetli meyvasını saklar. Çok şekerli ve vitamin yönünden zengin olan bu meyva, çocukların beslenmesinde büyük rol oynar ve doktorlar tarafından özellikle tavsiye edilir. Denize yakın kuytu yerleri seven muz ağacının iki ile dört metre uzunluğundaki etli ve yeşil yaprakları, birer metrelik uzun saplarla gövdeye bağlanır. Ağacın gövdesi de uzun liflerle örtülüdür. Muz ağacı, «hevenk» denilen salkım hâlinde meyvalar verir. Önceleri yeşil renkte olan bu meyvalar, sonradan sararır. Afrika ve Orta Amerika adalarında, özellikle Jamaika'da çok bol yetişen muz, iyice olgunlaşmadan toplanır ve bütün dünyaya ihraç edilir. Yurdumuzda, Anamur, Dörtyol, Mersin, Antalya ve Alanya yörelerinde yetişir.

Kauçuk Ağacı 117

Sanayide çok çeşitli alanlarda kullanılan doğal kauçuk, anayurdu ekvatoral Güney Amerika'daki Amazon havzası olan ve daha sonra Asya ile Afrika'da da ekilmeye başlanan, sütlü ağaç heveadan elde edilir.

Yirmi - otuz metre yüksekliğindeki heveanın silindir biçimindeki kaygan gövdesinin tepesinde koyu yeşil bir yaprak demeti yükselir ve üst yaprakları her yıl dökülür. 25 - 30 derece sıcaklıkta ve yılın en az yedi ayı yağışlı geçen yerlerde yetişen bu ağaç, sıcaklık 20 derecenin altına düştüğü ve kuraklık uzun sürdüğü zaman yaşayamaz. Yağmur mevsiminde su altında kalan topraklardan ve balta girmemiş ormanların iç kısımlarından hoşlanır. Ağaç 5 - 6 yaşına geldiği zaman, gövdesinin üzerinde V şeklinde çizikler açılır; buralardan sızan ve lateks denilen süt kıvamındaki sıvı çanaklarda toplanır. Lateks, havanın veya kimyasal bir maddenin etkisiyle pıhtılaşır ve ham kauçuk hâline gelir. Sentetik kauçuk, bugün doğal kauçukla yarışmaktadır; fakat aynı özellikleri taşımadığından hiçbir zaman lateksin yerini tutamaz.

Göz Alıcı Agave 118

Agave, anayurdu Meksika olan, sonradan Akdeniz bölgelerinin iklimine de rahatlıkla ayak uydurmuş, gösterişli bir bitkidir. Bu bitkinin yapraklarından tekstil elyafı, besisuyundan da alkollü içkiler elde edilir.

Agave, aralarında büyük benzerlikler bulunan sarısabır gibi, pek kalabalık olan yağlı bitkiler ailesindendir. Güzelliğiyle göz alıcı bir rozet meydana getiren yeşil ve etli yaprakları, diken gibi sivri ve sert bir uçla son bulur. Üç metre uzunluğunda olabilen bu yaprakların liflerinden, sağlam sicimler, halatlar örülür. Bitkinin bol ve tatlı olan besisuyundan ise, mayalama ve damıtma yoluyla, meskal denilen alkollü bir içki elde edilir. Bütün çöl bitkileri gibi uzun ömürlü olan agave yüz yıl kadar yaşayabilir, fakat bu süre içinde yalnız bir kere çiçek açar; cinsine göre, onbeş veya yüz yıllık olduktan sonra bitki, topraktan on metre yükseğe kadar çıkan bir sap uzatır; bu sapın her iki yanında da, çok sayıda kırmızı ve sarı çiçek yer alır. Ancak, yapraklardaki gibi su deposu olmadığı için çiçekleri çabuk ölür.

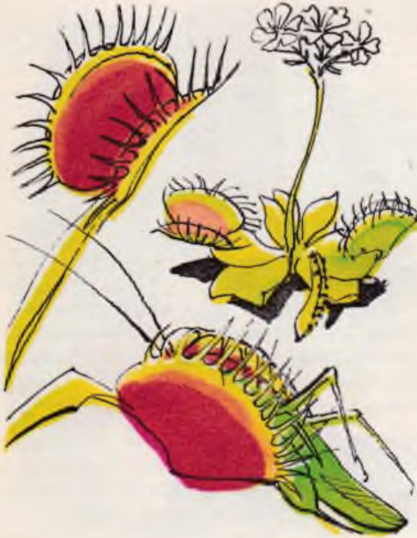
Yakıcı Karabiber 119

Yemeklerimize tat veren baharatın başında gelen karabiber, bütün ülkelerin mutfaklarında önemli bir rol oynar. Karabiberin, kalp şeklinde yaprakları olan bodur ağacı, bütün tropikal Asya'da ve ekvatoral Amerika'da yetiştirilir.

Çok eski çağlardan beri bilinen karabiber, Avrupa'lıların Araplardan satın aldığı baharat arasında, zencefil ve tarçınla birkilte başta geliyordu. Çok uzun yollardan kervanlarla Avrupa'ya taşınan bu güzel kokulu ve lezzetli bahar, Avrupa'lılara çok pahalıya mal oluyor ve bu ticareti ellerinde tutan tüccarlara büyük servet kazandırıyordu. Bu yüzden, Hindistan yolunu, yani «baharat yolunu» keşfetmek için Vasco da Gama ve öbür denizciler, bilinmeyen bir dünyaya doğru maceralı yolculuklar yapmaktan çekinmediler. Karabiber, aslında bitkinin tohumudur; yeşilken toplanan ve kurutulduktan sonra dövülen bu tohum bildiğimiz toz karabiberi verir. Fazla alındığı zaman karaciğer dokularında tıkanıklık yapan ve mideyi tahriş eden karabiber, ölçülü kullanıldığı zaman, iştahı açar ve yemeklere ayrı bir tat, ayrı bir çeşni katar.

Böcek Kapan Dionea 120

Yeryüzünde, yapraklarıyla tuzağa düşürdükleri böceklerle beslenen çok ilginç bitkiler de vardır. Özellikle A. B. D.'ndeki Kuzey Carolina eyaletinin turbalıklarında yaşayan küçük bataklık bitkisi dionea bunlardan biridir.

Avrupa'daki bataklıklarda yetişen ve yapraklarının çevresindeki dokunaçları kapatarak yakaladığı böceklerle beslenen drosera gibi, dionea da böcek kapan bir bitkidir; bu yüzden sinekkapan diye de adlandırılır. Rozet şeklinde yerleşmiş eklemli yapraklarının tam ortasında, menteşe ödevi gören bir damar uzanır. Yaprağın ortasında bulunan üç dikenden herhangi birine bir böcek dokunduğu zaman, bu menteşe yardımıyla yaprağın iki parçası birbirine yaklaşır ve hayvanı içeride hapsederek bir kitap gibi kapanır. Daha sonra, öldürülen böcek, bitkinin salgıladığı pepsin yönünden zengin asitli sıvı tarafından yavaş yavaş sindirilir. Birkaç gün sonra, böceğin bütün etli kısımları sindirilip de yalnız işe yaramayan yerleri kaldığı zaman yaprak yeniden açılır ve başka bir avın gelip tuzağa düşmesini bekler.

Deniz Yosunu Makrosistis 121

Deniz diplerini kaplayan ilginç bitki örtüsü içinde, yirmi binden çok suyosunu türü bulunur. Bunlar arasında, laminerlere benzeyen esmer deniz yosunu makrosistis, yeryüzünde yaşayan bütün canlı varlıkların en büyüğüdür.

İnsanlar, deniz yosunlarından her yönde yararlanmanın yolunu bulmuşlardır: Çin'de ve Hawaï adalarında çorba, Japonya'da sebze olarak yendiği gibi, dünyanın hemen her yerinde de toprak gübresi olarak kullanılır. Kimyacılar deniz yosunlarından iyot, potasyum ve sodyum hidroksit ile bromür elde ederler. Agar - agar, eczacılıkta, pastacılıkta (jöle, krema), kâğıt ve dokuma sanayiinde kullanılan ve suyosunlarından çıkarılan bir jelatindir. Ve en önemlisi, eğer bir gün yeryüzünde açlık başgösterirse, deniz yosunları insanlar için bol ve çeşitli bir besin kaynağı olacaktır. Makrosistis özellikle okyanuslarda yaşar ve boyu elli - altmış metreyi bulur; fakat iki yüz metreyi geçenleri de çoktur. Yüzücü kısımları, bitkinin su yüzünde kalmasını sağlar; böylece makrosistis, oksijen ve güneş ışığıyla beslenir.

Dikenli Kaktüsler 122

Yeşil renkli dev şamdanlara benzeyen, üzerleri çok sivri dikenlerle kaplı bu garip bitkiler, çöl bölgelerinin tipik bitki örtüsünü meydana getirirler. Özellikle Meksika'nın çorak topraklarında pek çok kaktüs yetişir.

Kurak çöllerin bitki örtüsü içinde, kaktüs türleri önemli bir yer tutar. Görünüşleri birbirinden ayrı olsa da, bütün bu bitkilerin ortak bir yanı vardır: Hepsinin gövdesi, üzerlerinde yaprak bulunmayan yeşil ve etli dallara ayrılmıştır. İlkbahar sonu veya yaz başında, bitkinin tam tepesinde, kırmızı veya beyaz renkli, seyrine doyum olmayacak kadar güzel çiçekler açar. Dikenler, bu çöl bitkilerinin savunma silâhıdır: Bu kurak iklimde beslenme şartları çok ağır olduğu için açlıklarını ve susuzluklarını hep kaktüslerle gideren çöl hayvanlarına karşı tabiat ana bu çareyi düşünmüştür. Dikenli kaktüslerin boyu on beş - yirmi metreyi bulur ve Arizona'da yetişen, gövdesinin alt kısmı şişkin saguara iki yüzyıldan çok yaşar. Pencerelerimizi süsleyen bizim zavallı saksı çiçeklerimizi kıskandıracak daha neler var şu yeryüzünde...

Zararlı Tütün 123

Tütün, yaprakları için yetiştirilen kokulu bir bitkidir. Amerika'dan bütün dünyaya yayılmış, özellikle bizim topraklarımızı çok sevmiştir. Bugün, Ege, Marmara ve Karadeniz bölgelerimizde dünyanın en kaliteli tütünleri yetişir.

İnsanda alışkanlık yaratan keyif verici maddelerin başında gelen tütün, yaz ayları fazla yağışlı geçmeyen ve ilkbaharda don olayları görülmeyen ılıman iklimleri sever. Patlıcangillerden olan bu bitkinin alt yaprakları daha iri, üsttekiler daha küçüktür: En kaliteli sigaralar bu üst yapraklardan yapılır. Uçları sararmaya başlayan yapraklar elle koparılarak toplanır, iplere dizilir ve iyice sararıncaya kadar gölgede kurutulur. Yurdumuzun iklim ve toprak şartları, tütün ekimine çok elverişlidir ve Türk tütünleri yabancı ülkelerde çok aranır. Ancak, en büyük gelir kaynaklarımızdan biri olan tütün, zararlı bir bitkidir. Yapraklarında, «nikotin» denilen, sinirleri uyarıcı bir madde bulunur. İnsan sağlığının baş düşmanı sayılan nikotin, solunum ve sindirim yollarında bozukluklara, nefes darlığına yol açar, gençlerde gelişmeyi durdurur.

Çay Ağacı (Bitkisi) 124

Yılda yaklaşık olarak yedi yüz elli bin ton çay tüketilir. En çok İngilizler tarafından aranılan ve kullanılan bu bitki, özellikle Hindistan, Seylan, İndonezya ve Japonya ile Çin'in uzak doğu topraklarında yetiştirilir.

Kendi hâline bırakılan çay ağacı, kısa sürede on, yirmi, hattâ otuz metre yüksekliğe ulaşır. Fakat bu kadar uzayınca yapraklarını toplamak da güçleşir. Bu yüzden çay fidanlıklarında, ağaçlar sık sık budanarak boylarının bir veya iki metreyi geçmemesi sağlanır. Çok nemli iklimleri seven bu ağaç üç yaşına geldikten sonra ürün vermeye başlar. Ağacın yalnız taze yaprakları, özellikle üzerleri hafif tüylü olan yaprakları toplanır. En kaliteli çay ise, tepe tomurcuklarından herbirinin ilk yaprağından elde edilir. Yurdumuzda Rize'de çay hasadı yılda beş, altı kere, Hindistan ve Seylan gibi tropikal ülkelerde ise bütün yıl boyunca her on günde bir yapılır. Amerika'lılar, kurutulmuş yapraklardan elde edilen yeşil çayı tercih ederken, bütün Avrupa ülkelerinde, mayalanmış yapraklardan hazırlanan siyah çay içilir.

Tatlı Badem Ağacı 125

Badem ağacının anayurdu, Asya'nın güney batısındaki Kafkasya topraklarıdır. Yurdumuzun Ege kıyılarında ve İtalya'nın Akdeniz kıyılarında yetiştirilir. Ilık ve güneşli ülkelere özgü olan badem, ilkbaharda en erken çiçek açan ağaçtır.

Badem ağacının iki türü vardır: Biri tatlı badem verir, öbürü de acı badem. Acı bademin tohumlarında, tükürükle karıştığı zaman zehirli bir asit (siyanhidrik asit) hâline dönüşen bir madde bulunduğu için, tadı çok acıdır. Oysa tatlı badem, gerek taze, gerek kuru yemiş olarak çok lezzetli ve sevilen bir meyvadır; ayrıca, çeşitli şekerlemeler ve güzellik malzemeleri yapımında kullanılır: Badem şekeri, badem kurabiyesi, ezmesi, sübyesi, helvası, badem sütü, kirpikler için besleyici badem yağı ve cilt yumuşatıcı sabunlar... Ilık ve yumuşak iklimi seven badem ağacı özellikle Amerika'daki Kaliforniya yarımadasında bol yetişir. Ağacın yaprakları, beyaz ve ince bir tüy tabakasıyla kaplıdır. Acı bademin beyaz, tatlı bademin pembe renkteki güzel ve hoş kokulu çiçekleri, ilkbaharın en güzel müjdecisidir.

İştah Açıcı Greypfrut 126

Portakal ve limon ağaçlarının kardeşi, Malaya kaynaklı greypfrut ağacı, daha çok sıcak ülkelerde, özellikle İsrail ve Kaliforniya'da yetiştirilir. Son zamanlarda yurdumuzun güney bölgelerinde de greypfrut tarımı önem kazanmıştır.

Daha dört bin yıl önce Çin'liler tarafından hayat ve sağlık kaynağı olarak bilinen greypfrutun bütün dünyada tanınması oldukça yakın tarihlere rastlar. Meyvalarını salkım şeklinde verdiği için, batı dillerinde «salkım meyva» anlamına gelen greypfrut adıyla anılır. Bizde ancak yirmi beş otuz yıllık bir geçmişi olan ve bazı yerlerde altıntop denilen, büyük bir portakal iriliğinde ve limon rengindeki bu meyvanın, hafif acımsı, vitamince zengin bol suyu vardır. Taze olarak yenildiği gibi konservesi de yapılır. Ortasından enine olarak ikiye bölünen taze greypfrut, arzu edilirse üzerine toz şeker dökülerek, küçük bir kaşıkla yenilir. Bazı ülkelerde, bu faydalı meyvanın iştah açıcı özelliklerinden daha iyi yararlanabilmek için, yemeklerden önce içilmesi âdet olmuştur. Greypfrut zengin bir C vitamini kaynağıdır.

Zehirli Baldıran 127

Ilımlı ve nemli iklimleri çok seven zehirli baldıran otu, daha çok yol kenarlarında, çalılıklarda ve yıkıntılar arasında yetişir. Büyük baldıran, küçük baldıran, su baldıranı ve ak baldıran gibi çeşitli türleri vardır.

Eski Yunanistan'da bazı ölüm mahkûmlarına, büyük bir lütuf olarak, insanı acı çektirmeden öldüren baldıran zehiri içirirlerdi. Ünlü filozof Sokrates de, ölüm cezasına çarptırılınca yanında bulunanların şaşkınlık ve hayranlıkları arasında, cesaretini ve soğukkanlılığını kaybetmeden baldıran zehiri dolu kâseyi bir dikişte içmiştir. Zehirli olmasına rağmen, baldıran otunun görünüşü korkunç değildir. Ve dilimli yaprakları «bataklık maydanozu» veya «frenk maydanozu» nu andırır. Elle ezilince çok pis bir koku çıkarır. Yol kenarlarında kendiliğinden yetişen baldıranı, küçük çocukların ağzına alıp çiğnememesine ve yutmamasına dikkat etmek gerekir. Bununla birlikte, baldıran zehirinin öldürücü olabilmesi için daha koyu kıvamlı bir sıvı hâline getirilmesi gerekir. Baldıran zehiri eczacılıkta kullanılır.

Uyutucu Haşhaş 128

Anayurdu Asya ve Afrika toprakları olan haşhaş ılımlı bölgelerde yetişir. Türkiye'de yakın zamanlara kadar ekimi serbest olan bu yağ bitkisinin kırmızı veya beyaz çiçekleri de, süs bahçelerinde gözleri okşar.

Haşhaşın kırlarda yetişen türünü, ateş kırmızısı gelinciği herkes tanır. Gonca halindeyken, çiçeğin çanak yaprakları, bürümcük gibi ince ve hafif kıvırcık taç yapraklarını örter; kapsülün içinde de küçücük pek çok tohum bulunur. Bu taç yapraklardan çıkarılan hafif uyuşturucu madde, eczacılıkta, öksürük şurupları ve hapların yapımında kullanılır. Büyük beyaz haşhaşın sapından, yapraklarından ve özellikle kapsülünden sızan sütün içinde de afyon bulunur. Bu madde, haşhaşın çok yağlı ve besleyici tohumlarına dadanan böceklere karşı bitkinin savunma silâhıdır. Tıpta ayrıca, afyonun bileşimindeki morfin de kullanılır; fakat bu maddenin doktor denetiminde olmadan rastgele kullanılması çok tehlikelidir. Haşhaşın kapsülündeki küçük tohumlardan haşhaş yağı denilen çok besleyici bir yağ çıkarılır.

Yumuşak Rafya 129

Bir palmiye cinsi olan rafya ağacının çok büyük yaprakları, yumuşak ve dayanıklı uzun liflerden meydana gelir. Sıcak iklimleri seven bu bitki özellikle Madagaskar ve Afrika'da yetişir; fakat dünyanın en büyük rafya ağaçları Brezilya'dakilerdir.

Bilimsel adı Raphia taedigera olan Brezilya palmiyesi, yeryüzündeki bitkiler arasında yaprakları en uzun olanıdır. Öyle ki, gövdesi üç veya dört metre uzunluğunda olan bu ağacın boyu, büyük yaprakları sayesinde bazan yirmi metreye ulaşır. Raphia ruffia denilen Madagaskar palmiyesi bundan daha kısadır, fakat tarımı çok daha yaygındır. Söz konusu ağacın ince uzun şeritler halindeki yaprakları kuruyup sararmaya başladıktan sonra toplanır ve çok çeşitli yerlerde kullanılır: Balya ve paket bağları, örme eşya, ekmek sepetleri, el çantaları, kemerler, tabak ve bardak altlıkları, abajurlar... Madagaskar adasında rafyadan el sanatlarında olduğu kadar sanayi alanında da yararlanılır: Çeşitli renklerde boyanmış rafyalardan yapılan yumuşak ve sağlam dokumalar, döşemelik, sofra örtüsü ve hasır olarak kullanılır.

Sinek - Yutan Sarracenia 130

Kuzey Amerika'nın Mississippi bataklıklarında garip yapraklı bir bitki yaşar: Sarracenia. Sineklerle beslenen bu bitkinin yaprakları, bütün böcek yiyen bitkilerde olduğu gibi, çekici fakat tehlikeli bir tuzaktır.

Sarracenia adı, onu ilk inceleyen Kanada'lı botanikçi Sarrazin'den gelmektedir. Bu bataklık bitkisinin yaprakları kıvrılarak, yirmi ile otuz santimetre uzunluğunda birer boru şeklini almıştır. Zamanla bu boruların içine yağmur suları dolar; bazan da yaprağın ucu bir kapak ödevi görür. Borunun üst kenarı, şekerli ve oldukça kıvamlı bir sıvıyla kaplıdır; bu balözüne gelen sinekler, yaprağın üzerine yapışıp kalır ve içeriye doğru kayarlar. Böylece, sarreceniaanın su tuzağına düşen böcekler, açgözlülüklerinin cezasını hayatlarıyla öderler. Madagaskar adasının nemli ormanlarında yetişen suibriği de, beslenmek için aynı yola başvurur. Bu bitkilerin, avlarını gerçekten sindirip sindirmedikleri pek bilinemiyor; fakat, böcekleri tuzağa düşürüp yakalamakta son derece başarılı oldukları bir gerçektir!..

Ulu Okaliptus Ağaçları 131

Şaşılacak kadar büyük ve uzun ömürlü olan bu ağaçlar, bütün sıcak ülkelerde ve Akdeniz ikliminin etkisindeki bölgelerde yetişir. Fakat, okaliptus ağaçlarının asıl yurdu Avustralya'dır ve en büyüklerine burada rastlanır.

Avustralya topraklarında yetişen okaliptus, bütün ağaçlar içinde en uzunudur. Ender olmakla birlikte, bazılarının boyu yüzelli metreye kadar çıkar, yani Paris'teki ünlü Eiffel kulesinin yarı uzunluğunu bulur! Bu ağacın meyvası ve yaprağı, çok tatlı bir koku yaydığı gibi, solunum yolları hastalıklarının tedavisinde iyi sonuç veren bazı özellikler de taşır: Okaliptuslu pastiller, şuruplar ve sigaralar bu amaçla hazırlanır. Ağacın kalın ve yassı yaprakları, eksenleri hep kuzey - güney doğrultusunu alacak şekilde yönelir: Böylece, öğle saatlerindeki güneşin kavurucu sıcağından kendilerini korumuş olurlar. Okaliptusun koni biçimindeki meyvası, tohumları örtmeye yarayan bir kapak taşır; zaten, yunancada «koruyan» anlamına gelen okaliptus adı bunun için verilmiştir. Okaliptuslar, bulundukları bölgenin havasını temizlerler.

Hoş Kokulu Kahve 132

Kahve, bütün dünyaya Habeşistan'dan yayılan, daha sonra Arabistan, Antil adaları, İndonezya ile orta ve tropikal Amerika topraklarına da alıştırılan güzel kokulu bir bitkidir. Bugün en çok kahve yetiştiren ülkelerin başında Brezilya gelir.

Söylentiye göre, Habeşistan'lı bir keçi çobanı, kahve ağacının yapraklarını ve meyvalarını yedikten sonra keçilerinin daha canlı ve hareketli olduğunu farkederek bu bitkiyi keşfetmiş. Bugün dünyadaki kahve tiryakileri, her yıl 3 500 000 ton çekirdek kahve tüketirler. Kahve ağacının olgunlaşmış meyvası, kırmızı kiraza benzeyen zeytinsi bir yemiştir. Bu yemişler iyice olgunlaştığı zaman, ağacın üzerinden bir bir toplanır. Bildiğimiz çekirdek kahve, bu meyvanın içinde ikişer ikişer yerleşmiş tohumlardan başka bir şey değildir. Tazeyken renkleri yeşile veya sarıya çalan bu tohumlar kavrularak esmerleştirilir ve hoş kokulu hâle getirilir. Bu tohumların öğütülmesiyle elde edilen toz kahve suyla kaynatılınca, sinirleri uyaran, hepimizin çok iyi bildiği, bu acımsı ve güzel kokulu içecek meydana gelir.

Güneş Âşığı Ayçiçeği 133

Sarı çiçekleriyle hoş bir görünüşü olan ve daha çok yağlı tohumları için yetiştirilen ayçiçeğinin anayurdu Güney Amerika'dır; XVI. yüzyılda Avrupa'ya süs bitkisi olarak getirilmiştir. Yüzünü hep güneşe döndürdüğü için bazı yerlerde «günebakan» derler.

Ay gibi yuvarlak sarı çiçekler verdiği için «ayçiçeği», hep güneşe yüzünü döndürdüğü için «günebakan» veya «gündöndü» denilen bu bitki, tohumlarından yağ elde etmek için yetiştirilir. Bu bitkisel yağ yemeklik olarak kullanıldığı gibi, sabun ve yağlıboya yapımında da önemli bir hammaddedir. ayrıca iri tohumlar kurutularak, kuru yemiş gibi yenilir. Üzeri sert tüylerle örtülü gövdesi, bir buçuk ile iki metre kadar yükselir. Yürek şeklindeki büyük yaprakları ve güzel sarı çiçekleriyle gösterişli bir bitki olduğu için, bazı türleri çeşitli ülkelerde süs bitkisi olarak da yetiştirilir. Sıcak iklimleri seven ayçiçeği, yurdumuzun Trakya ve Marmara bölgelerinde bol miktarda yetiştirilen önemli bir bitkidir. Besleyici ve bol kalorili tohumlarıyla insanlara, çiçeklerindeki balözüyle de arılara faydalı olur.

Sinsi Yüksükotu 134

Güneş alabilen seyrek ormanlarda ve yol kenarlarında yetişen, salkım hâlinde güzel çiçekler veren bu süs bitkisi, çekici ve güzel görünüşü altında büyük bir tehlike saklar: Yapraklarındaki «dijitalin» maddesi şiddetli bir zehirdir.

Avrupa'nın hemen her tarafında, pek yüksek olmayan dağlar üzerinde, seyrek ormanlarda veya kesimle seyrekleştirilmiş baltalık ormanlarda, boyları bir metre veya daha yükseğe ulaşan, iki yıllık bitkilerden yüksükotları yetişir. Bahçıvanlar, sarı, kırmızı veya mor çiçekler veren bu süs bitkisini, tarhlarda veya koruluklarda yetiştirirler. Bu bitkinin adı çiçeklerinin şeklinden gelir: Gerçekten de yüksükotunun çiçekleri bir dikiş yüksüğüne veya eldiven parmağına benzerler. En yaygın türü, erguvan renginde çiçekler verenidir. Yüksükotunun yapraklarında, «dijitalin» denilen ve küçük dozlar halinde, tıpta kalp atışlarını düzenlemek için kullanılan ve yalnız reçeteyle satılan şiddetli bir zehir bulunur. Küçük çocukları, bilerek kullanıldığı zaman faydalı, aksi hâlde öldürücü olan bu güzel çiçeklerden uzak tutmak gerekir!..

Şeker Kamışı 135

Şeker kamışı tarımı, dünyada ilk defa Çin, Mısır ve Sicilya'da yapılmıştır. Amerika'nın keşfinden sonra Antil adaları ve Güney Amerika'da da yetiştirilmeye başlanan bu bitki, sakaroz şekeri denilen önemli bir besin maddesi verir.

Avrupa'lılar, Doğu'luların eskiden beri bildikleri şekeri tanımakta uzun süre geciktiler; yiyecek ve içeceklerine tat vermek için bal katarlardı. Bu yüzden, Haçlı orduları tarafından Avrupa'ya getirilen şekere uzun zaman «Doğu balı» denilmiştir. Şeker kamışı, üç ile dört metre uzunluğunda, buğdaygillerden, kamışa benzer bir bitkidir. Olgunlaştığı zaman, gövdesinin iç kısmı, şurup kıvamında tatlı bir sıvıyla dolar; şeker işte bu sıvıdan elde edilir: Biçilen kamışlar parçalanır, ezilir ve presten geçirilir. Bu işlem sonunda çıkan sıvı, bileşimindeki şeker billûrlaşıncaya kadar kaynatılır. Böylece, yüz ton şeker kamışından on ton şeker alınır... Sakaroz denilen bu şekerin bileşimi pancardaki şekerle tamamen aynıdır. Şeker kamışı üretiminde, Küba, Brezilya, Hindistan ve Meksika başta gelirler.

Dikenli Argania 136

Fas'ın güneyinde, Atlantik okyanusu kıyıları ile Atlas dağlarının yamaçları arasında, dünyanın başka hiçbir yerinde rastlanmayan, dikenli, küçük bir ağaç yetişir. Bu ağacın sert dikenli yaprakları, keçilerin çok sevdiği bir besindir.

Bitkilerin çoğunda, yaşamalarını sürdürmek için güçlü bir savunma silâhı olan sert dikenler bulunur; otobur hayvanlara yem olmaktan veya onların ayakları altında çiğnenmek tehlikesinden bitki kendini bu dikenlerle korur. Böğürtlen, katırtırnağı kaktüs veya akasya da savunmak için bu yola başvuran bitkilerdendir. Bununla birlikte bazan daha az su kaybederek kuraklığa karşı koyabilmek için, yumuşak yapraklar da sert dikenler hâline dönüşür. Fas'a özgü bir bitki olan argania, hayvanları uzaklaştırmak ve çöl iklimine dayanabilmek için dikenlerine güvenir. Yalnız çok kuvvetli çeneleri olan keçiler, argania-nın bu korkunç silâhıyla sanki alay edermiş gibi dikenlerini büyük bir iştahla yerler. Bazan bir arganianın üzerinde, hayvanların ağırlığını taşıyacak kadar sağlam olan dallara tırmanmış keçiler görülür.

Besleyici Fındık 137

Çok eskiden beri bilinen fındığın vatanı Anadolu'dur. Yurdumuzun belli başlı gelir kaynaklarından olan bu lezzetli ve besleyici bitki, ılımlı ve nemli iklimlerde yetişir, özellikle deniz kıyılarına yakın bölgeleri sever.

Kayın ve gürgen gibi orman ağaçlarına benzeyen, 3—4 metre yüksekliğindeki fındık ağacı, genellikle iki yaşına geldikten sonra ürün vermeye başlar. Bitkinin, «fındık içi» dediğimiz tohumu, yağ ve nişasta bakımından zengin, kalorisi yüksek bir besin deposudur. Taze ve kuru olarak yenildiği gibi, şekerlemecilikte de kullanılır. Ayrıca, bozulmuş veya acımış fındıklardan da yağ çıkarılır; bu yağ daha çok eczacılıkta ve parfümeride değerlendirilir. Fındığın en büyük düşmanı, yumurtalarını taze fındıkların içine bırakan fındık kurdudur. Fındık faresi, sincap ve bazı kuşlar da fındığa büyük ölçüde zarar verirler. İhracatımızda önemli bir yer tutan fındık, Karadeniz kıyılarının doğu kesiminde, Giresun, Ordu, Trabzon, Zonguldak ve İzmit körfezinde yetişir. En çok tanınan çeşitleri, tombul, değirmendere, badem ve palaz'dır.

Ballı İncir 138

Sıcak iklimleri seven incir ağacının anayurdu Akdeniz kıyılarıdır. Bu ağacın tatlı meyvası, beslenme yönünden olduğu kadar ekonomi açısından da yurdumuzda büyük bir değer taşır. Gerçekten de, dünyanın en iyi incirleri Ege kıyılarımızda yetişir.

İncir ağacı, sekiz ile on metre kadar boy atar; yaprakları geniş ve tüylüdür. Güneye bakan yamaçları ve taşlı toprakları seven bu ağaç, beş yaşına geldiği zaman, etli ve bol şekerli, torba şeklinde meyvalar verir. Bu torbanın içindeki küçük çekirdeklerden herbiri ayrı bir meyvadır. Yurdumuzun Ege ve Akdeniz bölgelerinde, özellikle İzmir ve Aydın çevrelerinde cok bol yetişen incir, yaş veya kuru olarak tüketilir. Dünyada en çok kuru incir ihraç eden ülke Türkiyedir. Bütün dünyada haklı bir ün kazanmış olan incirlerimiz yılda ortalama olarak 100 - 120 milyon lira gelir sağlar. Olgunlaşınca kurutulan incirler dezenfekte edildikten sonra kutulara yerleştirilir ve dış piyasaya sürülür. Yediyüzden çok türü olan incirin bizde tutulanları lop, bardacık ve kasaba incirleridir. Ayrıca, «baba inciri» denilen yabanî türünden reçel ve şekerleme yapılır.

Verimli Ceviz Ağacı 139

İlk defa nerede yetiştiği pek iyi bilinmeyen ceviz ağacının bütün dünyaya Anadolu'dan yayıldığı kabul edilir. Meyvasından, odunundan ve bilhassa kerestesinden yararlandığımız bu ağacın bazı türleri, parklara ve yol kenarlarına süs bitkisi olarak ekilir.

Sıcak ve soğuk yerleri sevmeyen, ılımlı ve nemli iklimlerden hoşlanan ceviz ağacı, 20 ile 25 metre kadar boy atar. Odunu iyi cilâ tuttuğu için mobilyacılıkta çok tutulan bir uzun ömürlü ağaç, yirmi yaşına doğru meyva vermeye başlar. Meyvanın en üstü, boyacılıkta ve tıpta kullanılan yeşil bir kabukla örtülüdür. Bu dış kabuk çatlamaya başlayınca ceviz olgunlaşmış sayılır ve sopalarla vurularak toplanır. Meyvanın iki parçalı, girintili çıkıntılı ve sert kabuğu içinde, ceviz içi denilen besleyici ve yağlı tohum yer alır. Ceviz içi taze veya kuru olarak yenildiği gibi, tatlıcılıkta (cevizli sucuk, koz helvası) kullanılır, ayrıca preste sıkılarak yağı çıkarılır. Geriye kalan küspe de hayvan yemi olarak değerlendirilir. Yurdumuzda en iyi cevizler Bursa, Kastamonu, Karamürsel, Bolu ve Kızılcahamam'da yetişir.

Beyaz - Altın Pamuk 140

Pamuk, çok sıcak iklimlerden hoşlanan, büyüme devresinde bol su, meyvanın olgunlaşma ve toplama devresinde de tam bir kuraklık isteyen, garip bir bitkidir. Yurdumuzun Çukurova ve Ege bölgelerinde geniş ölçüde pamuk tarımı yapılır.

Pamuğun Hindistan'da çok eski çağlardan beri ekildiği, Avrupa'ya ise Fenikeliler ve Araplar tarafından getirildiği sanılıyor. Bugün yeryüzünde geniş bir alana yayılmış olan pamuk tarımı, eski kaynaklara göre, Anadolu'da beş yüzyıl önce başlamıştır. Bitkinin dallı gövdesi 0,50—2 metre kadar uzar. Haziranda sarı veya beyaz çiçekler açan pamuk, daha sonra ceviz büyüklüğünde «koza» denilen meyvalar verir. Meyvanın tohumlarına pamuk çekirdeği veya çiğit denir. Bu tohumlar, ince ve yumuşak liflerle (pamuk ipliği) kaplıdır. Kozalar iyice olgunlaşınca toplanır, birkaç gün kurutulduktan sonra çırçır makinelerinde tohumlarından ayırılır. Elde edilen lifler dokumacılıkta, pamuk barutu ve kâğıt yapımında kullanılır. Tohumlarından çıkarılan yağ da, margarin ve sabun sanayiinde değerlendirilir.

Bol Sulu Üzüm 141

Üzüm, uzun ömürlü bir Akdeniz bitkisi olan ve dünyanın hemen her yerinde yetişen asmanın, bol sulu, tatlı ve besleyici meyvasıdır. Çok sıcak ve güneşli iklimleri seven bu meyvanın tadı, «glikoz» denilen üzüm şekerinden ileri gelir.

Anadolu'daki geçmişi İsa'nın doğumundan üç bin yıl öncesine kadar uzanan bağcılık, birçok ülkede büyük bir önem taşır. Kıvrımlı dalları, salkım meyvalarıyla çok tipik bir görünüşü olan asma, eskiçağ süsleme sanatlarının da çoğuna konu olmuştur. Bu tırmanıcı bitkinin meyvası, hepimizin çok sevdiği üzüm, yaş ve kuru olarak yenildiği gibi, suyundan şıra, pekmez, pestil yapılır; ayrıca sirke, şarap ve rakı elde edilir. Meyvanın rengi beyaz, sarı, yeşil, pembe, kırmızı, mor ve siyaha kadar değişir. Bizde yetişen en tanınmış türlerin adları da pek hoştur: Razakı, çavuş, yapıncak, çekirdeksiz, misket, müşküle, gemre, narine... Trakya bölgesinin şaraplık üzümleri çok ünlü olmakla birlikte, bağcılık en çok Ege'de gelişmiştir. İzmir, Aydın ve Manisa dolaylarının üzümleri bütün dünyaca tanınmıştır.

Zeytin Ağacı 142

Ilıman iklimleri ve denize yakın yerleri seven zeytin ağacının anayurdu Anadolu'dur. Zeytinlikler Marmara ve Ege kıyılarımızda geniş alanlar kaplar. Bu değerli ağacın odunu mobilyacılıkta kullanılır, meyvası ise kahvaltı soframızın vazgeçilmez yiyeceklerindendir.

En eski tarım bitkilerinden biri olan zeytin ağacının dalı, eski çağlarda barış ve zafer sembolü sayılırdı. On ile on beş metre yüksekliğindeki bu ağaç, bin yıl kadar yaşayan uzun ömürlü bir bitkidir. İnce uzun ve meşin gibi sert olan yapraklarının üst yüzü koyu yeşil, alt yüzü ise gümüş beyazlığında ve tüylüdür. Zeytin ağacı, sarı veya beyaz renkli küçük çiçekler açar. Meyvası, olgunlaşmadan önce yeşil renkte ve acıdır; olgunlaşınca kararır ve tatlanır. «Sofralık» denilen iri ve etli zeytinlerin bir kısmı olgunlaşmadan önce toplanır ve salamura yapılır (yeşil zeytin), bir kısmı da olgunlaştıktan sonra toplanır (siyah zeytin). Daha yağlı tanelerden ise yemeklerimizin çoğunda kullandığımız zeytinyağı çıkarılır. Yurdumuzun en iyi sofralık ve yağlık zeytinleri, Trilye, Gemlik, Edremit ve Ayvalık'ta yetişir.

KUZEY
BUZ
Kuzey kutup dairesi
AMERİKA
AVRUPA
ATLAS
Yengeç Dönencesi
BÜYÜK
AFRİKA
Ekvator
OKYANUS
Oğlak Dönencesi
OKYANUSU
Ölçek
0
2 000 km
4 000 km
6 000 km
GÜNEY
Güney kutup dairesi
BUZ

Garip Hayvanlar

Kuşlar, balıklar ve kara hayvanları, üzerinde yaşadığımız şu gezegeni bizimle paylaşırlar ve iklim şartlarının, hayvan ve bitki örtüsünün kendileri için en elverişli olduğu bölgelerde yerleşirler. Bu hayvanlardan bazıları bizim için yadırgatıcıdır ve huyları, âdetleri bize garip gelir: Bir Avrupa'lı için kangurudan, bir Afrika'lı için beyaz ayıdan ve bir Lapon için timsahtan daha şaşırtıcı ne olabilir? Yeryüzü, hayvanların yaşayışlarını dikkatle gözleyen insanoğlunu hayretten hayrete düşürecek, uçsuz bucaksız bir hayvanat bahçesidir!

DENİZİ
188
167
198
198
A S Y A
160
154
174
159
155
144
162
179
166
BÜYÜK
184
145
173
OKYANUS
184
180
171
185
164
HİNT
189
181
195
175
OKYANUSU
165
197
AVUSTRALYA
199
200
202
199
DENİZİ

Ormanların Kralı Aslan 143

Yavrularıyla oynaşan bu yumuşak huylu, müşfik aile babası, bir yandan da, avını tek vuruşta yere serecek kadar kuvvetlidir. Aslan özellikle Afrika'nın bozkırlarında yaşar ve gazallarla zebraları avlayarak karnını doyurur.

Aslan, denildiği gibi ne ormanların kralıdır, ne de çöllerin. Ancak avlayacağı hayvanların, yani otçulların yaşadığı savanalarda veya çalılıklarda yerleşebilir. Avlanmasına ve hayatını tehlikeye atmadan dolaşmasına pek elverişli olmayan sık ağaçlı ormanlardan kaçınır. Bütün gününü, gölgede uyuklamak ve kendine çektiği muhteşem ziyafeti tembel tembel sindirmekle geçirir ve gece çıkacağı yeni bir ava hazırlık olmak için dinlenir. Gece bastırınca birden canlanır: Çünkü otobur hayvanlar, ormanın seyrek yerlerinde otlamak ve susuzluklarını gidermek için geceleyin saklandıkları sık ağaçlı yerlerden çıkarlar. Avlanmanın tam vaktidir! Avını seçen aslan, kokuyu izleyerek yaklaşır ve genellikle bir tek pençe vuruşuyla hayvanı yere serer. Erkeğinden daha ufak tefek ve yelesiz olan dişi aslan da en az erkeği kadar yırtıcıdır.

Yırtıcı Kaplan 144

Gazaldan file kadar, büyük küçük bütün otobur hayvanları avlamakla beslenen vahşi kaplan, yalnız Asya kıtasında, batıda İran ile doğuda Çin'e kadar olan topraklarda yaşar. Kaplanın yurdu tropikal ormanlar, cengel ve savanalardır.

Orta boyda bir kaplan iki yüz kilo ağırlığındadır ve pençesi, bir mandanın bel kemiğini bir vuruşta kırıp hayvanı öldürebilecek kadar kuvvetlidir! Kaplan pusuya yatarak avlanmayı tercih eder: Bir ağacın alçak dallarına çıkarak veya yüksek otların arkasına saklanarak, su içmeye gelecek hayvanların yolunu gözler. Avını görünce bazan beş veya altı metre yüksekten atlayıp birden hayvanın üzerine çullanır ve öldürür. Fakat çok tembel olduğundan, kaçırdığı avın peşine asla düşmez, bir yenisini bekler. Üstelik, karnı aç olmasa bile karşısına çıkan hayvanları parçalayıp bırakır. Kaplan insanlar için de tehlikelidir, özellikle ormandaki genç ve çevik hayvanları avlayamayacak kadar yaşlanınca... O zaman, ormandan ayrılıp köylerin yakınında pusuya yatar ve tek başına dolaşmaya çıkan ihtiyatsızların felâketini hazırlar!

İnsan Dostu Çita 145

Çita veya bir başka adıyla yaban kedisi, Asya ve Afrika'da yaşar. Kedigillerden olan bu küçük boyda yırtıcı hayvanın hem kediye, hem de köpeğe benzeyen yönleri vardır: Yaman bir avcı olmakla birlikte, insanlara da kolayca alışabilir.

Çita, jaguar ve leoparı birbirleriyle karıştırmamak gerekir. Jaguar ile leopar, parsa çok benzeyen iri hayvanlardır; oysa yetişkin bir çitanın yerden yüksekliği hiçbir zaman kırk veya elli santimetreyi geçmez. Uzun ayaklı bir köpek gövdesi üzerine oturtulmuş, yuvarlak kulaklı bir kedi kafası taşır. Postu da sarı üzerine siyah beneklidir. Koşarken saatte 100 km'den fazla hız yapabildiği için avını kolayca yakalar. Bununla birlikte çita, uysal, yumuşak huylu bir hayvandır. İnsanlara rahatlıkla alışması bir yana, iyi eğitildiği zaman, avladığı gazalları yemeden efendisine teslim edebilecek kadar da evcildir. Bugün bile Hindistan ve Türkistan'da ceylan avına çitalarla çıkılır. Çita güzel sanatlara da konu olmuştur: Ortaçağ'dan kalma birçok halının üzerine, çeviklik ve kuvvetin sembolü olarak çita motifi işlenmiştir.

Müthiş Goril 146

İşte bütün maymunların en irisi, en heybetlisi ve en kuvvetlisi! Fakat hiç şüphesiz en zekisi değil... Goril, Orta Afrika'nın sıcak ve nemli ormanlarında yaşar ve insanlar için tehlikeli olmaktan çok ürkütücü bir hayvan olarak bilinir.

Bütün maymun türleri içinde gorillerden daha büyük olanı yoktur. Bazılarının boyu iki metreyi aşar. Çok iri yarı ve hantal olan bu hayvanların ağırlığı ise iki yüz ile üç yüz kilo arasında değişir. Bütün vücudunu kaplayan siyah kürkleri, uzun ve sert kıllardan meydana gelir; bazan göğüs kısmındaki tüyler daha seyrek olur. Arka ayakları, yere kadar uzanan adaleli kollarının yanında çok kısa ve oransız gözükür; hayvanın bütün gücü bu kollardadır: Saldırdığı hayvanları kollarının arasında rahatça ezebilir. Goril, insanlardan kaçar. Buna karşılık meyva bahçelerine gezinmeye bayılır. O, doymak bilmeyen bir otoburdur! Erkeğinden daha ufak tefek olan dişi goril, yavrularını büyütmek için ağaç dallarının üzerinde bir yuva yapar; çok daha ağır olan erkek gorilse bu yuvaya giremez ve sabah, yavrularını uyandırmaya gelir.

Grizli (Korkunç Ayı) 147

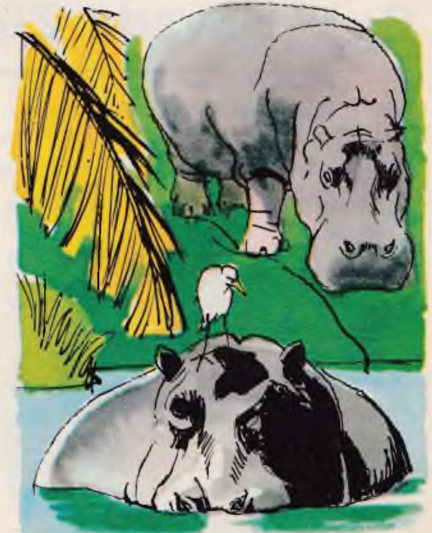
Yeryüzünde yaşayan ayıların en irisi hiç şüphesiz korkunç ayıdır. Kuzey Amerika'da, özellikle Kanada'nın batı bölgelerinde bir zamanlar pek bol olan bu dev yapılı, fakat zararsız hayvanların soyu günden güne tükenmektedir.

Bir korkunç ayının boyu, arka ayakları üzerinde kalktığı zaman üç metreyi geçer; yetişkinlerinin ağırlığı ise genellikle 300 - 400, kilo kadardır. Aslında çok uysal ve barışçıl bir hayvan olan korkunç ayı, ancak kendisini savunmak zorunda kalırsa tehlikelidir. Kuvveti ve ağırlığı gözönünde tutulursa, öfkesinin ne yaman olacağı da anlaşılır. İşin garibi, o kocaman gövdesine rağmen bitkiyle beslenen bu hayvan meyvaları, yabanî yemişleri, küçük böcekleri ve balı sever. Yürümekten çok hoşlanan korkunç ayı, Kanada ormanlarında uzun yürüyüşlere çıkar ve rastladığı göllerle nehirlerde bol bol yüzme zevkinden de kendini mahrum etmez. İyi bir aile babasıdır; yavrularıyla hiç sıkılmadan, zevkle oynar ve onlarla birlikte ağaçlara tırmanır. Kocaman, şirin bir oyuncak ayıya benzer. Ama, onunla hiç karşılaşmamak herhalde daha iyidir!

Su Aygırı 148

Bu koca hayvan bütün gününü, ekvator Afrika'sının nehir veya göl sularında tembel tembel yüzmekle geçirir. Kendini suyun kaldırma kuvvetine bıraktığı için, üç veya dört tonluk bir et, kemik ve yağ yığını olan vücudunu taşıması daha kolay olur.

Eski Yunan'lılar bu hayvana, «nehir atı» anlamına gelen «hippospotamos» adını vermişlerdir. Aslında, attan çok, dört veya beş metre uzunluğunda bir domuza benzer. Bacakları çok kısadır. Bütün gövdesi yağla kaplı olduğundan suda çok rahat yüzer ve yalnız burun delikleri, küçük yuvarlak gözleri ve kulakları suyun üstünde kalır. Böylece ekvatorun kavurucu güneşine daha kolay dayanabilir. En ilgi çekici yanı, suyun altında nefes almadan uzun süre kalabilmesidir. Bütün besini, nehir veya göl kenarında yetişen otlar, sazlar ve bitki kökleridir. İri köpekdişlerinden herbiri birkaç kilo gelir ve üzerlerindeki fildişi tabakası çok değerli sayılır. Su aygırı çok sık esner; bazan o koca ağzını açınca, hayvanın dişleri arasında kalmış bitki artıklarını toplamak için küçük kuşların gelip korkusuzca ağzına girdikleri görülür!..

Dehşet Saçan Timsah 149

Hem kara, hem deniz hayvanı sürüngenlerden olan timsahlar, Asya, Amerika veya Afrika'nın tropikal bölgelerindeki nehir kenarlarında yaşarlar ve bulundukları ülkeye göre timsah, alligator veya kayman diye adlandırılırlar.

Timsahlar denilen sürüngen takımına giren hayvanların hepsi de timsah adıyla anılmaktadır. Fakat kuzey Amerika'nın nehirlerinde yaşayanları alligator, güney ve orta Amerika'da yaşayanları ise kayman adıyla ayırt etmek gerekir. Aslında bu üç tür arasında sadece çok küçük bazı farklar vardır. Kuvvetleri, ezici dişleri ve derilerinin kalınlığı yüzünden, timsahlara karşı koyabilecek hayvan yok gibidir; tek düşmanları, çok değerli olan derileri için bu hayvanları avlayan insanlardır. Asya timsahlarından bazıları denize açılır ve kıyıdan iyice uzaklaşır. Timsahlar yumurtayla çoğalır; dişi timsah, 5 ilâ 9 sm uzunluğundaki yirmi-otuz kadar yumurtayı bir çukura bırakır. Yedi veya sekizinci haftanın sonunda bu yumurtalardan yavru timsahlar çıkar. Eski Mısırlılar, yararlı nehir taşkınlarının sembolü olan Nil timsahını kutsal sayarlardı.

Galapagos Kaplumbağası 150

Amerika'nın tam batısında, Büyük Okyanus'un ortasında ve ekvator çizgisinin hemen altında yer alan Galapagos adalarında, dev kaplumbağalar yaşar. Bu kara kaplumbağalarını avlamak veya hayvana herhangi bir zarar vermek adada yasaklanmıştır.

Karada güçlükle ve pek yavaş hareket edebilen bu hayvanın tek korunma aracı, «bağa» adı verilen sert kabuğudur; hayvan bir tehlike hissedince, Ortaçağ şövalyelerinin zırhlarına benzeyen bu kabuğun içine çekilerek saklanır. Kaplumbağaların kara, deniz ve tatlı suda yaşayan türleri vardır; fakat hepsi de yumurtayla çoğalır. Ot, balık veya hayvan etiyle beslenirler; yiyeceklerini, dişsiz fakat sert boynuzumsu çeneleriyle parçalarlar. Bazı küçük türleri bir marul yaprağının altına saklanabilir; oysa, Galapagos adalarında yaşayan dev kaplumbağaların ağırlığı genellikle iki yüz ilâ ikiyüzelli kilo arasında, uzunlukları da bir buçuk metreye yakındır. Çok sakin bir hayat geçirdiklerinden olacak, kaplumbağalar en uzun yaşayan hayvanlardan biridir: Bugün yaşamakta olanlardan bazılarının III. Selim devrini görmüş olmaları gerekir!

Başı Havada Zürafa 151

Afrika'nın otçul hayvanlarından zürafa, yeryüzünde yaşayan bütün hayvanlar içinde en uzunudur. Daha çok, Çat gölü ile Zambezi nehri arasında, kalabalık sürüler halinde yaşarlar. Memelilerin gevişgetirenler takımındandır

Başından ayaklarının ucuna kadar, yetişkin bir zürafanın boyu beş-altı metreyi bulur. Bu yüzden, yapraklarını yediği ağaçların, özellikle pek sevdiği akasyanın yüksek dallarına kolayca uzanabilir. Bu rahatlığına karşılık, yerdeki otları yemek istediği zaman boynunu ne kadar eğse de yere ulaşamaz: Ön ayaklarını da pergel gibi iki yana açması veya dizleri üstüne çökmesi gerekir. Gözleri çok keskin ve boyu, bütün çevreyi görebilecek kadar uzun olduğundan, tehlikenin - aslan, kaplan gibi yırtıcı hayvanlar - yaklaştığını uzaktan görür ve hemen kaçmaya başlar. Zürafa, uzun bacakları sayesinde çok hızlı koşabilir; vücudunun aynı tarafında bulunan ön ve arka ayaklarını aynı anda atarak, bazılarında bir tona kadar çıkan ağır gövdeye rağmen çok zarif bir koşu tutturur. Zürafanın alnında, uç kısmı tüylü, oldukça küçük bir çift boynuz vardır.

Yaban Öküzü 152

Amerika ve Avrupa'da artık yaban öküzü sürülerine rastlanmamaktadır. Gevişgetirenlerin bu türünden artakalanlar da dünyanın en büyük hayvanat bahçelerinde tutsak olarak yaşarlar ya da Amerika'daki ulusal parklarda yarı özgür dolaşırlar.

Bir adı da bizon olan hörgüçlü yaban öküzünün yerden yüksekliği iki metreyi, uzunluğu da üç metreyi bulur. Ne yazık ki doğu Avrupa'da, Litvanya ormanlarında yaşayanların hepsi 1942'de, savaş yıllarında yok olmuştur. Amerika'da yaşayanların sayısı ise, XVIII. Yüzyıl'ın sonunda milyonları bulurken bugün birkaç yüzü geçmez. Kızılderililer bu hayvanı yalnız eti ve çeşitli eşya (elbise, ayakkabı, çadır, kayık, kalkan) yapımında kullandıkları derisi için avlarlardı; bu yüzden, her yönüyle insanlara yararlı olan yaban öküzlerini, demiryollarının güvenliğini sağlamak için, kazanç amacıyla veya sırf avlanma zevki uğruna XIX. Yüzyıl'da büyük sürüler halinde öldürüp soyunu tüketen Beyaz'ları hiç affetmezler. Amerika bizonu daha koyu tüylü, daha iri bir hayvandır. Kafası geniş ve küt, boynuzları kısa ve kıvrık, alnı da hafif tümseklidir.

Kanada Geyiği ve Karibu 153

Kuzey Amerika'da, Amerika yerlilerinin «karibu» dediği büyük geyik sürüleri yaşarlar. Gevişgetirenlerden olan bu av hayvanı ile Kanada geyiği arasında büyük benzerlikler vardır. Geyikler, genellikle boynuz biçimlerine göre sınıflandırılırlar.

İlkbaharda karibular, pek sevdikleri yosunları ve likenleri yemek için kuzeydeki bölgelere çıkarlar. Bataklık yerlerden çok hoşlanan bu hayvanların en büyük zevki, çamurlar içinde yuvarlanmaktır. Soğuklar bastırınca, büyük sürüler halinde toplaşırlar ve hep aynı yolları izleyerek daha ılıman bölgelere göç ederler; onların bu huyunu bilen avcılar, karibu soyunun tükenmemesi için konulan avlanma yasağından önce, hayvanların geçiş yolunu tutarak kolayca avlanırlardı. Kanada geyiğinin ata benzeyen başı üzerinde, dallı budaklı bir çift boynuz yükselir; ilk çıktığı zaman kadife gibi tüylerle kaplı ve yumuşak olan bu boynuzlar sonradan gittikçe sertleşir ve dallanırlar; her sonbaharda düşen bu boynuzların yerine ilkbaharda daha büyük yeni boynuzlar çıkar. Böylece hayvanın yaşı, boynuzundaki dallardan anlaşılabilir.

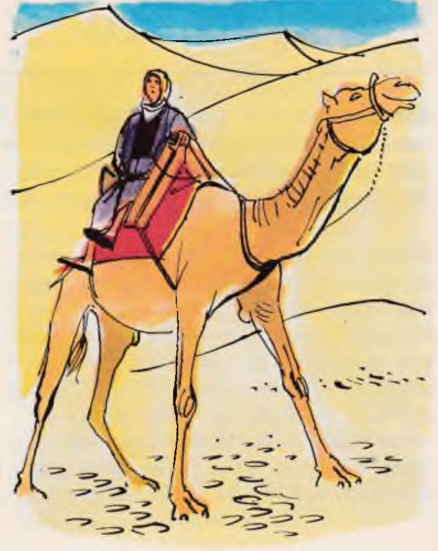
Ren Geyiği 154

Bugün yalnız Avrupa ve Amerika'nın kuzeyinde yaşayan Ren geyiği, Laponya'da sürüler halinde beslenir ve koşum hayvanı olarak kullanılır. Kuzey Amerika'da yaşayanlarına «Kanada geyiği» denilen bu hayvan, eskiden bütün Avrupa kıtasında bulunurdu.

Avrupa'da Ren geyiğinin soyu tükenmek üzeredir; eskiden kıtanın kuzeyinde dolaşan sürülerin çokluğu gözönünde tutulursa, bu gerçek açıkça ortaya çıkar. İskandinav yarımadasındaki devletler, bu geyik neslini yaşatmak için çok sıkı tedbirler almışlardır. Bu hayvanın kocaman kafası ve kısa kalın boynu, geyikten çok öküzü andırır. Uzunluğu bazan üç metreyi bulduğu gibi, ağırlığı da bir ton ya da daha fazla olabilir. Tepesinde, uç kısmı parça parça bölünmüş, kısa ve geniş bir çift boynuz taşır. İşin garibi şudur ki bu boynuzlar her yıl düşer ve ilkbaharda daha büyük, daha kalın olarak yeniden çıkar. Yaşlı bir Ren geyiğinin boynuzları on beş ilâ yirmi kilo ağırlığındadır. Arka ayaklarının toynakları uzunca olduğu için kara gömülmeden rahatça yürüyebilen ve çok az besinle yaşayan bu hayvan Lapon'ların en büyük yardımcısıdır.

Tokgözlü Deve 155

Sırtında «hörgüç» denilen iki kamburu ve uzun bacakları olan devenin ana yurdu, Orta Asya ile İran'dır. Hecin devesi diye anılan Afrika devesi ise tek hörgüçlüdür. Gevişgetiren memelilerin bu türü yurdumuzda da yaşar.

Çift hörgüçlü Asya devesi ve tek hörgüçlü hecin devesi, az besinle yetinen, dayanıklı hayvanlardır. Hem binek, hem yük hayvanı olarak insanların çok işine yararlar. Vücudundaki özel ceplere suyu depo eden kısa tüylü hecin devesi, hörgücündeki yedek yağları harcayarak haftalarca yemeden, içmeden çölde yol alabilir. Üstelik burun deliklerini tıkayarak kum fırtınalarında da korunmasını bilir, bu yüzden deveye haklı olarak «çöl gemisi» derler. Binek hayvanı olarak da saf kan atlarla boy ölçüşebilir. Saatte ortalama on dört kilometre hızla bütün gün dinlenmeden koşar. Uzun tüylü olan Asya devesi en şiddetli soğuklara dayanabilir. Yalnız bu hayvanların görünüşü pek sevimli değildir: Dizleri üzerinde çökerken veya ayağa kalkarken, çok çirkin bir sesle inler ve homurdanırlar. Yurdumuzdaki develer çift ve tek högüçlü cinslerin kırmasıdır.

Öfkeci Lama 156

Amerikan devesi de denilen lama, güney Amerika'nın dağlık kesimlerinde, özellikle Peru ve Bolivya'da yaşar. Bu büyük boylu ve uzun boyunlu evcil hayvanın adı, Amerika'nın yerli halkı Keçua'ların dilinden gelir.

Lama, gevişgetirenler takımının devegiller familyasından olmakla birlikte, deveye benzer yanı pek azdır. Bir geyik boyundaki bu hayvan, Peru köylüsünün bütün işini görür. Yük hayvanı olarak kullanılan lama, 30 ilâ 40 kiloluk yükleri taşıyabilir, fakat yirmi kilometreden fazla yol yürüyemez. Görünüş ve tat bakımından domuz etine benzeyen etiyle kasaplık hayvanları, az fakat besleyici sütüyle de otlak hayvanları arasında sayılabilir. Ayrıca, yapağı şeklindeki tüyleri iplik haline getirilir ve dokumacılıkta kullanılır. Bütün bu yararlarına karşılık, tıpkı deve gibi, lama da çok kinci bir hayvandır; canı yandığı veya kızdığı zaman, karşısındakinin yüzüne tükürerek öcünü alır. Gebelik süresi yüz yetmiş gündür ve bir tek yavru doğurur. Genellikle hep aynı yere pislediklerinden, Peru köylüsü bu pislik yığınlarını tezek olarak kullanır.

Uzun Tüylü Alpaga 157

Lama'nın yakın akrabası olan alpaga da, onun gibi, And sıradağlarında sürüler halinde yaşar. Özellikle Peru, Bolivya ve Ekvator'un yüksek ve soğuk bölgelerini tercih eder. Yün veren hayvanların en başta gelenidir.

«Alpaga» ve «lama» adları, Amerika'nın yerlileri, İnka İmparatorluğu'nun halkı olan Keçua'ların dilinden gelmiştir. Bu adlandırma, bu hayvanların Lâtin Amerika'ya özgü olduğunu gösterir. Alpaga, özellikle tüylerinin güzelliği için beslenir; bu ince, uzun, beyaz ve parlak yünden, koyun yünüyle elde edilenlerden çok farklı, hafif, sağlam ve sıcak tutan kumaşlar dokunur. İnka'lar bu yünden, bitkilerden çıkardıkları canlı renklerle boyanmış değerli halılar yaparlardı. Sunî elyafın bulunmasından önce de, yazlık kumaşlar için yine alpaganın tüyleri kullanılırdı. Kadın elbiselerinin yapımında, bir başka lama cinsinin tüyünden yararlanılır: Boyu küçük olduğu için «Amerikan koyunu» da denilen vikugna veya vikunna. Bu hayvanın ipek gibi tüyleri, sarı ve beyaz renkte çok değerli bir yün verir. Alpagaların siyah veya benekli olanları da vardır.

Kurnaz Sarig 158

Memelilerin keseliler takımından olan bu etobur hayvan Amerika'da, ormanlar içinde yaşar. Tutunma organı olan kuvvetli kuyruğu ve dört «eliyle» dallara sarılarak, yüksek ağaçların tepesinde gece bile rahatlıkla dolaşabilir.

Brezilya yerlilerinin «opossum» diye adlandırdığı sarig, yaklaşık olarak elli santimetre uzunluğundadır ve öne doğru uzamış sivri yüzüyle iri bir fareye benzer. Yumuşak kürkü çok değerli sayılır. Dişisi bir batında genellikle altı yavru doğurur ve bu yavruları karnının altındaki bir çeşit cepte taşır. Anne sarigin, yavrularını ağaçlar üzerinde gezdirme tarzı da çok ilgi çekicidir: Bütün yavrularını sırtına alır. Yavrular ise, düşmemek için bir yandan bütün «elleriyle» annelerinin kürküne sıkıca tutunurlarken, bir yandan da anne sarigin öne doğru uzatıp gerdiği kuyruğuna kendi kuyruklarını iyice dolarlar. Böylece ağaçların yüksek dallarında rahatça dolaşabilirler. Sarig bir tehlike sezince, kuyruğuyla bir dala asılır ve ölü gibi hareketsiz durur. Başka bir savunma silâhı olmadığından, kendini ancak kurnazlıkla koruyabilir.

Uysal Karakul 159

Karakul, anayurdu Orta Doğu ve Hazer Denizi çevreleri olan değişik bir koyun cinsidir; yeni doğmuş yavrularının çok ince ve kıvırcık olan yapağılarından, astragan denilen çok güzel ve değerli bir kürk elde edilir.

Karakul cinsi koyunların tüyü, doğal olarak siyah, gri veya kahverengidir. Yeni doğmuş kuzunun kıvır kıvır olan tüyleri, birkaç gün sonra büklümlerini kaybederek düzleşmeye başlar. O zaman bu hayvanın güzel yapağısının da bütün öbür koyunlardan bir farkı kalmaz. Bu yüzden, çok değerli olan astragan kürk elde etmek için yeni doğmuş kuzuların derisini kullanmak gerekir. En değerli astragan, «breitschwanz» denilen cinsidir: Bu hayvanın tüyleri çok kısa, parlak ve harelidir. Karakullar, çeşitli ülkelerin değişik iklim şartlarına alıştırılmış, bu arada Güney Afrika büyük bir astragan üreticisi haline gelmiştir. Fakat, yeni doğmuş yavruların kürk uğruna öldürülüşünü görmek insanın içini parçalar: Yavru karakullar da, kürk avcıları tarafından kökü kurutulan talihsiz fok yavruları kadar acınacak durumdadır ve gelecekte soyları tükenecektir.

Almanya Dağ Sıçanı 160

Avurtlarında keseler bulunan Almanya dağ sıçanı, doğanın yarattığı garip hayvanlardan biridir. Kobaya benzeyen, fakat ondan daha küçük olan bu kemirgen memeli hayvan Avrupa'nın doğusunda ve Asya'nın batısında yaşar.

En çok Almanya'da bulunan bu küçük sevimli hayvan, bütün şirinliğine rağmen, insanlar için oldukça zararlıdır; tahılları - özellikle buğdayı - çok seven Almanya dağ sıçanı, taşıdığı tanelerin bir kısmını yer, bir kısmını da yer altındaki yuvasına saklar; böylece, hiç dışarı çıkmadan bütün bir kışı geçireceği bu yuvada kendisine yedek besin hazırlar. Bu küçük hırsız, insanlardan çaldığı tahıl tanelerini, yanaklarının iç kısmında bulunan keselere doldurarak yuvasına taşır; bu keseler, yüz gram kadar tahıl tanesini rahatça alabilir. Avurtları dolunca, hayvanın başı yusyuvarlak olur ve sevimli, gülünç bir surat çıkar ortaya! Sonra gidip ganimetini yuvasına boşaltır ve yüzü yeniden eski şekline döner... Bu kemirici hayvan insanlara kolayca alışabilir ve özellikle çocuklar için sevimli, eğlendirici bir arkadaş olur.

Yabanî Oroks 161

Bugün soyu tükenmiş hayvanlardan olan oroks, mağara devrinde bütün Avrupa'da, özellikle Almanya'nın bataklık ormanlarında yaşıyordu. Bildiğimiz sığır cinsinin atası olan bu hayvan, öküzden daha iri ve çok yabanîydi.

Julius Sezar, Avrupa'yı dolaşırken orokslara rastlamış ve bu hayvanları tarif etmiştir. O devirde «urus» diye adlandırılan bu ilkel sığır, siyah renkte ve yelesizdi. Bugün oroksların soyu yeryüzünden tamamiyle silinmiştir; kalabalık sürülerden artakalanların da 1627'de Polonya'da öldürüldüğü bilinir. Almanya'daki bir hayvanat bahçesinde bulunan sığır türünün, ırk karışımlarıyla bu hayvandan türemiş olması mümkündür. Çok sayıda fosil iskelet bulunduğu için, bu kalın boynuzlu, uzun kuyruklu sığırın vücut yapısı incelenebilmiştir. Lascaux gibi tarih öncesi bazı mağaraların duvarlarına kazılmış şekiller de bu konuda yardımcı olmuştur. Sıkı tedbirler alınmadıkça, insanlar tarafından avlanan daha pek çok hayvan türü yavaş yavaş ortadan silinecektir. Bunun için, cinsi azalan hayvanlar ulusal parklarda ve devlet üretme çiftliklerinde korunur.

Koşucu Devekuşu 162

İki buçuk metre yüksekliğindeki bu büyük kuşlar, Afrika ve Arabistan'da yaşarlar. Bir erkek devekuşunun kılavuzluğunda sürüler meydana getirir ve çoğu zaman gazallarla zebraların arasına karışırlar.

Devekuşu, uçmasını bilmeyen ürkek bir kuştur, fakat şaşılacak kadar hızlı koşar; saatte 100 km'ye yakın yolu rahatlıkla alan bu hayvan, iki parmak üzerine oturan çok adaleli bacaklarıyla beş metrelik adımlar atar. Uçmaya yaramayan kanatları da koşu sırasında hayvanın dengesini sağlar. Erkeğinin ağırlığı seksen ile yüz kilo arasında değişir. Dişisi, ikişer kiloluk dev yumurtalarını yerde açtığı bir çukura gömer ve üzerini kumla örter. Anne ve baba, sırayla yumurtaların üzerinde kuluçkaya yatarlar; kırk gün sonra yumurtadan çıkan yavrular yiyecek aramak için hemen koşmaya başlarlar. Devekuşu daha çok bitkiyle beslenir ama, demirden cama kadar her bulduğu şeyi de yutar. Yeryüzünde devekuşuna benzeyen daha başka büyük kuşlar da vardır: Amerikan devekuşu, tepeli devekuşu emu ve kazoar.

Yiğit Senbernar 163

Bir zamanlar İsviçre'de çok yaygın olan bu köpek türü, «senbernar» adıyla tanınmıştır; çünkü, Alp'lerdeki Grand-Saint-Bernard geçidinde bulunan misafirhanenin keşişleri, kaybolan dağcıları kurtarmak için, özel olarak eğittikleri bu köpekleri kullanırlar.

Çok kuvvetli bir hayvan olan büyük senbernar köpeğini, kalın kürkü soğuktan korur. Yetişkin hayvanın ağırlığı insanınkine yakındır. Bu yiğit ve dayanıklı köpeğin koku alma duyusu da çok gelişmiştir; şüphesiz bu yüzden olacak, şiddetli bir kar fırtınasında bile kolayca yolunu seçer, hattâ, bir çığ yığını altında kaybolan dağcıları da bulup çıkarır. Saint-Bernard keşişleri, dağa yolladıkları köpeklerin boynuna küçük bir fıçı asarlar; bu fıçıda da, karlar arasında yolunu şaşıran dağcıları ısıtmak için alkollü bir içki bulunur. Grand - Saint - Bernard misafirhanesinin önünde cankurtaran köpeklerinin en ünlüsü "Barry" adına dikilen ve ölümden kurtardığı insanları sayan bir dikmetaş yükselir. Bu misafirhanede, otuz kadar eğitilmiş senbernar köpeği, her an bir dağcının yardımına koşmaya hazır bekler.

Uçar - Sincap 164

Bu garıp hayvan, aslında sincaplardan çok yarasalara yakın olmakla birlikte daha çok sincaba benzer. İndonezya'da, Sunda adalarında ve Sibirya ormanlarında yaşar; tek besini ağaçlar üzerinde bulduğu küçük böceklerdir.

Bir kedi büyüklüğünde olan, boz ve kahverengi tüylü uçar-sincap, abalımemelilerdendir; yani yarasalar gibi, ön bacakları ile arka bacakları arasında gerili ince bir deriden meydana gelen "kanatları" vardır. Adına rağmen, uçar-sincap, uçmasını bilmez; sadece, deriden kanatlarını bir paraşüt gibi kullanarak yüksek ağaçların tepesinden kendini boşluğa bırakır. Düşerken vücudunu istediği yöne çevirebilir ve kuru bir yaprak gibi yavaşça yere konar. Paraşütçüler de, geç-açılmalı paraşütle atlayacakları zaman, istedikleri yöne düşmek için uçar-sincabın uçuş tekniğine başvururlar. Uçar-sincap bir gece hayvanıdır, bu yüzden görme organları çok gelişmiştir. Ayaklarının ucunda sivri çengel tırnaklar bulunur; dinleneceği veya uyuyacağı zaman tırnaklarıyla dallara tutunarak kendini aşağı sarkıtır.

Posta Güvercini 165

Dünyanın her yanında, gökte uçan güvercinleri görmek mümkündür. Ne kadar uzakta olsalar da, yollarını kolayca bulup yine yuvalarına dönen bu kuşlar, eğitildikleri zaman posta güvercini olarak kullanılabilir.

Posta güvercinleri, iyi uçan ve gittikçe daha uzun süre yol alabilecek şekilde yetiştirilen türler arasından seçilir. Böylece, yuvalarını bulma yeteneği olan bu kuşlar, bir kılıf içine yerleştirilen ve ayaklarından birine bağlanan yazılı haberleri yuvalarına kadar götürürler. Fakat başka bir yöne uçmayı bilmezler. Mısır'lılar ve Roma'lılar da haber ulaştırmada posta güvercini kullanıyorlardı. Güvercinler, saatte yaklaşık olarak 100 km hızla, hiç durmaksızın dokuz yüz kilometreden fazla uçabilir. Son savaşlarda, haberleşme konusunda posta güvercinleri büyük bir rol oynamış ve düşman tarafından kuşatılan birliklerin gönderdiği mesajları iletmişlerdir. Şehirlerdeki güvercinler de insanlara kolayca alışırlar. Fakat çok çabuk üredikleri için çevre temizliği bakımından zararlı yaratıklardır.

Cankurtaran Yunus 166

Yeryüzünün bütün denizlerinde, özellikle de ılık güney denizlerinde, yunus balığı veya bunun bir türü olan domuz balığı sürüleri yaşarlar. Usta birer yüzücü olan bu sevimli hayvanlar, insanlara kolayca alışabilirler.

Yunuslar aslında balık değil, balinalar takımından memelilerdir. Çok güzel yüzerler ve suyun içinde büyük bir rahatlık ve hızla hareket ederler. Fakat ciğerleriyle solunum yaptıklarından, zaman zaman suyun yüzüne çıkmaları gerekir. Yunusun uzunluğu bir ile bir buçuk metre arasındadır. Sırtı koyu yeşilden siyaha kadar değişir, karnı beyazdır. Sıcak denizleri tercih eder; oysa, yuvarlak kafalı ve daha küçük bir yunus türü olan domuz balığı daha soğuk denizlerde yaşar. Gemilerin peşinden giderek yarış eden ve dalgaların tepesine kadar sıçrayan pek keyifli hayvanlardır. Florida'daki (A.B.D.) Marineland spor alanında, evcilleştirilmiş yunusların yaptığı gösterileri seyretmek büyük bir zevktir. Öbür yandan bu zeki hayvanlar, denizde boğulma tehlikesi geçirenleri kurtaracak şekilde eğitilmeye çalışılmaktadır.

Dev Balina 167

Bugün yaşayan hayvanların en büyüğü balinadır. Ağırlığı bazan yüz tonu aşar, uzunluğu da otuzbeş metreyi geçer. Balina, soğuk okyanus sularında, özellikle kuzey ve güney kutup denizlerinde yaşamayı sever.

Bu deniz hayvanı, çok eskiden sanıldığı gibi bir balık değil, sıcakkanlı bir memelidir. Balina, başının üstündeki iki büyük burun deliği ile havayı ciğerlerine çeker. Soluğunu dışarı verirken, havanın içinde bulunan su buharı yoğunlaşır ve balinanın tepesinden yukarı doğru fışkıran iki su sütunu gibi görünür. Eskiden balina avcıları, hayvanın yerini bu «fıskıye» lerinden bulurlardı. Bugün, balina avı için özel olarak hazırlanmış gemilerle okyanusa açılan avcılar, avlarının yerini bulmak için ya küçük deniz uçaklarından yararlanırlar ya da radar veya sonar kullanırlar. Balina yalnız çok küçük balıkları yutabilir. Çünkü bir mağara büyüklüğündeki ağzına karşılık boğazı çok dardır. Ağzındaki "fanon" denilen ince ve sık çubuklar, suyla birlikte yuttuğu küçük balıkları tutarak suyu süzmeye yararlar.

Kocaman Ton Balığı 168

Bir milimetre çapında küçük bir yumurtadan çıkan ton balığının ağırlığı, büyüdüğü zaman dokuz yüz kiloyu bulur. Orkinos veya is tavrit azmanı da denilen bu büyük balık, Akdeniz'de ve Atlas Okyanusu'nun sıcak bölgelerinde yaşar.

Üç-dört metre uzunluğunda ve yaklaşık olarak yüz elli kilo ağırlığındaki ton balığı, eti yenilen balıkarın en büyüklerindendir. Yurdumuzda, Akdeniz'den başka Karadeniz ve Marmara'da da avlanan bu balığın ufakları taze olarak yenir, irileri de konserve hâline getirilir. Ton balığı ya büyük teknelerin bordasından oltayla ya da kıyılardaki dalyanlara kurulan ağlarla avlanır. Hattâ bazı amatör balıkçılar, üzerine çok uzun bir ip sarılmış makara ve kamış oltayla bile ton balığı tutabilirler. Atlas Okyanusu'nda yaşayan ton balığının eti beyazdır. Akdeniz orkinosunun veya kızıl orkinosun eti ise kırmızıya yakındır. Büyük sürüler hâlinde dolaşan ton balıkları, uskumrugillerin en yırtıcılarındandır; beş-on tanesi bir araya gelince,, kendilerinden daha büyük balıklara bile saldırmaktan çekinmezler.

Kılıç Balığı 169

Uzun mızrağını doğrultmuş bir Ortaçağ savaşçısına benzeyen kılıç balığı, sıcak ve ılık denizlerin bu büyük yırtıcı hayvanı, balinaların en büyük düşmanıdır. Küçük balıkları zıpkınlayarak avlanır ve balıkçıların teknelerini kılıcıyla parçalar.

Karadeniz, Akdeniz, Marmara ve Atlas Okyanusu'nda yaşayan kılıç balığının üst çenesi, vücudunun üçte ikisi oranında ve kılıç şeklinde uzamıştır. Hayvanın uzunluğu üç-dört metre kadar, ağırlığı da genellikle üç yüz kiloya yakındır. Güzel havalarda suyun yüzüne çıkarak sıçradığı görülür. Deniz hayvanları içinde en hızlı yüzenlerden biri olan bu balık, saatte 60 - 90 kilometre hızla düşmanına saldırır ve o müthiş kılıcı ile avını paramparça eder. Bu yırtıcı hayvan, balıkçıların teknelerine de hücum eder ve kolayca delebilir. Üstelik ağları da parçalayıp yırttığı için, eti çok lezzetli olan bu balığı avlamak güçtür. Özel olarak yapılmış ağlarla yakalandığı ve kılıcı aşağı gelecek şekilde tekneye çekildiği zaman kaçamaz ve debelenmeden durur. Gürültü ve ışıktan hoşlanmadığı için gece sessizlikte avlanır.

Morina Balığı 170

Soğuk denizlerin büyük balığı morina, Newfoundland ve İzlanda dolaylarında, ayrıca Grönland ile Labrador arasında, sürtme ağ atan, gerçek bir yüzen fabrika niteliğindeki büyük gemilerle bol miktarda avlanır.

Çıtarı cinsinden olan bu büyük balığın uzunluğu bir buçuk metreyi, ağırlığı da kırk kiloyu bulur. Sıcaklığı 0 - 10 derece arasında olan soğuk denizlerde yaşamayı sever; su sıcaklığı daha fazla yükselince, hayvan okyanusun derinliklerine iner. Normal şartlarda ise, kalabalık sürüler hâlinde denizin en sığ yerlerinde yaşar. Bu obur hayvan, küçük balıklara ve yumurtalarına hiç rahat vermez. Morinanın lezzetli eti taze olarak yenildiği gibi, salamurası yapılır veya tuzlanmadan kurutulur. Ayrıca karaciğerinden çıkarılan yağ, "balık yağı" adıyla kuvvet ilâcı olarak kullanılır. Morina avına çıkan gemiler için, bir av kampanyası 3 - 4 ay sürer; bu sefer sırasında tutulan 1000 - 1200 ton balık hemen temizlenir, dilimlenir ve tuzlanır. Avın bol olduğu günler, bir ağdan 20 - 30 ton balık almak mümkündür.

Kılavuz Balığı 171

Uzun süre, kılavuz balıklarının köpek balıklarına yol gösterdikleri ve avlarını bulmakta yardımcı oldukları sanılmıştır. Gerçekte ise, bu küçük balıklar, köpek balığı gibi bazı büyük balıkların, hattâ büyük gemilerin ardından giderler.

Köpek balıklarının çevresinde hemen her zaman bazı küçük balıkların yüzdüğü görülür. Köpek balığının bu küçük dostları yol arkadaşlarının kuvvetli çenelerinden hiç korkmadan ona yaklaşır ve çevresinde dolanıp dururlar. Fakat, sanıldığı gibi kılavuz balıkları köpek balığına yol göstermezler. Sâdece, köpek balığının avını parçalar ve yutarken etrafa saçtığı yiyecek artıklarından yararlanmak için peşinden giderler. Hattâ, kılavuz balıklarının en işini bileni olan yapışkan balığı (vantuz veya engel balığı) başının üstündeki çekmenle köpek balığına tutunur ve kendisini taşıtır. Köpek balığı da buna hiç ses çıkarmaz. Fakat işin garip yanı, peşinden gittikleri köpek balığı çok hızlı yüzerek bu refakat filosunu geride bıraktığı zaman, kılavuz balıkları hemen o an başka köpek balıklarına yem olurlar.

Latimeria 172

Tebeşir devrinde, yani 300 milyon yıl önce yaşayan bu balığın çok uzun süreden beri soyu tükendiği sanılırken, 1938'de, Madagaskar yakınlarındaki Mozambik Kanalı'nda balıkçılar, bu fosil hayvanın canlı bir örneğini yakaladılar.

Latimeria, karada yaşayan bütün omurgalıların tek atası olarak bilindiğine göre, insanoğlunun da atasıdır. Bir tesadüf eseri balıkçılar, Madagaskar kıyılarından pek uzak olmayan derin sularda ağlarına takılan bu balığı yakaladılar. Böylece bilginler, ancak ikinci zamana ait kayalar üzerinde fosil hâlinde rastladıkları ve çoktan soyu tükenmiş sandıkları bu hayvanı canlı olarak incelemek imkânını buldular. Latimeria 1 - 2 metre uzunluğunda, 30 - 80 kilo ağırlığındadır. Saçak yüzgeçlilerden olan bu balığın çok sayıdaki yüzgeçleri, penguengillerin ya da penguenler cinsinden kuşların kanatlarına veya karada yaşayan omurgalıların ayaklarına örnek gösterilebilecek üyelerinin embriyonları üzerine eklemlerle bağlanmıştır. Derisi, kemikli balıklarınkine benzer pulcuklarla kaplıdır. Dişleri aralıklı ve keskindir.

Zarif Deniz Atı 173

Deniz atı veya deniz aygırı denilen bu küçük balık, her ne kadar boyu çok kısaysa da (10 sm), şekil olarak, tarih öncesi devirlerde yaşamış bazı deniz canavarlarını andırır. Avrupa'yı çevreleyenler dahil, yeryüzünün bütün denizlerinde yaşar.

Başının biçimine ve boynunun hatlarına bakarak, Yunan'lılar bu balığa "deniz atı" adını vermişlerdir. Ağzı boru şeklinde uzamış bu ilgi çekici hayvan bazan uzun kuyruğunu deniz yosunlarına dolayarak öylece durur. Karın ve göğüs yüzgeçleri yoktur, sudaki hareketini yalnız sırt yüzgeciyle sağlar. Zaten hareketleri çok yavaştır ve yüzerken olsun, avlanırken olsun, suyun içinde hep dik durur, bu yüzden de "ayakta" imiş hissini verir. Dişinin bıraktığı yumurtaları, erkek deniz atı, yavrular çıkıncaya kadar karnındaki bir kesede saklar. Yumurtalar açılınca, çıkan yavruları denize atar ve kendi hallerine bırakır. Akvaryuma da alıştırılabilen deniz atı, suyun içinde çok zarif hareketlerle ağır ağır dolaşır. Deniz atının hareketlerinin zarifliği, ressamlara, dekoratörlere ve mücevhercilere ilham kaynağı olmuştur.

Sevimli Deniz Ayısı 174

Deniz ayıları, morslar ve foklar, Hazar Denizi veya Aral Gölü gibi iç denizler de dahil, yeryüzünün bütün denizlerinde yaşarlar; fakat daha çok Arktika (Kuzey kutbu) veya Antarktika (Güney kutbu) bölgelerindeki soğuk suları tercih ederler.

Arka yüzgeçleri öne dönük olduğundan karada da oldukça rahat hareket edebilen deniz ayıları, insanlara çok kolay alışırlar. Deniz aslanı veya otari de denilen bu hayvanlar, yaradılıştan bir denge duyusu taşıdıkları için burunlarıyla top oynamayı çabucak öğrenirler. Bazılarının ağırlığı bir tonu bulan morslar ise, uzun köpek dişleriyle, deniz dibindeki kabuklu hayvanları tutundukları yerden çekip koparırlar. Bu hayvanın dişleri de en az fildişi kadar değerlidir. Foklar, hele bu cinsin en ağırları olan, 5 - 6 metre uzunluğunda ve 2 - 3 ton ağırlığındaki deniz filleri, karada çok güçlükle hareket ederler. Arkaya dönük olan yüzgeçlerini yalnız yüzerken kullanabildikleri için, karada göğüslerinin üzerinde sürünürler. Yağları ve kürkleri için avlanan bu hayvanlar ağır gövdelerine rağmen hızlı ve güzel yüzerler.

İnsancıl Epinephelus 175

Deniz dibi avcılarının gözdesi olan bu çok çirkin ve biçimsiz balığa, Avrupa, Afrika ve Amerika kıyılarında sık sık rastlanır. Çok meraklı ve sokulgan bir hayvan olan epinephelus'un en büyük özelliği, insanlara çok çabuk alışmasıdır.

Fazla yabanî olmayan balıkların çoğu, dalgıçların yanına kadar sokulur, hattâ elleriyle verdikleri yiyecekleri bile alırlar. Fakat epinephelusun tutumu hepsinden daha ilgi çekicidir: Bir veya iki metre uzunluğundaki bu iri balık, kısa sürede insanlara alışır. Assomption Körfezi'nde Binbaşı Cousteau tarafından yürütülen araştırmalar sırasında, Calypso ekibi bir epinephelusla dost oldu ve "Jojo" adı takılan bu balık, 1955 yılında çevrilen Sessiz Dünya filminde baş rolü oynadı. Jojo, hem yapılan ikramları kabul ediyor, hem de insanların kendisini okşamalarına izin veriyordu. Bu yeni dostlarıyla oynamaktan öylesine hoşlanmıştı ki, su altında çalışma yaparlarken bir saniye bile yanlarından ayrılmıyordu. Sonunda, bu aşırı sokulganlıktan bezen dalgıçlar, Jojo'yu deniz altında bir kafese kapatmak zorunda kaldılar.

Obur Yayın Balığı 176

Kocaman yassı kafasıyla bu dev balık, tatlı suda yaşayan hayvanların ve kemikli balıkların en büyüğüdür. Daha çok Tuna Nehri ve kollarında, İsviçre'nin göllerinde ve Hazar Denizi'nde yaşar. Yurdumuzdaki göllerin birçoğunda da yayın balığı bulunur.

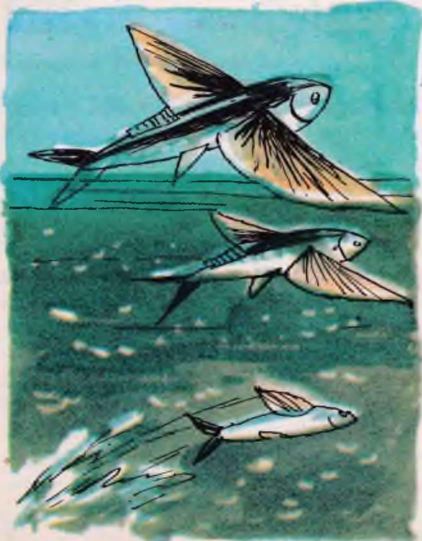
Gövdesi pulsuz ve kaygan bir tatlı su balığı olan yayının, 200 - 300 kilo ağırlığında olanlarına rastlanır. Üst dudağı kalındır; bu da, hayvanın çamurlar arasında yiyecek aramasını kolaylaştırır. Dudağının üstünde de iki uzun bıyığı vardır; küçük balıkları kendine çekmek için, yayın balığı bu bıyıkları olta gibi kullanır. Sırt yüzgeçleri karın yüzgeçlerinden daha küçüktür; oldukça ağır yüzer. Gündüzleri suyun dibine inerek, balçık ve çamurların arasına gizlenip uyur ve sindirim yapar. Gece olunca yiyecek aramaya çıkar ve balıkları, su kuşlarını, kurbağaları, hattâ su sıçanlarını oburlukla yer. Rengi koyu mavi, sırtı da zeytin yeşili ve siyah beneklerle kaplı olan yayın balığının eti beyaz ve oldukça lezzetlidir. Yurdumuzda da Sakarya ve Büyük Menderes nehirlerinde Manyas, Ulubat, İznik ve Sıldır göllerinde yayın balığı tutulur.

Kan Dökücü Piraya 177

Pirayalar, bu garip ve yırtıcı balıklar, Güney Amerika'daki nehirlerde, özellikle Amazon, Orinoko ve kollarında yaşarlar ve boylarının küçüklüğüne rağmen, pek çoğu bir araya gelince insanlarla hayvanlara saldırarak parçalarlar.

Pirayalar veya piranhalar öylesine aç gözlü, etçil balıklardır ki nehir sularına girmiş herhangi bir hayvanı, meselâ bir öküzü veya bir atı birkaç dakika içinde parçalayıp yiyebilirler. Boyları 30 - 50 santimetre arasında değişen bu küçük balıklar, çok kalabalık sürüler hâlinde yaşarlar. Çeneleri, çelik gibi sağlam, ustura kadar keskin, üçgen dişlerle kaplıdır; bu yüzden, çeneleri korkunç birer testereye benzer. Hayvana saldırdıkları zaman, daha ilk yaradan akan kan, bütün piraya sürüsünü oraya çeker. Pirayaların saldırısıyla, su bir anda kıpkırmızı kesilir. Çok kısa bir süre sonra, pirayaların kurbanından arta kalan tek şey, üzerinde en ufak bir et parçası bulunmayan bir iskelettir. Üstelik hiçbir yaratığın bu korkunç düşmana karşı savunma silâhı yoktur. Kan kokusu alınca bu canavar, o anda kendi cinslerine de saldırır.

Uçar - Balık 178

Akdeniz'de çok bol olan ve bütün sıcak denizlerde, özellikle Atlas Okyanusu'nda yaşayan bu balığa, balıkçılar "deniz kırlangıcı" derler. Gerçekten de uçar - balık, kemikli balıkların kırlangıçgiller familyasındandır.

Uçar - balık da bütün balıklar gibi suda yüzgeçlerinin yardımıyla hareket eder ve büyük yüzgeçlerinin sâyesinde çok hızlı yüzer. Bu uzun ve ince balık (45 sm boyunda), çok gelişmiş iki göğüs yüzgecini, vücuduna dik olacak şekilde bir planör kanadı gibi açabilir. Böylece, peşindeki balıklardan kurtulmak için can havli ile kendini ileriye atan uçar - balık sudan dışarı fırlar. O zaman ince ve pembe renkli yüzgeçlerini gererek "planör" uçuşuna geçer ve düşmanının gözünden uzak bir yerde yeniden suya düşünceye kadar havada 100, 200, hattâ 400 metre yol alır. Demek ki, tıpkı uçar - sincap gibi uçar - balık da uçuyormuş hissini verir. Ancak, bu balıklar denizdeki düşmanlarından, özellikle yunus balıklarından kurtulmak isterken, havaya fırlayınca da deniz kuşlarına yem olurlar. Uçar - balığın elli kadar türü bilinir.

Kertenkele Azmanı Varan 179

İnce uzun boynunun ucundaki küçük oynak kafası ve yılanlarınkine benzeyen çatallı diliyle dev kertenkele varan, gerek boy, gerek kuvvet bakımından timsahtan aşağı kalmaz. Bugün genellikle doğu Asya'nın güneyinde ve Mısır'da Nil kıyılarında yaşar.

Daha çok su kertenkelelerine benzerse de, varan aslında bir kara kertenkelesidir. Boyu normal olarak iki metreye yakındır; fakat İndonezya'da yaşayan ve varanların en büyüğü olan kabaragoya üç metre boyundadır. Karada güçlükle ve ağır ağır hareket eder; otların arasında veya ağaçlarla kayalıkların arkasında saklanarak av için pusuya yatar: Yılan, kertenkele, kuş, fare ve memelilerle beslenir; hele yumurtayı çok sever. Bu dev sürüngenin garip yapısı tarih öncesi devirlerde yaşamış bazı hayvanları hatırlatır. Sunda adalarında yaşayan ve "Komodo ejderi" denilen dev varanın dinosorlardan türediği sanılmaktadır; Avustralya'da yedi metre uzunluğunda korkunç görünüşlü varanların izine rastlanmıştır. Hayvanın en büyük vurma silâhı, sağa sola savurarak kullandığı uzun kuyruğudur.

Ürkütücü Ahtapot 180

Yeryüzünün bütün denizlerinde ahtapotun çeşitli türlerine rastlanır. Dokunaçlı sekiz eşit kol, hayvanın hem yüzmesini, hem kayalara tutunmasını, hem de avını kıskıvrak yakalayıp sıkmasını sağlar. Kurbanlarına, tükürük bezlerinin salgıladığı zehiri akıtır.

Ayaklarla çevrili bir kafadan meydana geldiği için "kafadan - ayaklı" denilen bu yumuşakça, halk arasında "ahtapot" adıyla tanınır. Normal boyda bir ahtapotun bir kolundan öbür koluna uzunluğu 1 - 2 metreyi bulur. Daha çok yengeç, istakoz, midye ve istiridye gibi kabuklu deniz hayvanlarına saldırır ve kuş gagası gibi kıvrık çeneleriyle parçalar. İç kısmında vantuzlar bulunan uzun kollarıyla, kabuklu hayvanın iki kabuğunu ayırır ve içindeki yumuşakçayı koparıp alır: Hattâ, kapanmaması içi iki kabuğun arasına küçük bir taş yerleştirenleri bile görülmüştür. Ahtapot aslında korkak bir hayvandır, insanlardan kaçar; buna karşılık üzerine gidilince, yüzücünün kol veya bacaklarını dokunaçlarıyla sararak hareketsiz bırakır ve yavaş yavaş suyun dibine çekerek boğar. Eti taze olarak veya güneşte kurutularak yenir.

Tepkili Mürekkep Balığı 181

Mürekkep balıkları ılık veya sıcak denizlerin kıyı sularında yaşarlar. Bu garip yapılı hayvanın vücudundaki tek kemik, kuşlardaki gibi, gagaya benzer çenesini sertleştirmeye yarayan oval ve beyaz bir "iç kavkı"dır.

Ahtapot gibi kafadan - ayaklılar familyasından olan bu yumuşakça, kıyılardaki küçük deniz hayvanlarını avlar. Uçlarında vantuzlar bulunan iki uzun dokunacını birden fırlatarak küçük balıkları yakalar ve ağzına kadar götürdüğü avını, boynuzsu maddeden iki sağlam çeneyle parçalar. Düşmanlarından kurtulmak için mürekkep balığının iki savunma yolu vardır: Koyu siyah bir mürekkep (ressamların kullandığı sepya) bulutu yayarak, kendisini kovalayan hayvanın gözünden saklanır ya da emdiği suyu başının altındaki bir organdan kuvvetle püskürterek, düşmanının erişemeyeceği kadar ileri fırlar. Böylece mürekkep balığı, yüzyıllardan beri suda tepkili motorların ilkesini uygular. Ortalama 20 sm uzunluğundaki bu sekiz kollu hayvan, kendini savunmak zorunda kalmadıkça saldırmaz.

Çevik Yılan Balığı 182

Yılan balığı biçim olarak yılana çok benzer. Yeryüzünün bütün denizlerinde doğar, fakat tatlı sularda yaşar ve gelişir; sonra yumurtlamak ve ölmek için tekrar doğduğu yerde döner. Bu yüzden, deniz balığı olmasına rağmen ömrünün çoğu tatlı suda geçer.

Atlas Okyanusu'nda yaşayan yılan balıkları Sargasso Denizi'ndeki, Akdeniz'de yaşayanlar ise, bu denizin orta kısmındaki derinliklerde doğarlar. Yumurtadan çıktıklarının üçüncü yılına doğru kıyılara gelirler ve oksijen bakımından zengin, yiyeceği bol sulara kavuşmak için, karanlık gecelerde büyük sürüler hâlinde nehirlerin en içlerine doğru ilerlerler. Bazan da, çayırların ıslak otları üzerinde sürünerek, yaşamalarına elverişli küçük bir göl aramaya çıkarlar. Solucanları, küçük balıkları, kurbağa ve tarla farelerini yiyerek beslenirler. Tatlı suda geçirdikleri on - onbeş yılın sonunda, yumurtalarını bırakmak ve ölümlerini beklemek için, uzun ve yorucu bir yolculuktan sonra yeniden denize dönerler. Yetişkin bir yılan balığının uzunluğu bir metreyi bulur. Yurdumuzdaki akarsuların birçoğunda yılan balığı vardır.

Dev Yılan, Anakonda 183

Guyana yerlilerinin «i Kuru» dedikleri bu yılana, öbür yerliler «abuma» veya «anakonda» adını vermişlerdir. Bütün yılanlar içinde en büyüğü anakondadır. Bu dev yılan güney Amerika'nın tropikal ormanlarında yaşar.

Boa türünün en büyüğü olan anakonda, su kenarlarındaki ağaçların üzerinde yerleşir veya su bitkilerinin, çamurların arasında saklanır. On metre uzunluğunda, boz renkli, üzeri kahverengi veya siyah lekelerle süslü bu yılan çok güzel yüzer ve timsahlara bile saldırmaktan çekinmez. Yine de, maymunlar veya büyük kuşlar gibi daha körpe etçil hayvanları tercih eder. Bütün büyük yılanlar gibi anakonda da zehirli değildir ve avını, büyük ve kuvvetli kıvrımları arasında sıkarak boğar. Sonra da, yalnız kemiklerini kırıp, kurbanını hiç çiğnemeden yutar. Karnını doyurunca, birkaç gün ağaçların üzerinde hareketsiz yatarak sindirim yapar. Ayrıca kümes hayvanlarına çok düşkündür: Geceleri yerli köylerindeki kümeslere saldırarak büyük zararlar verir. İyi bir yüzücü ve usta bir tırmanıcı olan bu hayvanın yaşayışı piton'unkine çok benzer.

Gözlüklü Yılan 184

Kobra da denilen zehirli, korkunç yılan, çoğunlukla Hindistan'da ve bütün Afrika'da, özellikle de Afrika'nın doğu bölgelerinde yaşar. Avını yutmadan önce öldüren gözlüklü yılanın zehiri, hayvanlar için olduğu kadar insanlar için de çok tehlikelidir.

Bir başka adı da naja olan kobraya, Hindistan'da gözlüklü yılan derler. Hindistan kobrasının boyu iki metreyi geçmez, oysa Afrika kobrası üç veya dört metre boyunda olabilir. Eskiden bu hayvanlar kutsal sayılır ve tapınılırdı: Hindistan ve Mısır'daki anıtlarda, taş üzerine kazılmış kobra resimleri görülür. Kobranın haje naja denilen türü, firavunların başlıklarını süslerdi. Bugün kobra, yılan oynatıcılarının geçim kaynağıdır. Herhangi bir kazaya yol açmamak için zehirli dişleri sökülen kobra, müzik sesine uyarak dans edermişçesine kıvrılıp bükülür. Fakat aslında, yılan oynatıcısının ve elindeki çalgının hareketlerini dikkatle izlemekten başka bir şey yapmaz: Eğitildiği süre içinde bakıcısının kendisine flütle vurduğunu hatırlar ve bu flütten kaçınmak için, onun hareketlerine uygun olarak sağa sola bükülür.

Kaya Kartalı 185

Yüzyıllar boyunca yiğitlik ve kuvvetin sembolü, yırtıcı kuşların şahı sayılan kaya kartalı, eskiden kuzey yarımkürenin hemen her yerine yayılmıştı. Fakat avcılar tarafından sürekli olarak kovalanan hayvan, sonunda dağlık bölgelere sığınmak zorunda kaldı.

Göğsündeki ve sırtındaki koyu kahverengi tüyleri arasına serpilmiş parlak sarı lekeler yüzünden altın kartal da denilen kaya kartalının uzunluğu, iki kanadı açıldığı zaman iki buçuk metreyi bulur; buna karşılık ağırlığı beş veya altı kiloyu geçmez. Kartalların yırtıcılığı ve yapabilecekleri zararlar, anlatıla anlatıla çok büyütülmüştür. Aslında bir kartal, denildiği gibi, kendisinden daha ağır hayvanları yerden kapıp havalanamaz; bu yüzden, daha çok tavşanları ve uçarken keskin gözleriyle seçebildiği başka küçük hayvanları avlar. Öbür yırtıcı kuşların çoğu gibi, kartal da, salgın hayvan hastalıklarına yol açan leşleri veya hasta hayvanları temizlemekte bize yardımcı olur: Demek ki kartal, yalnız kendini ve yavrularını doyurmak için avlanan, hiçbir zaman zevki için öldürmeyen, yırtıcı olmaktan çok, cesur ve faydalı bir yaratıktır.

Tepeli Akbaba 186

Büyük yırtıcı kuşlardan olan tepeli akbabalar, Amerika'nın dağlık bölgelerinde yaşarlar. Kuzey Amerika'daki kayalık dağlarda oldukça seyrektirler, buna karşılık Güney Amerika'daki And sıradağlarında her an çok sayıda tepeli akbabaya rastlanabilir.

Öbür akbaba türlerinin hemen hepsinde olduğu gibi, tepeli akbabada veya başka adıyla kondor'da da, boyun ve baş tüysüzdür. Yalnız erkeğinin tepesinde, deri kıvrımından meydana gelmiş bir çıkıntı, boynunun bitiminde de beyaz tüylerden bir halka bulunur. Kanat açıklığı üç metreyi bulan bu büyük kuş, şaşılacak kadar iyi uçar: Havada süzülüşü ustaca, uçuş hızı oldukça fazla ve «pike» ye geçişi gerçekten görülmeye değerdir. Birkaç yüz metre yükseklikten dikine inip daha neye uğradığını anlamaya vakit bırakmadan avının üzerine atılması ancak birkaç saniye sürer. Pençeleri, büyük canlı hayvanları öldürecek veya yakalayacak kadar kuvvetli olmadığından, tepeli akbaba daha çok, hayvan leşleriyle beslenir ve böylece, bölgenin leşten temizlenmesine yardımcı olur. Bu yüzden tepeli, akbaba yararlı bir hayvandır.

Balık Avcısı Pelikan 187

Su kuşlarından olan pelikanlar, göllerin, bataklıkların ve okyanusların yakınında toplu hâlde yaşarlar. Bu göçmen kuşlar, daha çok sıcak veya ılık bölgelerde, özellikle doğu Avrupa ve güney Amerika'da yerleşmeyi tercih ederler.

Balıkçı kuşlar arasında en garibi, hiç şüphesiz, gagasının altında torba gibi sarkan büyük ve esnek kesesiyle pelikandır. Halk arasında «kaşıkçı kuşu» da denilen pelikan, yakaladığı balıkları bu keseye doldurarak yavrularının yanına döner. Yavru pelikanlar da, kendilerine getirilen yiyecekleri bulmak için gagalarını bu kesenin dibine kadar daldırırlar. Avdan eli boş dönen pelikanların, yavrularını aç bırakmaktansa, bu küçük gagalar tarafından canlı canlı parçalanmayı göze aldıklarını anlatan efsane de buradan doğmuştur. Toplu hâlde avlanan bu kuşlar, hep birden dalışa geçerek avlarının üzerine saldırmadan önce, bütün avı dar bir alanda kıstırabilmek için daire veya sıra halinde dizilirler. Ağaçların tepesinde tüneyerek yaşayan bu büyük kuşlar, bir buçuk metreye yakın boyları ve kocaman gagalarıyla, garip bir görünüm yaratırlar.

Ustura - Gagalı Alk 188

Kuzey kutup denizlerinde yaşayan alk'lar ile güney kutup denizlerinde yaşayan penguen'leri karıştırmamak gerekir. Renkleri ve ayakta durdukları zaman genel görünüşleriyle penguene benzedikleri için, başlangıçta bu kuşlara da penguen adı verilmişti.

Perde ayaklı kuşlardan olan alk'ların kanatları, tıpkı penguenler gibi kısa, fakat uçmaya elverişlidir. Ayakta durdukları zaman, sırtlarındaki siyah tüylerle göğüslerindeki beyaz tüyler, hayvanın üzerinde garip bir tören elbisesi çizer. Boyları kırk santimetreyi geçmeyen bu küçük kuşlar, denize dalarak yakaladıkları balıklarla beslenirler. Dişisi her seferinde bir tek yumurta yumurtlar; buzlara değmemesi için bu yumurtayı ayaklarının arasında tutan alklar, böylece «ayakta» kuluçkaya dururlar. Hattâ bazıları, ayaklarının üstüne yerleştirdikleri yumurtayı kırmadan bir gezinti bile yapabilirler. İnsandan pek kaçmayan ve çok meraklı olan bu kuşların yanına rahatça yaklaşılabilir. Bu yüzden, Newfoundland ve İzlanda'da yaşayan büyük alklar hep avlanmış ve 19'uncu yüzyılda alkların bu türü yeryüzünden silinmiştir.

Geveze Papağan 189

Bu canlı ve parlak renkli kuşlar, Afrika, Amerika ve Okyanusya'nın tropikal bölgelerindeki ormanlarda yaşarlar. Fakat kolayca evcilleştirildikleri için, dünyanın her yerinde, kafeste veya tünekte papağan beslenebilir.

Güçlü pençeleriyle usta bir tırmanıcı olan bu zeki ve şakacı kuş, insana arkadaşlık eden ev hayvanlarının en sevimlilerinden biridir ve bir kafes içinde tutsak olarak elli yıl kadar yaşayabilir. Kalın ve etli dili, yırtıcı kuşlarınkinden daha kuvvetli olan geniş kıvrık gagasıyla, kendisine öğretilen kelimeleri tekrarlayabilir; fakat söylediği sözlerin anlamını hiçbir zaman kavrayamaz. Boyu ve tüylerinin rengi, çeşitli ülkelerde yaşayan türlerine göre değişir. Okyanusya'dan gelme miğferli kakadu denilen bir cins papağan öfkelenince, tepesindeki bir tutam tüy kabarır. Avustralya'nın muhabbet kuşu, bütün papağan türleri içinde insana en kolay alışanıdır. Afrika'nın gri papağanı veya jako, insan sesini en iyi taklit eden papağan türüdür. Güney Amerika'nın ara'sı da, bir metreye yakın boyuyla bütün papağanların en büyüğüdür.

İmparator Pengueni 190

Penguenler, güney yarımküresinin sevimli deniz kuşlarıdır; bunların en büyük türü olan imparator pengueninin boyu, bazan bir metre yirmi santime ulaşır. İmparator pengueni daha çok güney kutup bölgelerinde, Antarktika'da yaşar.

Penguenler ile alk'ları karıştırmamak gerekir. Alklar uçabilen kuşlardandır, oysa penguenin kısacık kanatları değişikliğe uğrayıp yüzgeç şeklini almıştır ve uzun kanat tüylerinin yerine, pulumsu kısa tüylerle kaplıdır. Penguen uçamazsa da, çok güzel yüzer ve balıklarla kabuklu deniz hayvanlarını avlamakla beslenir. Buzun üstünde, genellikle ayağa kalkarak ve komik bir şekilde iki yana yalpalayarak yürür; bazan da, önce kanatlarına dayanarak hız aldıktan sonra karnının üzerinde kızak gibi kayar. Penguenler, buzların üstüne yumurtladıkları yumurtayı, karınlarından sarkan derinin altına saklayıp ayakta kuluçkaya dururlar. Soğuktan korunması için, vücudu ince ve yumuşak tüylerle kaplı olarak doğan yavru penguen, bütün bir penguen topluluğu tarafından, hiç ayrı tutulmaksızın büyük bir özenle bakılıp büyütülür.

Yarasa 191

Yarasalar, tıpkı kuşlar gibi uçabilen ve çoğu böcekle, bazıları da meyvayla beslenen faydalı memelilerdir. Dünyanın her yerinde pek çok yarasa türüne rastlanır, fakat en büyükleri Asya, Afrika ve Avustralya'da yaşar.

Avrupa'da yaşayan ve kanat açıklığı otuz santimetre kadar olan böcekçil âdi yarasalardan, kanat açıklığı bir metre altmış santimi bulan ve «uçar tilki» denilen meyva yarasalarına kadar, yeryüzünde iki bin değişik yarasa türü vardır. Bu hayvanlar nemli sıcak havadan hoşlanırlar; çünkü nemli havada, esnek zarlardan yapılma kanatlarının kuruma tehlikesi yoktur. En çekindikleri şey, ışıktan çok güneşin kuru sıcağıdır; bu yüzden, gündüzleri loş yerlere çekilerek, böcek avına çıkmak için gecenin serinliğini beklerler. Geceleri ise, yayımladıkları sesötesi titreşimlerin bir engele çarparak geri dönen yankılarını alabilecek kadar hassas olan kulaklarının yardımıyla en küçük bir engele bile çarpmadan uçarlar: Yâni yarasaların özel bir radar sistemi vardır. Uyuyacakları zaman, ayaklarıyla bir yere asılarak dururlar.

Tehlikeli Akrep 192

Daha çok çöl bölgelerinde yaşayan akrepler, sıcak iklimli ülkelerin hemen hepsinde sık sık görülür. Tropikal ormanlardakilere oranla, Avrupa'nın Akdeniz ülkelerinde bulunanlar genellikle küçük ve daha az tehlikelidir.

Akrebin vücudu boğum boğum bir kuyruk şeklinde uzamıştır ve son boğumda hayvanın zehirli iğnesi bulunur. Akrep sokması ağrı ve acı verici, bazan da öldürücüdür. Hayvanın zehiri, Amazon yerlilerinin oklarına sürdükleri «kürar» gibi, kurbanın sinir merkezlerini felce uğratır. Zehiri şiddetli bir akrebin soktuğu insan, kalp durmasından veya akciğerleri artık görevini yapamayacağı için soluk tıkanmasından ölebilir. Akreplerin boyu 2 ilâ 20 santimetre arasında değişir. Ekvator Afrika'sında da dev akrep türlerine rastlanır, fakat zehirinin şiddeti hayvanın büyüklüğüne bağlı değildir. Akrep gündüzleri, taşların altına veya kumların içine saklanarak güneşten korunur. Gece olunca küçük böcekleri avlamaya çıkar. Dişi akrep, yavrularını önce sırtında taşır. Fakat yanından vaktinde uzaklaşmazlarsa parçalayıp yer.

Zehirli Migal 193

Yeryüzünün hemen her yerine dağılmış halde yirmi iki bin örümcek türü yaşar. Hepsinin en büyüğü olan zehirli migallere Güney Amerika'nın sıcak bölgelerinde rastlanır. Bu hayvanın zehiri, akrebinki kadar şiddetli olmamakla birlikte çok ağrı vericidir.

Örümcekler, karın bezlerinden salgıladıkları ipek telleriyle, hem kurbanlarını tuzağa düşürmek için yapışkan bir ağ örerler, hem de yumurtalarını saklamak için koza yaparlar. Bu ipek bazan o kadar sağlamdır ki Madagaskar'da bu iplikten kumaş bile dokunur. Bir örümcek yüksek bir yerden düşerken, havaya değer değmez sertleşen bir ipek teli salgılayarak buna tutunur ve kendini frenler. Örümcekler ayrıca, kıskaçlarının ucundan akan ve kurbanlarını felce uğratan bir zehir salgılarlar. Güney Amerika'nın dev örümcekleri migaller, ayakları dahil 20 santimetre uzunluğundadır. Bunlar, böceklerden başka bazı küçük hayvanlara, meselâ kuşlara saldırarak öldürürler. Tropikal bölgelerde yaşayan «büyü örümceği» veya «kara dul», kendisine takılan bu uğursuz adı haketmiştir: Bu hayvanın zehiri insanı bile öldürebilir.

Çokbacaklı Çıyan 194

Çıyan, myriapoda (yunancada «on bin ayak» anlamına gelir) ya da dilimizdeki adıyla çokbacaklılar sınıfından bir türdür. Işıktan kaçan bu küçük hayvan, gündüzleri taşların, yaprakların ve ağaç kabuklarının altında saklanır.

Bazı dillerde, çıyanın yaygın adı «bin-ayak» tır. Oysa hayvanın sadece yirmi bir çift, yâni kırk iki ayağı vardır. Çıyan tehlikeden kaçmak ya da geceleri avlanmak için bu ayaklarının yardımıyla toprakta sürünür. Bir kafa ile birbirine benzer bölütlerden meydana gelen uzun ve yassı gövdesinin son bölütündeki bir çift ayak, avını tutmasına yarayan birer çengel şeklini almıştır. Uzun vücudunu avının etrafında halka gibi kıvırarak, zehirli çengelleri olan ağzını kurbanına yaklaştırır ve hayvanı zehirleyerek öldürür. Çıyanın ısırığı insanlar için de tehlikelidir. Anadolu'da çok rastlanan 7 - 10 santimetre uzunluğundakilerin ısırığı ateş ve titreme yapar. Buna karşılık, Kuzey Afrika'nın 12 - 15 santimetre uzunluğundaki çıyanları öldürücüdür. Güney Amerika'da uzunluğu 20 - 30 santimetreyi bulan çıyanlara rastlanır.

Ateş Böceği 195

Yerkürenin bütün sıcak bölgelerinde, hattâ Akdeniz kuşağında, sürünen, yürüyen veya uçan bazı garip böceklerin, geceleri yeşilimsi sarı renkte hafif bir ışık yaydıkları görülür. Bunlar, ışıklı hacıyatmazlar ile bizim bildiğimiz ateş böcekleridir.

Ateş böceklerinin erkeği ile dişisi arasında büyük farklar vardır: 10 - 12 mm. uzunluğundaki erkek uçar, 16 - 18 mm. uzunluğundaki dişinin ise kanatları yoktur. Buna karşılık, gövdesinden ışık saçan ve yaz geceleri otların arasında parlayıp sönen dişi ateş böceğidir. İşin garip yanı, bu ışık hayvanın solunumuyla meydana gelir: Solunum sırasında böceğin salgıladığı bir madde oksitlenir ve ısı vermeyen bir ışık yaymaya başlar. Ve bu küçük doğal ışık, böceklerin gece karanlığında birbirlerini bulmalarını sağlar. Tropikal Amerika'da ve Hint adalarında da, bildiğimiz ateş böceklerine benzeyen, 6 - 8 milimetre uzunluğunda ışıklı hacıyatmazlar yaşarlar. Hem erkeği, hem dişisi uçan bu böceklerin ışığı daha da parlaktır; hattâ yerlilerin, bir kafes içine kapattıkları bu böcekleri ışık kaynağı olarak kullandıkları söylenir.

Termitler 196

Uzunlukları 3 - 20 mm. olan bu küçücük böceklerin tahta eşyayı kemirmekte gösterdikleri hüner akıllara durgunluk verir. 4 - 5 metre yüksekliğinde büyük termit tepeleri meydana getiren bu böcekler, sıcak bölgelerin dışında güçlükle yaşarlar.

Termitler ya da öbür adlarıyla divikler, özellikle Afrika'da, arıların veya karıncalarınkine benzer, örgütlenmiş topluluklar hâlinde yaşarlar. Çok yumuşak ve nazik olan vücutları güneş ışığından rahatsız olduğu için, ışık almayacak şekilde yer altında kazdıkları galerilere yerleşirler. Bu aç gözlü böcekler, ağaçları veya tahta eşyayı, biz farkına bile varmadan, için için kemirip yerler. Termit tepesi denilen yuvaları, doğal bir çimentoyla birleştirilmiş ince dallardan kuruludur; bu çimento o kadar sağlamdır ki, bir termit yuvası ancak kazmalarla veya dinamitle yıkılabilir. Ustaca yapılmış bir havalandırma düzeni, yuvanın iç sıcaklığını 15 - 25 derece arasında tutar. Termitlere ak karıncalar da denilmesine rağmen aralarında en ufak bir yakınlık yoktur ve ak karıncalar termitlerin can düşmanlarıdır.

İlginç Kanguru 197

Yavrularını bir cebin içinde taşıyan bu garip hayvanların anayurdu, daha nice ilginç hayvanı barındıran Avustralya kıtasıdır. Koca bir gövde üzerindeki uzun kulaklı tavşan kafasıyla kanguru gerçekten sevimli bir yaratıkttr.

Kanguru keselilerin en büyüğüdür; arka ayakları üzerinde kalktığı zaman boyu iki metreyi bulur, hattâ geçer bile. Otçul olan kangurular, sürüler hâlinde dolaşırlar. Koşamazlar ama, uzun arka ayaklarını gererek üç metre öteye, hattâ hızlandıkları zaman altı metre ileri sıçrayabilirler. Kangurunun uzun kuyruğu, ayakları üzerinde kalktığında hayvanın dengesini sağlar. Çok dayanıksız olarak doğan kanguru yavruları aylarca annelerinin karnındaki keseden dışarı çıkmazlar. Bu büyük kangurulardan başka Avustralya'da ağaçların üzerinde yaşayan ve yapraklarla meyvaları yiyerek beslenen, tavşan büyüklüğünde fare kanguru, kaya kangurusu ve daha başka türlere de rastlanır. Avurtralya yerlilerinin, eskiden eti, bugünse daha çok derisi için avladıkları kanguruların soyu, gün geçtikçe tükenmektedir.

Calışkan Kunduz 198

Kunduzlar daha çok Kanada ve Sibirya'da, su kıyılarındaki ormanlarda yaşarlar. Doğanın baraj mühendisleri diye anılan bu çalışkan hayvanların ağaç dalları ve çamurdan yaptıkları yuvalarının girişi, su yüzeyinin altında kalacak şekilde gizlidir.

Yetişkin bir kunduzun uzunluğu, kuyruğu dahil bir metreyi geçebilir; ağırlığı da on beş ile yirmi beş kilo arasında değişir. Yumuşak kahverengi kürkü çok değerli olan bu kemirici hayvan, suyun altında ve üstünde çok güzel yüzer: Hattâ, soluk almak için hiç yüze çıkmadan on - onbeş dakika kadar su altında kalabilir. Perdeli olan arka ayakları, hayvanın yüzmesini kolaylaştırır. Yassı kuyruğu da suyun altında dümen ödevini görür. Kunduzun büyük bir özenle hazırladığı yuvası, kurt ve su samuru gibi en büyük etçil düşmanlarına karşı güvenilir bir sığınaktır. Kunduzun dişleri de, yirmi beş santimetre çapındaki bir ağacın gövdesini yirmi dört saatten daha az zamanda kemirebilecek kadar keskindir. Bu sâyede kunduz, suyun seviyesini değiştirmek ve yuvasının girişini gizlemek için büyük barajlar kurar.

Şaşırtıcı Ornitorenk 199

Uzak tarih öncesi devirlerin günümüzdeki temsilcilerinden sayılan ve hem memelilere, hem kuşlara, hem de balıklara benzer yönleri olan ornitorenk, bilinen hayvanların en garibidir. Avustralya kıtasında ve Tasmanya'da yaşar.

Ornitorenk bir memelidir ve dişisi, bütün memeliler gibi yavrularını emzirir. Bu benzerliğe rağmen emzirme şekli çok gariptir: Suda yüzerken hayvanın memelerinden besleyici bir süt akar ve annelerini uzaktan izleyen yavrular bu sütü içerler. Ornitorenklerin, ördek gagasına benzeyen boynuzsu bir gagaları vardır ve kısacık ayaklarının parmak araları perdelidir. Kunduzunki gibi yassı kuyrukları, yuvalarının su altındaki ağzına ulaşabilmeleri için bir dümen ödevini görür. Kuşlara en çok benzeyen yanı dişisinin öbür memeliler gibi doğuracak yerde yumurtlamasıdır. Buna karşılık, memeliler ve kuşlardan ayrıldığı en önemli özelliği sürüngenler gibi soğukkanlı olmasıdır. Erkeğinin arka ayağında, yılda yalnız bir ay tehlikeli bir zehir salgılayan, mahmuz gibi bir çıkıntı bulunması, bu hayvanın sayısız gariplikllerindendir.

Garip Kivi 200

Yeni Zelanda'daki rugbi ekiplerinin oyuncularını belirtmek için bu adı seçmelerinin tek nedeni, türünün biricik üyesi olan kivinin yalnız Yeni Zelanda'da yaşamasıdır. Üstelik bu ender hayvanların soyu tükenmek üzeredir.

Bu garip hayvan belki eskiden dünyanın başka yerlerinde de yaşıyordu; fakat bugün yalnız Yeni Zelanda takımadalarında, Avustralya'nın güney doğusundan yaklaşık olarak iki bin kilometre uzakta bulunur. Tavuk büyüklüğündeki kivi, kanatları olmayan, uzun kıvrık gagalı bir kuştur. Koyu kahverengi tüyleri, yumuşak kuş tüyünden çok kalın ve sert kıllı bir posta benzer. Kuvvetli ayaklarıyla toprağı kazdıktan sonra uzun gagasının ucundaki hassas burun deliklerinin tıkanmamasına dikkat ederek toprağı karıştırır ve solucan avlamaya çalışır. Kivi daha çok bir gece hayvanıdır; savunma silâhı olmayan bu ürkek kuş gündüzleri yuvasına çekilir. Ağırlığının tam dörtte biri kadar büyük yumurtalar yumurtlayan dişisi, yavruların büyütülmesiyle hiç ilgilenmez: Yumurtadan çıkan yavrulara bakmak erkek kivinin görevidir.

Zırhlı Tatu 201

Çarpışma sırasında karşı tarafın vuruşlarından korunmak için, Ortaçağ şövalyeleri zırh giyerlerdi. Güney Amerika'nın tatusu da, küçük boynuzsu levhalardan meydana gelmiş bir zırh taşır ve düşmanlarının saldırısından böylece korunur.

Sırtındaki kalın zırhına bakarak, tatunun korkunç düşmanlara saldırdığı düşünülmemelidir. Yaman bir savaşçı gibi görünen bu hayvan, aslında yalnız böcekleri, küçük hayvanları, yumuşakçaları ya da sürüngenleri yer ve bir kır kurdunun saldırısına uğradığı zaman, doğanın verdiği o güçlü silâhıyla karşı koyacak yerde yuvasına kaçmak üzere hızlı bir koşu tutturur. Tatunun zırhı, kuyruğunu bile kaplayan boynuzsu ve eklemli levhalardan oluşmuştur. Bu yüzden batı dillerinde tatuya, «küçük zırhlı» anlamına gelen «armadillo» adını takmışlardır. Ürkek bir hayvandır: Arjantin pampalarında yaşayan pembe zırhlı cücetatuyu goşolar evcilleştirirler. Geceleri avlanan tatu, karıncalarla termitlerin amansız düşmanıdır. Gündüzleri, tesbih böceği gibi tostoparlak kıvrılıp kendini bir tehlikeye karşı zırhının içinde emniyete alır.

Tembel Koala 202

Sevimli ve ürkek, o derecede de tembel bir hayvan olan koalanın anayurdu Avustralya'dır. Uzun tüylü bir oyuncak ayıya benzeyen, fakat ayılarla en küçük bir bağıntısı olmayan koala, okaliptüs ağaçlarında yaşar ve bu ağacın yapraklarıyla beslenir.

«Koala» Avustralya dilinde «içmeyen hayvan» anlamına gelir. Gerçekten de bir koalanın su içtiği hiç görülmemiştir. Susuzluğunu, okaliptus yapraklarında bulunan yağlı bir sıvıyla giderir. Zaten başlıca besini okaliptus yapraklarıdır ve hayvan, bu ağacın zehirli türleriyle zehirsizlerini ayırt etmekte büyük bir ustalık gösterir. Gece keselilerinden olan koalanın hareketleri son derece ağırdır. Çok küçük doğan yavrular, bol yapraklı bir okaliptus aramak ya da gündüzü geçirecek güvenilir bir yer bulmak için ağaçlara tırmanan annelerinin boynuna sıkıca sarılarak, tam bir yıl böyle yaşarlar. Tatlı siyah gözleri, küçük burnu, tüylü kulakları ve yumuşak kürküyle bir oyuncağa benzeyen bu sevimli hayvan, çocukların da büyüklerin de ilgisini çeker. Ne var ki kolayca evcilleştirilebilirse de uzun süre tutsak olarak yaşayamaz.

KUZEY
BUZ
220
220
220
218
Kuzey kutup dairesi
AMERİKA
AVRUPA
208
203
208
204
ATLAS
Yengeç Dönencesi
206
207
BÜYÜK
AFRİKA
212
Ekvator
OKYANUS
210
209
213
Oğlak Dönencesi
OKYANUSU
Ölçek
0
2 000 km
4 000 km
6 000 km
GÜNEY
Güney kutup dairesi
BUZ

Halklar ve Irklar

DENİZİ

218

A S Y A

219

205

214

211

BÜYÜK

OKYANUS

HİNT

OKYANUSU

214

AVUSTRALYA

215

DENİZİ

İlk insanın yaradılışından bu yana, aşağı yukarı bir milyon yıldan beri, yeryüzünden seksen ya da doksan milyar kişi geldi geçti; nice aileler, kabileler, topluluklar, halklar ve ırklar kuruldu... Bazı halklar, uygarlıklarından ancak bir-iki iz bırakarak sönüp gittiler, bazıları ırklarına özgü gelenekleri sürdürerek günümüze kadar yaşadılar, bazıları da yavaş yavaş yeryüzünden silinmek üzere... Eskiden Orta Asya, Kafkasya ve Anadolu'da yaşayan Türkmenlerin, Tatar, Nogay ve Kazakların, Özbeklerin, Gürcülerin torunları bugün birbiriyle kaynaşmış ve Türk halkını meydana getirmiştir...

Etrüskler 203

Milâttan sekiz yüzyıl önce İtalya (Toskana veya Etruria), Sardinya ve Balear adalarına yerleşen Etrüskler'in nereden geldikleri tartışma konusudur: Bazı tarihçiler, Etrüskler'in İtalya'nın yerlisi oldukları-nı, bazıları da Anadolu'dan geldiklerini ileri sürmektedirler.

Etrüskler, İtalya'da, Roma uygarlığından daha eski bir uygarlığın temsilcileridir. Tarımla geçinen bu çalışkan halk, yerleştiği bölgeleri çalılıklardan temizleyerek tarlalar açıyor, köyler ve şehirler kuruyordu. Tarquinia, Felsina (Bologna), Mantova ve Floransa işte böyle doğdu. Tarımın yanı sıra Etrüskler, Toskana'daki bakır ve Elbe adasındaki demir yataklarını da işletiyorlardı. Çeşitli âletler, kaplar, silâhlar, süs eşyası ve çok güzel heykelcikler yapıyorlar, gemileriyle Akdeniz'i bir uçtan bir uca dolaşıyorlardı: Anadolu'da yaşamış Tyrrhenler'in kolu olarak kabul edilen Etrüskler, İtalya ile Korsika, Sardinya ve Sicilya adaları arasında uzanan Tiren denizine adlarını verdiler. Adriya veya Adriyatik denizi de adını, yine Etrüskler'in kurduğu Adria şehrinden almıştır. Etrüskler, Roma sanatını büyük ölçüde etkilemişlerdir.

Oğuzlar 204

Oğuzlar, Türk boylarının en büyüğüdür. Anayurdu Orta Asya olan Oğuzlar, X. Yüzyıl'dan itibaren büyük kitleler hâlinde Batı'ya yayılmışlar, başta Anadolu olmak üzere çeşitli yerlerde devletler kurmuşlardır. Selçuklular ve Osmanlılar, Oğuz boyundandır.

Oğuzların tarihi İlkçağ'a kadar çıkar. Uygurlar devrinde önemli bir rol oynamaya başlayan Oğuz Türkleri, X. Yüzyıl'da Selçukoğulları idaresinde Yakın Doğu'ya, Akdeniz kıyılarına kadar gelmişlerdir. Tuğrul Bey zamanında (X. Yüzyıl) Büyük Selçuklu Devleti'ni kurmuşlardır. Oğuzlar, daha sonra İran, Kafkasya, Anadolu, Mezopotamya, Palestin ve Mısır'a kadar dağılmışlar, buralarda çeşitli adlarla anılan devletler ve beylikler kurmuşlardır. Bunların en ünlüleri Anadolu Selçuklu Devleti, Anadolu beylikleri ve Osmanlı Devleti'dir. Bugün Oğuz Türkleri üç kola ayrılır: Türkiye Türkleri, Azerîler, Türkmenler. Anadolu ve Rumeli Türkleri birinci koldan; İran, Kafkasya ve Irak Türkleri ikinci koldan, Türkmenistan ve Horasan Türkleri de üçüncü koldandır. Özbekler, Kırgızlar, Kazaklar, Başkırtlar, Tatarlar, Oğuzlar'dan değildir.

Kazaklar 205

Bir Türk oymağı olan Kazaklar, Orta Asya'da, batıda Hazar Denizi'nden Volga Nehrine, kuzeyde Tianşan dağlarına kadar uzanan bölgelerde yaşarlar. Kazakistan, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'ne bağlı beş Türk Cumhuriyetinden biridir.

Moğol ırkının özelliklerini taşıyan Kazaklar, beyaz kemikli ve kara kemikli diye iki sınıfa ayrılır. Ekonomileri hayvancılığa ve göçebeliğe dayanır. Hayvanlarını otlatmak için sık sık göçederler. Başta koyun olmak üzere at, sığır ve deve gibi sürü hayvanlarını beslerler. Başlıca yiyeceklerini et ve sütten yapılma şeyler teşkil eder. Beslenmelerinde kımız (kısrak sütü ekşitilerek yapılan bir içki) da önemli bir yer tutar. Yurt denilen geniş çadırlarda otururlar Dilleri Türk dil grubuna girer. Müslüman olmalarına karşılık, dinî inançlarında çok eski bazı geleneklere, göreneklere ve âyinlere rastlanmaktadır. Çok güzel deri işlerinin yanı sıra bakır ve gümüş işleri de vardır. Binicilikte pek usta olan Kazaklar'ın dansları dünyaca ünlüdür. Son zamanlarda ekonomik ve kültürel bakımdan çok gelişmişlerdir.

Aztekler 206

İspanyollar, 1519 yılında Meksika'nın fethine giriştikleri zaman, barbar bir ülkeye ayak bastıklarını sanıyorlardı. Mexico gibi, yüz bini aşan Aztek'in yaşadığı uygarlaşmış şehirlerle karşılaşmak, onlar için büyük bir sürpriz oldu.

Aztekler, uygarlıkları bütün Orta Amerika'yı kaplamış olan Toltekler'in ve Mayalar'ın torunlarıdır. İspanyollar'ın Meksika'yı fethi sırasında Aztekler, bu topraklar üzerinde kudretli bir imparatorluk kurmuş bulunuyorlardı. Güneş tanrısı adına inşa ettikleri büyük ve gösterişli tapınaklar, düzgün birer pramit şeklinde göğe doğru yükseliyordu. Aztekler'in hayatında din önemli bir rol oynuyordu. Ne yazık ki dinleri, insanların tanrılarına kurban edilmesini isteyecek kadar ilkeldi ve her tapınak, savaş tanrısı Huitzilopoçli veya yağmur tanrısı Tlalok adına kurban edilen binlerce mâsumun kanlarıyla sulanıyordu. Buna karşılık Aztekler, daha o zamanlar kâğıt yapmayı, derileri sepilemeyi, kumaş dokumayı ve maden dökümcülüğünü biliyorlardı. Aztek uygarlığından kalma eserler bugün bile hayranlık uyandırmaktadır.

Tuaregler 207

Hayat şartlarının, insanlar bir yana, hayvanlar ve bitkiler için bile çok ağır olduğu Büyük Sahra çölünün ortasında, Tassili, Ayr ve Ahaggar yaylaları arasında yarı göçebe bir halk yaşar: Bazan «mavi adamlar» diye de anılan Tuaregler.

1 200 000 kilometre karelik bir alanı kaplayan topraklar üzerinde dokuz yüz bin Tuareg yaşar. Deve, koyun ve keçi besleyerek geçinen bu müslüman halk, sürülerine cılız da olsa bir otlak bulmak veya öbür halklarla ticaret yapmak, çıkardıkları kaya tuzunu tahılla değiştirmek için sürekli olarak göç etmek zorundadır. Deri çadırlarda yaşayan Tuaregler, çölün kavurucu güneşinden, rüzgârdan ve şiddetli kum fırtınalarından korunmak için kat kat elbiselere sarınırlar: Bir gömlek ve bir pantolon üzerine giyilen bol bir çarşaf ile yüze örtülen bir peçe, Tuaregler'in tipik kıyafetidir. Litham denilen bu peçe, uyurken bile çıkarılmaz. Genellikle mavi renkte olan peçenin boyası Tuaregler'in derisine de çıktığı için bu çöl sâkinlerine bazan «mavi adamlar» da denilir. Soylular tarafından seçilen amenokal, Tuaregler'in kralıdır.

Çingeneler 208

V. Yüzyıl'da Hindistan'ın kuzey batı bölgelerinden ayrılarak Avrupa'ya, Asya ile Afrika'nın Akdeniz kıyılarına geçen Çingeneler o zamandan beri genellikle göçebe olarak yaşarlar. «Çigan» denilen Bohemya çingenelerinin müziği, bütün dünyaca tanınır ve sevilir.

Çingeneler'in genellikle Bohemya veya Mısır asıllı oldukları sanılır. Oysa bu göçebe topluluk, Bohemya ve Mısır'da yerleşmezden önce Hindukuş ve Karakurum bölgelerinde yaşıyordu. Bazıları, Hint - Avrupa dilleri grubuna giren romenceyi konuşur. Bazıları da kendi dillerini unutarak, yerleşmiş oldukları bölgenin dilini benimsemiştir. Erkekleri at cambazı, kalaycı, arabacı, çalgıcı veya maşa, sepet gibi ufak tefek şeyler satan gezici esnaftır. Kadınları dantel örer, dans eder ve fal bakarlar. Hemen hepsi göçebe olan Avrupa çingeneleri tekerlekli evlerde yaşarlar. Türkiye'de en çok Trakya ve Marmara bölgesine dağılmışlardır. Göçebe olanları «çergi» denilen çadırlarda oturur ve hayvancılıkla geçinirler. Şehirlerde yerleşmiş Çingeneler ise falcılık, çiçekçilik, çalgıcılık, ayı oynatıcılığı, ayakkabı boyacılığı yaparlar.

Savaşçı Zulular 209

Güney Afrika'da yaşayan halkların en önemlisi, en kuvvetli topluluk kurmuş olan Zulular'dır. Bu halkı tanımak için Avrupa devletlerince düzenlenen araştırma seferleri uzun süre Zulular tarafından baltalanmış ve hep insan kaybıyla sonuçlanmıştı.

Zulular, Güney Afrika Birliği'ne dâhil olan ve Commonwealth ülkelerinin gerçek bir «rezerv»i durumuna geçen Zululand'da yaşarlar. Avcılıkla geçinen bu zenci halk, hem kendilerini, hem de sürülerini dışardan gelecek tehlikelere (hayvan veya insan) karşı koruyan bir çitle çevrilmiş saman kulübelerde oturur. Kraal denilen bu kulübeler, çitle çevrili bölgenin içinde bir daire şeklinde dizilir. Kabile başkanının kraalı gerçek bir ordugâh niteliğindedir. Oturdukları bölgede av hayvanları azalınca Zulular, köylerini terkederek yeni yerleşme merkezleri aramaya çıkarlar ve elverişli av bölgesine rastlayınca hemen oracıkta kulübelerini kurarlar. Kabilenin bütün fertleri, hayvan derisiyle örtünür: Zulu kadınları, vücutlarının alt kısmını deriyle, kabile başkanı ve savaşçılar da pars kürküyle örterler.

Vahşî Jivarolar 210

And Cordillerası'nın doğu yamaçlarında, Amazon nehrinin kıyılarında uzanan balta girmemiş ekvator ormanlarında, vaktiyle yaman bir savaşçı olan ve öldürdükleri insanların kafataslarını akıl almaz şekilde küçülten kızılderili Jivarolar'ın torunları yaşar.

Amazon bölgesinin uçsuz bucaksız ormanlarında, içlerinden bazıları, avlanmak için hâlâ yayları ve sarbakan denilen üfleme kamışlarıyla kürar zehirine batırılmış oklar atan vahşî halklar yaşar. Bu halklardan ancak birkaçı, pek ilkel şartlarda da olsa tarımla uğraşır. Bu Amazon kızılderilileri içinde en vahşileri, en kan dökücüleri Jivarolar'dı. Düşmanlarının başını keserek tsantsa denilen savaş hâtıraları yapmak, Jivarolar arasında çok yaygın bir gelenekti: Bütün kemikleri çıkarıldıktan ve derisi yüzüldükten sonra çeşitli bitkilerle birlikte suda kaynatılan kafatası, kızgın taşlar arasında sıkıştırılırdı. Böylece kafatası, saçları bozulmadan, bir portakal kadar küçültülürdü. Tsantsanın, sahibine sihirli bir kuvvet verdiğine inanılırdı ve bir Jivaro ne kadar çok kafatası küçültmüşse o kadar itibar kazanırdı.

Katı Yürekli Papualar 211

Avustralya kıtasının kuzeyindeki Yeni Gine adasının iç kısımlarında, kazıklar üstüne kurulmuş kulübelerde yaşayan ve hayatlarını daha çok avcılık ve ilkel tarımla sürdüren zenci halk Papualar içinde hâlâ, yeni yeni uygarlaşmaya başlamış birkaç kabile vardır.

Büyük Britanya kadar geniş bir ada olan Yeni Gine'de göz alabildiğine uzanan bataklıklar, balta girmemiş ormanlar ve aşılması çok güç dağlar, uygarlığın iç kısımlarda yaşayan halklara kadar ulaşmasını engellemiştir. Hâlâ tarih öncesi devirlerin şartlarıyla yaşayan Papualar, taştan yaptıkları baltalarını yine taşa sürterek bilerler ve ele geçirdikleri düşmanlarının kafasını bu baltalarla uçururlar. Papualar arasındaki yaygın inanışa göre, düşmanın kafasını uçuran savaşçı, onun kuvvetini, cesaret ve kurnazlığını da kendine mal etmiş olur. Birbirinden çok uzak ve bağlantısız bölgelerde yaşayan kabilelerden bazıları savaş âleti olarak ok kullandıkları ve daha kalkanı bile keşfetmedikleri hâlde, bazı kabileler ateşi tanır ve kuru ağaç parçasına bir sarmaşığı sürterek ateş yakmayı bilirler.

Cüce Pigmeler 212

Afrika'nın göbeğindeki ekvator ormanlarında, yeryüzünün en kısa boylu insanları olan cüce Pigmeler yaşar. Negrillolar da denilen bu halkın başka ırklarla karışmamış temsilcilerinde, en uzun ferdin boyu bir metre elli santimi bulmaz bile!..

Çok kısa boylu ve kendi hallerinde insanlar olan Pigmeler veya Negrilloların bazıları Malezya'da, büyük bir kısmı da Afrika'daki geniş tropikal ormanlarda yaşar. Göçebe olan halk, ormanda özellikle çok yırtıcı olmayan av hayvanlarının bol bulunduğu seyrek ağaçlı bir bölgeye geçici olarak yerleşir. Erkekler, zehirli okları veya mızraklarıyla antilop, maymun, hattâ fil avına çıkarlarken, kadınlar da ağaç dallarını sepet gibi örüp üzerlerini yapraklarla örterek kulübeler yaparlar, balık avlamaya çıkarlar ve ormandan meyva veya yenebilecek bitki kökleri toplarlar. Bölgedeki bütün av hayvanlarını öldürerek tükettikleri veya ürkütüp iyice kaçırdıkları zaman Pigmeler, kulübelerini orada bırakıp, yerleşmeye daha elverişli ve daha bol av hayvanı barındıran yeni bir bölge aramaya çıkarlar.

İlkel Buşmanlar 213

Eskiden Güney Afrika'nın en elverişli bölgelerine yayılmış olan Buşmanlar, önce Hotantoların, sonra da güneyden gelen beyazların saldırıları karşısında Kalahari çölüne sığınmak zorunda kaldılar. Bugün, bu büyük çölün kenarlarında yoksul ve ilkel bir hayat sürerler.

Güney Afrika'nın en eski topluluklarından biri olan bu halk, İngilizler tarafından «bushmen», yani «çalılıkta yaşayan insanlar» diye adlandırıldığı için Buşmanlar veya Boşimanlar diye anılır!.. Bugün yeryüzünde yaşayan bütün insanlar içinde en ilkel topluluk Buşmanlardır. Toprağı ekmesini bilmedikleri için, çöl bölgesinde yetişen otlar ve bitki kökleriyle beslenirler. Yine çöl ikliminde yaşayabilen tek tük av hayvanlarını da zehirli oklarıyla avlarlar; sırasında böceklerle solucanları bile yemekten çekinmezler. Kalahari geceleri çok serin geçtiği ve Buşmanların antilop derisinden yapılma küçük bir önlükten başka giysileri olmadığı için, kurumuş ince dal parçalarını birbirine sürterek ateş yakmayı öğrenmişlerdir. Bugün soyları gitgide tükenmekte olan Buşmanların sayısı, yedi bin beş yüzü geçmez.

Avustralya Yerlileri 214

Büyük Avustralya kıtasında on bir milyon kişi yaşar: Bunların hemen hepsi, uzun yıllar önce kıtaya gelip yerleşmiş Avrupa ve Asya'lıların torunlarıdır. Avustralya'nın yerli halkından bugün ancak elli bin kişi kalmıştır ve çoğu ilkel hayatlarını sürdürmektedir.

Gerçek Avustralya'lıların soyu tükenmek üzeredir. Bu yerli halk, kıtaya akın eden Avrupa'lılar ile Asya'lıların beğenmeyip onlara bıraktığı çorak ve elverişsiz topraklar üzerinde ilkel bir hayat yaşar. Kabileler halinde gruplaşmış Avustralya yerlileri, yolları üzerinde yenebilecek ne varsa avlayıp toplamak suretiyle oldukça dar bir arazi üzerinde göçebe hayatı sürerler. Dingo denilen sarı renkli Avustralya köpeğini evcilleştiren yerliler, avda bu köpekleri kullanırlar. Mevsimin kurak veya yağışlı olmasına göre değişik tarzda yapılan kulübelerde otururlar. Dinsel nitelikteki dansları çok çeşitli amaçlarla yapılır ve çok değişik anlamlar taşır. En basit ve en önemsizinden en mükemmeline kadar yaptıkları herşey, kazıma veya boyama tekniğiyle işlenmiş geometrik desenler veya helezonlarla süslüdür.

Maoriler 215

1642 yılında doğru Avrupa'lılar Yeni Zelanda'yı keşfettikleri zaman, Büyük okyanusun bu iki büyük adasında, Polinezya'lı Beyazlar ile Melanezya'lı Zencilerin soyundan gelme bir halk olan ve uzun süre istilâcılara karşı koyan Maoriler oturuyordu.

Bugün Yeni Zelanda'da yaşayan yüz seksen bin Maori'nin hayatlarını sürdürmek için başvurdukları geçim yolları, adaya gelip yerleşmiş Avrupa'lılardan (Maoriler bunlara pakehalar adını vermiştir) farklı değildir: Maoriler de çiftçilik yapar, çeşitli zanaatlarla uğraşır, ticaret veya siyaset hayatına atılırlar. Komşularıyla iyi ilişkiler kurarken, atalarından kalma bazı geleneklerini sürdürmeye de gayret ederler. Hattâ bazı belirli günlerde, eski danslarını yaparak geçmişi canlandırmaya çalışırlar: Vücutlarını kırmızıya boyayıp rafyadan eteklikler giyerek ellerinde uzun mızrakları, çıplak ayaklarıyla savaşa hazırlık dansı olan «haka» yı oynarlar. Maoriler, evlerine gelen dostlarını selâmlamak için önce neşeli bir şekilde «hongi!» diye bağırır, sonra burunlarını konuklarının burunlarına sürterler.

Kırgızlar 216

En eski Türk boylarından biri olan Kırgızlar, tarih boyunca çeşitli devletler kurdular, çeşitli ulusların egemenliği altına girdiler. Çoğu Müslüman olan bu halk, bugün, S.S.C.B.'ne dahil Kırgızistan Cumhuriyeti'nde yaşar.

M. Ö. 200 yıllarında Orta Asya'da, Tien-Şan ile Pamir yaylalarında göçebe olarak yaşayan Kırgızlar, önce Hunlar'ın, sonra Göktürkler'in, bir ara Uygurlar'ın ve nihayet Karahitaylar'ın buyruğuna girdiler. X. Yüzyıl'dan sonra Karahanlı devletine bağlanarak İslâmlığı kabul ettiler. Çok usta savaşçılar olarak tarihe geçmiş bu halkın bütün karşı koymalarına rağmen XIX. Yüzyıl'da bütün Kırgız ülkesi Rusya'nın yönetimine girdi ve 1936'da Kırgızistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kuruldu. Çekik gözlü Moğol ırkının özelliklerini taşıyan, çok mert, güvenilir ve doğru sözlü insanlar olarak bilinen Kırgızların, zengin ve içli bir halk edebiyatı vardır. «Akın» denilen ozanlar, telleri at kılından yapılmış «kopuz» adlı sazlarını çalarak kahramanlık destanlarını dile getirir, çok dokunaklı deyişler ve halk türküleri söylerler.

Aynular 217

Aynular hiç şüphesiz Japonya'nın ilk sâkinleridir. Geleneksel yaşayışlarını bozmadan sürdürmek ve beyaz ırklarının saflığını korumak için, sonradan Nippon takımadalarının kuzeyine, Hokkaido, Sahalin ve Güney Kuril adalarına sığınmışlardır.

Sarı ırktan Nipponlar, Japon takımadalarına yerleşmek üzere geldikleri zaman, beyaz ırktan bir halkın, yani Aynuların, daha önceden bu adalara yerleşmiş olduklarını gördüler. Zamanla bu ırktan hayatta kalanlar, Hokkaido ve Sahalin adalarına çekilerek, yerlerini Nipponlara bıraktılar; bugün bu adalarda ancak on beş bin kadar Aynu yaşar. Bu beyaz Japonlar, dillerinin ve geleneklerinin yozlaşmamasına büyük bir titizlik gösterirler. Erkeklerin hemen hepsinde gür bir sakal ve kalın bir, bıyık bulunur. Bir şey yer veya içerken zorluk çekmemek için, bıyıklarını, ağaçtan yonttukları süslü çubuklarla yukarı kaldırırlar. Elde dokuma kumaşlardan yaptıkları elbiselerini, ekin saplarından örülmüş çelenklerle süslerler. Evlerinde gece-gündüz hiç sönmeyen bir ateş, evin ve ailenin tanrıçasını temsil eder.

Laponlar 218

Laponlar, Avrupa kıtasının kuzeyinde, kuzey kutup kuşağının üstünde uzanan soğuk bölgelerde, özellikle Norveç, İsveç, Finlandiya ve Rusya topraklarında yaşarlar. Hayat şartları çok ağır ve hâlâ çok ilkeldir.

Sayıları otuz bini aşmayan Laponlar, Avrupa'nın kuzey kutbu bölgelerinden ayrılmamak şartıyla, mevsime göre bu bölgenin elverişli kesimlerine göç ederler. Taşıt araçları kayaklar veya kızaklardır. Kışın güneyde, piramit biçiminde yapılmış penceresiz kulübelerde yaşarlar. Yazları Ren geyiği sürülerini kuzeydeki otlaklara götürürler ve Ren geyiği derisinden yaptıkları çadırlarda otururlar. İlkbahar ve sonbaharı geçirmek için de konutları ayrıdır. Bu mevsimlerde, Eskimoların iglularını andıran, sıkıştırılmış topraktan, büyük bir ustalıkla yapılmış yuvarlak kulübelerine geçerler. Mavi renkli geleneksel giysilerini, kırmızı ve sarı kurdelelerle süslerler. Hayvancılık, balıkçılık, avcılık ve ormancılık yapan, ufak tefek çeşitli zanaatlarla uğraşan Laponlar, kıtı kıtına geçinecek kadar yoksul bir hayat sürerler.

Moğollar 219

Moğollar, kuzeyden Rusya, güneyden Çin topraklarıyla sınırlanan büyük çöller ve yüksek dağlarla çevrili elverişsiz bir bölgede yaşarlar. Bu uçsuz bucaksız topraklar, bütün Asya kıtasının en ıssız ve çorak bölgesidir.

Adları Moğolcada «yiğit halk» anlamına gelen Moğollar, çok geniş, fakat çok verimsiz topraklarda yaşarlar. Çobanlıkla geçinen halk, daha çok koyun, yak öküzü, keçi ve deve sürüleri besler. Moğollar; Türkiye'nin aşağı yukarı dört katı büyüklüğündeki topraklar üzerinde, sürülerine daima yeni otlaklar bulmak için sürekli olarak göç ederler. Hayvan tüylerinin tokaçlanıp sıkıştırılmasıyla hazırlanan keçeden yapılma, yurt denilen yuvarlak çadırlarda otururlar. Güneş, cirit, yarış gibi geleneksel oyunlar, bayram ve törenlerde büyük bir önem taşır. Kısık gözler, yassı bir burun, kısa boy gibi ortak özellikler taşıyan, aynı ırktan gelme Moğollar ile Eskimolar, aynı güç şartlar altında yaşarlar: Moğolistan'da, yaz ve kış sıcaklıkları arasındaki fark 75 dereceyi bulur. Ve bu iklimde insanlar, «bir sıcak, bir soğuk duş» almış kadar zinde olur.

Eskimolar 220

Eskimolar, Kuzey buz denizinin kıyılarında, özellikle Amerika'nın ve Grönland adasının kuzeyinde yaşarlar. Adları, «çiğ et yiyen» anlamına gelen bu halk, fok, hattâ balina gibi, denizde yaşayan memelileri avlayarak geçinir.

Yeryüzünde, 200 ile 500 kişilik küçük kabileler halinde dağılmış 50 000 kadar Eskimo yaşar. Tıpkı Moğollar gibi kısa ve yassı bir burun ile gözler, bu halkın belirleyici niteliklerini ortaya koyar. Kısa boylu Eskimolarda boy ortalaması 1,50 metreyi geçmez. Erkekler ile kadınlar, ayı, fok veya tilki kürklerinden yapılma elbiseler giyerler. Avrupa'lı kayakçılar da, Eskimoların, soğuğa karşı çok iyi koruyan «anorak» larını (su geçirmeyen, başlıklı kısa ceket) benimsemişlerdir. Evlerini taş, tahta ve balina kemiklerinden yaparlar; fakat bankizler üzerinde yerleşecekleri zaman, «İlgu» denilen, kar ve buzdan yapılmış kulübelerde otururlar. Eskimolar, kendilerini kuzey soğuklarından, rüzgâr ve kar fırtınalarından koruyan bu mükemmel sığınaklarda, hayvanların iç yağını yakarak ısınırlar. Eskimolar melezleşme yolundadır.

KUZEY
BUZ
221
Kuzey kutup dairesi
A M E R İ K A
246
AVRUPA
247
225
250
245
222
241
ATLAS
Yengeç Dönencesi
232
BÜYÜK
A F R İ K A
230
230
224
Ekvator
224
230
OKYANUS
224
Oğlak Dönencesi
OKYANUSU
Ölçek
0
2 000 km
4 000 km
6 000 km
GÜNEY
Güney kutup dairesi
BUZ

Gelenekler ve Görenekler

DENİZİ

A S Y A

227 239
228 240
229 242
233 248
243
244
226
231
235
236
224
223

BÜYÜK OKYANUS

HİNT OKYANUSU

AVUSTRALYA

DENİZİ

Her halkın, her bölgenin, hattâ her ailenin kendine göre gelenekleri vardır ve yeni kuşaklar, atalarından gelme bu gelenekleri büyük bir saygıyla daha sonraki kuşaklara iletirler. Bu gelenek, görenek, alışkı, inanç ve davranışların tümü, bir ülkenin folklorunu ya da bir ailenin âdetlerini meydana getirir. Alışkı ve geleneklerin nereden, nasıl doğduğu her zaman açıkça bilinemez, hele bu alışkılar değişe değişe günümüze gelmişse... Neden Nazare balıkçıları ekose desenli gömlek giyerler? Neden kolonya ilk defa Köln şehrinde yapıldı? Araplar, konuklarının «sözlerine koku katmak» için mi, yoksa susuzluklarını gidermek için mi naneli çay ikram ederler? Ne olursa olsun, konukseverlik, sürüp giden en canlı geleneklerden biridir.

Batmaz «Kayak» 221

Fok balıklarını veya deniz kuşlarını avlamak için Eskimolar, «kayak» adını verdikleri, hafif ve yollu bir çeşit kayık yaparlar: 3-4 metre uzunluğundaki kayak, birbirine dikilmiş ve sıkıca gerilmiş fok derileriyle kaplı tahta bir omurgadan meydana gelir.

Eskimo kayağını yapmak için, fok yağ ile sıvanarak su geçirmez hâle getirilmiş fok derisi ve kayın ağacı dalları gibi, elinin altındaki hazır malzemeden yararlanır. Kayak, herşeyden önce, bir av ve balıkçı kayığıdır; insan ve yük taşımak için, «umiak» dedikleri, daha ağır ve daha geniş kayığı tercih ederler. Çok kullanışlı, fakat dayanıksız olan kayak, buna rağmen kolay kolay akıntıya kapılmaz; hele üst kısmı, kürekçinin belini sıkıca kavrayan ve hiçbir şekilde su geçirmeyen bir deriyle kaplanırsa, en sert dalgalara, en kuvvetli akıntılara dayandığı gibi, küçük çağlayanları bile alabora olmadan aşar. Bugün Avrupa ülkelerinin çoğunda, kauçuktan veya katranlı branda bezinden yapılmış kayaklarla amatörlerarası yarışlar düzenlenir.

Nazare'li Balıkçılar 222

Portekiz'in, Atlas okyanusu kıyılarında, Lizbon ve Porto'nun kuzeyinde yer alan balıkçılar cenneti Nazare, Portekiz'in en sevimli, en tipik kentlerinden biridir. Bir örnek giyimleriyle Nazare'li balıkçılar, bu güzel kasabaya ayrı bir ren[illegible]arlar.

Nazare'nin bütün halkı, geçimini denizden ve turizmden sağlar; çünkü, balıkçıların dönüşünü seyredebilmek için, yabancılar çok uzaklardan bu küçük sahil şehrine akın ederler. Akşam olunca, balıkçıların karıları küçük gruplar halinde kumsala çıkar ve ufukta teknelerin görünmesini beklerler. Tekneler yanaşınca, önce avın boşaltılmasına yardım eder, sonra balık ağlarını kumların üzerine sererler. Nihayet balıkları cinslerine göre ayırarak satmaya götürürler; erkekler ise tekneyi kumsala çekmek için bocurgatı döndürürler; Nazare'de liman yoktur ve kayıklar geceyi kumların üzerinde geçirir. Bütün balıkçılar birbirinin aynı geleneksel elbiseler giyerler; rengârenk kareli gömlek, dizden boğumlu bir örnek pantolon ve omuzlarına kadar inen yün bere. Nazare, gerçekten görülmeye değer bir sahil kasabasıdır.

Uysal Bumerang 223

Eski Mısır'lılar veya Hindistan'da yaşayan bazı halklar gibi Avustralya'nın ilkel yerlileri de, av veya savaş âleti olarak bumerang'ı kullanırlar. Bumerang, tıpkı bir pervane gibi yol alır ve yeniden ilk fırlatıldığı noktaya döner.

Avustralya yerlileri, ok, mızrak gibi fırlatma silâhlarda gerçekten ustadırlar: Hattâ mızrağa ilk hızını artıran bir itici ekleyerek geliştiren de onlardır. Fakat bu ustalıklarının en büyük başarısı, dirsek şeklinde kıvrık bir akasya veya okaliptüs dalından yontulan bumerang'ı bulmaları ve kullanmalarıdır. Ağaç, tıpkı bir pervane kanadı gibi dümdüz ve yassı oluncaya kadar, iki ayrı düzlem boyunca yontulur. Bitmiş şekliyle bumerang'ın boyu, kırk ilâ doksan santimetre arasında değişir. Fırlatıldığı zaman, havada yüzlerce metrelik bir yörünge çizebilir. İster hedefe ulaşsın, ister hiçbir yere değmesin, belli bir süre yol aldıktan sonra toprağa, fırlatanın hemen yakınlarında bir yere düşer. Avustralya'lıların silâh olarak pek seyrek av için sık sık kullandıkları bumerang, Avrupa'da da çok tutulan bir spor aracıdır.

Oynak Pirog 224

Pirog, ilkel kavimlerin veya geleneklerine bağlı kalmak isteyen toplulukların kullandığı basit bir teknedir. Bugün bile, Polinezya takımadalarını çevreleyen denizlerde, Afrika ile Amerika'daki ırmak veya göllerde piroglar dolaşır.

Başlangıçtan bu yana insanoğlunun kullandığı bütün deniz taşıtlarını tarih sırası içinde incelersek, pirog'un, suda yüzdürülen ağaç kütüğünden ve ilk basit sallardan hemen sonra geldiğini görürüz. Pirog, önceleri, içi oyulmuş bir ağaç gövdesi veya Avustralya yerlilerinin yaptığı gibi, tek bir parça hâlinde soyulmuş ağaç kabuğuydu. Genellikle okaliptüs ağacından yapılırdı. Hafif çalkantılı bir denizde hemen devrilecek kadar oynak olan bu tekneye Malgaşlar ile Polinezya'lılar, uçlarına şamandıra bağlanmış bir veya iki denge sırığı eklediler. Ayrıca Polinezya'lılar, biri öbürünü dengeleyecek şekilde iki pirog'u yan yana bağlamayı düşündüler. Bunun yerli dilindeki adı katamaran'dır. Pirog tek veya çift kürekle yürütülür; ancak dengesi sağlam, yani devrilme tehlikesi az olanlara bez veya hasır yelken çekilir.

Venedik Gondolları 225

Venedik gondolları, dört, beş kişilik kayıklardır. Şehrin yerlileri veya turistleri, kanallar boyunca bu gondollarla dolaşırlar veya kanalın köprü yapılamayacak kadar genişlediği kesimlerde karşıdan karşıya bu tipik kayıklarla geçerler.

Onbir metre uzunluğundaki gondolun eni, en geniş yerinde bir metre kırk santimi geçmez. Baş tarafı balta biçiminde bir uçla sona erer. Gondolcu, gondolun kıçında ayakta durur ve sağ bordaya tutturulmuş tek kürekle kayığı sürer. Gondolcunun ağırlığını dengelemek ve aracın düz yol almasını sağlamak için, gondolun iki bordası simetrik olarak yapılmamış, sol borda sağınkine göre daha yayvan tutulmuştur. XVIII. Yüzyıl'da Venedik dukalarından biri, gondolcuların müşteri yüzünden çekişmelerini önlemek için gondollar arasında bir fark olmamasını istemiş, bunun için de bütün gondolların siyaha boyanmasını ve gözalıcı süslemelerden kaçınılmasını emretmişti. Bugün Venedik'te aşağı yukarı beş yüz kadar gondol vardır. Ve bütün gondolcular, tepesi basık, kurdeleli şapka, çizgili kazak ile koyu renk ceket giyerler.

Kimono 226

Kimono, japonların geleneksel ve sembolleşmiş giysisidir. Bugün bile japon erkekleriyle kadınları, evlerine dönüp de bizim giydiklerimize benzer modern elbislerini çıkardıkları zaman, bu rahat elbiseyi giyerler.

Bir Avrupa'lı için kimono Japonya'dan yayılarak moda olmuş bir ev içi elbisesi veya bir sabahlıktan başka bir şey değildir. Oysa Japonya'da bu elbise bir millî kıyafet niteliğini taşır. Modern hayattan bir parça olsun uzaklaşmak ve bir geleneği yaşatmak için Japonlar, evlerine gelir gelmez kimonolarını sırtlarına geçirirler. Yukata denilen, pamuklu kumaştan yapılmış kimono, önden üst üste kavuşan, kolları çok geniş ve gündelik ev işlerinde giyilen basit bir gömlektir. Oysa çok zengin işlemelerle süslenmiş ipek kimono, ziyaretlerde ve büyük törenlerde giyilen gösterişli bir elbisedir. Elbisenin tam bel hizasından, obi denilen kalın bir kuşak bağlanır ve sırtta, giyenin yaşına, cinsiyetine, sosyal sınıfına veya yetiştiği bölgeye göre değişen büyük bir düğüm yapılır. Kimonoyu andıran modern kadın giysileri aynı adı taşır.

Mevleviler 227

1228 yılında babasıyla birlikte Horasan'dan kalkıp Konya'ya yerleşen Mevlâna Celâleddin Rumî'nin kurduğu Mevlevilik tarikatının temeli, ruh ve beden terbiyesidir. Mevlevilerin çok kibar, ince ruhlu, uysal ve saygılı olmaları buna bağlanır.

Mevlevilik tarikatına girecekler için pek sıkı kurallar konulmuştu. İyi aileden gelme, dürüst ve sağlıklı olduğuna karar verilen aday, üç gün bütün yönleriyle incelenir, denenir, tam bin bir gün en ağır ve güç işlerde çalıştırıldıktan sonra Mevlevî sıfatını kazanırdı. Uzun beyaz bir entari üstüne kalın bir kuşak bağlayan ve başlarına «sikke» dedikleri kesik koni biçiminde bir külâh giyen Mevleviler, neyle çalınan çok güzel bir musikinin eşliğinde, hep birlikte döne döne «semâ» denilen rakıslarını yaparlardı. Her yıl aralık ayının ikinci haftası Konya'da, geleneksel olarak Mevlâna'yı anma törenleri düzenlenir. On gün süren ve büyük bir ilgiyle izlenen anma törenlerinde, Mevlevî musikisinden ve Mevlevî âyinlerinden en güzel örnekler sunulur.

Bektaşiler 228

İslâmlıkta, Tanrı'ya varmanın değişik yollarını arayan tarikatlar içinde en ünlülerinden biri olan Bektaşilik, XIII. Yüzyıl'da Hacı Bektaş Veli tarafından kurulmuş, büyük bir gizlilik içinde yürütülen âyinleri sonradan Balım Baba tarafından düzenlenmiştir.

Bektaşiliğin temel inancı, Tanrı'nın yarattığı bütün güzellikleri hiçbir çıkar gözetmeden sevmektir. Gerçekten de Bektaşiler, insanları ve doğayı seven, her zaman neşeli, kalender, mal-mülk gibi maddî değerlerde gözü olmayan, çok hazırcevap ve nükteci insanlar olarak tanınırlar. Oruç yerken yakalanan, namaz kılmadığı için ayıplanan «erenler» in hoş ve düşündürücü cevaplarıyla süslü Bektaşî fıkralarını içinizde bilmeyen yoktur. «Nefes» denilen Bektaşî ilâhileri ise bütün tarikat musikileri içinde Mevlevî musikisinden sonra en zenginidir. Bektaşî babaları, «taç» denilen bir başlık, bir «hırka» giyerler, bir de «kemer» takarlardı. Cumhuriyetin ilânıyla birlikte bütün tarikatlar gibi Bektaşî tekkeleri de kapatılmıştır.

Ahiler 229

Ahilik, Anadolu'da, XIII. Yüzyıl'da, Selçuklu devletinin yıkılma döneminde ortaya çıkan bir örgüttür. Bu örgüt, gerek toplum düzeninin korunmasında, gerek Osmanlı devletinin kurulmasında önemli rol oynamıştır.

XIV. Yüzyıl'ın başlarında Anadolu'yu karış karış dolaşan ünlü gezgin İbni Batuta, birçok şehirde rastladığı ve «Kardeş Yiğitler» adını verdiği Ahiler'in tekkelerinden sözeder. Köylere kadar yayılmış olan bu örgütün amacı, toplum düzenini koruma ve yardımlaşma idi. Ahilik bir tarikat değildi. Böyle olmakla birlikte Ahiler, çok sıkı bir ahlâk disiplinine bağlıydılar. Kuvvetçe üstün olduğu ve galip geldiği kimseyi bağışlamak, öfkesini yenmek, düşmanına iyilikte bulunmak, kendisi muhtaç durumdayken bile başkalarına yardım etmek Ahiliğin temel prensipleriydi. Kâfirler, ara bozucular, gizli bilimle uğraşanlar, içki içenler ve bazı meslek sahipleri Ahiliğe alınmazdı. Ahiler'in özel kılığı vardı: Uzun bir hırka, beyaz bir sarık ve mest giyerlerdi. Topluma yararlı katkıları olmuş bu yapıcı örgüt, İstanbul'un fethinden sonra gücünü kaybetti.

Heyecan Dolu Safari 230

Afrika'nın balta girmemiş ormanlarında veya kızgın güneşin alnında kavrulan geniş steplerinde yırtıcı hayvan avına çıkabilmek için, avın başarıyla sonuçlanmasını ve avcının can güvenliğini sağlayan seferler düzenlemek gerekir; bu seferlere «safari» adı verilir.

İlkel insanlar için hayatlarını sürdürmenin tek yolu olan avcılık, bugün bazıları için bir eğlence haline gelmiştir. Yırtıcı hayvanların ve büyük yabani hayvanların avlanması ise, böyle eğlence kabul edilebilecek kadar basit değildir: Av bölgesine göre değişen bazı kurallara uyulması ve bütün güvenlik tedbirlerinin alınmış olması gerekir. Bugünkü safariler, özel avlanma belgesi olan ve av bölgesine kadar kılavuzlarla yolculuk yapan avcıların zevki için düzenlenmiş av seferleridir. Ancak, hayvan soylarının tükenmesini önlemek için, avlanabilecek hayvan sayısı ve avlanma şartları kesin kurallarla sınırlandırılmıştır. Kenya'nın bazı bölgelerinde, avcının yalnız iki antilop avlama «hakkı» vardır. Söz konusu sınırlamalar, sayıları günden güne azalan bu zarif ve zararsız hayvanlar adına gerçekten sevinilecek bir tedbirdir!..

Fouro 231

Fouro (veya ofuro), Japonların geleneksel banyosudur. En zengininden en orta hallisine kadar her Japon evinde, taştan veya tahtadan yapılmış büyük bir banyo teknesi bulunur. Her akşam bütün ailenin bu banyoda yıkanması, sanki bir tören havası taşır.

Fouro, Japonya'da her akşam yapılması âdet olmuş, çok sıcak bir banyodur; suyun soğumaması için, banyo teknesi sürekli olarak alttan ısıtılır. Genellikle mineralli veya kükürtlü olan banyo suyuna ayrıca, sağlık için yararlı ve güzel kokulu çeşitli maddeler katılır. Bütün aile üyelerinin birarada yıkanacağı bu büyük tekneye girmezden önce, herkes sabunlanır ve küçük tahta kovalara doldurulmuş temiz suyla çalkalanır. Fouro'nun kaynar suyu, insanın derisini kızartır ve kan dolaşımını hızlandırır. Banyo teknesi bütün aileyi alabilecek kadar büyük değilse, önce baba yıkanır, sonra anne, daha sonra çocuklar ve nihayet... evin hizmetçileri!.. Hem sıcak suyun, hem içine katılan maddelerin etkisiyle fouro, insanın bütün yorgunluğunu alır ve vücuda tam bir rahatlık, tatlı bir gevşeme verir.

Volador Dansı 232

Bir zamanlar Meksika'da yaşamış Aztekler'in tanrılara kurban sunma âyinlerinde yaptıkları Volador dansı, bugün hâlâ bütün Orta Amerika'da, özellikle Meksika körfezi yakınlarında bir gelenek olarak sürdürülür ve büyük bir ilgiyle karşılanır.

Eski bir Aztek âyini olan Volador dansı, büyük bir kalabalık kitlenin ilgiyle izlediği, heyecan verici bir gösteridir. Otuz metre yüksekliğindeki bir direğin tepesinde, direği eksen alarak dönen küçük bir platform vardır ve direğe dört uzun halat sarılmıştır. Hareketli bir çerçeve, bu ipler açıldığı zaman direğe değmemelerini sağlar. Bir dans yönetmeni ve dört dansçı direğin tepesine kadar tırmanırlar, sonra flüt ve tamburla çalınan bir müziğin eşliğinde, küçük platform üzerinde dansetmeye, sıçramaya başlarlar. Nihayet dört «volador» kendini boşluğa bırakıverir. Ayaklarına bağlı olan halatlar direkten açıldığı zaman, başları aşağıda, kolları iki yana açık, havada gittikçe daha büyük çemberler çizerek dönmeye koyulurlar. Dans yönetmeni de, kuş adamların bu yavaş ve tehlikeli inişlerini kontrol eder.

Mevlit 233

Mevlit (veya mevlût), Peygamber Hazreti Muhammet'in doğduğu gece olup kamer aylarından Rebi'ül-evvelin 12'sine rastlar. Hazreti Muhammet'in hayatını anlatan manzum eserlere ve bu eserlerin okunmasıyla yapılan dinî törene de mevlit denir.

Türk-İslâm geleneklerinin başlıcalarından biri de mevlit okutulmasıdır. Türk edebiyatında yazılmış mevlitlerin en güzel ve en tanınmışı, Süleyman Çelebi'nin Bursa'da 1409 yılında tamamlamış olduğu «Mevlit»-tir. «Vilâdet», «Miraç» ve «Vefat» olmak üzere üç bölümden meydana gelen bu mevlit, 15'inci yüzyıldan itibaren bütün Türk-İslâm âleminde beğenilip benimsenmiştir. Mevlit, Mevlit kandili (Peygamber'in doğduğu Rebi'ül-evvel'in 12. günü), Regaip kandili (Peygamber'in ana rahmine düştüğü Recebin 15. günü), Miraç kandili (Peygamber'in Allah katına çıktığı Recebin 21. günü), Berat kandili (Hz. Muhammet'in peygamberliğinin tasdik edildiği Şabanın 15. günü) gibi kutsal günlerde okunduğu gibi, doğum, düğün, anma gibi vesilelerle de okunur. Mevlit sırasında gülsuyu serpmek, şeker veya şerbet dağıtmak âdet olmuştur.

Kurban Bayramı 234

Müslümanların en büyük bayramı olan Kurban bayramı, Kamer takviminin on ikinci ayı olan Zilhicce ayının onunda başlayıp dört gün sürer. Eski bir geleneğe dayanan bayramda Türkler genellikle koyun keser ve etini yoksullara dağıtırlar.

Kurban, dinin bir buyruğunu veya bir adağı yerine getirmek için kesilen hayvandır. Kurban geleneği ilkel dinlere kadar dayanır. Bu gelenek gereğince, insanların kurban edildiği de olmuştur. Nihayet, dinî inanışa göre Hazreti İbrahim, oğlu İsmail'i Tanrı'ya kurban olarak adamış ve bunun üzerine gökten kurban için bir koç inmiştir. Böylece, insan kurban etme geleneği sona ermiştir. Müslümanlar, kurban olarak koyun, keçi, öküz, deve gibi geviş getiren hayvanları keserler. Türk geleneğinde Kurban bayramı büyük önem taşır. Arife günü ikindi vakti atılan toplarla ertesi gün bayram olduğu ilân edilir. Bayram sabahı camilerde toplu olarak bayram namazı kılınır, sonra yakınların kabirleri ziyaret edilir. Yeni elbiseler giymek, akraba ve dostları dolaşmak, çocuklara hediyeler vermek de bu bayramın gelenekleri arasındadır.

Kutsal Nehir Ganj 235

Hindistan'da yaşayan milyonlarca insan, Ganj nehrinin sularında bedeni ve ruhu temizleyip yücelten bir kuvvet olduğuna inanır. Bu yüzden, nehrin sularında yıkanabilmek için, Hindistan'ın dört bir yanından hacılar Ganj kıyılarına akın ederler.

Himalaya dağlarının güney yamaçlarından doğan Ganj nehri, Bengal körfezine dökülene kadar Hindistan toprakları üzerinde 2 700 kilometre yol alır. Hint'lilerce kutsal sayılan bu nehri, her yıl milyonlarca hacı ziyaret eder. Bu yüzden, kutsal şehir Benares'te, Ganj nehrinin kıyılarında pek çok cami ve tapınak kurulmuştur. Rıhtım boyunca aralıksız uzanan merdivenlerin basamakları, saatlerce oturup duâ eden veya derin düşüncelere dalan hacılarla dolar. Nehrin kutsal sularında yıkanarak bedenlerini günahtan temizleyen hacılar, sonra bu sudan içerek ruhlarını huzura kavuştururlar. Geldikleri yere dönerken de, dostlarına hediye etmek üzere, Ganj'ın sularından şişelere doldurup götürürler. Yine Hint'lilerin dinî inançlarına göre, ölüler gömülmediği için, Ganj'ın kıyılarında cesetler yakılır ve küller, kutsal nehrin sularına atılır.

Kâbe

236

Suudî Arabistan'ın Mekke şehri, hem Hazreti Muhammed'in doğum yeri olması, hem de Müslümanların hac yeri olan Kâbe'yi barındırması bakımından İslâm dünyasının en kutsal şehridir. Her yılın Kurban bayramında Mekke, Müslümanlarla dolup taşar.

Çok eskiden, daha Müslümanlık doğmadan önce İbrahim peygamber tarafından yaptırılmış bir tapınak olan Kâbe, Arabistan'da yaşayan kabilelerin putlarıyla doluydu. Hz. Muhammed Mekke'yi alınca Kâbe'deki putları kırdırdı ve burayı Müslümanlara kutsal yer olarak ilân etti. Kâbe, etrafı kubbeli duvarlarla çevrili, üstü açık geniş bir avlunun, yani «Mescidi Haram» ın ortasında, taştan yapılmış, küp şeklinde küçük bir binadır. Üstü daima siyah bir örtüyle örtülüdür. İki kapısından yalnız doğudaki açık tutulur; hemen bu kapının yanında da, duvara gömülü «Haceri Esved» denilen taş bulunur. Cennetten indirildiğine inanılan bu kutsal kara taşı hacılar hürmetle öperler. Kâbe'nin ve Mekke'nin etrafını yedi kere «tavaf» edip Arafat dağında dua ettikten ve Müzdelife denilen yerde «şeytanı taşladıktan» sonra hacı sıfatını kazanırlar.

Eyüpsultan

237

Fatih Sultan Mehmet tarafından 1458'de, İstanbul'un Eyüp semtinde, aynı adla anılan camiyle birlikte yaptırılan Eyüpsultan türbesi yüzyıllar boyunca İslâm âleminin bir ziyaret yeri olmuştur. Bu gelenek bugün de devam etmektedir.

İslâmlığı ilk kabul edenlerden, Hazreti Muhammed'in bayraktarı ve 668-669'da, İstanbul kuşatmasında şehit düşen Eyyüp El-Ensari'nin gömüldüğü yerde, Fatih Sultan Mehmet'in emriyle bir türbe, yanma da bir cami yapılmıştır. Kefeki taşından yapılma türbe, sekiz köşeli ve tek kubbelidir. Osmanlı hükümdarları çeşitli devirlerde türbeye ilâveler yapmışlar, burayı kutsal değerli eşya ile zenginleştirmişlerdir. Türbenin içi, 16. Yüzyıl'dan kalma nefîs çinilerle süslüdür. Türbenin ortasındaki sanduka bir gümüş şebeke içine alınmış olup üzerinde II. Mahmut ve hattat Râkım tarafından âyetler işlenmiş bir örtü vardır. Tarih boyunca Osmanlı hükümdarları bu türbede kılıçlarını kuşanmışlar, bu sandukanın önünde dua etmişlerdir. Eyüpsultan türbesi, İstanbul'da, manevî inançla ziyaret edilen yerlerin başında gelmektedir.

Mehter Takımı

238

Osmanlılar zamanında, bugünkü askerî bandonun karşılığı olan mızıka takımına mehter takımı veya mehterhane denilirdi. 1839 yılında çıkarılan bir kanunla kaldırılan mehter takımı, bugün bazı özel günlerde sembolik olarak geçit törenlerine katılır.

Davul, zurna, boru, zil, «nakkare» denilen ve yere koyularak çalınan bir davul ile «kös» denilen ve at üzerinde çalınan bir başka çeşit davuldan kurulu mehter takımı, barış zamanı sarayda, savaş zamanı da padişah çadırının önünde çalınırdı. Özellikle savaş sırasında sürekli olarak çalınan mehter müziği, askerin savaş gücünü artırmak, düşmanın da moralini bozmak bakımından çok önemliydi. Ayrıca tahta yeni bir padişah çıktığında, bir veliahtın doğumunda ve bir zafer haberi İstanbul'a ulaştığında, mehter müziği bütün şehri inletirdi. Mehterhane'nin ağır tempolu ve duraklı yürüyüşünü gören bir yabancı devlet adamının, «Siz bu yürüyüşle Viyana kapılarına kadar nasıl vardınız?» Diye sorması bugün hâlâ anlatılan hoş bir fıkra konusu olmuştur.

Anadolu Düğünleri 239

Düğün, evlenme dolayısıyla yapılan eğlentili tören demektir. Anado lu'da yapılan düğün törenleri, bölgelere, şehirlere ve köylere göre ufak tefek değişiklikler göstermekle birlikte, bu değişiklikler ayrın tılarda kalır. Temelde büyük bir farklılık yoktur.

Düğün töreni, okucu denilen görevlilerin misafirleri çağırmasıyla başlar. Çağrıdan iki-üç gün sonra mahallenin ya da köyün imamı, beraberinde erkek dâvetliler olduğu hâlde güvey evinin önüne gelerek bir fatiha okur ve evin damına bayrak çeker. Bundan sonra davullar, zurnalar çalınmaya, çengiler, köçekler oynamaya, halaylar, zeybekler, horonlar, barlar, çiftetelliler oynanmaya, türküler söylenmeye başlar. Bu arada dâvetliler hediyelerini verirler. Daha sonra düğün hamamı (düğünden bir gün önce gelinle yakınlarının ve güvey tarafının eğlenip yıkandıkları kadın hamamı) kına gecesi (gerdekten bir gece önce kadınlar tarafından düzenlenen eğlenti), gelin alma, koltuk (güveyle gelinin misafirler arasından kolkola geçmesi) gibi törenler yapılır. Gelinle güvey gerdeğe girdikten sonra okunan mevlitle düğün biter.

Halay 240

Türk halk oyunlarının en güzellerinden biri olan halay, özellikle Orta Anadolu'da, dinî ve resmî bayramlarda, nişan, düğün, asker uğurlaması gibi törenlerle toplu olarak yapılan diğer eğlencelerde oynanır.

Halay en az beş kişiyle oynanan bir topluluk oyunudur. Halay oyunu oynamaya «halay çekmek» veya «halay tepmek» de denir. «Halay» kelimesinin herhangi bir törende veya gösteride yer alan kalabalık anlamına gelen «alay» dan geldiği sanılmaktadır. Genellikle davul ve zurna eşliğinde oynanan halayın kapalı yerlerde türkü söylenerek kaval veya dümbelek çalınarak oynandığı da olur. Düzenli bir dizi oyunu olan halay, el ele veya omuzlardan tutuşularak ya da kol kola girilerek oynanır. Halayı, dizinin başında bulunan ve elinde bir mendil taşıyan «halay başı» idare eder. Halay bir erkek oyunu olmakla birlikte bazı yerlerde kadın-erkek karma oynanır. Ayrıca kadınlar kendi aralarında halay çekerler. «Abdurrahman halayı», «köy halayı», «Sivas düz halayı», «koç halayı», «Çorum halayı», en tanınmış halaylardır.

Kılıç - Kalkan Oyunu 241

Bursa ve dolaylarından doğmuş bir halk dansı olan kılıç - kalkan oyunu, zengin Türk folkloru içinde ayrı bir yer tutar: Bütün halk danslarımız arasında en canlı ve en güzellerinden biri, üstelik müziğin eşlik etmediği tek oyundur.

Yalnız erkekler tarafından oynanan kılıç-kalkan oyununda, karşılıklı iki sıra hâlinde yerleşmiş oyuncular, sağ ellerinde birer kılıç, sol ellerinde de birer kalkan taşırlar. Gerçek bir savaş sahnesini canlandıran ve Bursa'nın, Orhan Gazi tarafından alınışını temsil eden oyunun çeşitli figürleri sırasında kılıçların kalkanlara vurmasıyla çıkan âhenkli sesler, tıpkı bir müzik gibi dansa tempo tutar. Böylece bütün halk oyunları müzik eşliğinde oynandığı hâlde bu oyun yalnız kılıç ve kalkan sesleri arasında oynanır. Milletlerarası 1960 halk oyunları yarışmasında Bursa kılıç - kalkan ekibi, canlı ve göz doldurucu oyunu, bir savaş hikâyesini zarafetle bağdaştırmayı bilen etkileyici figürleriyle bütün ülkelerin ekipleri arasında birinciliği kazanmıştır.

Zeybek Oyunları 242

Ege folkloru denilince akla ilk gelen zeybek oyunlarıdır. Zeybek, gelenekleri ve görenekleri Oğuz Türklerine dayanan Batı Anadolu köylüsünün yiğitlik sembolüdür. Egeliler bu sembolü birbirinden güzel zeybek oyunlarıyla canlandırırlar.

Duygu, inanç ve karakter bakımından tipik Batı Anadolu köylüsünü temsil eden zeybek, Selçuklular devrinde halkı koruyanlara ve öncülere verilen isimdir. Batıda şövalye ne ise, Batı Anadolu'da zeybek odur. Zeybekler, Osmanlı devrinde ve Kurtuluş Savaşı'nda da büyük yararlıklar göstermişlerdir. Zeybeklerin başkanlarına «efe» yardımcılarına da «kızan» denir. Zeybek oyunları, zeybek giysisi, zeybek türküleri, millî folklorumuzun en parlak bölümünü meydana getirir. Zeybekler, poşu denilen püsküllü ve çiçekli örtü sarılı külâh, mavi veya mor renkte işlemeli cepken, kısa şalvar, tozluk veya çizme giyerler. Davul-zurna eşliğinde, genellikle erkekler tarafından oynanan zengin figürlerle dolu zeybek oyunlarının en ünlüleri Aydın, Bergama, Harmandalı, Araplı, Kozak, Dağlı, Alaşehir, Kasnak ve Güvence zeybekleridir.

Cirit 243

Türklerin en eski sporları arasında yer alan «cirit»in Orta Asya'ya kadar uzanan bir geçmişi vardır. Özellikle Osmanlılarda çok yaygın cirit, Anadolu'nun kuzey ve kuzeydoğu yörelerinde bugün de oynanmaktadır.

Cirit, kuru meşeden yapılmış, 1 metre boyundaki sopalarla oynanır. Cirit oyuncuları, aralarında aşağı yukarı 100 metre kadar bir mesafe bulunacak şekilde, iki takım hâlinde karşı karşıya sıralanırlar. Takımlardan bir oyuncunun atını ileri sürüp karşı takımdan birinin adını seslenmesiyle oyuna başlanır. Atını süren oyuncu, adını seslendiği oyuncuya elindeki ciridi fırlattıktan sonra geriye döner ve atını dörtnala kaldırıp kaçmaya koyulur. Üzerine cirit atılan oyuncu da doludizgin onu kovalar. Bu arada ciridini, izlediği atlıya fırlatır. O sırada önde giden atlının takımından bir başka oyuncu, arkadaşını kovalayan atlının peşine düşer ve oyun böylece sürer gidir. Oyunun amacı, ciridi rakibine isabet ettirmektir. Her isabet bir sayı demektir. Oyun sonunda sayısı üstün olan takım yenmiş sayılır.

Bar 244

Bar, doğu ve kuzeydoğu Anadolu'nun Erzurum, Kars, Erzincan ve Artvin yörelerinde birlikte oynanan bir oyun çeşididir. Yerine göre yalnız erkekler, yalnız kadınlar veya karma topluluklar tarafından oynanır.

Bar, en az beş kişiyle oynanır. Oyuncular düz sıra, hilâl veya halka şeklinde dizilirler. Sağdan birinci oyuncu «barbaşı», ikincisi «koltuk», sonrakiler «sıra oyuncu», sonuncusu da «poççük» adını alır. Bu sıralanmada oyuncuların ustalığı kadar yaşları ve mevkileri de rol oynar. Oyuncular, el ele veya omuzbaşlarından tutuşarak oyuna başlarlar. Hareketli, sert ve erkekçe bir havası olan bar, genellikle davul-zurna, bazan da dümbelek, tulum, ney ve kaval eşliğinde oynanır. Bugün doğu ve kuzeydoğu Anadolu'da yüzden fazla bar adı bilinmektedir. «Aşırma barı», «Baş bar», «Hançer barı», «Köroğlu barı», «Daldalar barı», «Ata barı», «Tavuk barı», «Hoşbilezik barı», «Kavak barı», «Çift beyaz güvercin barı», «Tamzara barı», «Aşşahtan gelirem barı» gibi barlar bunların en ünlüleridir. Bar oyuncuları özel millî kıyafetleriyle oynarlar.

Kırkpınar Güreşleri 245

Sınır şehrimiz Edirne'nin yüzyıllardan beri süregelen geleneklerinin başında tarihî Kırkpınar güreşleri gelir. Bu güreşler her yıl haziran ayında, Edirne'nin «Sarayiçi» denilen, etrafı Meriç nehriyle çevrilmiş ünlü mesire yerinde yapılmaktadır.

Kırkpınar güreşlerinin efsanevî bir hikâyesi vardır. Söylentiye göre, Kırkpınar, Rumeli fatihi Süleyman Paşa komutasındaki kırk gazinin güreşe tutuşup yenişemedikleri yerdir. Bu kırk yiğit, Edirne'nin 10 km. kadar güneyindeki Ahırköy çayırında kıran kırana bir güreşe tutuşmuşlar ve günlerce güreştikleri hâlde yenişememişler. Sonunda güçleri tükenmiş, solukları kesilmiş ve güreştikleri çayıra sırtüstü serilip can vermişler. Bu kırk yiğidin gömüldüğü çayırlık, pınarlarla dolu olduğundan, «Kırkpınar» adını almış. Ancak bugün Kırkpınar, Yunanistan toprakları içinde bulunduğu için Kırkpınar güreşleri de Edirne'de, Sarayiçi'nde yapılmaktadır. Kırkpınar ağalarının yönettiği bu güreşlerde güreşçiler, «kispet» denilen, deriden bir pantolon giyer ve tutulmaları güç olsun diye de yağlanırlar.

Çiçek Saati 246

Aalsmeer, Hollanda'nın ve dünyanın çiçekçilik merkezidir. Bu sevimli Hollanda şehrinde çiçekler, kocaman bir ibresi ve ışıklı bir kadranı olan halkın çiçek saati dediği bir saat aracılığıyla ve sessiz artırmayla satılır.

Hollanda'lılar, sayıları epey kalabalık olan limonluklarında her türden çiçek yetiştirirler: Renk renk güller, leylâklar, krizantemler, yeşil bitkiler, begonyalar, eğrelti otları, karanfiller... Bilimsel yollardan yapılan bu çiçek tarımında, çabuk ve iyi sonuç alabilmek için gübrelerden, sunî ısıtma tekniklerinden, ültraviyole ışınlı lâmbalardan da yararlanırlar. Yetiştirilen çiçekler ve bitkiler, büyük saatin önünde sergilenerek tam bir sessizlik içinde satışa çıkarılır. Salondaki sıralara oturan alıcılar, saatin ibresi, istedikleri çiçek için ödenmeye hazır oldukları fiyatı gösterince, önlerinde bulunan bir düğmeye basarlar ve çiçek, düğmeye ilk önce basanın üzerinde kalır. İkinci artırmada öbür alıcılar, gerçekten çiçek almaya kararlı iseler, bu kez düğmeye biraz daha erken basarlar; yani daha fazla parayı gözden çıkarırlar.

Kolonya 247

Dünyanın bütün ülkelerinde içine hafif koku karıştırılmış tuvalet ispirtosu, «Cologne suyu» (Türkiye'de sadece kolonya) adıyla tanınır. Kolonya, XVIII. Yüzyıl'da, Almanya'nın Köln (Cologne) şehrinde icat edilmiştir.

Kolonya ilk defa Jean-Marie Farina adında bir İtalyan tarafından yapılmıştır. Almanya'nın Köln (Cologne) şehrine yerleşen Farina, imâl ettiği kolonyayı önceleri «hoş kokulu su» etiketiyle satıyordu. Çok geçmeden «hoş kokulu su» bütün Avrupa'da «Cologne suyu» adıyla tanındı ve bol miktarda kullanılmaya başlandı. 1794'te Köln'de Farina ailesi tarafından birçok kolonya imâlâthanesi kurulmuş bulunuyordu. Bu imâlâthanelerde kolonya, çok gizli tutulan bir formüle göre, tuvalet ispirtosuna limon, bergamot veya lavanta esansı karıştırılmak suretiyle yapılıyordu. 1840'ta, kolonyacı Farina'ların sayısı kırkı bulmuş, ünleri dünyanın bir ucuna ulaşmıştı. Bundan sonra kolonya endüstrisi Cologne'dan yabancı ülkelere hızla yayıldı ve «Cologne suyu» adı altında bütün imâlâtçılar tarafından yapılmaya başlandı.

Hıdrellez 248

Hıdrellez, yazın başlangıcı sayılan 6 Mayıs günü, Türk - İslâm geleneğine göre, mesire yerlerine gidilerek kutlanan bayramın adıdır. Bu kelime, Hızır ile İlyas isimlerinin halk arasında şekil değiştirmesinden meydana gelmiştir.

Hızır ile İlyas, ölümsüzlüğe erişmiş olduklarına inanılan iki peygamberdir. Bunlardan Hızır karaların, İlyas denizlerin koruyucusudur. Efsaneye göre bu iki peygamber, 6 Mayıs, yâni Hıdrellez günü buluşup görüşmüşlerdir. O gün, çok eski bir geleneğe göre mesire yerlerine gidilir, şarkılar söylenip oyunlar oynanarak, niyetler çekilerek eğlenilir. Hıdrellezle ilgili çeşitli inançlar vardır. Meselâ geceden gül dalına para dolu bir kese asılırsa para sahibi olunacağına; gül fidanının dibine ev biçiminde bir şekil çizilirse ev sahibi olunacağına inanılır. Eskiden özellikle İstanbul'da Hıdrellez günleri çok canlı geçer, halk eğlenmek için Kâğıthane, Bentler, Küçüksü, Veliefendi çayırı, Beykoz çayırı, Okmeydanı gibi mesire yerlerine koşardı. Bugün Hıdrellez, daha çok Anadolu ve Trakya'daki kentlerde ve köylerde kutlanmaktadır.

Salzburg Festivali 249

Ünlü besteci Mozart, Avusturya'nın Almanya sınırı yakınlarındaki Salzburg şehrinde doğduğu için, her yıl dünyanın en büyük müzikçileri ve en ünlü sanatçıları, konserler ve temsiller vermek üzere Salzburg'ta toplanırlar.

Dünya çapında bir müzik olayı olan ve her yıl tekrarlanan Salzburg festivali, genellikle ağustos ayının başından sonuna kadar sürer. Bütün bir ay boyunca, dünya müzikseverlerinin alkışladığı büyük orkestra şefleri, tanınmış icracıların eşliğinde, her gün şehrin çeşitli yerlerinde konserler verirler. Önce Mozart'ın eserleri çalınır, sonra başka ünlü bestecilerin dünya klasikleri arasında yer alan parçalarına geçilir. Büyük tiyatro eserleri oynanır, müzik ve çan konserleri düzenlenir. Festival öyle büyük bir ilgiyle karşılanır ki yalnız Avusturya'dan değil bütün dünyadan müzikseverler Salzburg'a akın ederler ve bütün yerler çok önceden ayırtılmış olur: Bazan, gelecek yılın ağustos ayında oynanacak bir operayı seyredebilmek için aralık ayında, daha eserin ve sanatçıların adını bile bilmeden yer ayırtmak gerekir.

Münih Ekim Bayramı 250

1810 yılından beri Almanya'nın Münih şehrinde, halk arasında kısaca «çayırlık» diye anılan büyük yarış alanında, her yılın ekim ayı büyük bir şölen düzenlenir. Oktoberfest denilen bu geleneksel şöleni bütün Almanlar büyük bir heyecanla beklerler.

Yaşamasını seven, güleryüzlü Bavyera'lılar, zaman zaman şenlikler düzenleyerek, bütün dünyaca tanınan ünlü Münih birasını kutlarlar. Bütün bu «bira bayramları» ndan daha uzun süren Oktoberfest'te tam on beş gün çeşitli gösteriler düzenlenir, hayvan panayırları kurulur, yarışlar, çeşitli oyunlar ve eğlencelerle hoş vakit geçirilir. Geleneğe uyularak, çayırlıkta yakılan büyük ateşlerde uzun sopalara geçirilmiş sığırlar kızartılır; orkestra neşeli halk şarkıları çalarken bol bol sosis, tavuk, balık yenir... Almanların sert birası Wiesenbier, fıçılardan, birer litrelik büyük bardaklara doldurularak halka dağıtılır ve koca bardaklar bir dikişte boşaltılır... «Ekim bayramı» nın eylülde de yapıldığı olur ama adı yine Oktoberfest'tir.

KUZEY
BUZ
Kuzey kutup dairesi
254
259
274
275
277
AVRUPA
255
A M E R İ K A
276
269
270
256
ATLAS
Yengeç Dönencesi
258
272
273
251
252
253
A F R İ K A
BÜYÜK
Ekvator
OKYANUS
Oğlak Dönencesi
OKYANUSU
Ölçek
0
2 000 km
4 000 km
6 000 km
GÜNEY
Güney kutup dairesi
BUZ

Sanat Hazineleri

DENİZİ

A S Y A

260 268
261 271
266 279
267 280

263
264

BÜYÜK

OKYANUS

265

HİNT

OKYANUSU

AVUSTRALYA

DENİZİ

Sanat eserlerinin güzelliği hem görünür, hem de görünmez niteliklerine bağlıdır. Sanatçı, eseri gerçekleştirme çabasının yanı sıra, kullanacağı malzemeyi de amacına uygun olarak seçer. Sanatta, «işçilik» titizliği, çoğu zaman «güzel»e götüren yoldur. Şaheser, ikisinin birleşmesinden doğar. Çakmaktaşından basit bir balta, en seçme mermerlerden yontulan bir heykel kadar güzel olabilir. Dünyanın sanat hazineleri, bütün uygarlıklarda, zanaatçıyla sanatçının elele vermesinden doğmuştur.

Dev Memnon Heykelleri 251

Tebai ovasına hâkim bir tepenin üzerinde, Karnak ve Luksor şehirlerinin yakınlarında, Nil nehrinin karşısında, oturmuş vaziyette iki dev heykel yükselir. Amenophis III'ün mezar tapınağından günümüze sadece bu iki dev heykel kalmıştır.

Firavun Amenophis'i canlandıran bu iki dev heykel İsa'dan önce 1400 yıllarında yapılmıştı ve Yeni Mısır İmparatorluğu devrindeki en büyük tapınağın kapısını süslüyordu. 27 yılında, bir zelzele sonucu tapınak yıkıldı ve altı katlı apartman yüksekliğindeki heykeller büyük hasar gördü. Bu felâketten sonra, kumtaşından yontulmuş dev heykeller sabah meltemiyle beraber inler gibi sesler çıkarmaya başladı. Tebai'ye gelen ve bu iniltileri işiten Romalılar, bu hasara uğramış heykellerin, Şafak'ın oğlu olan Yunan kahramanı Memnon'a ait olduğunu ve onların anneleri Şafak'ı bu seslerle selâmladığını sandılar. Gerçekte inilti sesi, rüzgârın bir çatlağa rastlayıp çıkardığı uğultudan başka bir şey değildi. Onarıldıktan sonra heykeller bu sesi çıkarmaz oldu, ama onlara verilen Memnon adı o zamandan beri değişmedi.

Gize Sfenksi 252

Gize'deki piramitlerin önünde, Mısır çöllerinin ıssız kumları üzerinde muazzam bir sfenks heykeli yükselir. Yekpare kayalardan yontulmuş bu sfenks oturmuş vaziyettedir; binlerce yıldır Gize bölgesi ni bekleyen sâdık bir bekçiyi andırır.

Sfenks, gövdesi arslan gövdesi, başı insan başı olan hayâlî bir yaratıktır. Oturmuş veya yatmış vaziyette tasvir edilir; yüzü genellikle o devrin kralını canlandırır. En ünlü, en gösterişli sfenks Gize'dekidir. Kumların aşındırmasına, beş bin yıllık zamanın tahribatına, fazla mutaassıp bir emîr tarafından top ateşine tutulmasına rağmen yıkılmamış, yok olmamıştır ve hâlâ keskin bakışlarını doğuya çevirmiş, her sabah tanrı Ra'nın, yâni güneşin doğuşunu seyreder. Heykel doğrudan doğruya aynı yerde bulunan kayalardan yontulmuş olup yetmişdört metre uzunluğunda ve yirmi metre yüksekliğindedir. Ön ayaklarının arasında kurban için bir sunak vardı. Sfenks sakallıydı, ama yere düşen bu sakal ingilizler tarafından kumlar arasında bulunmuş ve Londra'ya götürülmüştür. Eski Mısır'lılar, sfenkslerin yaşadıklarına inanırlardı.

Ebu Simbel Kalıntıları 253

Nubya çölünün kenarında, Nil nehrinin sol yakası üzerinde, Yeni Mısır İmparatorluğu'nun firavunu Ramses II, İsa'dan 1250 yıl kadar önce, Ebu Simbel dağının kumtaşı kayalarını oydurmuş ve oyulan kayalar içinde iki tapınak inşa ettirmişti.

Ebu Simbel'deki kaya tapınakları iki yönden dikkatimizi çeker: Bir yandan eski Mısır'ın büyüklük ve ihtişamını gözler önüne sererken bir yandan da bugünkü medeniyetin kurbanı olmak ve Nil nehrinin suları altında boğulmak tehlikesi geçirmişlerdir. Seddel-Ali (Asuvan) barajının inşası eski Nubya anıtlarını sular altında kalmağa mahkum etmiştir. Nihayet U.N.E.S.C.O.'nun aracılığıyla birçok büyük devlet Ebu Simbel'i kurtarmak üzere bir araya gelmiştir; Tapınak parça parça sökülmüş, taşınmış ve suların erişemeyeceği bir bölgede tekrar kurulmuştur. Tapınağın önünde Ramses'in, otuzüç metre yüksekliğinde dört heykelinin bulunduğunu ve yapının altmış üç metre derinlikte olduğunu söylersek U.N.E.S.C.O.'nun başardığı bu işin ne büyük çalışmalarla gerçekleştiği ortaya çıkar; bir tarih hazinesi böyle kurtarılmıştır.

Bağdaş Kurmuş Kâtip 254

Paris'te Louvre müzesinde bulunan bu heykel çok ünlüdür. Dörtbin beşyüz yıl önce yapılmıştır. Eski Mısır heykel sanatının gerçekçiliğini büyük bir sâdelik ve zarafet içinde yansıtır; bu sanatın en göz alıcı örneklerinden biridir.

Kalker taşından yontulan, üstüne boya sürülüp güzelleştirilen bu eser gerçek bir portredir. Eski Mısır'da kâtipler bir çeşit sekreterlik görevi yapar, hayatlarını yazıyla kazanırlardı: Büyük işlerde hesapları onlar tutar, vergi listelerini onlar hazırlar, gelen giden emirleri onlar kâğıda aktarırlardı. Kâtiplik, Eski Mısır'da önemli bir mevki idi. Louvre'deki «Kâtip» heykeli Sakarah'da bulunmuştur. Bağdaş kurup oturan dizleri üzerinde bir papirüs tutan genç adam yazmaya hazır beklemektedir. Başını kaldırmış kendisine yazı yazdıracak insana bakmakta, sözlerinden önce onun aklından geçenleri okumaya çalışmaktadır. Mükemmel bir işçilik ve teknikle meydana getirilen heykelin üzerine sürülen renkler bu esere daha canlı ve gerçekçi bir görünüş vermektedir. Binyılların tahribatına bozulmadan göğüs gerebilmiş eserlerdendir.

Nefertiti'nin Büstü 255

Kraliçe Nefertiti firavun Amenofis IV Akenaton'un karısıdır. İsa'dan önce XIV. yüzyılda yaşamıştır. Berlin müzesinde bulunan renkli bir büst kraliçeyi otuzaltı yüzyıl önceki haliyle bütün güzelliği ve tazeliğiyle gözler önüne sermektedir.

Mısır kraliçesi Nefertiti'nin şöhreti, elimizde kendisine ait, iyi muhafaza olunmuş ve gerçekçi bir portre bulunmasından geliyor; bu, beyaz kalkerden yapılmış ve gayet ustaca boyanmış bir heykeldir. Bir kadının yüz hatları ve güzelliği bu heykelle yüzyılların ötesinden bize kadar ulaşmıştır. Renkli portresi sayesinde kraliçeyi daha yakından tanımış, kendisiyle daha yakın bir dostluk kurmuş oluyoruz. Tel el-Amarna'da bulunan bu heykelin gerçek modeliyle yani kraliçeyle olan benzerliğini gösteren bir delil de vardır: Kahire müzesinin kıymetli koleksiyonları arasında kraliçe Nefertiti'nin kuvarstan yontulmuş bir başka büstü bulunur: Bu büstte de aynı temiz yüz hatları, aynı mânalı bakışlar, aynı inatçı ağız, aynı uzun boyun göze çarpar. Bu kusursuz portre gerçekçi portre sanatının şaheseridir.

Tutanhamon'un Hazinesi 256

Tutanhamon Mısır firavunlarının en ünlülerindendir; firavunlar içinde sadece onun mezarı el değmemiş bir durumda bulunmuştur. Mezarın içinden çok zengin bir hazine çıkmıştır, bu hazine Kahire müzesinde korunmakta ve gösterilmektedir.

Tutanhamon, İsa'dan önce 1350 yıllarında, dokuz yaşında iken firavunluk tahtına oturmuş, fakat on dokuz yaşında ölmüştür. Mezarı, 1922 yılında, Firavunlar Vadisi'nde Howard Carter tarafından, hiç dokunulmamış bir durumda bulunmuştur. Mezarda, firavunlara mahsus üç katlı lâhit (dışı tahta, ortası altın kakmalı tahta, içi som altın) içinde firavun mumyası ele geçmiştir; mumyanın yüzü altın bir maskeyle örtülüydü. Hazine, mezar odasının bitişiğindeki küçük bir odaya yığılmıştı: Altın heykelcikler, mücevherli kutular, bir taht, paralar, oyuncaklar... Bu keşif sayesinde arkeologlar, hiyeroğlifleri okuyarak, mezarı süsleyen freskleri, alçak kabartmaları, frizleri, heykelcikleri inceliyerek, Mısır medeniyetinin gizli kalmış birçok yönünü aydınlatmış, Mısır tarihine önemli katkılarda bulunmuşlardır.

Artemis Heykeli 257

Son yüzyılda, Efes'te yapılan kazılarda üç Artemis heykeli bulunmuştur. Resimde görülen heykel, Artemis heykelleri içinde en büyüğü ve en iyi muhafaza edilmişidir. Eser, Efes Müzesi'nde teşhir edilmektedir.

Yunan mitolojisinin büyük tanrıçası Artemis'le Efes Artemisi'ni karıştırmamak gerekir. Yunan Artemisi vahşi hayvanların koruyucusudur. Elinde bir yay vardır; oklarıyla gebe kadınları öldürür. Efes Artemisi ise tabiatın ve hayvanların tanrıçası, özellikle genç kızların koruyucu anasıdır. Efes Müzesi'ndeki bu heykel, M. Ö. I. Yüzyıl'a ait bir Roma eseridir. Ayakta ve tamamen giyinik olarak tasvir edilen tanrıçanın başında yüksek bir taç bulunur. Ciddî, fakat tatlı bir yüz ifadesi vardır. Kaşları gergin, dudakları dolgundur. Kalın boynu bir gerdanlıkla süslüdür. Üzerinde arı, aslan, koyun, yengeç ve öküz gibi kutsal hayvanlara ait kabartmalarla süslü bir elbise vardır. Göğsünü çelenkler ve yumurta biçiminde şekiller doldurur. Bu şekiller bereketin, verimliliğin, doğurganlığın ve hayatın sembolüdür.

Disk Atan Adam Heykeli 258

Disk atan bir atleti canlandıran bu heykel bronzdandır; İsa'dan önce 450 yıllarında Miron tarafından yapılmıştır. Aslı kaybolmuş veya tahrip edilmiştir. Mermerden yontulmuş bir kopyası Roma'da Museo Terme di Diocleziano'da (Millî Müze) bulunmaktadır.

Eleutheres'de doğmuş olan Miron eski Yunan'ın en büyük bronz heykel ustalarından biridir. Eski yunan heykelcilerine ilham kaynağı olan disk atıcılardan birini heykelleştiren Miron, atleti, kararsız denge durumunda, hareketsizleştiği, diski fırlatmak üzere boşanmaya ve canlanmaya hazırlandığı anda yakalamıştır. Atlet, diski fırlatma hamlesine başlamak üzere bütün kasları gerilmiş, boşanmaya hazır beklemektedir; kuvvetini daha iyi toplamak için kendini tutmuş gibi bir hâli vardır. Miron, insan vücudunu iyi bilen, iyi gözleyen bir araştırıcıdır, ama heykelinin yüzü soğuk ve kişiliksizdir. Bu durum onun birçok heykelinde göze çarpar. Ne kadar sadık bir kopya olursa olsun elimizdeki heykel aslını aratmaktadır. Miron'un, çoğu bronzdan yapılmış diğer bütün heykelleri gibi «Disk atan adam» da kayıptır.

Milo Venüsü 259

Paris'te Louvre müzesinin şeref köşesi eski bir yunan heykeline ayrılmıştır: Gelmiş, geçmiş devirlerin en büyük eserlerinden biri sayılan bu heykel Milo Venüsü'dür. Kadın zarafeti mermerde, ancak bu derecede bir ifade kazanabilir.

Milo Venüsü, 1820 tarihinde, Kiklad yunan takımadaları grubuna giren Melos (veya Milo) adasında, çift süren bir köylü tarafından bulunmuştur. Daha bulunur bulunmaz heykele Milo Venüsü adı verildi. Gözü okşayan bir güzelliği olan Venüs'ün kolları kopmuş ve kaybolmuştur. Kolların tabiî olarak hangi pozda bulunduğu bilinmemektedir. Eksik kolları yerine takmaya çalışan arkeologlar sonuç olarak heykelin kolsuz daha güzel olduğuna karar vermişlerdir. Bu heykel büyük ihtimalle, İsa'dan önce II. Yüzyıl'ın sonlarında yapılmıştır; büyük yunan heykeltraşı Praksiteles'in bir eserinden kopya edilmiş veya onun etkisi altında meydana getirilmiş olmalıdır. Milo Venüsü, 1821'de Fransa'nın İstanbul'daki büyükelçisi tarafından gizli olarak ucuza satın alınmış, acele Fransa'ya kaçırılmış ve kral XVIII. Louis'ye sunulmuştur.

Ağlayan Kadınlar Lâhdi 260

İstanbul Arkeoloji Müzesi'nin en değerli eserlerinden biri olan bu lâhid, İskender lâhdi ile birlikte, 1887'de, bugün Lübnan sınırları içinde bulunan Sayda yakınlarında, Türk müzelerinin kurucusu Osman Hamdi Bey tarafından ortaya çıkarılmıştır.

Ağlayan Kadınlar Lâhdi, M. Ö. IV. Yüzyıl'da, Sayda'lı bir zengin için yapılmıştır. Heykeltraşı bilinmemektedir. Tamamiyle beyaz mermerden olan lâhdin dış görünüşü, eski Yunan tapınaklarını andırır. Tekne kısmında, iyonik sistem sütunlar arasındaki korkuluğun önünde on sekiz ağlayan kadın figürü görülür. Bazısı ayakta duran, bazısı oturan bu figürlerin tavırlarında acılı bir ifade vardır. Bununla birlikte figürlerin hareketleri başka başkadır. Böylelikle lâhid, yeknesak bir havadan kurtularak canlılık kazanmıştır. Lâhdin kapağı da bir eski Yunan tapınağının çatısına benzer. Kapağın iki yan kenarında birbirinin eşi iki cenaze alayı tasviri bulunur. Kaideyi çevreleyen frizde ise av sahneleri yer alır. Eser, dış görünüşüyle Yunan üslûbunda olmasına rağmen, ifadesiyle tamamen Doğu'lu bir düşüncenin ürünüdür.

İskender Lâhdi 261

Eskiçağ'dan kalma en güzel ve en iyi muhafaza olunmuş eserlerden biri olan bu lâhid de Ağlayan Kadınlar lâhdi gibi, 1887'de, Sayda'da yapılan kazılarda, Osman Hamdi Bey tarafından bulunmuştur. İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde teşhir dilmektedir.

İnsanı kendine hayran bırakan bu eser, dış görünüşüyle bir eski Yunan tapınağına benzer. Tamamen mermerden olan lâhdin kapağı üçgen prizma biçimindedir. Eserin bütün heykel işleri yüksek kabartma tarzında olup boyalıdır. Lâhdin uzun yanlarından birinde, Yunanlılarla Persler arasındaki bir savaş tasvir edilmiştir. Sol uçta Büyük İskender, aslan postundan başlığıyla, şaha kalkmış bir atın üstünde görülür. İmparator, mızrağını kaldırmış, bir Pers atlısını kovalamaktadır. Sağ uçta ise, bir Makedonya'lı atlı, yaralı olmasına rağmen, bir Pers atlısına öldürücü darbe indirmiştir. Lâhdin öbür uzun yanında bir aslan ve geyik avı sahnesi vardır. Aslanın arkasında bir Pers avcısı baltasını kaldırmış, hayvanın başına indirmeye hazırlanmakta, sağ tarafta ise Büyük İskender, başı açık, dörtnala gelmektedir. Lâhdin ön ve arka kenarlarıyla alınlıklarında yine savaş ve av tasvirleri yer alır.

Nemrut Dağı Heykelleri 262

Adıyaman ili, arkeolojik eserler bakımından Türkiye'nin en ilgi çekici köşelerinden sayılır. Bu ilin sınırları içindeki en önemli eser, Kâhta ilçesi yakınında yükselen Nemrut dağının tepesindeki mezar-tapınak kalıntılarıdır.

2000 metre yükseklikteki Nemrut dağının tepesinde, 1953'te yapılan arkeolojik araştırmalar sırasında, 2000 yıl önce buraya hâkim olan Kommagene Krallığı'nın kurucusu I. Antiokhos'un (M. Ö. 69-34) adını ölümsüzleştirmek için yaptırdığı mezar ve tapınak ortaya çıktı. Şimdi bir yıkıntı hâlinde olan bu eser, 150 metre yükseklikteki sivri bir yığma tepenin önünde kurulmuştu. Bu tepenin doğusunda, batısında ve kuzeyinde üç teras bulunmaktadır. Doğu ve batı teraslarının ortasında kalan avluda, I. Antiokhos'un 50 metre yükseklikteki mezarı ve mezarın çevresinde de tanrı, tanrıça ve kral heykelleri yer alıyordu. Bugün rastlanılan kalıntılar arasında Zeus, Herakles, Apollon, Kommagene ve Antiokhos heykellerinden parçalar bulunmaktadır. Nemrut dağının nefis manzarası, Hitit, Yunan ve Roma sanatından izler taşıyan bu kalıntıların değerini bir kat daha artırmıştır.

Kamakura'nın Dev Buda'sı 263

Honşu adasında bulunan ve eskiden bu bölge takımadalarının başkenti olan Kamakura, Japonya'nın ünlü bir şehridir. Bu şehirde bağdaş kurmuş oturan dev bir Buda heykeli vardır; XIII. yüzyılda yapılmış olan bu heykel bronzdandır.

Hindu Cakya sülâlesinden gelen Cakyamuni'nin küçük adı Gotama idi; bilgeliğin den dolayı kendisine «Buda» ismi verilmişti! Buda «herşeyin sırrını bilen» demekti. Buda dinini işte bu adam kurmuştur. Buda, genellikle bağdaş kurmuş ve sırtına, bazan bir, bazan iki omuzunu birden örten bir manastır elbisesi giymiş bir insan olarak tasvir edilir. Kamakura'daki Buda heykelinin yüksekliği ondört metredir. Bu heykel 1252 yılında bronzdan dökülmüştür; böyle bir eseri gerçekleştirmek o devir tekniği için şaşılacak bir olaydır. Buda dinine inanan Japonlar bu heykeli hacı olmak için ziyaret ederler; günümüzde de pek çok ziyaretçi çeken heykele çiçek, elbise, süs eşyası, dua müzik gibi adaklar sunulmaktadır. Geleneklerine ve göreneklerine çok bağlı olan Japonlar bu heykele hâlâ büyük bir saygı göstermektedir.

Onbeş Taşlar Bahçesi 264

Honşu adasında bulunan ve Japonya'nın ikinci büyük şehri olan Kiyoto, sanat eserlerinin zenginliğiyle ünlüdür. Riyoanji tapınağındaki Onbeş taşlar bahçesi geleneksel Japon sanatının en güzel örneklerinden biridir.

Japonlar bahçecilik sanatında çok ileri gitmişlerdir. Bazan daracık alanlar üzerinde şaşılacak derecede kusursuz tabiat manzaraları meydana getirirler. Onlara göre tabiat, modern dünyanın yıpratıcı etkilerine dayanmasını bilmelidir. Japon manzara ustaları tabiattaki şekilleri ve oranları bozmadan ve büyük bir sadelik içinde şaheserler yaratırlar. Onbeş taşlar bahçesi de bunlardan biridir. Dikdörtgen bir kum havuzuyla onbeş taştan meydana gelen bu manzarada kumlar okyanusu, taşlar adaları canlandırır. Taşların etrafındaki paralel çizgiler okyanusun adaları çeviren veya sonsuzluğa açılan dalgalarını temsil eder. Her türlü yardımcı süs unsurundan yoksun olan bu soyut güzellik, kendisini seyredenleri derinden etkilemekte ve sessizliği içinde onları saatlerce süren tatlı hayâl âlemlerine daldırmaktadır.

Yatan Buda Heykeli 265

Hindistan yarımadasının güneyindeki Seylan adasında, yatan ve can çekişen bir Buda heykeli vardır; kayalardan yontularak meydana getirilmiş olan bu dev eser bir hac yeridir ve her yıl çok sayıda ziyaretçi çekmektedir.

Seylan'da, Buda'nın taştan veya bronzdan yapılma heykelleri çok boldur, ama Polannaruva'daki iki dev heykel grubu hem büyüklüğü hem acayipliği yüzünden bütün dikkatleri üzerine çekmektedir. Açık havada, kayadan yontularak meydana getirilmiş olan heykellerin biri sağ yanı üstüne yatan ve can çekişen Buda'yı, öbürü de Buda'nın en sevdiği çömezi Ananda'yı canlandırmaktadır; Ananda, ayakta kollarını kavuşturmuş ve bakışlarını sonsuzluğa çevirmiştir. Heykel grubu çarpıcı bir sâdelik ve güzellik içindedir. Büyük filozof Buda'nın meşhur olmuş diğer dev heykelleri, Japonya'nın Kamakura şehrindeki bronz heykeli ile Afganistan'daki Bamiyan Buda'sıdır; Afganistan'daki heykel kayalardan oyulmuştur ve 53 metre yüksekliktedir. Bu heykeller Buda dininin ne derece köklü ve canlı bir düşünce kaynağı olduğunu ispat eder.

Hünernâme 266

Osmanlı-Türk minyatürlü yazma sanatının en önemli örneklerinden biri sayılan Hünernâme, aynı zamanda çok değerli bir tarihi belge niteliğini taşır. İki ciltten meydana gelen bu şaheser, Topkapı Sarayı müzesinin minyatür bölümünde teşhir edilmektedir.

Hünernâme'nin her iki cildi de Osmanlı padişahları içinde minyatürlü yazmaya en çok değer veren Sultan III. Murat devrinde hazırlanmıştır. Birinci ciltte Osmanlı devletinin kuruluşundan Yavuz Sultan Selim devrinin sonuna kadar her padişahın tahta çıkışı, avlanmadaki hüneri ve ölümü anlatılmaktadır. Türkçe ve manzum olan 234 yapraklı kitabın yazarı Şahnâmeci Seyyid Lokman, hattatı Bosnalı Sinan bin Mehmet'tir. Çok iyi muhafa edilmiş eserde yer alan tam sayfa boyundaki 45 minyatürü ünlü nakkaş Osman ve öğrencileri yapmıştır. Bu minyatürlerde sâde ve gerçekçi bir üslûp göze çarpar. 302 yapraklı ikinci cilt de yine Seyyid Lokma tarafından yazılmış olup Kanunî Sultan Süleyman'ın hayatını konu olarak almıştır. Eserin hattatı Adana'lı Ali'dir. Bu ciltte de Nakkaş Osman'ın 65 nefîs minyatürü bulunmaktadır.

Nadir Şah'ın Tahtı 267

Ağaç üzerine altın kaplama ve baştanbaşa değerli taşlarla süslü bu tahtın eskiden beri İran hükümdarı Şah İsmail'e ait olduğu sanılırdı. Son zamanlarda arşiv belgeleri üzerinde yapılan çalışmalar, eserin Hint işi olduğunu göstermiştir.

Nadir Şah'ın Tahtı, 18. Yüzyıl'da, İran hükümdarı Nadir Şah'ın Hindistan'a yaptığı bir sefer dönüşü, savaş ganimeti olarak İran'a getirilmişti. Daha sonra Nadir Şah bu tahtı Osmanlı hükümdarı Sultan I. Mahmut'a hediye etmiştir. Taht, genel görünüşüyle oval, genişçe bir koltuk biçiminde olup 46 santimetre yüksekliğinde dört ayak üzerinde oturur. Ayaklar ve oturmalık, altın kaplama, yeşil ve kırmızı minelidir. Mine üzerine zümrüt, yakut ve incilerle dallar ve çiçekler işlenmiştir. Oturmalığın çevresinde, arka tarafa doğru yükselen bir korkuluk vardır. Bu korkuluğun dış yüzü de zümrüt, yakut ve incilerle bezenmiştir; iç yüzü ise altın kaplama üzerine yeşil, kırmızı, beyaz minelidir. Korkuluğun üstünde çam kozalağı biçiminde yakutlarla işlenmiş, tepeleri zümrütlü dokuz tane baba vardır.

Dört Zümrütlü Hançer 268

Dört Zümrütlü Hançer, Topkapı Sarayı Müzesi Hazine dairelerinin ikinci salonunda teşhir ve muhafaza edilmektedir. Tarihi ve maddî değeri büyük olan bu hançer, ünlü «Topkapı» filmine de konu olmuştur.

Dört Zümrütlü Hançer, Sultan I. Mahmut tarafından İran hükümdarı Nadir Şah'a hediye olarak gönderilmiştir. Ancak, hançeri götüren Türk elçilik heyeti henüz Bağdat'a vardığı sırada, İran'da bir ayaklanma olmuş ve Nadir Şah öldürülmüştür. Bunun üzerine hediye tekrar İstanbul'a getirilmiştir. Dört Zümrütlü Hançer'in boyu 55 santimetredir. Kabzasının bir yüzünde herbiri 3 X 4 santimetre ebadında üç zümrüt vardır. Bu zümrütlerin çevresi elmaslarla bezenmiştir. Hançerin tepesine London marka ufak bir saat yerleştirilmiştir. Saatin kapağı 3 santimetre büyüklüğünde, altı köşeli bir zümrüttür. Kapağın çevresi ve kabzanın her iki yanı elmaslarla işlenmiştir. Kabzanın öbür yüzü sedef kakmalı ve renkli minelidir. Kını altın üzerine çiçek mineli ve elmaslıdır. Ucunda da irice bir zümrüt vardır.

Ankara Arkeoloji Müzesi 269

Ankara kalesinin eteğindeki Mahmutpaşa bedesteni ile Mehmetpaşa hanı 1932 yılında onarılarak, belli başlı Hitit merkezlerinde bulunan bütün Hitit plastik eserlerinin toplandığı bir müze hâline getirilmiştir.

Anadolu'da tarih çağını açan Hititlerin alacahöyük, Yazılıkaya, Boğazköy (Hitit devletinin başşehri, eski Hattuşaş) gibi merkezlerinde yapılan kazılarda meydana çıkan eserlerin büyük bir bölümü Ankara Arkeoloji Müzesi'nde teşhir edilmektedir. Bunlar arasında Alacahöyük Kale kapısı ve kapının iki yanındakı kuleleri süsleyen kabartmalar, Karkamış Kalesinin Su kapısı kabartmaları, Köylütolu yazıtı, Boğazköy Kral kapısı, Savaş Tanrısı, Havuzköy Aslanı, Hitit Güneşi ve Altın Boğa heykelleri, Hitit sanatının günümüze kalan en güzel örnekleridir. Tarih öncesi devirlerle Frig çağı ve Urartu çağına ait eserlerin de yer aldığı bu müze, Türkiye'nin en modern müzesi olarak, yeni buluntularla durmadan gelişmektedir. İnsanoğlunun mağara devrinden yerleşik kültüre geçinceye kadar olan sanat serüveni bu müzede izlenebilir.

Antakya Müzesi 270

Antakya Müzesi, Neolitik, Sümer, Asur, Önhitit, Yunan, Roma, Bizans, İslâm ve Osmanlı devirlerinden kalmış değerli eserlerle dolu bir sanat hazinesidir. Müze, mozaik bakımından dünyanın en zengin müzesi sayılmaktadır.

Çeşitli çağlardan ve uygarlıklardan kalma eserlerin teşhir edildiği Antakya Müzesi'nin temeli 1933'te Fransızlar zamanında atılmış ve beş büyük salonla bir bahçeden meydana gelen yapı 1938'de tamamlanmıştır. 1938'de Hatay'ın Türkiye'ye katılmasıyla Türkiye'ye devredilen müze yeni baştan düzenlenerek ziyarete açılmıştır. Müzede Hatay ilinin sınırları içinde bulunan Çatalhöyük, Dehep, Açana, Mina, Tainat gibi büyük yerleşme merkezleriyle ilgili eserler teşhir edilmektedir. Müzenin bahçesinde, Antakya ve dolaylarından getirilmiş zengin bir mozaik koleksiyonu vardır. Mozaiklerin çoğu II. ve III. yüzyıldan, bir kısmı da IV. yüzyıldan kalmadır. Tapınakların ve evlerin duvar, tavan ve döşemelerinde kullanılan bu mozaikler, taşların tabiî renklerinden yararlanılarak yapılmış olup canlılığını hâlâ kaybetmemiştir.

Kariye Müzesi 271

Bizans mozaik ve fresklerinin en güzel örnekleri İstanbul'da küçük bir yapıda toplanmıştır: Kariye müzesi. Eski bir kilise iken camiye, en sonunda müzeye çevrilen bina dış görünüşüyle önemsiz, ama iç görünüşüyle göz kamaştıran bir eserdir.

Kilisenin ilk olarak kimin tarafından ve kaçta yaptırıldığı belli değildir, ama IV. Yüzyıl'dan kalma olduğu sanılmaktadır. Kilise önce Justinianus (527-565) tarafından onartılmış, ama ikonaklast-ikonaplast kavgaları sırasında büyük zarar gördüğünden XI. Yüzyıl'da tekrar tamir edilmiştir. Lâtinlerin İstanbul'u işgali senelerinde (1204 - 1261) diğer pek çok kilise gibi yağmaya uğradığından yeniden tamir edilmiş ve içi bugünkü mozaik ve fresklerle süslenmiştir. Kilisenin iç ve dış narteksi İsa'nın ve Meryem'in hayatını anlatan çok zengin mozaiklerle, pareklezyon kısmı ise İncil'i yorumlayan fresklerle kaplıdır. Bütün bu mozaik ve freskler Osmanlıların, kiliseyi camiye çevirirken sürdükleri alçı ve badana tabakası altında çok iyi muhafaza olunmuşlardır. Kariye, Bizans sanatının en değerli eserlerinden biridir.

Michelangelo'nun Musa'sı 272

Roma'da San Pietro in Vincoli bazilikasında yatan papa Julius II'nin mezarını anıtsal bir heykel süsler: Michelangelo'nun yarattığı bu mermer heykel, Musa'yı oturmuş vaziyette ve gözleri şimşekler çakacak kadar sert bir pozda canlandırır.

İnsanlara «Tanrı'nın emirleri»ni Kanun Levhaları üzerine kazınmış cümlelerle ileten Musa, İsrail tarihinin en büyük, en ünlü peygamberidir. Michelangelo'nun Musa'sı uzun sakallıdır; sağ koltuğunun altında, Sina tepelerinden getirdiği Levhalar'ı tutar. Papa Julius II' ninkine benzeyen yüzünde görülmemiş bir enerji ve kararlılık ifadesi vardır. Şimşekler çakan bakışlarıyla, yıldırımlar saçan Jupiter'den daha müthiştir. İbraniler'in reisi ihtiyar peygamberden sanki kuvvet taşmaktadır. Söylendiğine göre Michelangelo, heykeli için lekesiz bir mermer bulmak amacıyla Carrara mermer ocaklarına bizzat gitmiş ve Julius II' nin mezarında kullanacağı taşları seçmek üzere orada sekiz ay çalışmıştır. İnsanlığın ortak mirasını zenginleştiren bu eser her türlü övgünün üstünde tutulmalıdır.

San Pietro'nun Kubbesi 273

Dünyaca tanınmış bir sanatçı ve birçok konuda bilgin olan Michelangelo aynı zamanda büyük bir mimardı. Dünyada bugüne kadar yapılmış kubbeler arasında en yüksek olanı onun eseridir. Bu kubbe, İtalya'nın Roma şehrindeki San Pietro bazilikasını örter.

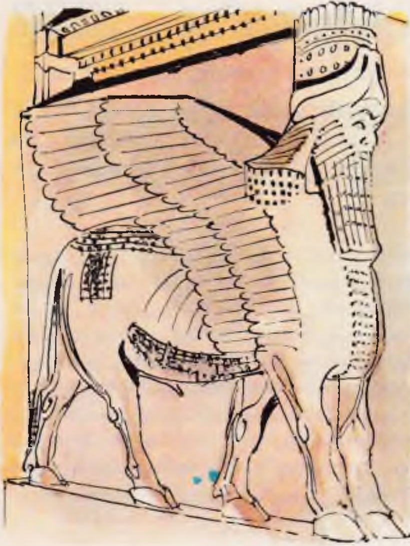
Charlemagne'ın taç giydiği eski bazilikanın yerine daha büyüğünü yaptırmak isteyen Nicolaus V, 1450'ye doğru yeni bazilikanın inşası için emir verdi; daha sonra bina 132 metre yüksekliğinde ve 42 metre çapında büyük ve gösterişli bir kubbeyle kaplandı. Yuvarlak bir kaide üzerinde kubbe onaltı sivri kemer içine örülmüştür; kemer uçları yukarıda, bir aydınlık bacasında birleşir; aydınlık bacası onaltı çift küçük sütundan meydana gelir. Kubbenin tümü, onaltı pencere ve aydınlık bacasındakilere benzeyen onaltı çift sütun ile bezenmiş bir kasnak üzerine oturur. Mozayiklerle süslü kubbenin içinde, her bir harfi iki metre yüksekliğinde olan çepeçevre bir yazıt bulunur. Roma'daki San Pietro kilisesinde güzellik ve ihtişam, din aşkıyla yarış hâlindedir. Hıristiyan tapınaklarının en büyüğü bu eserdir.

Da Vinci'nin La Gioconda'sı 274

Paris'te Louvre müzesinin eski krallar dairesinde, başka birçok sanat harikasıyla beraber Leonardo da Vinci'nin de bir tablosu yer alır: La Gioconda veya Gülümseyen Kadın adını taşıyan bu tablo eşsiz bir güzelliktedir.

Büyük İtalyan sanatçısının bu küçük tablosunda sanki kalabalıkları kendisine çeken bir büyü vardır. Japonya'ya, bu eseri görmek arzusunu duyan milyonlarca meraklıyı tatmin etmek amacıyla gönderilen tablo bu yolculuğu için akıl almaz bir rakama sigorta ettirilmiştir. Tablonun boyu sadece 77, eni de 53 santimetredir; 1503-1506 yılları arasında yapıldığı sanılmaktadır. Tablodaki kadın, büyük bir ihtimalle, Floransa'lı tüccar François del Giocondo'nun karısı Mona Lisa Gherardini'dir. Leonardo da Vinci o esrarengiz gülüşünü ve bakışını, o tatlı gözlerini ölümsüzleştirdiği zaman La Gioconda yirmi dört yaşındaydı. I. François bu portreyi 4 000 altın eküye satın aldı. Bu paha biçilmez eser 1911 yılında Louvre müzesinden çalındıysa da 1913'te tekrar bulundu ve küçük bir onarımdan sonra eski yerine kondu.

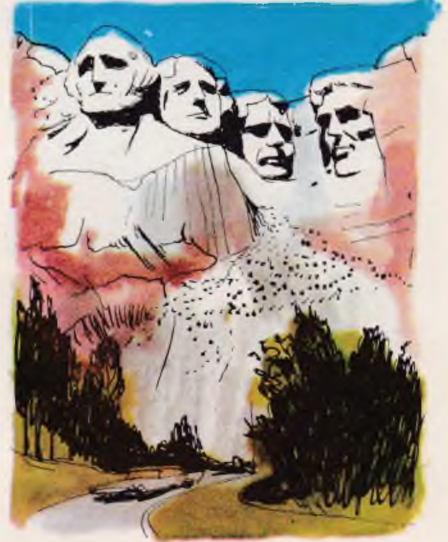

Horsabad Kanatlı Boğası 275

Asurlular, saraylarının kapılarını süslemek için sık sık, ilginç ve garip şekilli heykeller kullanmıştır. Bunlardan, Paris'te Louvre müzesinde görülebilen Horsabad kanatlı boğası Dur-Şarukin sarayını süslemekteydi.

İsa'dan sekiz yüzyıl önce inşa edilen Sargon II sarayının kapısında, insan başlı ve aslan kuyruklu, kanatlı iki boğa beklerdi. Bugünkü Irak'ın bulunduğu topraklarda yaşayan Asurlular, bu gerçeküstü canavarların gücüne inanır, onların kuvvetli ve sert duruşlarıyla kötü ruhları korkuttuklarını, uzaklaştırdıkları sanırlardı. Bu kanatlı boğaların beş ayağı vardır, ama beşinci ayak gerçekte kötü ruhları korkutmak için değil heykelin önden daima iki, yandan daima dört ayaklı görünmesini sağlamak için eklenmiştir. Bu heykeller somaki mermer bloklarından yapılırdı; kireçli ve yarı saydam olan somaki mermer zamanla çok güzel bir cilâlı kir tabakası tutar. Yahudiler de daha sonra somaki mermerin bu özelliğini görerek, kendi heykel ve kabartmalarında aynı malzemeyi kullanmaya başladılar.

Yontulmuş Dağ 276

Amerika Birleşik Devletleri'nin kuzey Dakota eyaletinde bir baba ile oğul, bitmez ve tükenmez bir sabırla küçük bir dağın zirvesini yontmuş ve orayı, üstünde kabartmalar bulunan dev bir anıt haline getirmişlerdir.

«Black Hills», yâni Siyah tepeler, eskiden de buradaki altın ve gümüş madenlerinin bolluğu yüzünden tanınırdı, ama heykeltraş Gutzon Borghum ve oğlunun meydana getirdiği eserden sonra ünlerini bütün dünyaya duyurdular. Baba ile oğul 1936 ile 1942 yılları arasında, ancak Mısır'daki Gize Sfenksi ile karşılaştırılmaya lâyık bir anıt ortaya çıkardılar. Rushmore dağının bir yakasını patlayıcı maddelerle ve heykeltraş kalemiyle yontarak dört Amerikan cumhurbaşkanının, herbiri 18-20 metre yüksekliğinde kabartma dev portrelerini meydana getirdiler. Bu portreler soldan sağa: George Washington, Thomas Jefferson, Theodore Roosevelt ve Abraham Lincoln'dür. Binbir tehlike içinde, aşınmaz granit taşından yontularak yaratılan bu kabartmalar çok uzaklardan bile rahatlıkla görülebilmektedir.

Rodin'in Düşünen Adam'ı 277

XIX. Yüzyıl'ın sonlarına doğru yaratılmış sanat eserleri arasında Rodin'in bu heykeli seçkin bir yer işgal eder. Paris'te Rodin müzesinde gösterilen, bronzdan yapılmış bu koca heykel, oturup derin düşüncelere dalmış çıplak bir adamı canlandırmaktadır.

Rodin'in bu ünlü heykeli 1906-1922 yılları arasında Panthéon kilisesinin sütunları önüne dikilmiş ve bütün Paris'liler tarafından hayranlıkla seyredilmiştir. Düşünen Adam, Rodin'in Dante'den aldığı ilhamla yarattığı «Cehennem Kapısı» adlı şaheser heykeller serisinin son parçasıdır. Heykeltraş, Düşünen Adam'ı 1880'de tasarlamış, ona son şeklini vermişti. Ama bu model ancak 1888'de halka gösterildi. Asıl heykel yıllarca sonra 1904 Sergisi için gerçekleştirildi. 2 metre yüksekliğindeki heykel 1,30 metre eninde ve 1,40 metre boyunda bir kaide üzerine oturur. Rodin'in eserleri içinde en tanınmış olanı Düşünen Adam heykelidir. Bu heykelin yine bronzdan yapılmış küçük bir örneği, Meudon Mezarlığında yatan ve geçen yüzyılın belki en büyük heykeltraşı olan Rodin'in mezarını süslemektedir.

Yeşil Türbe 278

Bursa'da, Çelebi Sultan Mehmet'in yaptırdığı Yeşil Cami'in güneyinde ve şehrin hemen her tarafından görülebilecek bir tepenin üzerine bina edilmiş olan bu türbe İznik çiniciliğinin şaheser örnekleriyle süslüdür.

Yeşil Türbe 1421 yılında, Yeşil Cami'in de mimarı olan Hacı İvaz Paşa tarafından yapılmıştır. Sekizgen bir plan üzerine kurulmuş olup kubbesi sivridir. Dışı yeşile çalan çinilerle kaplıdır. Türbeye bir merdivenle çıkılır ve Yeşil Cami'e bakan güzel bir taçkapıdan girilir. Türbenin içi de yeşil çinilerle süslüdür. Özellikle kıbleye bakan mihrabı başlıbaşına bir sanat hazinesidir. Türbeye ışık sağlayan mermer pervazlı pencereleri kalın parmaklıklar korur. Pencerelerin çevresinde çiniden yapılma sular vardır. Türbenin ortasında sandukalar bulunmaktadır. Çelebi Sultan Mehmet ile oğulları Şehzade Mustafa, Mahmut ve Yusuf ile kızları Selçuk, Hafize, Alişe ve Daya hatunlar burada yatmaktadır. Ancak cenazeleri bu sandukaların içinde olmayıp türbenin altında bulunan mahzende gömülüdür.

Üçüncü Ahmet Çeşmesi 279

İstanbul'da, Ayasofya Müzesi'nin yanında ve Topkapı Sarayı'nın Bâb-ı Hümayun, denilen kapısı önündeki meydanı bir sebil süsler: Üçüncü Ahmet Çeşmesi. Bu sebil, dört cephesinde yer alan süslemeleri ve tâlik yazılarıyla Türk sanatının bir şaheseridir.

Üçüncü Ahmet Çeşmesi, Lâle Devri'nde, 1728'de Başmimar Mehmet Ağa'ya inşa ettirilmiştir. Çeşmenin planını III. Ahmet'in yaptığı söylenir. Çeşmenin dört köşesinde yuvarlak birer sebil ve bunların arasındaki düz kısımlarda da, arkadaki yüz hariç olmak üzere birer çeşme bulunur. Sebillerin dört mermer sütunu arasına parmaklıklar konulmuştur. Her çeşmenin sağında ve solunda süslü gözler vardır. Önlerinde de oymalı mermer tekneler bulunmaktadır. Çeşmenin üstü tahtadan, geniş saçaklı bir çatıyla örtülüdür. Kurşun kaplı olan bu çatının üstünde, kısa kasnaklı bir kubbe vardır. Dört sebilin üstüne de birer küçük kubbe oturtulmuştur. Çeşmenin duvarları çiniler, nakışlar ve yazılarla bezenmiştir. Çeşmenin Ayasofya tarafındaki yüzünde III. Ahmet'in el yazısıyla «Aç besmeleyle iç suyu, Hân Ahmed'e eyle dua» beyti yazılıdır.

Bağdat Köşkü 280

1639'da Sultan IV. Murad tarafından Bağdat'ın zaptı hâtırasına yaptırılan bu köşk, Topkapı Sarayı'ndaki yapıların en orijinali, en güzelidir. Balkonuna çıkılınca, İstanbul'un tâ Eyüp'e kadar görünen manzarasının seyrine doyum olmaz.

Mimarı kesin olarak bilinmemekle beraber, üslûbuna bakılarak o devrin başmimarı Kasım tarafından yapıldığı sanılan bu köşk, Topkapı Sarayı'nın dördüncü avlusunda, Hırkai Saadet dairesinin önündeki set üzerindedir. Sekiz cepheli olan binanın dört girintisi ve dört çıkıntısı vardır. Etrafını üzeri bir kubbeyle örtülü saçak çevreler. Tavanı dörtköşe çıtalarla yapılmış bu saçak, mermer sütunlar üzerine oturtulmuştur. Dış duvarlarının alt kısmı mermer ve renkli taştan levhalarla, üst kısmı çinilerle kaplıdır. Binanın üç kapısı, yirmi iki penceresi vardır. Kapıların, pencerelerin ve dolapların kanatları fildişi ve sedeflerle, iç duvarlarla kemerler nefis çinilerle süslüdür. Köşkün girinti kısımlarından birinde, bakırdan bir ocak bulunur. Özellikle bu ocağın çevresini süsleyen çiniler eşsiz güzelliktedir.

KUZEY
BUZ
Kuzey kutup daire
307
A M E R İ K A
332 283
335 306
336 324
337 326
283
AVRUPA
319
300
327
328
331
323
329
325
317
318
310
322
314
315
316
330
284
ATLAS
Yengeç Dönencesi
303
304
302
334
283
320
287
288
281
282
285
BÜYÜK
A F R İ K A
Ekvator
OKYANUS
Oğlak Dönencesi
OKYANUSU
Ölçek
0
2 000 km
4 000 km
6 000 km
GÜNEY
Güney kutup dairesi
BUZ

Büyük Anıtlar

DENİZİ

A S Y A

289
309
312
338
339
311
313
298
296
293
294
286
297
295

BÜYÜK OKYANUS

HİNT OKYANUSU

AVUSTRALYA

DENİZİ

İnsanoglu, taş ve çimentoyla tarihler yazan büyük bir yapıcıdır. En basitinden en yücesine, sanat endişesiyle yaratılandan insanlığın yararı için gerçekleştirilene kadar, insanlığın bütün eserleri, bir an için zamana meydan okumak zorundadır; sonra gün geçtikçe bu eserler kaybolur, yerlerini, hepsi geçici olduğu kadar değerli, yeni eserler alır... Ve bazı harabelerin dokunaklı, güzelliği, yeni oluşunun ihtişamı içinde yükselen bir anıtı çoğu zaman gölgede bırakır.

Gize Piramitleri 281

Mısır piramitleri bazı firavunların mumyalarını korumak ve saklamak amacıyla inşa edilmişlerdir. Bunların en büyük üç tanesi Aşağı Mısır'da, Kahire yakınlarında, Gize yaylası üzerinde haşmet içinde yükselmektedir.

Bu üç piramit, Mısır'ın IV. Sülâle devri firavunlarından Keops, Kefren ve Mikerinos'un emirleriyle inşa edilmişlerdir. Keops piramidi daha İlkçağ'dan beri dünyanın yedi harikasından biri olarak kabul edilirdi. Bu dev eser, otuz yıllık bir sürede ve her üç ayda bir toplanan yüzbin esirin çalıştırılmasıyla meydana gelmiştir. Bir kenarı 233 metre, yüksekliği 146 metre olan bu taş dağı, içlerinden bazısı on-onbeş ton ağırlığında gelen 2 300 000 blok taşın üst-üste yığılmasıyla yapılmıştır; toplam ağırlığı altı milyon ton kadardır. Piramidin içinde, mezar odasına açılan dehlizlerden başka, yabancıları, soyguncuları yanıltacak dehlizler vardır. Ne yazık ki kırkbeş yüzyıllık bir zamanın tahribatına karşı koyan ve ebediyete doğru gitmekte olan bu dev eser soyguncuların yağmalarına karşı koyamamıştır.

Karnak Tapınakları 282

Mısır'ın eski başkenti Tebai'nin bulunduğu yere inşa edilen Karnak tapınakları çok geniş bir dinî külliye meydana getirir; firavunlar tarafından durmadan büyültülen bu külliye bir mimarlık ve kabartma sanatı hazinesidir.

Luksor'dan gelirken Karnak tapınaklarına, 2 kilometre uzunlukta, dibi kesme taşlarla döşeli ve iki yanı bin kadar koç ve oturmuş sfenks heykelleriyle süslü bir yoldan girilir. Tapınakların etrafı 10 metre kalınlığında ve 2400 metre uzunluğunda, tuğladan yapılmış bir surla çevrilidir. İlk kuleli kapı 113 metre uzunlukta ve 15 metre genişliktedir. İkinci kuleli kapının yüksekliği 30 metredir ve kapının iki tarafında, kumtaşından yapılmış ve duvarlara yaslanmış dev heykeller bulunur. Bunlardan başka 134 sütunu olan sütunlu salon ve bazılarının yüksekliği 23 metreyi bulan sütunlar, dikilitaşlar, kutsal göl, geniş avlular, tanrı Amon'un kayığı, anıtsal hapböceği... Bütün bu kalıntılar, İsa'dan bin beşyüz yıl önce, Yeni İmparatorluk devrindeki Mısır'ın büyüklük, zenginlik ve ihtişamını gözler önüne sermektedir.

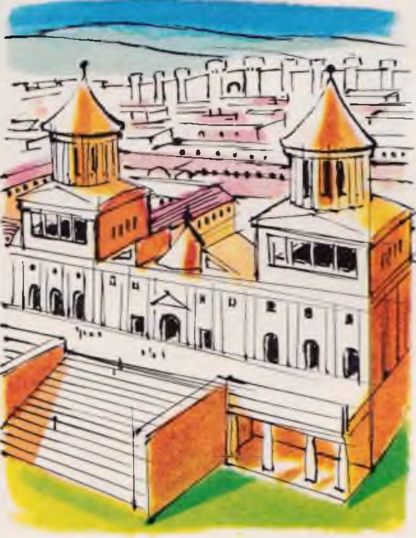
Mısır Dikilitaşları 283

Dikilitaşlar, uzun, sivri ve anıtsal taşlardır. Eski Mısır'ın tanrı-kralları olan firavunlar bunları çifter çifter tapınakların önlerine diktirirlerdi. İstanbul, Paris, Roma ve Londra'da birer Mısır dikilitaşı vardır.

Göğe doğru yükselen bu sivri taşlar, büyük ihtimalle bir güneş ışınını temsil ediyordu. Yan yüzleri üzerine hiyeroğlif ile taşı diktiren firavunu öven yazılar yazılıyordu. Piramit şeklinde son bulan uçları bazan altınla kaplanırdı. Yekpare taştan yontulan dikilitaşlar yüz ile beşyüz ton ağırlıktadır. Böyle büyük ve ağır bir taş kütlesini nakletmek ve tekrar dikmek az başarı değildir. İstanbul, Sultanahmet meydanındaki Dikilitaş'ın Mısır'dan nasıl getirildiğini ve 390 yılında, üç ay süren çalışmalardan sonra nasıl zahmetlerle dikildiğini kaidesindeki yazıttan okuyoruz. 1836'da Paris'in Concorde meydanına dikilen taş da, küçüklüğüne ve o devrin teknik imkânlarına rağmen büyük güçlükler doğurmuştu. Assuvan'da 42 metrelik ve 400 tonluk yarım kalmış bir dikilitaş bulunmuştur. Acaba Mısırlılar bunu nasıl dikecekti?

Süleyman Mâbedi 284

Kral Davut'un oğlu ve İsrail kralı olan Süleyman, İsa'dan önce 950 tarihlerinde, Kudüs'te İlkçağ'ın en muhteşem anıtlarından birini inşa ettirdi; bir mâbet olan bu anıt İsa'dan önce 587 yılında, Babil kralı Nabukodonosor tarafından yıkılmıştır.

Süleyman mâbedini eski şekli, eski plânı ve mimarisiyle düşünebildiğimiz zaman, İsrail başkentinde inşa edilen bu yapının azameti karşısında hayrete düşeriz. İşleri Filistin'li iki mimar yönetmiş, eseri, yedi yılda, büyük malzeme ve insan emeği sarfıyla gerçekleştirebilmiştir. Duvarlar içten sedir ağacı kaplamalarıyla süslenmiştir. Mâbede halkın girmesi serbestti, fakat «Mukaddes Emanetler» kısmına ancak rahipler girebilirdi. Kudüs şehri ve Süleyman mabedi tahrip edildikten çok sonra kral Büyük Herodes eski mâbetten arda kalan taşlarla yeni bir mâbet yaptırmıştır. İsa'dan önce 20 yılında inşa edilen bu yeni mâbedin de bugün ancak tek bir duvarı ayaktadır. «Ağlama Duvarı» denilen bu duvar İsrail'liler için çok kutsaldır. İsrail'liler bu duvarın önünde Süleyman mâbedinin ve eski Kudüs'ün yasını tutarlar.

Nakş-i Rüstem 285

Eski İran'ın başşehirlerinden biri olan Persepolis, bugün Basra körfezinin kuzeyinde bir yerde bulunmaktadır. Bu şehir yakınlarındaki bir dağın eteğinde, kayalar içinde, Pers krallarının mezarları oyulmuştur; buraya Nakş-i Rüstem denir.

İran'da, Persepolis harabeleri yakınlarında bulunan ve Nakş-i Rüstem denilen Krallar Mezarlığı'ndaki mezarların en büyüğü, halkı tarafından «hükümdarlar hükümdarı» ünvanıyla anılan Büyük Darius'un mezarıdır; Darius'un M. Ö. 485'te gömüldüğü bu mezar kayalardan yontulmuş, haç şeklinde bir yuvanın içine oturtulmuştur. Kapının iki tarafında ikişer yalancı sütun, aslan kabartmalı frizi tutar; frizin üstünde, hükümdarlık tahtını taşıyan yirmisekiz dev kabartması vardır. Bu devlerin her biri imparatorluğun bir eyâletini gösterir ve Büyük Darius'un gücünü sembolize eder. Nakş-i Rüstem'deki kral mezarlarında bulunan alçak kabartmalar, tarihi İsa'dan dokuz yüzyıl öncesine kadar uzanan İran halkının o zamanki yaşayışı, büyük medeniyeti, gelenek ve görenekleri hakkında önemli ipuçları vermektedir.

Ajanta Mağaraları 286

Hindistan'da, Bombay şehrinin kuzey doğusunda, Ajanta dağlarının, bazalt kaya kütlelerinden oluşmuş tepeleri uzanır. Burada, İsa'dan önceki ve sonraki ilk yüzyıllarda budist rahipler tarafından kayaların içinde oyulmuş yirmi dokuz mağara bulunmuştur.

Bu mağaralar, İsa'dan önce II. Yüzyıl ile İsa'dan sonraki VI. Yüzyıl arasında, budistler tarafından mâbet olarak kullanılmak üzere oyulmuştur. İçi kum dolan ve unutulan mağaralar bu sâyede soyguncuların ve maceracıların yağmalarından kurtulmuştur. Mağaralara, kayanın içinde oyulmuş bir yoldan girilir. Her mağaranın içi muhteşem kabartmalarla, yine kayadan yontulmuş muhteşem sütun ve payelerle, kubbelerle süslenmiştir. Duvar resimleri, günlük hayattan sahneleri, savaş sahnelerini, Buda'yı canlandırır. Yine aynı bölgede, Ellora'da bulunan otuz iki mağara da mâbet şeklinde yontulmuştur: Ellora mağaraları da çok iyi muhafaza olunmuştur. Ajanta mağaralarıyla Ellora mağaralarını süsleyen alçak kabartmalarla duvar resimleri Hint süsleme sanatının en güzel ve en iyi muhafaza olunmuş örnekleri arasındadır.

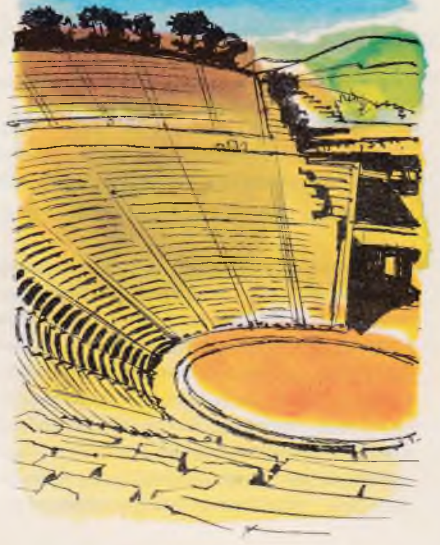
Parthenon 287

Yunanistan'ın başkenti Atina'ya hâkim bir düzlük olan Akropolis üzerinde eski Yunan mimarlık ve heykel sanatının en olgun ürünü sayılan bir tapınak yükselir; Parthenon adı verilen bu tapınakta dor ve iyon nizamları bir arada kullanılmıştır.

Athena eski Yunanlılarda bilgeliğin tanrıçasıydı. Atina şehrinde bu tanrıça için pek çok anıt dikilmiştir. Bunlardan biri olan Parthenon, Atina'yı beyaz mermer silûetiyle süsler. Çatı ile ön ve arka yüzlerdeki iki üçgen alınlığı; binayı çepeçevre saran yüksek sütunlar tutuyordu. Tapınağın ortasındaki kutsal bölmede, tanrıça Athena'nın, on iki metre boyunda büyük bir mermer heykeli bulunuyordu; bu heykeli en büyük Yunan heykeltraşı Pheidias yapmıştı. Kutsal bölmeye rahiplerden başka kimse giremezdi. Parthenon çeşitli kılıklara büründü: Bizans devrinde kilise, Osmanlılar zamanında cami oldu. Nihayet cephane deposu olarak kullanıldı. Bir patlamayla, zelzelelerle, özel koleksiyoncuların yağmalarıyla harap olan Perthenon, şimdi kısmen onarılmış durumdadır. Parthenon eski Yunan eserlerinin en güzellerinden biridir.

Epidauros Tiyatrosu 288

Eski Yunan'da tiyatro, halkın en çok rağbet ettiği kültür ve eğlence araçlarından biriydi. Eski Yunan tiyatrolarının en düzgün, en iyi korunmuş örneği, Peloponez'in kuzey doğusunda, Argolid yarımadası kıyılarında bulunan Epidauros tiyatrosudur.

Epidauros, eski Yunanistan'da Asklepios tapınağı ile ün yapmış bir şehirdi. Yunan mitolojisinin tıp tanrısı Asklepios'un adını taşıyan bu tapınağa her yıl, ülkenin her yerinden binlerce hasta akın eder, oradaki kâhine akıl danışır, tedavi olurlardı. Tiyatro binası da bu tapınak için inşa edilmiştir. Burada dinsel veya din dışı temsiller (kutsal danslar, trajediler, komediler) gösterilirdi. Tiyatronun elli beş sıra basamaklarını dolduran on dört bin kişi açık hava gösterilerini alkışlardı. Binanın akustiği öylesine güzel ayarlanmıştı ki sahnenin ortasında fısıltı ile konuşan bir oyuncunun sesi bile basamakların en arka sıralarından rahatça duyulurdu. 1881 yılında kazılmaya başlanan ve uzun yıllar süren arkeolojik çalışmalardan sonra bütün anıtlarıyla birlikte ortaya çıkarılan Epidauros şehrinin en güzel yapısı bu tiyatrodur.

Rumeli Hisarı 289

Rumeli Hisarı 1451-1452 yıllarında Fatih Sultan Mehmet'in emriyle yaptırılmıştır. Boğaz'ın stratejik durumuna hâkim olmak amacıyla Anadolu Hisarı'nın karşısına düşen sahilde inşa edilen hisar, bugün müze olarak kullanılmaktadır.

Rumeli Hisarı, kara tarafında yer alan silindir biçiminde iki kule ile deniz kıyısında bulunan on iki köşeli üçüncü bir kule ve kuleleri birleştiren surlarla on üç burçtan meydana gelmiştir. Denizden bakıldığında sağ tarafta kalan kule Saruca Paşa kulesi, sol taraftaki Zağanos Paşa kulesi, kıyıdaki ise Halil Paşa kulesi adını taşır. Buradan, kulelerin adı geçen paşaların idaresinde yapıldığı anlaşılmaktadır. Saruca Paşa kulesinin çapı 23,30 m., duvar kalınlığı 7 m., yüksekliği 28 m. dir. Zağanos Paşa kulesinin çapı 26,70 m., duvar kalınlığı 5 - 7 m., yüksekliği 21 m. dir. Halil Paşa kulesinin çapı 23,30 m., duvar kalınlığı 6 - 6,50 m., yüksekliği 22 m. dir. Kulelerin içinde ahşap katlar bulunmaktadır. Hisar, uzun süre hapishane olarak kullanılmış, zamanla harap olmuş, 1953 yılında ise restore edilerek bugünkü halini almıştır.

İshakpaşa Sarayı 290

Doğu Beyazıt'ta, Ağrı dağı yakınlarındaki yüksek bir kayalığın üstünde kurulmuş bu yapı, Osmanlı mimarisinin en muhteşem örneklerinden biridir. Selçuklu üslûbundan da izler taşıyan bu 116 odalı sarayın kalıntılarından çoğu ayaktadır.

İshakpaşa Sarayı XVII. Yüzyıl'da Çolak Abdi Paşa tarafından yaptırılmaya başlanmış, 1784'te İshak Paşa tarafından tamamlanmıştır. Yirmi, otuz metre yüksekliğindeki sağlam duvarlarla çevrili saraya doğu yönündeki kornişlerle süslü sivri kemerli bir kapıdan girilir. Dış avlunun etrafında, dış oğlanlara ait odalar ve tavlalar bulunur. Dış avludan bir kapıyla iç avluya geçilir. İç avlunun çevresinde de iç oğlanlara ve müstahdemlere ait koğuşlar sıralanır. Beylik divan odası ile harem dairesi de bu kısımdadır. Harem dairesi nakışlar ve oymalarla süslüdür. Beylik divan odasının yanında, İshak Paşa ile karısının bir merdivenle inilen mezarları yer alır. Sarayın bir de küçük camisi vardır. Caminin kubbesi Türkistan'daki kubbeleri hatırlatır. Binanın dört köşesinde kubbelerle örtülü dört küçük kule bulunur.

Diyarbakır Surları 291

Diyarbakır şehrinin en ilgi çekici yapısı olan Diyarbakır surları, Dicle nehri vâdisinden ortalama yüz metre kadar yükseklikte, düzlük bir alanda kuruludur. Kara bazalttan yapılmış bulunan bu surlar, bugün dünyanın ayakta kalmış en büyük şehir surlarıdır.

Sonradan yapılmış bazı değişiklikler ve eklemeler dışında IV. Yüzyıl'dan kalma bir Bizans eseri olan Diyarbakır surlarının uzunluğu 5 km'yi aşar. Surların kapladığı alanın boyu 1 700 m, eni 1 300 m'dir. Duvarlarının kalınlığı 3 - 5 m, yüksekliği 8-12 m, arasında değişir. Üzerinde çeşitli büyüklükte ve biçimde 82 burç vardır. Doğuda kayalar üzerinde yükselen surlar, diğer yönlerde hendeklerle çevrilidir. Diyarbakır surları «İç Kale» ve «Dış Kale» diye iki kısımdır. İç Kale, şehri çevreleyen büyük surların, yâni Dış Kale'nin kuzey köşesinde olup yay biçiminde bir surla Dış Kale'nin surlarına bağlıdır. Surların dört yönde dört kapısı vardır: Batıda Urfa Kapısı, kuzeyde Harput Kapısı, doğuda Dicle Kapısı ve güneyde Mardin Kapısı yer alır. Harput ve Mardin kapılarını, şehri boydan boya kesen bir ana cadde birleştirir.

Gökmedrese 292

Sivas şehrini süsleyen bu yapı Anadolu Selçuklularından günümüze kalan eserlerin en güzellerinden ve en iyi muhafaza edilmişlerinden biridir. Gökmedrese'ye bu isim, içini süsleyen gök mavisi çinilerden dolayı verilmiştir.

Sahibiye Medresesi de denilen bu medrese, Selçuklu hükümdarı III. Gıyaseddin Keyhüsrev devrinde, başvezir Sahib Atâ tarafından yaptırılmıştır. Yapıya, sırf tuğladan inşa edilmiş iki minare arasındaki zengin bezemeli bir büyük kapıdan girilir. Bu kapı mermerden olup iç ve dış taraflarıyla eşsiz bir oymacılık eseridir. Özellikle iki tarafındaki yaprak şeklinde süslemelerle yapılmış hayvan başı motifleri pek nefîstir. Kapıdan girilip üzeri dört kollu yıldız biçiminde bir tonozla örtülü dehlizden geçilince, ortasında bir havuz bulunan dikdörtgen şeklindeki avluya çıkılır. Avlunun iki tarafında yer alan revakların arkasında odalarla birer eyvan vardır. Girişin tam karşısına gelen yerde, sivri tonozlu bir büyük eyvan bulunur. Medresenin duvarları kabartma işlemeler ve yaprak bezemelerle süslenmiştir.

Miyajima Torii'si 293

Japonya'da şintu tapınaklarının önünü torii adı verilen bir revak süsler. Gerçek bir «zafer tâkı» na benzeyen bu revaklar ağaçtan, taştan veya bronzdan yapılır. Miyajima adasındaki toriinin ayakları denizin içindedir.

Japon takımadalarının içinde küçük bir ada olan Miyajima, tapınağı ile ün salmıştır. Bu tapınak İsa'dan sonra 811 yılında inşa edilmiş ve bir şintu tanrısının üç kızına adanmıştır. Deniz kenarında kurulan tapınağın toriisi, sahilden birkaç yüz metre ilerde, denizin içinden yükselir. Parlak turuncu bir renge boyanmış olan torii, denizin mavisiyle tam bir tezat meydana getirir ve o maviliğin yüzünde yansır. Tapınakta yapılan yıllık bayram törenlerinde şintu rahipleri de parlak turuncu renk elbiseler giyer ve arkada toriinin dekor teşkil ettiği bir kerevet üzerinde bugaku dansı yaparlar. Bu manzara turistleri ve tapınağa hacı olmak için gelen şintu dini mensuplarını hayran bırakır. Torii, o garip biçimiyle, Japon alfabesini meydana getiren ve sayısı binleri aşan şekillere benzer ve büyük ilgi uyandırır.

Altın Köşk 294

Honşu adasında, Japonya'nın büyük şehirlerinden biri olan Kiyoto'da bir Kamelyalar bahçesi vardır; bu bahçenin ortasında XIV. Yüzyıl'dan kalma bir Japon evi yükselir; Altın Köşk adı verilen bu ev tamamen ağaçtan yapılmıştır.

Altın köşk, XIV. Yüzyıl'da, Japonya'nın en parlak devirlerinden biri olan Muromaçi sülalesi zamanında, bir Japon imparatoru tarafından kır evi olarak inşa ettirilmiştir. O devirde bina baştan aşağı altın yaldızla kaplıydı. Evin planını Yoşimitsu yapmıştı. onun havalara yükselmesini istiyordu, ama yine de etraftaki ağaçların tepelerinden daha yüksek olmamalıydı. Kare bir plan üzerine kurulan ve üç katı olan ev, mükemmel bir teknikle birbirine geçirilmiş kalas, tahta ve kirişlerden meydana gelir: Her seferinde biraz daha gerileyerek birbiri üzerine binmiş üç çatı, cenneti andıran bir bahçeye bakan balkonlar ve verandalar... Bu bina Japon ev mimarisinin en güzel örneklerinden biridir; köşkte oturanların rahat ve huzur içinde yaşamaları, tabiatın sakin kucağında tam olarak dinlenmeleri için bütün imkânlar kullanılmıştır.

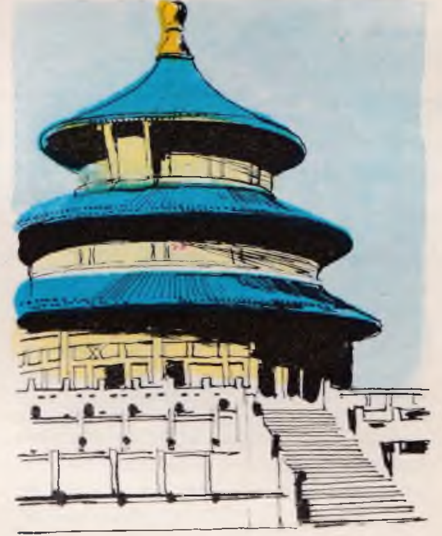
Angkor Vat Tapınağı 295

Çinhindi yarımadasında, Kamboçya'nın sık ormanları arasında, Kmer medeniyetinden kalma muazzam bir saray gizlidir. Cengelin gür ağaçları içinde boğulup kaybolan bu saray, Ondokuzuncu Yüzyıl'ın sonlarına doğru yeniden ortaya çıkarılmıştır.

Üçyüz hektarlık bir arazi üzerinde uzanan Angkor, dinî bir şehirdi ve Kmer krallarının başkentiydi. Onikinci Yüzyıl'da kral Suryavarman, burada kendine mezar olarak dev bir yapının inşasını emretti. Fransızlar bu yapıyı incelemekte ve ormanın tahrip edici etkisine karşı savaşarak onu eskisine benzer bir şekilde onarmaya çalışmaktadır. Tapınağın piramit bir gövdesi, gittikçe daralan katlar hâlinde beş kulesi vardır; etrafı dörtgen şeklinde kat kat surlarla çevrilidir. Sarayın bahçeleri sunî göllerle süslenmiştir; bu göllerin içine sarayın ihtişamı akseder. Bütün duvarlar, dehlizler ve kuleler, sayısız heykellerle, kabartmalarla ve yazıtlarla bezenmiştir. Bunlar arasında Asparalar, yani taş dansözler Vişnu'nun, Şiva'nın ve Brahma'nın hikâyelerini anlatan mitoloji sahneleriyle yanyana durmaktadır.

Gök Mâbedi 296

Çin'in başkenti ve en büyük şehri olan Pekin'de, Yer mâbedi, Ay mâbedi, Güneş mâbedi gibi pek çok dinî yapı vardır, ama bunların en büyüğü, en ihtişamlısı ve en çok ziyaretçi çekeni, şehrin güneyinde bulunan Gök mâbedidir.

Eski Çin'liler dünyayı ve canlıları yaratan tanrıların çok sayıda olduğuna inanırlardı, ama bunlardan ikisini, Gök'ün ve Yukarı'nın tanrısı Çang-Ti ile Toprak'ın ve Yer'in tanrısı Heu-Tu'yu diğer bütün tanrılardan daha üstün tutarlardı. 1420'de imparator Yong-Lo, tanrı Çang-Ti'ye adamak üzere Gök mâbedini yaptırdı. İmparator Kien-Long XVIII. Yüzyıl'da bu tapınağı tamir ettirdi. Gök mâbedinde teraslı bir açık hava sunağı vardı; imparatorlar her yıl, kış gündurumunda buraya gelir, Gök tanrısı Çang-Ti'ye kurbanlar sunarlardı. «Gök'ün oğlu» ünvanını taşıyan imparatorlar, tanrının yerdeki temsilcisiydiler; taht ve devlet yönetimi üzerindeki bütün hak ve yetkileri bu âyinler sayesinde doğrudan doğruya tanrıdan alırlardı.

Altın Pagoda 297

Birmanya; Doğu Pakistan veya yeni adıyla Bangladeş ile Çin arasında yer alan bir Asya devletidir. Başkenti Rangoon'un göklerinde sivri bir kubbe yükselir; bu, pagodaların en büyüğü olan Altın pagodanın kubbesidir.

Birmanya'nın Şiv Dagon veya Altın pagoda denilen bu ünlü tapınağı Rangoon'daki sayısız pagodaların da en önemlisidir. Şunu hemen belirtmek yerinde olur ki bu ülkede, pagoda yaptıran herkes ölümünden sonra nirvanaya ulaşır ve hudutsuz mertebeler kazanır. Pagodaların bolluğunu böylece açıkladıktan sonra hangi maddelerden yapıldıklarına da biraz değinelim: Mandalay pagodası yaldızlı ağaçtan, Pagan'daki tuğla ve kumtaşından yapılmıştır. Şiv Dagon ise altındandır! 113 metreye yükselen kubbesi, çevresi 400 metreyi aşan bir kaide üzerine oturur; bu kubbe baştan aşağı, üç milimetre kalınlığında altın levhalarla kaplıdır. Ağırlığı yüzlerce tonu bulan altınların maddî değeri ancak milyarlarla ifade edilebilir. Buraya duâ etmeye gelen dindarların bu manzara karşısında nasıl bir hayranlığa kapıldıklarını tahmin edersiniz.

Taç Mahal 298

Tac Mahal, dünyadaki anıt-kabirlerin en güzeli sayılır. Bu yüce ve zarif eser, Hindistan'ın kuzeyinde, Delhi yakınındaki Ağra şehrini süsler. Yapının mimarı, Koca Sinan'ın öğrencilerinden İstanbul'lu Mehmet İsa Efendi'dir.

İslâm mimarisinin incisi olan bu türbe, Timuroğulları hükümdarlarından Şah Cihan tarafından, on dört çocuk dünyaya getirdikten sonra genç yaşta ölen çok sevdiği eşi Ercmend-Bânû için yaptırılmıştır. İnşaat 1630'da başlamış ve başta mimar Mehmet İsa Efendi ile dünyanın dört bucağından getirilen sanatkârlar olmak üzere, binlerce işçinin devamlı çalışmasıyla 1652'de tamamlanmış, yâni 22 yıl sürmüştür. Tamamen beyaz mermerden yapılan Tac Mahal'in ana kubbesinin yüksekliği 82 metredir. Binanın çevresinde dört kule, ön tarafında da uzun bir havuz bulunur. Türbeye, değerli taşlarla bezenmiş bir mermer avludan girilir. Duvarları sayısız pırlanta, zümrüt, inci ve yakutla süslü türbenin içinde Şah Cihan ile Ercmend-Bânû'nun mermer lâhidleri yer alır. Karı-koca, bu lâhidlerin altındaki mahzende gömülüdür.

Döner Kümbet 299

Halk dilinde tümsek anlamına gelen «kümbet» kelimesi, Selçuklu hükümdarları, beyleri ve din büyüklerine yapılmış türbeler için de kullanılır. Selçuklulardan kalma kümbetlerin en ünlülerinden biri Kayseri'deki Döner Kümbet'tir.

Kayseri'de bulunan Döner Kümbet'in 1276 yılında inşa edildiği sanılmaktadır. Kapısının üzerindeki mermer kitabede kümbetin Şah Cihan Hatun için yapıldığı yazılıdır. Döner Kümbet, kesme taştan, kare biçiminde bir kaidenin üstüne oturur. Bu kaidenin çevresinde mukarnaslı bir kuşak vardır. Kümbetin dışı on iki kenarlı olup içi silindir şeklindedir. On iki kemerin sardığı gövdesi birbirinden güzel motiflerle bezenmiştir. Döner Kümbet'in kapısı üzerinde iki pars figürü görülür. Bu parslar insan başlı ve kanatlıdır. Pars figürleri arasında da iki başlı bir kartal arması yer alır. Bundan başka, kapının solunda, bir hurma ağacı motifinin üzerinde iki başlı bir kartal arması ve bunun iki yanında iki aslan kabartması bulunur.

Carnak'daki Taş Sıraları 300

Bazı tarihöncesi kavimler, toprağa, «menhir» adı verilen çok iri ve yüksek taşlar dikmiştir. Bretagne'da, Carnak yakınlarında, 2935 menhir vardır; bunlar, birçok dizi halinde dört kilometrelik bir uzunluk boyunca sıralanırlar.

Carnak menhirleri muhakkak ki çok geniş bir bütünün kalıntılarıdır. Tarihöncesi uygarlığın işaretleri olan bu taşlar, bir efsaneye göre eskiden birer insandı, ama bir aziz, kendisini öldürmek isteyen bu putperestleri Tanrı'dan aldığı güçle taşa çevirdi. Gerçekte bu taş sıraları güneşin doğuşu ve batışıyla ilgili bir düzene göre dizilmiş ve güneşe tapan çok eski bir kavim tarafından takvim olarak kullanılmışlardır. Tek tek bulunan başka menhirler, sadece bir su kaynağının, bir yol kavşağının veya bir mezarın yerini belirtir. Kaba birer dikilitaş sayabileceğimiz menhirler, İsa'dan onbeş, yirmi yüzyıl önce dikilmişlerdir. Bugün kırılmış olan Mon-er-Hroec'h menhiri 20, 30 metre uzunluğunda ve 347 ton ağırlığındadır. Ne var ki menhirleri yapan insanlar, güçlerini eski Mısır'lılar gibi birleştirmeyi başaramamışlar.

Çinili Köşk 301

Fatih Sultan Mehmet'in yaptırdığı Çinili köşk, Topkapı sarayını çeviren duvarların içinde, İstanbul Arkeoloji müzesinin karşısındadır. Köşk, İstanbul'un 500. Fetih Yıldönümü dolayısıyla restore edilmiş ve Fatih Müzesi hâline getirilmiştir.

Fatih devri mimarlarından Atik Sinan tarafından yapıldığı sanılan Çinili köşk iki katlı olup haç biçimindeki tonozlar üzerine oturtulmuş bir ana kubbe ile köşelerde bulunan kubbeli bölümlerden meydana gelmiştir. Ön cephesinde, yekpare beyaz mermerden on dört sütuna dayanan büyük bir revak vardır. Bu cepheyi süsleyen mozaik çiniler, Selçuklu çinilerinden ilham alınarak yapılmıştır. Girişin üst tarafındaki farsça kitabe, eserin 1472'de yapıldığını bildirir. Revakı, geniş pencereli bir sofa izler. Bu sofa, haç biçimindeki salonlara açılır. Binanın içi lâcivert firuze, beyaz ve kahverengi çinilerle bezenmiştir. İç duvarlar, Yeşil Türbe'de olduğu gibi altı köşeli firuze çinilerle süslenmiş, bunların arasına da üçgen biçiminde lâcivert çiniler yerleştirilmiştir. Bu köşkteki çini zenginliği, çağlar boyunca sanatseverleri hayran etmiştir.

Güneş Piramidi 302

Meksiko vadisinde, Meksika'nın başkentinden kırk kilometre uzakta Teotihuakan bölgesi uzanır. Teotihuakan, Aztek dilinde «tanrıların yaşadığı yer» anlamına gelir. Burada, biri Güneş'e, öbürü Ay'a adanmış iki dev piramit yükselir.

Teotihuakan çok geniş bir şehirdi. Roma ile aynı devirlerde kurulmuştu. Şehrin dinî merkezinde çok büyük boyda anıtlar bulunuyordu. Bütün bu anıtların yönü Güneş piramidinin yönündeydi. Güneş piramidi, bir kenarı 225 metre olan kare bir kaide (Mısır'daki Keops piramidinin tabanından biraz daha dar) üzerine oturtulmuştur. Piramidin üzerinde eskiden bir tapınak vardı. Bugünkü hâliyle bile piramit 63 metre yükseklіktedir ve gövdesini meydana getiren taş ve tuğlaların toplam hacmi bir milyon metre küptür. Teotihuakan'daki diğer anıtlar gibi o da kalın bir toprak tabakası altına gömülmüştü; öyle ki buraları zaptеden ilk İspanyollar bile bu garip tepeciklerin altında böyle anıtların yattığını akıllarından geçirmemişlerdi. Güneş piramidi 1905-1910 yılları arasında temizlenmiş ve restore edilmiştir.

Chac Mool 303

Meksika'nın Yucatan yarımadasında Chichen İtza şehrinin harabeleri yer alır; eski Mayaların ve Toltekaların o zamanki ihtişamını ortaya koyan bu kalıntılar göz alıcı bir bütün teşkil eder. Chac Mool'un heykeli Savaşçılar tapınağını süslemektedir.

Chac Mool, Amerika'daki Toltekaların ve Mayaların yağmur tanrısıdır; sırtını yaslayıp oturmuş, dirseklerini yere dayamış, bacaklarını bükmüş bir durumda tasvir edilir. El ve ayak bileklerinde halkalar vardır ve saçları tahıl tanelerinden meydana gelmiş bir demet halindedir. Karnı üzerinde birleştirdiği ellerinin üstüne bir küp konur, bu küpün içine, tanrılara kurban edilen savaş esirlerinin, kölelerin ve suçluların kalpleri atılırdı. Savaşçılar tapınağının heykeli stadyuma doğru bakardı. Genç savaşçılar stadyumda beden eğitimi yapar, çeşitli spor oyunları ve eğlenceleri düzenler, bir yandan da savaş eğitimi görürlerdi. Stadyum, ünlü Kastillo'nun ve Mayaların yıldızlara adadığı diğer piramitlerin yakınında bir yerde bulunuyordu. Mayalar, Toltekalar ve İnkalar demir medeniyetini tanımazlardı.

Mayaların Kastillo'su 304

Meksika'nın güneyinde, Yucatan yarımadasında bulunan ve ölü bir şehir olan Chichen İtza, VII. ve VIII. Yüzyıllardan kalma anıtların harabeleriyle doludur. Meksika'lıların «Kastillo» adını verdiği Kukulkan piramidi bunlardan biridir.

60 metre yüksekliğindeki bu piramidin zirvesinde küçük bir tapınağın kalıntıları yükselir. Bu haliyle dışardan bakılınca bir kaleye benzediği için İspanyollar piramide «kale» anlamına gelen Kastillo adını vermişlerdir. Piramidin birbiri üstünde yükselen ve gittikçe daralan dokuz katı vardır. Tapınağa dört ayrı merdivenden çıkılır; dört yandaki bu merdivenler 91'er basamaklıdır, yani toplam olarak 364 basamaktan meydana gelir; tapınağın kaidesini teşkil eden sahanlığı da bir basamak sayarsak 365 sayısını buluruz ki bu sayı yılın günlerini gösterir. Kastillo'nun etrafında daha birçok harabeye rastlanır: Bunlar arasında bir saray, bir gözlemevi, bir top sahası ve birçok tapınak sayılabilir. Tapınaklarda zaman zaman tanrılara insanlar da kurban edilirdi. İnsan kurban etmek Mayaların dinince olağan sayılıyordu:

Sultanahmet Camii 305

Sultanahmet camii, altı minaresi, zarif kubbesiyle İstanbul'un silûetini tamamlayan, bulunduğu meydana adını veren bir mimarlık hârikası ve şüphesiz İstanbul'un en güzel camiidir; külliyesiyle beraber XVII. Yüzyılın başlarında inşa edilmiştir.

Sultan I. Ahmet'in emriyle, mimar sedefkâr Mehmet Ağa tarafından yapımına başlanan cami onyedi yıllık bir çalışmadan sonra 1616 da tamamlanmıştır. Padişah bu cami ile Ayasofya'nın güzelliğini gölgede bırakmak istemiş ve bunda başarıya ulaşmıştır. Gerçekten de Sultanahmet camii, büyüklük bakımından değilse de mimarî zarafet ve özellikle dış görünüş bakımından Ayasofya'dan kat kat üstündür. İçindeki mavi renkte duvar süsleri, pencereler ve çiniler yüzünden birçok yabancı dilde «Mavi Cami» adını alan bu eser, 52 metre uzunluğunda ve 54 metre genişliğinde dikdörtgen bir alanı kaplar. Kubbesinin yüksekliği 43 metre, çapı 23 metredir. İnşaattan sonra, devrin softaları ancak Kâbe'nin altı minareli olabileceğini iddia edip mesele çıkarmışlardır. Padişah da Kâbe'ye yedinci bir minare diktirmiştir.

Paris Notre-Dame'ı 306

Seine nehri üzerindeki Ile de la Cité adası, Paris'in, Lutetia adıyla ilk kurulduğu yerdir. Gotik mimarinin şaheseri olan Paris Notre-Dame'ı, bugünkü şehrin çekirdeğini teşkil eden bu adanın ortasında yükselir.

Hiçbir kilise Paris Notre-Dame'ının başından geçenler kadar çok tarihî olaya şahit olmamıştır. Onun için bu katedrale «Fransa tarihinin yuvası» denmiştir. İnşaata piskopos Maurice de Sully'nin emirleriyle 1163'te başlandı. Binanın kendisi 1250 yılında, külliye ise 1350 yılında tamamlandı. Kilise 130 metre uzunlukta ve 48 metre genişliktedir; 9000 kişi alır. Katedralin iki kulesi 69 ar metre yüksekliktedir; güneydeki kulenin içinde 13 tonluk bir çan vardır; çanın dili ise 488 kilodur. 750 ton ağırlığında, aslına uygun olarak, kurşun kaplı meşeden yapılmış bir kule 1860 yılında binaya ilâve edilmiştir. Alemi bronz olan bu kulenin yüksekliği de 90 metredir. Gotik mimarî tarzının incisi olan Notre-Dame katedralinin içinde ayrıca, çok değerli sanat eserleri ve hristiyanlarca kutsal eşya bulunmaktadır.

Ayakta Duran Ağaç Kiliseler 307

Norveç'in başkenti Oslo'nun kuzey batısında, Torpo ve Borgund'da Vikingler garip şekilli kiliseler inşa etmişlerdir. Norveç dilinde bu kiliselere «stavekirkler», yâni «ayakta duran ağaç kiliseler» adı verilmiştir.

Vikingler birçok anıt bırakmışlardır, ama bunların en ilginçleri ayakta duran ağaç kiliselerdir. Bu kiliseler, Vikinglerin hristiyanlığı ilk kabul ettiği devirlerde içlerinde yanan din ateşinin ne derece kuvvetli olduğunu gösterir. Borgund kilisesinden daha güzel olan Torpo kilisesi sökülüp Oslo'ya taşınmış ve orada, Açık Hava Müzesi'nde yeniden kurulmuştur. 1150'de inşa edilen Borgund kilisesi, dörtköşe ağaç kütüklerinden meydana gelmiştir; üstü de «ağaç kiremitler» ile örtülüdür. Yapıldığı günden bu yana hemen hemen hiç bozulmamıştır. Kilise garip bir şekilde Uzakdoğu pagodalarına benzer. Kabartmalarla ve ejderha başlarıyla süslü yüksek kornişler Vikinglerde ve Asya'lılarda görülen bir özelliktir. Kilisenin içi ve dışı resimlerle ve üzerlerine boya sürülüp güzelleştirilmiş kabartmalarla süslüdür.

Ayasofya Müzesi 308

İstanbul'da, Sultanahmet meydanının doğu tarafından büyüklüğü ve zarifliğiyle göz dolduran bir anıt yükselir. Önce kilise, sonra cami ve nihayet müze olan, hem Bizans, hem Türk Osmanlı sanatının güzelliklerini yansıtan bu anıt Ayasofya'dır.

Ayasofya, 532-537 yılları arasında, Bizans imparatoru Justinianus tarafından kilise olarak yaptırılmıştır. İmparatorluğun bütün kaynaklarının seferber edilmesiyle beş yıl gibi çok kısa bir zamanda tamamlanan kilisenin içi çok zengin mermer ve mozaik dekorlarla süslenmiştir. Mozaikler Altıncı Yüzyıl'dan Ondördüncü Yüzyıl'a kadar uzanır. Kubbe 31 metre çapında ve 56 metre yüksekliğindedir. Kilisenin oldukça geniş bir balkon katı vardır. 80 metre boyunda, 70 metre eninde olan bina yirmibin kişi alır. Fatih Sultan Mehmet 1453'de İstanbul'u aldıktan sonra kiliseyi iki gün içinde camiye çevirtti; sadece insan şekilli mozaikleri sıvayla kaplattı. Bundan sonra cami Türk hattatlarının yazıları ve Türk çinileriyle daha da zenginleştirildi. Bina 1935'te müze hâline getirildi ve eski mozaikler tekrar ortaya çıkarıldı.

Süleymaniye Camii 309

Kanunî Sultan Süleyman devri, Osmanlı imparatorluğunun kuvvet ve büyüklük olarak en yüksek derecesine ulaştığı devirdir. Bu kuvvet ve büyüklük, muhteşem bir camide anıtlaşmış, ölümsüzleşmiştir: Süleymaniye camii.

Kanunî Sultan Süleyman'ın emriyle 1550 de yapımına başlanan bu cami 1557 de bitirilmiştir. Mimar Koca Sinan'ın dehasıyla gerçekleşen eser 57 metre uzunluğunda ve 60 metre genişliğinde bir alanı kaplar. Caminin dördü yanlarda, biri arkada olmak üzere beş ana giriş kapısı vardır. Arka kapı geniş bir revaka açılır. Burası, dört bir yandan 28 kubbe ve 24 sütunla çevrilmiş, ortası şadırvanlı geniş bir avludur. Camiin dört minaresi vardır; avlunun camiyle birleştiği köşelerdekiler uzun ve üç şerefeli, avlunun diğer köşesindekiler iki şerefeli ve daha kısadır. Şerefelerin özel bir anlamı vardır: 10 şerefe Kanunî'nin onuncu Osmanlı Hükümdarı, 4 şerefe ise fetihten sonra dördüncü padişah olduğunu belirtir. İç ve dış mimarisiyle bir şaheser olan Süleymaniye, İstanbul'daki camilerin en büyüğüdür.

Selimiye Camii 310

Sınır şehrimiz Edirne'yi süsleyen bu cami, Mimar Koca Sinan'ın Sultan II. Selim zamanında yaptığı şaheseridir. Sinan bu cami ile Osmanlı ve dünya mimarisine tek büyük kubbeyle kaplı merkezî yapı sisteminin en mükemmel örneğini vermiştir.

Mimar Sinan, Selimiye Camii'ni yapmaya başladığı zaman 84 yaşındaydı. Bu cami, onun en büyük eseridir. Bizzat Mimar Sinan; Şehzade Camii'ni çıraklığında, Süleymaniye Camii'ni kalfalığında ve Selimiye Camii'ni de ustalığında yaptığını söylemiştir. Eserin yapımı 1569'da başlamış ve altı yıl süren çok yoğun bir çalışmadan sonra 1575'te sona ermiştir. Cami, Edirne'deki bir tepede 35 metre genişliğinde ve 45 metre uzunluğundaki bir alanın üzerine kurulmuştur. Başlıca özelliklerinden birisi, esas kubbenin sekiz sütun üzerine oturtulması ve bütün camii örtmesidir. Bu kubbe, Ayasofya'nınkinden daha geniş ve daha yüksektir. Bu kubbeyi, camiin dört köşesine dikilmiş, üçer şerefeli dört zarif minare kucaklar. Her şerefeye ayrı bir merdivenle çıkılır. Camiin içi Türk çinilerinin en güzel örnekleriyle süslenmiştir.

Ulucami 311

Bursa şehrindeki camilerin en büyüğü ve en muhteşemi olan bu eser, Yıldırım Beyazıt zamanında, 1395 yılında yapılmaya başlanmış, Çelebi Sultan Mehmet zamanında tamamlanmıştır. Türkiye'de hiçbir camide Ulucami'deki kadar kubbe yoktur.

Ulucami, boyutları 45 m., 48 m., ve 48,63 m. olan 2212 m² yüzölçümünde bir alanı kaplar. İki minarelidir. İçinde 12 muazzam ayak vardır. Bu ayaklar, camiin içini beş sahına ayırırlar. Beş sahından herbiri dört kubbe ile örtülmüştür. Yani camiin tamamı 20 kubbelidir. Orta yerdeki kubbe tel kafesli olup buradan içeriye bol ışık girer. Bu kubbenin altında yer alan 16 köşeli şadırvanın havuzuna sular, ortadaki fıskıyeden akıp 3 katlı ve 8 delikli yalakların birinden öbürüne geçerek dökülür. Camiin derin sessizliği içinde bu suların şırıltısı, insana uhrevî bir zevk verir. Havuzun çevresinde abdest almak için 16 musluk bulunur. Şadırvanın etrafındaki sofalarda Kur'an okunur. Ulucami'in içi, ünlü hattatların birbirinden güzel yazılarıyla süslenmiştir. Hele abanozdan, çivisiz olarak yapılmış mimberi, başlıbaşına bir şaheserdir.

Yenicami 312

İstanbul'un Eminönü meydanındaki bu cami, Osmanlı İmparatorluğu'nun fetihler çağının kapandığı ve hazinesinin boşalmaya yüz tuttuğu yıllarda yapılmış olmasına rağmen, Koca Sinan'ın camileriyle boy ölçüşebilecek mükemmellikte bir eserdir.

Yenicami'in yapımı, Sultan III. Mehmet'in annesi Safiye Sultan'ın emriyle 1598'de başlamış ve Sultan IV. Mehmet'in annesi Turhan Sultan'ın emriyle ancak 1663'te tamamlanabilmiş, yâni 65 yıl sürmüştür. Camiin planını yapan, Mimar Sinan'ın öğrencisi ve halefi Mimar Davut Ağa, yapımını sona erdiren ise Mimar Mustafa Ağa'dır. Yenicami'in planı kare olup esas kubbesiyle bunun etrafındaki dört yarım kubbesi dört büyük filayağı üstüne oturtulmuştur. Gerek bu filayakları, gerek camiin iç duvarları mavi-yeşil nefis çinilerle süslenmiştir. Camiin avlusunun etrafında 24 sütun üstüne oturtulmuş 24 revak, avlunun ortasında bir şadırvan bulunur. Camiin üçer şerefeli, zarif iki minaresi vardır. Yenicami'den ayrı yapılmış ve ona bir kemerle bağlanmış Valde Kasrı, başlıbaşına bir sanat şaheseridir.

Yeşil Cami 313

Bursa'nın en büyük anıtlarından olan bu eser, 1415'te, Çelebi Sultan Mehmet'in emriyle ve Hacı İvaz Paşa'nın hazırladığı plâna göre yapılmaya başlandı; 1422'de, Sultan II. Murat zamanında tamamlandı. Cami, yeşil çinilerinden dolayı bu adı almıştır.

Yeşil camiin Selçuklu medreselerini andıran plânı, ters çevrilmiş bir «T» biçimindedir. Taştan yapılmış bina, mermer kaplamadır. Binaya, mermer işçiliğin nefîs bir örneği olan muhteşem bir kapıdan girilir. Camiin içinde, biri ortada, öbürü minberin ve mihrabın bulunduğu kısımda olmak üzere, iki sahın vardır. Bu sahınlar, 12,5 metre çapında birer kubbe ile örtülüdür. Orta sahının sağında ve solunda, yine büyük kemerlerle ayrılmış, eyvan biçiminde birer yan sahın yer alır. Ayrıca, bu sahınlara bitişik odalar vardır. Orta sahında, fıskıyesi tek parça mermerden oyulmuş bir şadırvan bulunur. Camiin kapısından girilince, dar bir koridordan geçilerek «Hünkâr Mahfili» ne çıkılır. Camiin başlıbaşına birer sanat hazinesi olan çinilerini Mehmed Mecnun, tahta işlerini Mehmed Tebrizî, süslemelerini İlyas Ali ustalar yapmışlardır.

Cordoba Camii 314

İsa'dan sonra birinci binyılda müslümanlar, İspanya'nın Cordoba şehrinde büyük bir cami inşa etmişlerdir. Daha sonra İspanyollar tarafından katedral hâline getirilen bu cami, Mekke'deki ile beraber dünyanın en büyük camiidir.

Büyük Cordoba camii 175 metre uzunlukta ve 134 metre genişlikte bir dörtgendir; etrafı 12, 20 metre yükseklikte kalın bir duvarla çevrilmiştir. Camiin içi gerçek bir sütun ormanını andırır; bu sütunlar mükemmel bir çatı ve kemer sistemini ayakta tutar ve yollar hâlinde uzanır; 19 paralel yol, 36 başka yolu dik açıyla keser. Mermerden, granitten ve başka taşlardan yapılmış 850 sütun, tuğlalardan ve beyaz taşlardan meydana gelen iki katlı kemerleri destekler. Camiin mihrabında çok kıymetli bir Kur'an vardı; camii ziyaret eden müslümanlar bu Kur'an'ın çevresinde, diz çökerek yedi defa dolaşırlardı. Yerde çember şeklinde çepeçevre aşınmış olan döşeme taşları bu ziyaretin izlerini gösterir. 1523 yılında cami katedrale çevrilirken binaya ilâveler yapılmış ve orta kısımlardan altmış üç sütun yok edilmiştir.

Giralda Kulesi 315

Giralda kulesi, İspanya'da Sevilla şehrinin en güzel anıtıdır; en önemli özelliği, dinî sanatı, müslüman sanatıyla katolik sanatını birbiriyle kaynaştırmış olmasıdır. 97,50 metre yükseklikteki bu kule bütün şehre hâkimdir.

Giralda kulesi eski bir minareden başka bir şey değildir; bu minare ile cami XII. Yüzyıl'da emîr Ebu Yakup tarafından yaptırılmıştır. Aynı devirde, Giralda camiinin bir eşi de Fas'ta inşa edilmiştir: Marakeş'teki Kutubiyye camii, Giralda'nın tıpatıp aynıdır. Giralda kulesi kare şeklindedir; bir kenarı 13 metre uzunlukta, duvarları 2,50 metre kalınlıktadır. Her yanından zarif pencereler açılmıştır. Kuleye merdivenle değil, hafif meyilli bir rampa ile çıkılır; bu rampa 70 metre yükseğe kadar gider. Minare kısmının üzerine barok üslûbunda, 5 katlı güzel bir çan kulesi ilâve edilmiştir, burada 24 çan vardır. Kulenin en üstüne, 4 metre yüksekliğinde bronz bir heykel oturtulmuştur. 1288 kilo ağırlığında olmasına rağmen bu heykel en küçük bir rüzgârla döner. İspanyolca «Giralda» (dönen) adı da buradan gelir.

Aslanlı Avlu 316

İberya yarımadasının güneyinde, Granada şehrine hâkim bir tepenin üzerinde, İspanya'yı fetheden eski Mağriplilerin kralları Elhamra'yı inşa ettirmişlerdir; Elhamra hem bir saray, hem de düşman saldırılarından korunmaya yarayan bir kaleydi.

Elhamra (el-Hamra), arapça bir kelimedir ve «kırmızı» anlamına gelir. Sarayın tuğla ile işlenmiş duvarları, kiremitlerle kaplı çatıları bu ismi almasına sebep olmuştur. Hem kale, hem saray olan bu kırmızı yapı, dıştan hantal bir kitle görünüşü verir; ama içi, zarafet, âhenk ve güzellikte âdetâ birbirleriyle yarışan dekorlar ve manzaralarla süslüdür; iç avlular birbiri ardınca uzanır. Bunların en önemlileri, uzun bir havuzla süslü Mersin ağaçları avlusu, döşemesi mermer kaplı Meksuar avlusu ve muhteşem Aslanlı avludur; Aslanlı avlu, İspanya'daki Arap sanatının en değerli anıtıdır; etrafı yüzyirmidört sütunlu bir revakla çevrilidir. Ortada oniki aslan, ağır ve yuvarlak bir havuz yalağını destekler. Havuzun ortasında yükselen bir fıskıyeden fışkıran serin sular revaklarda tatlı bir yankı yaratır.

San Marco Meydanı 317

Venedik'te San Marco meydanı pek çok ziyaretçi çeken bir yerdir. Gelen ziyaretçiler, «mermer salon» diye isim yapan bu yerde oturur, dinlenir ve İtalya'nın en güzel şehirlerinden biri olan Venedik'in en güzel anıtlarını seyrederler.

San Marco meydanını durmadan yeni kalabalıklar doldurur ve günün her saati buranın manzarası da değişir: Havada sürülerle uçan güvercinler, ağzına kadar dolup taşan kaldırım kahveleri, Saat kulesinde saatleri çalan Mori (iki bronz heykel), Dukalar sarayına giren ve San Marco kulesinden çıkan turist yığınları, San Marco bazilikasındaki mozaikler karşısında âdetâ büyülenen fotoğrafçılar, Piazetta rıhtımında palamarlarla karaya bağlanmış bir sürü gondol... San Marco meydanında açık hava bayramları ve konserleri hiç eksik olmaz; ancak denizkulağından taşan sular burayı kapladığı zaman meydan sessizliğe bürünür. Her sene eylül aylarının sonlarına doğru birkaç saat için meydanı sular basar ve orayı gondolların safâsına terkeder. San Marco meydanı, Venedik'in birçok anıtının bir araya geldiği yerdir.

Güneş Kapısı 318

İspanya'da birçok «Güneş kapıları» görülebilir. Madrid'de ünlü bir meydana da bu isim verilmiştir: Puerta del Sol. Ama bunların en ünlüsü ve en güzeli, başkentin güneyinde bulunan Toledo şehrindeki Güneş Kapısı'dır.

Toledo surlarındaki Puerto del Sol (Güneş Kapısı), Mağrip üslûbu mimarinin şaheserlerinden biridir. 1310 tarihinde, şehri Arap'lardan geri alan İspanyollar tarafından, düşmana karşı korunma amacıyla ve Arap üslûbunda inşa edilmiştir. Kapı çok kalın duvarlıdır ve üç bir yandan yüksek duvarlar, yarım-yuvarlak kuleler ve buralarda meydana getirilmiş mazgallar, mazgal delikleri ve çıkma mazgallarla korunur. Kapı açıklığı üstüste iki kemerden meydana gelir: Alt kemer hemen hemen daireye yakın bir yuvarlaklıktadır, üst kemer ise sivri, kırık ve tamamen şark üslûbunda bir kemerdir. Eski bir efsaneye göre «Tanrı, güneşi yarattıktan sonra, getirip onu bu şehrin üzerine yerleştirmiştir. Güneydoğuya bakan Puerto del Sol, her gün ufukta güneşin doğuşunu ve batışını seyreder.

Brandenburg Kapısı 319

Berlin'in ortasında bulunan Brandenburg kapısı bu şehrin sembolü olmuştur; nasıl ki Eyfel denince akla hemen Paris, Sultanahmet denince de İstanbul gelirse, Brandenburg kapısı da, bugün doğu ve batı olmak üzere ikiye ayrılmış olan Berlin'i düşündürür.

Berlin, Almanya'nın başkenti olmadan önce Brandenburg eyâletinin başkentiydi. Çok kimse Brandenburg kapısını Paris'teki Étoile Zafer Tâkı'ndan daha güzel bulur. 1788'de planlarını, bir Fransız göçmeni olan Charles de Gontard'ın, mimarlığını Langhaus'un yaptığı bu kapı, ön yüzündeki altı yüksek sütunuyla Atina Akropolisi'ndeki büyük tapınağın girişini hatırlatır. Bu taklitçilik rastgele değildir, XVIII. Yüzyıl'ın sonlarına doğru gittikçe artan eski Yunan ve Roma hayranlığının bir belirtisidir. Yapının çatısını dört atlı bir savaş arabası heykeli süslüyordu. Heykeltraş Schadow'un elinden çıkan bu eser İkinci Dünya Savaşı'nda harap olduğundan, yerine bakırdan bir kopyası konmuştur. Berlin'in en büyük ve en ünlü caddesi olan Unter den Linden (Ihlamurlar Altında) bu kapının eşiğinden başlar.

Eğri Pisa Kulesi 320

İtalya yarımadasının kuzeyinde yer alan eski ve tarihi Pisa şehri Arno nehrinin iki yakasında kurulmuştur; önce Floransa'dan, sonra Pisa'dan geçen bu nehir, iki şehri birbirine bağladıktan sonra Akdeniz'e dökülür.

Carrara taş ocaklarından gelen mermerlerle inşa edilen Pisa kulesi üstüste bindirilmiş yuvarlak altı sütun dizisinden meydana gelmiştir. 55 metre yüksekliğindeki kulenin tepesinde, silindir biçiminde bir çan kulesi bulunur; buradaki çanlar her gün birkaç defa çalınır. Kule güneye doğru eğiktir; güney yönde tepeden yere salınan bir çekül, dipten 4 metre 30 santimetre açığa iner. Bu eğiklik ya tesadüfen meydana gelmiş (yeraltında bir çökme) veya istenerek Pisa'lı mimar görülmedik bir anıt yapmayı düşünebilir) gerçekleştirilmiştir. Ama kule yapıldığı tarihten, yani 1350'den beri her yıl milimetrenin onda yedisi kadar eğilmeye devam etmektedir (yüz yılda yedi santimetre eder). Galileo, kulenin eğiminden fizik deneyleri yapmak için yararlanmış, tepeden çeşitli cisimler atarak düşme kanunlarını bulmaya çalışmıştır.

Belfort Aslanı 321

Aslan, kuvveti, cesareti ve asâleti temsil eder. Vosges ile Jura dağlarını ayıran geçit üzerinde kurulmuş bir müstahkem şehir olan Belfort'da dev bir aslan heykeli göğsünü germiş, geçidi gözler gibi oturmaktadır.

Belfort Aslanı'nı yontan Fransız heykeltraşı Bartholdi, New York limanının girişindeki Hürriyet Heykeli'ni yapan sanatçıdır. Vosges'lardaki kırmızı kumtaşından yontulmuş heykel 22 metre uzunlukta ve 11 metre yüksekliktedir. Aslan, sırtını, şehre hâkim iri kayalara dayamıştır; bu kayaların üstünde, denizden 67 metre yükseklikte eski kale bulunuyordu. Aslan, 1870-1871 Fransız - Alman Savaşı'nda şehrin, Albay Denfert-Rochereau idaresinde Almanlara karşı verdiği kahramanca savunmayı temsil eder. Onun için Paris'teki Denfert-Rochereau meydanına da Belfort Aslanı'nın bronzdan küçük bir kopyası yerleştirilmiştir. Ama bu heykel Belfort'daki aslı gibi bir dağ geçidini değil, Paris'in trafiğini seyretmektedir. Sanat açısından, Belfort Aslanı'nın Hürriyet Heykeli'nden değerli olduğu söylenmektedir.

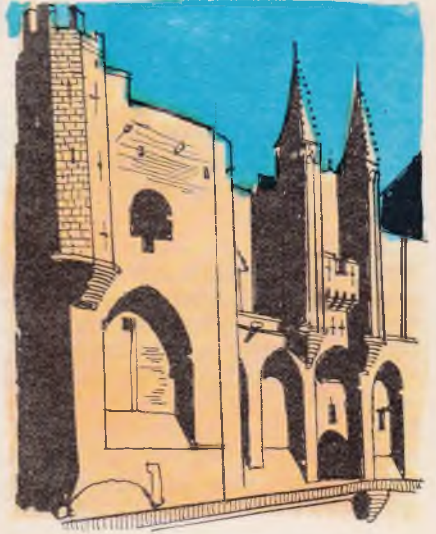
Hürriyet Heykeli 322

Amerika Birleşik Devletlerin'de, New York limanının girişindeki küçük Bedloe adasının üzerinde, yüzü Atlas Okyanusu'na dönük dev bir heykel yükselir: Hürriyet heykeli denilen bu anıt, New York'un sembolüdür.

Ünlü Fransız heykeltraşı Frédéric Auguste Bartholdi'nin eseri olan Hürriyet Heykeli, 1886 yılında Fransa Cumhuriyeti tarafından, Amerika Birleşik Devletleri'ne hediye olarak verilmiştir. Dövme bakırdan yapılan, gövdesi 46 metre, kaidesiyle birlikte denizden yüksekliği 93 metre olan bu dev heykel «dünyayı aydınlatan Hürriyet»i temsil eder. Ziyaretçiler heykelin içinden meşaleye kadar çıkar ve oradan New York şehrini kuş bakışı seyrederler. Heykelin eliyle tuttuğu meşalenin etrafındaki dehlizde onbeş kişi birden dolaşabilir; bu arada bir onbeş kişi de heykelin başında, yukarı çıkmak için sırada bekler. Bu anıtın onaltı defa küçültülmüş bir kopyası, 1889 yılında Amerika Birleşik Devletleri tarafından Fransa'ya hediye edilmiştir. Bu kopya, Paris'te Grenelle köprüsü üzerine yerleştirilmiştir.

Papalar Sarayı 323

XIV. Yüzyıl'da İtalya'da hüküm süren güvensizlikten kurtulmak isteyen yedi papa Fransa'ya kaçıp yerleşmiştir. Papalar. Avignon'da Rhône nehri kenarında kendilerine muazzam bir saray yaptırmışlar, döşetmişler ve ek binalarla genişletmişlerdir.

Papalar sarayı, Ortaçağ'dan kalma derebeylik şatolarının en büyüklerinden ve gotik mimarinin en güzel örneklerinden biridir. 1334 ile 1326 yılları arasında Benoit XII. Clement VI ve İnnocent VI'nın gayretleri ile inşa edilmiştir. Hem kale, hem saray niteliğini taşıyan bu yapı, yüzyıla yakın bir süre papalığın merkezi olmuştur. Düz ve yüksek surlarla yüksekliği elli metreyi geçen mazgallı kulelerle korunan saray, bir sürü salon, koridor ve kiliseyle donatılmıştır. Sarayın kapladığı alan 15.165 metre karedir. Binalar, oturmak için kullanılan yedi bölümle bu bölümleri birbirinden ayıran revaklı avlulardan ve bölümleri birbirine bağlayan yedi kuleden meydana gelir. Papalar sarayı yapıldığından beri birçok defa tamir edilmiştir. Büyük Fransız Devrimi'nden sonra bir müddet askerî kışla ve okul olarak kullanılmıştır.

Versailles Sarayı 324

Cephesi beşyüz seksen metre uzunluktaki bu muazzam şato, onyedinci yüzyılda, Fransa tarihinde «Güneş Kral» diye anılan XIV. Louis tarafından inşa ettirilmiştir. Başkent Paris'ten yirmibeş kilometre uzaklıktadır.

1624 yılında, Paris'in Küçük Versailles köyü yakınlarında bir tepenin üzerinde, XIII. Louis, küçük bir av köşkü inşa ettirmiş, sonra binayı 1632'de biraz daha genişletmişti; o zamanlar bu bölge, sık ormanlar ve çalılıklarla kaplıydı; bu ormanlar ve çalılıkların arasında bol miktarda av hayvanları bulunuyordu. XIV. Louis de, babası XIII. Louis gibi bir şato yaptırdı. Ve zamanının en büyük sanatçılarına bu binayı durmadan genişlettirdi, geliştirdi ve güzelleştirdi. Sonra kral, saray erkânı, hizmetçileri, askerleri, hükümeti ve yönetici kadrosuyla gelip bu saraya yerleşti. Saraya bir kilise, bir tiyatro binası, ahırlar eklemek, parkı güzelleştirmek, bol su getirmek, havuzlar, fıskıyeler yapmak icap etti. Böylece Versailles, adım adım, Fransız klâsik sanatının en güzel eserlerinden biri oldu.

Schönbrunn Şatosu 325

Viyana'da tarihî bakımdan Versailles sarayının benzeri olan, ama yaklaşık olarak ondan yüz yıl sonra inşa edilen muhteşem Schönbrunn şatosu, Avusturya imparatorlarıyla saray ileri gelenlerinin yazlık ikametgâhıydı.

XIX. Yüzyıl'da bu şato hâlâ Viyana şehrinin dışında, kırlar arasında bulunuyordu. Ama Viyana hızla gelişip büyüyünce, Schönbrunn şatosunu da yutarak içine aldı. Bu şato, parkı, heykelleri, havuzları ve genel düzeniyle Fransa'daki Versailles sarayını hatırlatır. Schönbrunn'un Fransız üslûbu bahçeleri halka daima açık tutulurdu; hattâ imparator, yazın, sarayının ileri gelenleri ve bir muhafız kıtasıyla beraber buraya oturmaya geldiği zamanlar bile herkes Schönbrunn bahçelerini serbestçe gezebilirdi. Birinci Napoleon 1805'de ve 1809'da bu şatoyu karargâh olarak kullanmıştı; Fransız imparatorunun Aiglon (Yavru Kartal) adıyla tanınan oğlu, Reichstadt dükü, 1832 yılında burada ölmüştür. Avusturya imparatoru I. François-Joseph ise 1830 yılında yine bu tarihî şatoda dünyaya gözlerini açmıştır.

Louvre Sarayı 326

Louvre şüphesiz dünyanın en ünlü müzelerinden biridir; ama Louvre sadece içindeki eserlerin bolluğu ve zenginliğiyle değil, uzun zaman Fransa krallarının burayı ikametgâh olarak kullanmalarıyla da dikkati çeker.

Philippe Auguste, Seine nehrinin sağ yakasında bir kale inşa ettirmiş, fakat V. Charles bu kaleyi değiştirerek saray şekline sokmuştur. I. François da bunu yıktırıp, yerine yeni bir saray yaptırmıştır. Sonra IV. Henri, XII. Louis, XIV. Louis, I. Napoléon ve III. Napoléon bu sarayı durmaksızın genişletmiş ve güzelleştirmişlerdir. Büyük Fransız Devrimi'nden sonra saray önce kısmen, sonra tamamen, millî müze hâline getirilmiştir. Müzenin altı bölümü vardır: Doğu eserleri, Mısır eserleri, Yunan ve Roma eserleri, resimler, heykeller ve sanat eşyası. Binanın bundan başka birçok eki, çalışma ve araştırma servisi vardır. Louvre müzesini tam anlamıyle gezebilmek, barındırdığı binlerce şaheseri görebilmek için yıllar ve yıllar gerekir. Müze, dünyanın her yerinden, çok sayıda ziyaretçi çekmektedir.

Chambord Şatosu 327

Blois yakınlarında, Loire nehrine az bir mesafede, Rönesans devri Fransız mimarisinin en güzel eserlerinden biri yer alır: Chambord şatosu. Eski Blois kontları tarafından av köşkü olarak inşa ettirilen bu şatoyu I. François genişletmiş ve güzelleştirmiştir.

Ortaçağ şatolarının planına benzer bir düzende inşa edilen Chambord şatosu 156 metre uzunluğunda ve 117 metre genişliğinde dikdörtgen bir alan üzerine kurulmuş, dört köşesine de dört yuvarlak kule dikilmiştir. Bu kuleler uzun ve sivri çatılarla örtülmüş, ayrıca ince ve zarif bacalarla donatılmıştır; bundan başka, duvarlarda bin kadar pencere açılmıştır. Kulelerin en büyüğü binanın orta kısmından yükselir; kule bir ışık bacasıyla son bulur; burası teras şeklinde düzenlenmiştir. Binanın ortasından terasa çift katlı bir merdivenle çıkılır. İki kişi birbiriyle karşılaşmadan bu merdivenin basamaklarını inip çıkabilir. Terasa en çok asîlzâde hanımlar çıkar, hemen karşılarındaki avı bol ormanda düzenlenen av partilerini seyrederlerdi. Şatonun kenarından akan Cosson ırmağı üzerine akseden görüntüsü nefîstir.

Chenonceaux Şatosu 328

Fransa'da Loire veya kolları üzerinde inşa edilen şatoların en güzellerinden biri olan Chenonceaux, zarif duvarlarıyla Cher ırmağının sularında yansır; şato, Tours şehrinden birkaç kilometre uzaklıkta bulunmaktadır.

Önceleri Cher ırmağı üzerinde basit bir değirmen olan Chenonceaux, durmadan büyültülerek, durmadan güzelleştirilerek Rönesans devrinin en ihtişamlı eserlerinden biri hâline getirildi. I. François'nın hazine vekili olan Thomas Bohier, bu şatoyu, 1512 - 1522 tarihleri arasında Cher ırmağının yatağı içinde değirmen için inşa edilmiş kalın ve sağlam filayakları üzerine kurdurmuştur. Şatonun iç tesisatını ise hazine vekilinin karısı planlamış ve orayı devrinin en rahat ve kullanışlı binası hâline getirmiştir. Şatonun daha sonraki sahiplerinden Diane de Poitier, ırmağın karşı sahiline uzanan bir köprü yaptırmış, köprünün üzerine de Catherine de Médicis 1560'da iki katlı bir sundurma eklemiştir. Her zaman, devrin büyük bilgin ve yazarlarına kapısını açık bulunduran bu şato Fransız zarafetinin sembolüdür.

Gard Köprüsü 329

Gard köprüsü hem bir köprü, hem de bir su kemeridir. İsa'dan önce Birinci Yüzyıl'ın sonlarında Roma'lılar tarafından Gard ırmağını aşmak için inşa edilmiştir. Nîmes yakınlarındaki bu anıt aradan geçen yüzyıllara rağmen üç katıyla sapasağlam ayaktadır.

Gard köprüsü, büyük bir ihtimalle İsa'dan önce 19 yılında, Roma imparatoru Augustus'un generallerinden Agrippa'nın emriyle Uzes yakınlarındaki bir kaynağın bol sularını Nîmes'e getirmek üzere inşa edilmiştir. Köprü üç katlıdır: Birinci kat 22 metre yüksekliğinde altı kemerden meydana gelir. Buradan yayalar ve atlılar geçer. İkinci kat 19 metre yüksekliğinde onbir kemerden, onun üstünde bulunan ve su kanalını taşıyan son kat da 7 metre yüksekliğinde otuzbeş kemerden meydana gelir. Bütünü itibariyle Gard köprüsünün yüksekliği 50, uzunluğu da 275 metreye varır. 1743'de yani ilk inşaattan yüzyıllar sonra köprü birinci katına yandan eklenen ikinci bir köprüyle genişletilmiş, modern taşıt araçlarının da geçebileceği hâle getirilmiştir. Bu yeni köprü, eski anıtı çirkinleştirmeyecek biçimde yapılmıştır.

Alcantara Köprüsü 330

İspanya ile Portekiz sınırı yakınlarında, Roma'lılar tarafından inşa edilen bir köprü Tajo nehrinin iki yakası arasında uzanır. Vaktiyle İspanya'yı fetheden Araplar bu esere «el Kantara» adını vermişler. İspanyollar hâlâ köprü yakınındaki şehre Alcantara diyorlar.

Birçok defa tahribata uğrayan, tekrar tekrar tamir edilen, bugün de Tajo'yu aşmak için kullanılan Alcantara köprüsü, İsa'dan sonra 106'da, Roma'lılar tarafından, Trajanus'un imparatorluğu zamanında yapılmıştır ve o zamanki görünüşünü hâlâ muhafaza etmektedir. Tamamen Roma üslûbunu yansıtan altı büyük kemer üzerine oturtulan köprü, Roma köprülerinin en yükseğidir, çünkü yol suyun elli altı metre üzerinden geçer. Köprünün ortasına ondört metre yüksekliğinde bir zafer tâkı dikilmiştir. Bu tâk, kapı vazifesi görür, icabında yolu tıkamaya yarardı. Köprünün başında inşa edilmiş bir Roma tapınağı üzerinde şu yazıt okunuyor: «Caius Julius Lacer bu köprüyü, dünya durdukça o da dursun diye inşa etti.» Yazıdaki bu ifade fazla iddialı sayılmasa gerek; çünkü köprü kurulduğu günden beri kullanılmaktadır.

Valentre Köprüsü 331

Fransa'da Massif Central dağlarının eteğinde, Quercy bölgesinin bir kasabası olan Cahors, Lot ırmağının güney yakasındadır. Kuzeyden gelen yol bu kasabaya varmadan önce, bir kale gibi tahkim edilmiş Valentre köprüsünden geçer.

Ulaşımda büyük rol oynadıkları için köprüler genellikle tahkim edilir. İspanya'da Roma'lılar tarafından yapılan Alcantara köprüsü gibi, Cahors kasabası halkı da Ortaçağ'da inşa ettikleri köprüyü, düşmanın geçmesini önlemek amacıyla tahkim etmiştir. Unutmamak lâzım ki bu devirde Vizigotlar, Franklar, Cermenler, Vandallar, Normanlar sık sık kuzeyden akınlar yapar, Avrupa'da önlerine gelen yeri tahrip ederlerdi. Köprünün yapımına 1308 yılında başlanmıştır. 138 metre uzunluğundaki köprü gotik üslûpta altı büyük kemer üzerine oturtulmuştur. Üzerinde kare biçiminde dört büyük kule vardır. Ortadaki kule etrafı gözetlemeye, yanlardaki kuleler köprüyü korumaya yarar. Köprüden geçebilmek için mazgalların menziline girmek ve kulelerin altında yolu tıkayan çift katlı kapıları aşmak gerekiyordu.

Mâsumlar Çeşmeşi 332

II. Henri'nin Paris'e törenle girişini kutlamak için, Fransa'nın Rönesans devri sanatçılarından Heykeltraş ve Mimar Jean Goujon, 1548 ile 1549 yılları arasında, göz okşayıcı alçak kabartmalarla süslü bu çeşmeyi meydana getirdi.

Paris'te İnnocents (Mâsumlar) meydanının ortasında, IV. Henri'nin katledildiği Ferronerie sokağının yakınlarında, XVIII. Yüzyıl'da başka yerden alınıp buraya dikilmiş bir çeşme yükselir. Eskiden bu meydanın bulunduğu yerde, Galya-Roma devrinden kalma bir mezarlık vardı; İnnocents (Mâsumlar) mezarlığı denen bu yerde yatan 1.200.000 ölünün kemikleri, 1785 yılında Paris katakomplarına taşınmış ve mezarlık, meydan hâline getirilmiştir. Meydandaki çeşmenin üzerini süsleyen alçak kabartma halindeki su perileri Heykeltraş Jean Goujon ile Pajou tarafından işlenmiştir. Perilerin saçları, elbiseleri, tülleri öylesine ince, öylesine yumuşak görünür ki insan bu kabartmaların kalem ve çekiçle yontulduğunu ve koca taş blokları üzerinde gerçekleştirildiğini zaman zaman unutur.

Stephandom 333

Avusturya'nın başkenti Viyana pek çok tarihî anıtla süslüdür. Bunların içinde en çok dikkati çekenlerden biri Saint-Etienne katedralidir. Şehrin eski bölümünde yer alan bu katedrale Avusturyalılar Stephandom der.

Birçok defa tahribat gören, ama her seferinde aslına çok uygun şekilde tamir edilen ünlü Saint-Etienne katedrali, 137 metre yüksekliğindeki kulesiyle gotik mimarinin en muhteşem örneklerinden biridir. Kulenin tepesinden şehrin bütünü ve epey uzaklara kadar kırlar ve köyler görülür. Napoléon'un askerleri bu kuleyi gözetleme yeri olarak kullanmışlardır. Kilisenin orta kapısına «Dev Kapısı» denir. Buna sebep, inşaat sırasında burada çok iri bir baldır kemiğinin bulunmuş olmasıdır. Kemik uzun zaman kapının kanadı üzerinde asılı kaldı; ama, esrarengiz «dev adam» efsanesi yıkıldıktan, yani kemiğin insana değil, tarihöncesi devirlerde yaşamış bir mamuta ait olduğu anlaşıldıktan sonra kemik yerinden kaldırıldı. Stephandom katedrali iç ve dış görünüşüyle ziyaretçileri hayran bırakmaktaydır.

Işıklı Site 334

Işıklı Site, İsviçre asıllı Fransız mimarı Le Corbusier tarafından tasarlanmış ve gerçekleştirilmiş bir eserdir. Marsilya şehrinin güneyinde kurulan ve mimaride devrim yapan bu site, bin altıyüz kişiyi barındıracak büyüklükte bir blok apartmandır.

Marsilya'ya her yıl pek çok meraklı, ışıklı Site'yi görmeye gelir. Bu türlü bir bina kavramı, devrine göre (1946-1952) çok ileri bir düşünce sayılır; bugün bile birçok ziyaretçi, binayı garip ve anlaşılmaz bulmaktadır. Işıklı Site 157 metre uzunluğunda, 25 metre genişliğinde ve 50 metre yüksekliğinde bir dikdörtgenler prizmasıdır; 300 dönümlük büyük bir parkın içinde, beton filayakları üzerinde kurulmuştur. İçinde 337 daire vardır ve dairelerin herbiri, birbiri içine geçmiş, serbest ve müstakil villalar halindedir. Binanın bütünü, iç sokakları, satıcıları, dükkânları ve diğer ekleriyle kapalı bir şehir manzarası gösterir. Işıklı Site, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra mimarî bir devrimin başlangıç noktası olmuştur; bugün artık, Işıklı Site'den çok daha değişik ve modern yapılar gerçekleştirilmektedir.

Etoile Meydanı 335

Etoile, fransızca «yıldız» anlamına gelir; gerçekten de Etoile meydanı Paris'in tepelerinden biri üzerinde, oniki caddenin birden, bir yıldızın kolları gibi gelip birleştiği yerdir. Bu geniş meydanın tam ortasında ünlü Zafer Tâkı yükselir.

Etoile meydanı, Chaillot tepesinin zirvesini kaplar. Meydana çok düzgün aralıklarla açılan oniki cadde, ortadaki anıtın her yönden ve uzak mesafelerden rahatça seyredilmesini sağlar. Buraya, «I. Napoleon meydanı» demek daha doğru olurdu, çünkü meydanı doğrudan doğruya Napoleon açtırmıştır. Ama meydanı genişletme ve güzelleştirme çalışmaları kral I. Louis-Philippe zamanında da sürdürülmüş ve ancak çok daha geç bir tarihte bitirilmiştir. Caddelerin keşismesiyle meydana gelen oniki köşe üzerinde, birbirinin tamamen benzeri oniki bina inşa edilmiştir. Bunların yapılışları, 1868 yılında yürütülen Paris'i güzelleştirme çalışmalarının sonucudur. Etoile meydanından dünyanın en güzel şehir manzaralarından biri seyredilir. Her bir caddenin öbür ucunda ayrı bir anıt, ayrı bir meydan görülür.

Paris Zafer Tâkı 336

Zafer Tâkı'nın Etoile meydanından 50 metre yükseklikteki taraçası üzerinden Paris'in en güzel manzaralarından biri seyredilir: Champs-Elysees caddesi, Concorde meydanı, Tuileries bahçeleri, Louvre sarayı, Seine nehri v.b.

Ortasına bir zafer tâkı konulmak üzere açılmış Etoile meydanı 240 metre çapındadır ve oniki büyük caddenin başlangıç noktasını teşkil eder. Planları Chalgrin tarafından yapılan ve 1806 yılında imparator I. Napoleon'un emriyle inşasına başlanan Zafer Tâkı ancak yirmi sene sonra, 1836'da bitirilebilmiştir. Bu anıt Fransa'nın askerî zaferlerini temsil eder. I. Napoleon'un, Victor Hugo'nun cenazeleri Zafer Tâkı'nın altından geçirilmiştir. Foch'un, Joffre'un, Lyautey'in, Leclerc'in, Lattre de Tassigny'nin cenazeleri, burada bir gün müddetle halka gösterilmiştir. Birinci Dünya Savaşı esnasında Fransa için ölmüş isimsiz bir kahraman, Tâk'ın ortasına gömülmüştür; bu askerin mezarı üzerinde gece gündüz hiç sönmeden yanan ve vatanı için ölmüş bütün askerlerin hâtırasını canlandıran bir meşale vardır.

Vendôme Sütunu 337

I. Napoleon'un emriyle, Roma'daki meşhur Trajanus sütunundan örnek alınarak gerçekleştirilen Vendôme sütunu, Paris'de Opera binası, Concorde meydanı ve Louvre sarayı arasına dikilmiştir. Sütunun içinden 180 basamaklı merdivenle üstüne çıkılır.

Taştan örme bir kalıp üzerine geçirilen, bronzdan yapılma silindir biçimindeki Vendôme sütunu 44 metre yüksekliğindedir; tepesinde bir heykel bulunur. 160 metre uzunluğunda helezonî bir alçak kabartmalar bandı, sütunun etrafında dönerek yükselir ve Napoleon ordusunun 1805 ile 1807 yılları arasında yaptığı belli başlı savaşları canlandırır. Sütunun bronzları, Napoleon'un Austerlitz savaşında Rusları ve Avusturya'lıları yendikten sonra onlardan aldığı 1200 topun eritilmesinden elde edilmiştir. Sütunun dikildiği 1810 yılından beri tepedeki heykel birçok defa değişmiştir: Napoleon'u Roma imparatoru kıyafetiyle canlandıran heykel, yerini büyük bir zambak yaprağına, o da tekrar imparatorun redingotlu ve şapkalı heykeline bıraktı. Son heykel Napoleon'u yine Roma imparatoru şeklinde canlandırmaktadır.

Dolmabahçe Sarayı 338

İstanbul'da, Boğaziçi'nin Rumeli yakasındaki Beşiktaş semtinde bulunan Dolmabahçe Sarayı, Osmanlılar'ın yaptırdığı en muhteşem saraydır. Atatürk son günlerini bu sarayda geçirmiş ve yine bu sarayın 71 numaralı odasında hayata gözlerini kapamıştır.

Dolmabahçe Sarayı'nın bulunduğu yer eskiden bir körfezdi. Bu körfez, Sultan I. Ahmet zamanında doldurulmuş ve üzerine çeşitli devirlerde birçok kasır ve saray yaptırılmıştır. Nihayet Sultan Abdülmecit, buradaki eski sarayı yıktırarak yerine, Karabet Balyan ustaya şimdiki sarayı yaptırmıştır. Sarayın yapılması on yıl sürmüş ve 1854'te sona ermiştir. Bina, Rönesans ve barok karışımı bir üslûpta, dışı kâgir, içi ahşap olarak inşa edilmiştir. Deniz tarafında 600 metre uzunluğunda bir rıhtımı vardır, yol tarafında ise yüksek duvarlarla çevrilmiştir. Sarayın bahçesine iki büyük kapıdan girilir. Ortadaki esas yapıda taht salonu yer alır. Bu salonda İngiltere Kraliçesi Victoria'nın hediye ettiği, 4,5 ton ağırlığında bir âvize bulunur. Bu salondan başka sarayın 17 salonu ve 200 odası vardır. Sarayın içi gibi eşyası da göz alıcıdır.

Beylerbeyi Sarayı 339

İstanbul'da, Boğaziçi'nin Anadolu yakasındaki Beylerbeyi semtinde, sahilde bina edilmiş bu saray, tamamen mermerden ve köfeki taşından yapılmış olup gerek dış görünüşü, gerek iç bölümleriyle son derece süslü ve zariftir.

Şimdiki Beylerbeyi Sarayı'nın yerinde daha önce Sultan II. Mamut'un yaptırdığı bir ahşap saray vardı. Sultan Abdülaziz bunu yıktırarak, 1862 yılında Serkis Balyan kalfaya bugünkü sarayı yaptırmıştır. Saray, orta kısımda, altta ve üstte bulunan iki büyük salonla bunların yanlarında yer alan dairelerden meydana gelmiştir. Alt katta, ortasında mermerden bir havuz bulunan büyük salon on altı mermer sütunludur. Bu salonun köşelerinde, ikisi deniz, ikisi de kara tarafında olmak üzere dört büyük oda vardır. Salonun Boğaziçi tarafına düşen kısımdan, çok zarif bir çifte merdivenle üst kata çıkılır. Havuzlu salonla aynı büyüklükte olan üst kat salonu «Kabul salonu» dur. Bu salonun köşelerinde de dört oda bulunmaktadır. Beylerbeyi Sarayı'nın arkasındaki tepeye kadar uzanan kat kat bahçeleri de pek ünlüdür.

Anıtkabir 340

Türk milletinin kurtarıcısı ve yeni Türkiye'nin kurucusu Atatürk'ün ebedî uykusunu uyuduğu Anıtkabir, Ankara'nın çevreye hâkim ve merkezî yeri olan Rasattepe'de, sâdelik içinde büyük bir heybetle yükselir.

Türk milletinin Atatürk'e şükranlarını belirten bir anıtkabir yapılması için 1942 yılında bir yarışma düzenlenmiş ve 49 proje içinden Prof. Emint Onat ile Doç. Orhan Arda'nın projesi beğenilmişti. 9 Ekim 1944'te temeli atılan Anıtkabir, 1953'te tamamlandı, aynı yılın 10 Kasım'ında, Ata'nın Etnoğrafya Müzesi'nde bulunan na'şı, büyük bir törenle buraya nakledildi. Anıtkabir, «Giriş yolu», «Zafer alanı» ve «Şeref salonu» olmak üzere üç bölümdür. «Giriş yolu» na Tandoğan meydanından başlayan eğimli bir yoldan gelinir. Bu yolun başında iki kule bulunur. Zafer alanı genişliği 80, uzunluğu 130 metre olan döşemesi taştan bir alandır. Bu alandan 33 basamaklı bir merdivenle «Şeref salonu» na çıkılır. Boyu 60, eni 32, yüksekliği 32 metre olan bu salonda Atatürk'ün 42 ton ağırlığındaki mermer lâhdi bulunur.

KUZEY
BUZ
Kuzey kutup dairesi
A M E R İ K A
AVRUPA
ATLAS
Yengeç Dönencesi
BÜYÜK
A F R İ K A
Ekvator
OKYANUS
Oğlak Dönencesi
OKYANUSU
Ölçek
0
2 000 km
4 000 km
6 000 km
GÜNEY
Güney kutup dairesi
BUZ
464
352
356
376
354
360
358
342
359
388
371
348
382
355
367
363
349
369
383
378
350
380
361
379
344
343
362
370
365
375
364
377
385
347

Ünlü Yerler

DENİZİ

A S Y A

378
381
386
384
346
345
387
366
341

BÜYÜK

OKYANUS

374

HİNT

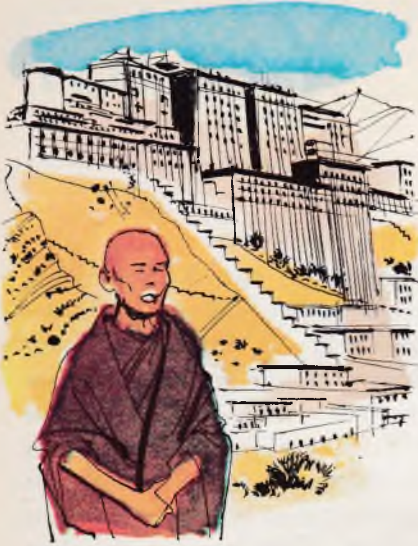
OKYANUSU

AVUSTRALYA

DENİZİ

Dünyadaki bazı yerlerin ünü, orada geçen önemli bir olaydan ileri gelir: Ya değerli bir kişinin doğum yeridir ya bir savaş verilmiştir orada ya da bilimsel bir deneme yapılmıştır. Hattâ, bazı yerleri, bu olaylardan birkaçına sahne oldukları için tanırız: Her Türk çocuğu Çanakkale'de ne çetin savaşların verildiğini, İstanbul'un dünya tarihinde sık sık anıldığını bilir... Fakat insanlık tarihinde büyük önem taşıyan öyle yerler vardır ki, ne adını, ne de sanını bilebiliriz. Ateş nerede bulundu? İlk gemi nerede yapıldı? İlk dil nerede konuşuldu?..

Potala Sarayı 341

Asyada'ki Himalaya sıradağlarının kuzeyinde yer alan ve Çin budizminin merkezi olan Lhassa, aynı zamanda Tibet'in başkentidir. Bir tepe üzerine kurulmuş Potala saray-manastır-kale topluluğu, bütün şehre hâkimdir.

Dünyadaki milyonlarca budistin dinî şefi olan dalay-lama, Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi sayılır. Dalay-lama öldüğü zaman, Tanrı'nın ruhu onun bedeninden ayrılarak, yeni doğacak bir çocuğun bedeninde tekrar yeryüzüne iner ve kutsal işaret taşıyan bu çocuğu keşişler yeni insan-tanrı olarak kabul ederler. 1959'a kadar dalay-lama, yirmi bin lama (budist rahip) ile birlikte Lhassa'daki Potala sarayında oturdu. Bir sanat harikası olan bu sarayın, güneşin altında pırıl pırıl parlayan altın levhalarla kaplı kubbesi, geniş caddeler, göz alabildiğine bahçelerle süslü Lhassa şehrinin her yanından görünür. 3 600 metre yükseltideki bu kutsal yeri ziyaret etmek için akın eden hacıların ardı arkası kesilmez. Ancak, Tibet'in Çin istilâsına uğramasından sonra dalay-lama, Potala sarayından ayrılmak zorunda kaldı.

Vatikan Sitesi 342

Vatikan sitesi, dünyanın en küçük devletidir. Roma şehrinin ortasında, 500 kilometre kareden daha küçük bir alanı kaplar. Bin kişilik bir nüfusu barındıran bu devletin hükümdarı, dünya katolik kilisesinin en büyük lideri olan papadır.

1929'da imzalanan Laterano antlaşmalarıyla sınırları ve statüsü tespit edilen bu papalık devletinin bağımsız bir idare teşkilâtı, ayrı bir bayrağı, bir muhafız birliği, «Osservatore Romano» adlı bir gündelik gazetesi, özel bir parası ve hattâ ayrı bir radyo istasyonu vardır. Bu küçük devletin taşıtları bile, plakalarına yazılan SCV işaretiyle ayırt edilir. Vatikan sitesinin kapılarını bekleyen İsviçre'li muhafız askerleri, modeli yüzyıllarca önce İtalyan sanatçısı Michelangelo tarafından çizilen, mavi-sarı ve kırmızı yollu bir üniforma giyerler. Her yıl yüz binlerce kişi, papayı ziyaret etmek ve site sınırları içindeki sanat ve mimarlık harikalarını görmek için akın eder: San Pietro meydanı, bazilikası ve dikilitaşı, Vatikan sarayı, tarihî belgelerle dolu zengin müzeler ve usta sanatçıların elinden çıkmış bahçeler görenleri hayran bırakır.

Sina Dağı 343

Mısır ile Filistin arasında, Asya ve Afrika kıtalarını birleştiren Sina yarımadası yer alır. Yarımada üstündeki aynı adlı tepe, Yahudilerin Mısır'dan kaçışları sırasında dinsel olaylara sahne olması bakımından önem taşır.

Süveyş kanalı, Kızıldeniz ve Akabe körfeziyle çevrelenen Sina yarımadasının kuzeyindeki dağlık kütle, çeşitli tepelerle kaplıdır. Bunlardan Cebel-i Musa ya da Musa dağının yüksekliği 2 637 metreyi bulur. Tevrat'a göre, Yahudi ulusunun kurtarıcısı Musa peygamber, Tanrı'dan gelen «On Emir» i burada duymuştur. Çöllerdeki uzun ve yorucu yolculuklardan sonra Yahudiler, Sina dağının eteklerinde konaklamışlardı. Musa peygamber, ulusunu aşağıda bırakarak dağın tepesine çıkmış ve kırk gün, kırk gece orada kalmıştı. Önce koyu bir duman, sonra da bir ateş bulutunun arasından gelen Tanrı'nın sesini dinleyerek, onun buyurduğu on emri taş levhalara kazımıştı. Din tarihinde «On Emir» olarak adlandırılan bu yasalar, İsrail ulusunun din ve toplum hayatına yepyeni bir anlayış ve düzen getiriyordu.

Truva Harabeleri 344

1870 yılında arkeolog Schliemann'ın Çanakkale'de, Hisarlık köyü çevresinde yaptığı kazılarla bulunan ve taş devrinden beri çeşitli uygarlıkların beşiği olduğu anlaşılan Truva şehri, on yıl süren kuşatması ve «tahta at» hikâyesi ile ünlüdür.

1870 yılına kadar, Homeros'un İliada destanında anlattığı Truva'nın neresi olduğu hiç bilinmiyordu. Bu tarihte yapılan ve yirmi yıl süren kazılar sırasında, M. Ö. 3000 yıllarından beri bu bölgede tam dokuz yerleşme merkezinin kurulmuş olduğu anlaşıldı. Homeros'un sözünü ettiği kuşatma, kazılardaki yedinci kata rastlayan Truva şehrinde geçer. İsparta kralı Menelaos'un karısı güzel Helena, Truva kralı Priamos'un oğlu Paris tarafından kaçırılınca Menelaos'un kardeşi Agamemnon şehri kuşatır. Fakat Truva, kesme taşlardan yapılmış kalın surlarla çevrili olduğundan, kuşatma tam on yıl sürer. Sonunda, tahtadan dev bir at yaptırıp içine askerleri yerleştirirler ve şehrin kapısına bırakırlar. Truva'lılar hiç şüphelenmeden bu armağanı içeri alır ve kale içerden fethedilir. Çanakkale'de her yıl ağustos ayında Truva Festivali düzenlenir

Efes Harabeleri 345

Ege bölgesinde, Selçuk yakınındaki tarihî Efes şehri, her yıl onbinlerce turistin ziyaret ettiği, dünyanın en zengin tarih ve arkeoloji hazinelerini bir araya toplar. Artemis tapınağı, Meryemana evi, değerli eserlerle dolu Efes müzesi ve ünlü Efes harabeleri.

Tarih boyunca beş kere yeniden kurulan ve Eskiçağ'ın en zengin, en önemli şehirlerinden biri olan Efes, çeşitli devirlerden kalma harabeleriyle bugün bile bütün dünyanın ilgisini çeker. Topluca Efes harabeleri diye anılan bu eski şehir kalıntıları, Panayır ve Bülbül dağlarının etekleri arasında kalan bir düzlükte yer alır. M. S. II. Yüzyıl'da yapılan büyük açıkhava tiyatrosu, Hadrianus tapınağı, şehrin göbeği olan agora (pazar yeri), Trajanus çeşmesi, aşk tanrıçası Venüs adına kurulmuş Aşkevi, Roma hamamları, stadyum, Odeon tiyatrosu, Celsus kitaplığı, Selçuklular zamanından kalma İsabey camii, denize doğru inen sütunlu yol, mermer yol, çeşme ve su kemeri gibi anıtsal eserlerin yanı sıra bugün Efes müzesini süsleyen sayısız heykelcikler, vazo ve kaplar, mozayik, friz parçaları sayılmakla bitmez.

Meryemana'nın Evi 346

İzmir'in arkeolojik bölgesi Efes'ten 7 kilometre uzakta, Aladağ'ın eteklerindeki iki katlı taş bir bina, Hıristiyanların hac yeridir. Meryemana'nın son günlerini geçirdiği bu evde, her yıl ağustos ortasında büyük bir âyin yapılır.

İsa peygamberin annesi Meryem'in hayatı ve ölümü hakkında kesin bilgi yoktur. Bir söylentiye göre Meryem, Yusuf ile nişanlıyken «Kutsal Ruh» tan gebe kalır ve İsa'yı doğurur. O sıralar, Yahudi kralı Herodes'in müneccimleri, yeni doğacak çocuklardan birinin ilerde kralın tahtını elinden alacağını haber verince Herodes, doğacak bütün çocukların öldürülmesini emreder. Bunun üzerine Meryem, İsa'yı alarak Filistin'den kaçar ve Anadolu'ya gelip Efes şehrine, bugün Meryemana'nın evi diye bilinen bu iki katlı taş binaya yerleşir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra onarılan ve Papa tarafından hac yeri olarak ilân edilen bu kutsal evi, her yıl onbinlerce turist ziyaret eder. Ocaklı odadaki Meryemana heykeli önünde dua eden Hıristiyan hacılar, evin altındaki sette gürül gürül akan çeşmeden, kansere iyi geldiği söylenen suyu içerler.

Ümit Burnu 347

Afrika kıtasındaki yüksek çıkıntıların en ünlüsü olan Ümit burnu, kıtanın hemen hemen tam güney ucunu çizer. İngilizlerin kısaca «Cape» dedikleri bu burun, Güney Afrika Birliği'nin Kap şehrine (Capetown) ve Kap eyaletine (Capeland) adını vermiştir.

1487'de, Portekiz'li denizci Bartolomeu Dias, yüksek kayalıklar hâlinde denize doğru inen ve Afrika'nın Atlas okyanusu kıyılarını güneyden sınırlıyormuş hissini veren burnu keşfetti. Şiddetli bir rüzgârla sürekli çalkalanan okyanusa bakarak, buraya «Cabo Tormentoso», yani «Fırtınalar Burnu» adını verdi. Fakat, denizcilerin bu burnu geçerek Hindistan deniz yolunu bulmalarını isteyen Portekiz kralı Joao II, sonradan burnun adını «Cabo de Boa Esperança», yani «Ümit Burnu» olarak değiştirmeyi uygun buldu. 1497'de Portekiz'li denizci kâşif Vasco de Gama, ilk defa Ümit Burnu'nu dolaşarak Hindistan yolunu keşfetti: Böylece, buruna verilen ad boşa çıkmamış ve ümitler gerçekleşmiş oluyordu. Bugün bu bölge, kuşların, kara ve deniz hayvanlarının barındığı, tropikal bitkilerin yetiştiği bir rezerv durumundadır.

Montreal 348

Kanada'nın önemli şehirlerinden biri olan Montreal, Prairies ırmağı ile Saint - Laurent nehrinin sınırladığı büyük bir ada (Montreal adası) üzerinde yayılır. Adanın ortasında yemyeşil yükselen ormanlarla kaplı Royal dağı bütün şehre hâkimdir.

1642'de, Kanada'nın bu bölgesinde Hıristiyanlığı yaymakla görevlendirilen misyonerler, bugünkü Montreal'in çekirdeği olan Ville-Marie-de-Mont-Royal kasabasını kurdular. Bir kürkçülük merkezi hâline gelerek gittikçe gelişen bu küçük kasabanın adı zamanla kısalıp Mont-Royal, sonra Montreal oldu. Bugün, liman kesimi, şehir ve banliyöler, iki milyonu aşkın bir nüfusu barındırır; bu nüfusun çoğu Fransız sömürgelerinden gelmedir ve Fransızca konuşulan büyük şehirler içinde Montreal, Paris'ten sonra ikinci sırayı alır. Ülkenin en önemli limanı durumuna gelen ve modern bir sanayi şehri olarak günden güne gelişen Montreal'in merkezinde, sayısız gökdelenler arasında dümdüz uzanan caddelerden bazılarının uzunluğu 10 - 20 kilometreyi bulur. Fakat, şehir sınırları dışına çıkıldığında, yemyeşil kırlar ve ormanlar başlar.

Olympos Dağları 349

Olympos dağları, Yunanistan'daki bütün dağ kütleleri içinde en yükseğidir. Eski Yunanlılar, sayıları epey kalabalık olan tanrılarının, yaz-kış hiç kalkmayan karlarla kaplı bu yüksek kütlede oturduklarına inanırlardı.

Makedonya ile Tesalya arasında yer alan Olympos, en yüksek tepesi 2 917 metreye ulaşan sarp bir dağ kütlesidir. Bu tepenin hemen yanında, 2 911 metrelik Olympos tepesi veya Zeus'un tahtı yükselir. Yunanlılar, insanoğulları için erişilmez olan bu karlı tepede, tanrıların en yücesi ve dünyanın hâkimi olan Zeus'un oturduğuna inanmışlardı. Olympos'ta, hiç kalkmayan bir bulut perdesinin ardında, mitolojik kahramanların bir arada, yaşadığı şahane bir sarayın bulunduğunu düşünürlerdi. Tanrıların bu tepeden bakınca bütün yeryüzünü gördüklerine ve halklarla insanların kaderini, yine bu tepeden kendi arzularına göre yönettiklerine inanırlardı. Ve bulutlar bir an için kaybolup da tepedeki karlar ortaya çıkınca, güneşin altında göz kamaştıran karların parıltılarını, Olympos sarayının çatı ve pencerelerinin parıltıları sanırlardı.

Atina Akropolisi 350

Eski Yunan sitelerinin bazılarında, site kralının sarayı ile tapınaklar, şehrin dışında, yüksekçe bir tepe üzerine inşa edilirdi. Yunanistan'ın başkenti Atina'nın merkezindeki akropoliste, dünyanın en güzel tapınaklarının yıkıntılarına rastlanır.

Atina akropolisi, şehre 100 metre yukarıdan bakan, üzeri düzlük bir tepede kurulmuştur. Uzunluğu 270, genişliği de 150 metreyi bile geçmeyen bu küçücük düzlükte, hepsi birbirinden güzel çeşitli anıtlar sıralanır. Ne yazık ki akropolisi süsleyen bu güzel yapılar birçok kere yağmaya uğramış, özellikle İran'lılar, Franklar ve Venedik'liler tarafından tahrip edilmiştir. Yunan mimarisinin şaheseri sayılan Parthenon tapınağı da, bir ara cephanelik olarak kullanılmış ve 1656'da bir bombardıman sırasında patlayarak ikiye bölünmüştür. Kimbilir, belki de tanrı Zeus, Yunanlılardan intikam almak istemiştir!.. Sonradan arkeologlar, eski sitenin bir kısmını onarmaya ve yeniden düzenlemeye giriştiler; böylece turistler, Parthenon'un sütunlarını veya Erekhtheion'un karyatitlerini seyredebilmek imkânına kavuştular.

Ateş Ülkesi 351

Macellan, 1520'de gemisiyle Atlas Okyanusu'ndan Büyük Okyanus'a doğru giderken «Ateş Ülkesi» denen takımadaları keşfetti. Amerika kıtasının güney ucunda olan bu adalar ana kıtadan, büyük seyyahın adını taşıyan boğazla ayrılır.

Ateş Ülkesi, adındaki anlamın tam tersine daimî karların yedi yüz metre aşağılara kadar indiği soğuk bir ülkedir. Macellan, boğazın sisleri arasından, yerlilerin ısınmak veya balıkları çekmek amacıyla yaktığı yüzlerce ateşi görünce bu bölgeye «Ateş Ülkesi» adını verdi. Ateş Ülkesi'nin yerlileri çeşitli sebepler, özellikle sık sık ortaya çıkan salgın hastalıklar yüzünden yok olmak üzeredirler. Onas ve Akaluf kabilelerinden arta kalan iki-üç yüz kişi, bu ırkın son temsilcileridir. Bunlar uzun zaman eski ilkel geleneklerini ve yaşayış tarzlarını devam ettirmişlerdir: Yay ve oklarla guanako (bir lama türü) avlamış, ucu kemikli oltalarla balık tutmuş ve dokuma nedir bilmediklerinden, hayvan postlarından yapılmış elbiselere sarınmışlardır. Ateş Ülkesi'nin adaları Şili ile Arjantin arasında paylaşılmıştır.

Kızıl Meydan 352

S. S. C. B.' nin başkenti Moskova'nın bu en büyük meydanı, hem çok geniş bir alanı kapladığı, hem uzun bir tarih geçmişini yansıttığı için zamanla, bütün resmi gösterilerin yapıldığı önemli ve sembolik bir yer hâline gelmiştir.

Eskiden, şehrin merkezinde büyük bir pazar yeri ve Moskova'yı önemli Rus şehirlerine bağlayan bir kavşak noktası olan bu meydana Ruslar, «Krasnaya Ploşçad» yani «Güzel meydan» derlerdi. Sonradan, Kremlin'in kulelerinden birinin tepesinde yakuttan yapılmış bir yıldız parladığı için «Kızıl meydan» adı verildi. Batıda Kremlin'in kırmızı tuğlalı duvarlarıyla sınırlanan bu geniş meydanın güneyinde Mutlu-Vasiliy kilisesi yükselir; kuzeyinde, 1875 ile 1883 yılları arasında inşa edilen Tarih müzesi; doğusunda, Moskova'nın alışveriş merkezi olan Büyük Devlet Mağazaları (GUM) yer alır. Lenin'in kabri de yine Kızıl meydandadır. 1 mayısta ve Ekim ihtilâlinin yıldönümlerinde, burada büyük resmi geçitler düzenlenir. Bir duvarın üzerine oyulmuş küçük bölmelerde de, Sovyet büyüklerinin ve ilk kozmonot Gagarin'in külleri saklanır.

Oxford Üniversitesi 353

İngiltere'nin Middlands bölgesindeki ünlü Oxford üniversitesi, kimisi eski, kimisi modern birçok özel kolejin birleşmesiyle kurulmuştur. Bu kolejlerde öğrencilere, bütün İngiliz'lerin hayranlık ve takdirini kazanmış bir eğitim uygulanır.

Oxford üniversitesi, beşi kız öğrencilere ayrılmış olan otuz bir kolejden meydana gelir. İngiltere'nin bu eski ve tarihî şehrinde, 1163 yılında kurulan üniversitenin sıralarını her yıl on bine yakın genç doldurur ve değerli profesörlerin derslerini izler... 1243'te kurulan Üniversity College ise bugün eğitime devam eden bütün kültür yuvaları içinde en eskisidir. Üniversite kuruluşuna dahil bütün kiliselerin en güzeli olan Christ Church (İsa kilisesi), öğrenciler arasında kısaca «ev» diye anılır. Bugün adını duyurmuş pek çok tarih, edebiyat ve siyaset adamı Oxford'dan yetişmiştir ve çoğu ingilizceyi burundan gelen bir aksanla konuşmaya dikkat eder. İngiltere'nin, en az Oxford kadar ün salmış bir üniversitesi daha vardır: Cambridge. Ve bu iki üniversitenin kürekçileri arasında her yıl, çok çekişmeli yarışmalar yapılır.

Sorbonne Üniversitesi 354

Fransa'nın başkenti Paris'te, öteden beri Fransız kültür ve öğreniminin sembolü hâline gelen ve Paris üniversitesinin bütün bölümlerini bir çatı altında toplayan Sorbonne, her milletten öğrencinin okuduğu bir bilim yuvasıdır.

XIII. Yüzyıl'da Robert de Sorbonne adlı bir papaz, fakir çocukların din eğitimi için bir kolej kurdu ve bu koleje kendi adını verdi. Kardinal Richelieu, 1625 ile 1642 yılları arasında bu yapıyı genişleterek yeniden inşa ettirdi. Paris'te, Quartier Latin'in göbeğindeki Sorbonne, yüksek öğrenim kurslarının, özellikle edebiyat ve fen derslerinin verildiği büyük amfiteatrlarıyla gerçek bir kültür yuvasıdır. Ancak, bina çok geniş olmasına rağmen Paris üniversitesinin bütün öğrencilerini barındırmaya kâfi gelmediğinden, zaman zaman gerek şehir içinde, gerek banliyölerde ek binalar yapıldı. İlk taşı kardinal Richelieu tarafından konulan üniversite kilisesinde, kardinalin, 1694'te Girardan tarafından yapılan ve bu büyük adamı bilimin koruyucusu şeklinde tasvir eden kabri bulunur. Sorbonne dünyanın en ünlü üniversitelerinden biridir.

Cambridge Üniversitesi 355

İngiltere'de, Ouse nehrinin Cam kolu üzerinde kurulmuş bir köprü (bridge), İngiltere'nin en ünlü üniversitelerinden birine adını vermiştir: XIII. Yüzyıl'da, Oxford ve Sorbonne üniversitelerinin modeline göre yapılmış Cambrigde üniversitesi.

Cambridge üniversitesi bir devlet kuruluşu değildir; herbiri özel olarak yönetilen birtakım özel kolejlerden meydana gelir ve bugüne kadar yaptığı ünle her milletten öğrencinin ideallerini süsler. Cambridge'de öğrenim halka açıktır ve diplomalar, bakalorya veya lisans gibi öğrenim derecesine göre verilir. Yalnız kültür yönünden değil, kişilik yönünden de iyi öğrenciler yetiştirmekle ün yapan Cambridge'te, yüzyıllardan beri, bir okul ruhunu yaşatan ve sağlam karakterler çizen özel geleneklere bağlı kalınmıştır. Yeni öğrenciler, kolsuz, kısa bir «elbise», eskiler ise günlük kıyafetlerinin üzerine, aynı elbisenin uzununu giyerler. Ve gencinden yaşlısına kadar bütün İngilizler, yetiştikleri kolejin renklerini taşıyan çizgili kravatı gururla takarlar. Böylece Cambridge'in eski öğrencileri birbirlerini kolayca tanıyabilirler.

Kremlin Sarayı 356

Rus şehirlerinin pek çoğunda, vaktiyle şehri saldırılara karşı korumuş kremlinler veya kaleler bulunur. Fakat, eskiden çarlık sarayı, bugün ise hükûmet binası olan Moskova kremlini o kadar ünlüdür ki kısaca «Kremlin» adıyla bilinir.

Moskova'nın merkezinde ve Kızıl meydanın batı kenarında, yirmi sekiz hektarlık üçgen biçiminde bir alanı kaplayan Kremlin sarayı, büyük ve yüksek kapılarla dışarıya açılan, kırmızı tuğlalardan örülmüş mazgallı bir duvarla çevrilidir. Kırk metre yüksekliğindeki bir burun üzerine kurulmuş olan bu yapı, Moskova ırmağına bakar. Surların çevrelediği iç kısımda, değişik üslûplarda yapılmış birçok tarihî ve resmî bina yanyana sıralanır. Korkunç İvan çan kulesinin soğan biçimindeki kubbeleri, eski stildeki çatıları ve kuleleri, S.S.C.B. yüksek prezidyum sarayının modern mimarisiyle hoş bir tezat yaratır. 1737'de İvan çan kulesinden düşen ve sonradan granit bir kaide üzerine oturtulan, iki yüz on sekiz ton ağırlığındaki çar Kolokol çanı, büyüklüğü ve zarif biçimiyle seyredenlerin ilgisini çeker.

Pentagon 357

Amerika Birleşik Devletleri'nin başkenti Washington'da, Capitol veya Beyaz Saray gibi dünyaca ünlü kamu binaları arasında, Amerikan ordusunun sembolü olan Pentagon da değişik mimarisiyle dikkati çeker.

A.B.D. Ordusu'nun Genel Kurmay Başkanlığı'na ait merkez idare binaları, ilgi çekici bir modern yapı içinde toplanmıştır. Bu binalara görevlilerden başka kimse giremez. Yapının tümü, ortasında bir avlu bulunan, beş kenarlı düzgün bir çokgen biçimindedir; bu yüzden, Yunancada «beşgen» anlamına gelen Pentagon adıyla anılır. 1942'de tamamlanan Pentagon, Savunma Bakanlığı'nın müsteşarlık görevlilerini bir çatı altında toplar. Burada alınmış herhangi bir kararı açıklarken, «Pentagon'dan bildirildiğine göre» demek âdet olmuştur. Amerikan Ordusu'nun beyni olan Pentagon, kalabalık bir polis kordonu tarafından büyük bir dikkatle korunur; ama yine de, alınan bu güvenlik tedbirleri, Kentucky'de bulunan ve A.B.D.'nin bellibaşlı bankalarının altın rezervlerini saklayan Fort Knox'daki kadar sıkı değildir!

Rutli Çayırı 358

Dört Kanton gölünün kıyısında göz alabildiğine uzanan yemyeşil bir çayırlık, Helvetia konfederasyonunun doğuşuna sahne olmuştur. İsviçre tarihinin başlangıç noktası sayılan bu yüksek bölge, Rutli (veya Grutli) çayırı diye bilinir.

7 kasım 1307'de, üç İsviçre kantonunun başkanı, tatlı bir eğimle göle doğru inen, etrafı dağlar ve ormanlarla çevrili küçük bir çayırlıkta buluştular. Yerden fışkıran üç kaynağın başında toplanan başkanların amacı daha önce 1291'de edilen ebedî ittifak yeminini yenilemekti. O günden sonra önce sekiz, sonra on üç kantonun birleşmesiyle konfederasyon gittikçe büyüdü; fakat Rutli çayırı, daima İsviçre birliğinin sembolik merkezi olarak kaldı. Yine aynı çayırlıkta, otuz iki kilometre boyunca uzanan gölün kıyısında, halk kahramanı Guillaume Tell'in (XIV. Yüzyıl), kendisini tutuklamak isteyen yargıç Gessler'in adamlarından kurtulmak için bindiği tekneden göle atladığı ve hürriyete kavuştuğu söylenir. Dört Kanton gölü, İsviçre'liler için «Kutsal Göl», turistler için de şahane manzaralı bir tabiat köşesidir.

Appia Yolu 359

Romalıların döşediği karayolları, bütün Avrupa'yı baştan başa bir ağ gibi sarmıştı. İtalya'nın güneyine doğru uzanan Appia yolu (veya Via Appia), taş döşeli bütün yollar içinde şüphesiz en uzunudur: Altı yüz kilometrelik bu yol, Roma'dan Brindisi'ye kadar gidiyordu.

Roma imparatorluğunun ulaşım yolları, geçtiği bütün yerlere Roma uygarlığını taşıyor ve bu büyük yolları döşemek için Romalılar, dağ yamaçlarına tüneller, yarmalar açıp, köprüler, kemerler kurarak karşılarına çıkan bütün engelleri bir bir aşıyorlardı. Şehirlerin yakınında yol kenarlarını, yüksek selvilerin ortasına inci gibi oturtulmuş mezarlar ve anıtkabirler süslüyordu. M. Ö. 312 yılında, Appius Claudius'un emriyle yapımına girişilen ve bugün bile kullanılır durumda olan Appia yolu da, Roma'dan çıkışta, böyle birçok mezar kalıntısı boyunca uzanır; bunlar arasında özellikle Horatius'ların ve Curiatus'lardan birinin mezarı dikkati çeker. Roma Forumu'nun ortasındaki bir altın taş, Appia yolunun başlangıcını, Brindisi'de deniz kenarına dikilmiş, biri hâlâ ayakta olan iki sütun da Via Appia'nın bitimini gösteriyordu.

Paris Panthéon'u 360

Yunan pantheonları, bütün tanrılar adına kurulmuş tapınaklardı. Paris Panthéon'u, Seine nehrinin sol yakasında en yüksek nokta olan Sainte-Geneviève tepesi üzerinde, Panthéon meydanında inşa edilmiş eski bir kilisedir.

Yunan haçı plânında yapılmış, cephesi yirmi iki uzun sütunla süslü bu koca yapı, en üstünde bir ışık bacası bulunan ve toplam yüksekliği 80 metreye ulaşan büyük bir kubbeyle örtülüdür. Yapının mimarı Soufflot, 1780'de bitirdiği bu kiliseyi, Paris'in koruyucusu azize Geneviève'e adamıştı. Fakat 1791'de Anayasa meclisi, bu binanın, Fransa'nın yetiştirdiği büyük adamların kemiklerini saklamak üzere bir Panthéon hâline getirilmesini kararlaştırdı ve alınlığın üzerine şu kitabeyi kazdırdı: «Vatan, büyük evlâtlarına minnettardır». Sonraları daha birçok kere bu anıtın kaderi değiştirildi; kimi vakit Panthéon oldu, kimi vakit kilise... Üçüncü Cumhuriyet zamanında yeniden Panthéon olması uygun görülen binada, Victor Hugo, Emile Zola gibi bazı ünlü Fransızlar gömülüdür. Yapının içi, zengin duvar resimleri ve heykellerle süslüdür.

Pompei Harabeleri 361

Pompei, İtalya'da, Vezüv yanardağının eteklerinde kurulmuş otuz bin nüfuslu güzel bir şehirdi. M. S. 79 yılında ansızın korkunç bir şekilde püskürmeye başlayan yanardağın saçtığı kül yığınları altında gömülüp kaldı.

Pompei, Eski Çağ'ın en zengin, en canlı şehirlerinden biriydi. Çok uzun zamandan beri uykuda olan Vezüv yanardağının birdenbire uyanmasıyla korkunç bir taş ve kül yağmuruna tutulan şehir gerçi pek büyük tahribata uğramadı ama, içinde bir tek canlı varlık da kalmadı. Nereye, nasıl kaçacağını bilemeyen halk, zehirli gazlardan nefes alamaz oldu ve kısa bir süre sonra ponza taşına benzer küçük ve süngerimsi taşlardan kalın bir örtünün altında herşey kayboldu... 1750'den beri Napoli yakınlarında yapılan kazılarla, şehir yavaş yavaş ortaya çıkmaya, eşyası ve bütün dekoruyla birlikte evler yeniden belirmeye başlamıştır; böylece Pompei'deki günlük hayatı bütün ayrıntılarıyla göz önünde canlandırmak imkânı doğmuştur. Ölümün pençesine düşmüş Pompei'lilerin küllere gömülü cesetlerinin izlerinden mulajlar alınabilmektedir.

Ağlama Duvarı 362

Musevî hacıların en büyük dileği, Ağlama duvarının önünde dua edebilmektir. Çok eski bir geçmişi olan bu hac yeri, Yahudilerin, Hıristiyanların ve Müslümanların kutsal şehri Kudüs'te, Süleyman tapınağının doğusundaki bir çıkmaz sokaktadır.

Kudüs'te, bugün tamamiyle yıkılmış olan Süleyman tapınağının bulunduğu yerde, Kral Herodes zamanında yaptırılmış ve küp biçiminde büyük taş bloklardan örülmüş yüksek bir surun kalıntıları yer alır. M.S. 70 yılında Süleyman tapınağının yıkılmasıyla başlayan ve zamanla yerleşen dini bir geleneğe göre Yahudiler, her cuma bu sembolik duvarın önünde toplanırlar ve «Yahudi Kudüs» ün yıkılışına ağlarlardı. Yerlere kapanarak dövünen, taşları öpen kalabalığın ağlama ve feryat sesleri, bütün şehrin gürültüsünü bastırırdı. Bugün bu gelenek, bir parça değişmiş olmakla beraber, hâlâ devam eder. Musevî hacılar haftanın herhangi bir günü Ağlama duvarını ziyaret edip geleneksel ağıtın yanı sıra dualar, Tevrat ve Talmud'dan parçalar okurlar. Süleyman tapınağının yerinde de, Emeviler devrinde yaptırılan Ömer camii yükselir.

Roma'nın Rakibi, Kartaca 363

Kartaca, Kuzey Afrika'da, bugün Tunus şehrinin bulunduğu yerin yakınlarında Fenike'liler tarafından kurulmuş eski bir şehirdi. Akdeniz ticaretini ele geçirebilmek için Kartaca'lılar, uzun süre Yunanlılar ve Roma'lılarla mücadele ettiler.

Fenike'liler, M. Ö. 814 yıllarına doğru Kartaca'yı kurarken tam yedi yüzyıl boyunca ayakta kalacak bir şehrin temelini attıklarını bilmiyorlardı. Bu şehre, «Kart Hadaç», yani «Yeni Şehir» adını verdiler. Kartaca'lılar zaman zaman Foça'lılarla (Marsilya), İspanya ile Ligurya'da (İtalya) Yunanlılarla ve özellikle tarihte Pön savaşları diye geçen üç ayrı savaşta Roma'lılarla çarpıştılar. Son Kartaca kuşatması üç yıl sürdü (M. Ö. 149'dan 146'ya kadar). Roma'lılar çok hazırlıklıydılar ve kuşatma sırasında o çağın en üstün savaş malzemesini kullanarak Kartaca'ya karşı bütün imkânlarını seferber ettiler: Kale bedenlerinin yüksekliğinde yürüyen kuleler, koçbaşları, ağır gülleler ve yakıcı maddeler atan koca mancınıklar... Yenik düşen Kartaca, Roma'lılar tarafından baştan başa yakılıp yıkıldı ve tarihten silindi.

Firavunlar Vâdisi 364

Bugün Assuan'ın kuzeyinde, harabelerine rastlanan Tebai şehri, uzun bir süre eski Mısır'ın başkenti olmuştu. Deyr-ül-Bahri yalıyarı, bu eski başkenti, birçok Mısır firavununun gömülü olduğu Firavunlar Vâdisi'nden ayırıyordu.

Firavun mezarları, özellikle Aşağı Mısır'daki tapınaklar ve ehramlar, yüzyıllar boyu mezar hırsızlarıyla soyguncuların elinden kurtulamamış, çoğu yağma edilerek soyulmuştur. Gerçekten de, Aşağı Mısır ehramlarında, firavunun mumyası, bütün değerli eşyasıyla birlikte gömülürdü. Yukarı Mısır'lılar ise firavunlarını, bugün «Firavunlar Vâdisi» denilen yere gömüyorlar ve mezarların girişini büyük kaya parçalarıyla gizliyorlardı. Fakat bütün bu tedbirlere rağmen bazı yeraltı mezarları hırsızlar tarafından keşfedilmiş ve içlerindeki değerli eşyanın hepsi çalınmıştır. Yalnız İngiliz arkeologu Carter, firavun Tutankhamon'un mezarını bulduğu zaman buraya nasılsa hiç dokunulmamış olduğunu gördü ve firavunun mumyasından başka bütün değerli eşyasını, 3 000 yıl ötesinden günümüze kadar ulaşan bu hazineyi çıkardı.

Pearl Harbor 365

Amerika Birleşik Devletleri'nin büyük askerî limanı Pearl-Harbor, Büyük Okyanus'un tam ortasında, Kuzey Amerika ile Asya arasındaki Hawaï takımadaları üzerindedir. Bu liman, İkinci Dünya Savaşı'nın kaderini etkileyen bir baskına sahne olmasıyla ünlüdür.

Amerikan Pasifik Donanması'nın bir üssü olan Pearl Harbor, Oahu adası üzerindedir. Burası, Hawaï takımadalarının merkezi ve 300 000 nüfuslu bir ticaret limanı olan Honolulu'nun kuzeyine düşer. Pearl Harbor, «İnci Limanı» anlamına gelir. 7 Aralık 1941 gününün sabahı bu deniz üssü, ansızın Japon uçaklarının saldırısına uğradı. 100 Japon uçağı iki saatten daha az bir zaman içinde sekiz zırhlıyı, üç kruvazörü, sekiz destroyeri ve birçok uçağı param parça etti. Birbirini izleyen şanssızlıklar yüzünden Pearl Harbor deniz üssüne zamanında alarm verilememiş, böylece Japon Hava Kuvvetleri en küçük bir direnmeyle bile karşılaşmaksızın amacına ulaşmıştı. Bu beklenmedik saldırıyla çok ağır bir kayba uğrayan Amerika Birleşik Devletleri, Japonya'ya harp ilân etti ve Müttefiklere katılarak İkinci Dünya Savaşı'na girdi.

Hiroşima 366

Hiroşima, büyük Honşu adasının güneybatısında ve Japon iç denizinde büyük bir limandır. İlk atom bombası, İkinci Dünya Savaşı sırasında (1939 - 1945) Hiroşima'da patladı. Şehir baştan başa yıkıldı, binlerce insan can verdi.

«Japon Akdenizi» nin büyük bir limanı olan Hiroşima, Ota nehrinin deltasındaki altı ada üzerine kurulmuş, 400 000 nüfuslu bir şehirdi. 6 Ağustos 1945 günü Müttefiklerle Japonya arasındaki çarpışma sırasında, «uçan kale» denilen Enola Gay uçağı Hiroşima göklerinde belirdi ve ilk atom bombasını fırlattı. Böylece, atom bombası ilk defa bir düşman hedefine karşı kullanılmış oluyordu. Birkaç saniye içinde şehrin 12 kilometre karelik bir kesimi tamamen yok oldu ve 78 150 kişi öldü. Üç gün sonra Nagazaki'ye atılan ikinci bir bomba ise 40 000 kişinin hayatına mal oldu. Patlama sırasında yararlananların da sonradan ölmesiyle can kaybı iyice arttı. Bu çifte felâket üzerine Japon hükümeti barış istemek zorunda kaldı. Savaştan sonra şehir yeniden yapıldı ve Hiroşima kurbanları için barışı temsil eden bir anıt dikildi.

Alamo Kalesi 367

A. B. D.'nin güneyindeki Texas eyaletinde, bugün San Antonio şehri nin bulunduğu yer, 1836 yılında Alamo kalesinin Meksika'lılar tarafından ele geçirilmesine ve Amerika'nın ünlü halk kahramanı Davy Crockett'in öldürülmesine sahne olmuştu.

«Alamo» sözcüğü, «kavak ağacı» anlamına gelir. Alamo kalesindeki bir avuç Teksas'lı, kendilerinden çok daha kalabalık ve daha iyi silâhlanmış Meksika'lı askerlere teslim olmamak için direniyordu. Bunun üzerine, Meksika diktatörü Santa-Anna bizzat harekete geçmeye karar vererek, 1836 yılının soğuk bir şubat sabahında garnizona saldırdı. Meksika'lıların «teslim olun» çağrısına, küçük Amerikan bölüğü bir top atışıyla karşılık verdi. Kuşatma bir haftadan fazla sürdü ve kaleyi savunanlar, canlarını verinceye kadar göğüs göğüse çarpıştılar. Öldürülenler arasında, ünlü kürk şapkasıyla Davy Crockett de bulunuyordu. Crockett, emektar tüfeği Betsey'i kaparak kuşatılmış kalenin yardımına koşmuştu. Davy Crockett ölümünden sonra halkın gözünde yavaş yavaş bir kahraman oldu ve hayatı efsaneleşti.

Malazgirt Ovası 368

Doğu Anadolu bölgesinde, Van gölü ile Süphan dağlarının kuzeyinde uzanan ve Muş'un Malazgirt ilçesine adını veren bozkır görünüşlü bu yüksek ova, Anadolu tarihinin dönüm noktası sayılan Malazgirt meydan savaşına sahne olmuştur.

Selçuklu sultanı Alparslan, zaman zaman, Bizans'ın elindeki Anadolu'ya akınlar yapıyor, her seferinde bir kısım toprağı ele geçiriyordu. Bu akınların iyiden iyiye tehlikeli olmaya başladığını gören Bizans imparatoru Romanos Diogenos IV, Alparslan'ı yenmek ve Türkleri Anadolu'dan kovmak için büyük bir orduyla yola çıktı. Alparslan'ın 50 000 kişilik ordusu ile 150 000 kişiyi aşkın Bizans ordusu Malazgirt önlerinde karşılaştı. Romanos, Alparslan'ın barış teklifini kabul etmeyince Selçuklular, kendilerinden çok daha kalabalık olan Bizans'lılara karşı saldırıya geçtiler. Gün batarken Bizans ordusu darmadağın olmuş, imparator esir alınmıştı. Böylece Bizans'lılar Anadolu'daki egemenliklerini kaybettiler. Tarihinin en önemli olaylarından biri olan Malazgirt savaşından sonra Anadolu, gerçek bir Türk yurdu hâline geldi.

Trafalgar Savaşı 369

Trafalgar burnu, İspanya'nın Atlas okyanusu kıyılarında, Cadiz ve Tarifa limanları arasında denize doğru uzanır. 1805'te, amiral Nelson komutasındaki İngiliz donanması, Fransız-İspanyol donanmasını Trafalgar önlerinde büyük bir bozguna uğrattı.

Trafalgar bozgunu, Napoléon Bonaparte için hiç beklenilmedik, korkunç bir darbe oldu: Çünkü Fransa, bu yenilgiyle hem donanmasını kaybediyor, hem de deniz üstünlüğünü İngilizlere bırakmak zorunda kalıyordu. 33 parça gemiden ancak 9'u Cadiz'e geri dönebilmişti. Muharebe sırasında İngilizler 450 ölü vermiş, buna karşılık Fransızlardan 4 400 kişi telef olmuştu. Fransız amirali Villeneuve, Bucentaure gemisinde esir alınırken İngiliz amirali Nelson, savaş sırasında Victory'nin güvertesinde ölerek millî kahramanlar arasına girdi. «Trafalgar savaşı» ndan sonra Napoléon Bonaparte, İngiltere'yi karadan abluka etmek zorunda kaldı; fakat kaybeden yine Fransa'ydı. Trafalgar yenilgisi, daha o zamandan Fransa'nın İngiltere karşısındaki kaderini çizmiş ve Waterloo bozgununun habercisi olmuştu.

Preveze Zaferi 370

Yunanistan'ın Epir bölgesinde, Narda veya Arta körfezinin ağzında kurulmuş küçük bir liman şehri olan Preveze, 28 Eylül 1538'de Türk donanmasının zaferiyle sonuçlanan büyük bir deniz savaşına sahne olarak tarih sayfalarına geçmiştir.

Büyük Türk denizcisi Barbaros Hayreddin Paşa'nın «kaptanıderya» olmasından sonra gittikçe güçlenen Osmanlı donanması bütün Ege ve Akdeniz'e hâkim oluyor, Avrupa devletlerine ait ada ve limanları bir bir ele geçiriyordu. Bunun üzerine İspanya, Portekiz, Venedik, Ceneviz, Papalık ve Malta donanmaları Türklere karşı birleştiler. Andrea Doria kumandasındaki bu Haçlı donanması, o zamanlar Osmanlıların elinde bulunan Preveze kalesini kuşattı. Düşman donanmasının 60 000 askerine ve 600'den fazla gemisine karşılık, Türk donanmasında sadece 122 savaş gemisi ve 20 000 asker vardı. Fakat gerçek bir deniz kurdu olan Barbaros Hayreddin Paşa, büyük bir ustalıkla yönettiği gemilerinden bir tek kayıp vermeksizin, Haçlı donanmasını tam bir bozguna uğrattı; ünlü amiral Andrea Doria, amirallik fenerini söndürerek kaçtı.

Lascaux Resimleri 371

Tarihöncesi devirleri inceleyen Fransız bilgini rahip Breuil, 1940'ta Lascaux mağarasını keşfetti ve Fransa'nın Massif Central bölgesini sulayan Vezère ırmağına hâkim bir yaylanın yamaçlarındaki bu yeraltı mağarasını bütün dünyaya tanıttı.

Lascaux mağaralarına, «Tarihöncesinin Capella Sistina'sı» derler. Gerçekten de, Vatikan'ın bu ünlü kilisesi nasıl fresklerle süslüyse, mağaranın duvarlarında da, yirmi bin yıl önce bu bölgede yaşamış tarihöncesi insanlarının yaptığı altı yüzü aşkın resim ve gravür yer alır. En büyük salonun (30 metre boy, 10 metre en ve 7 metre yükseklik) duvarlarında, bütün mağara resimlerinde ortak konu olan büyük hayvan figürleri sıralanır: Boğalar, atlar, yaban öküzleri veya orokslar... Fakat 1963'ten sonra Fransız hükümeti, mağarayı halkın ziyaretine kapatmak zorunda kaldı: Çünkü, yirmi bin yıldan beri hemen hemen hiç ışık ve hava almayan mağarada ilk günkü gibi canlı kalan resimler, mağaranın ziyarete açılmasından sonra hava, ışık ve bakterilerin etkisiyle birkaç yılda bozuluvermiş, bu tarih hazinesi tehlikeye düşmüştü!..

Hammerfest Limanı 372

Norveç'in balıkçılık limanı olan Hammerfest, dünyada Kuzey kutbuna en yakın şehirdir. Bu yüzden hem «ringalar şehri», hem de «geceyarısı güneşi şehri» olarak anılır. Bu küçük şehrin nüfusu ancak 5000'e ulaşır.

Kutup kuşağının buzlu bölgeleri içinde bulunan Hammerfest limanı, Gulf Stream akıntısının yarattığı ılık iklim alanının da içine girer; bu sıcak su akıntısının etkisiyle liman hiçbir zaman buzlarla kaplanmaz. Bol bol avlanan ringa balıkları, haziran ile ekim ayları arasında, Norveç'lilerin «kjel» dediği uzun sırıkların ucuna iplerle deste deste asılıp kurutulur. Hemen her sokakta sopaların ucundan salkım saçak sarkan ringa dizilerine rastlanır. Kasım, aralık ve ocak aylarında Hammerfest'te güneş hiç doğmaz. Bu zaman boyunca uzun kutup gecesi hüküm sürer. Buna karşılık mayıs, haziran, temmuzda güneş hiç batmaz. Bu üç ay boyunca gece saat on ikiye doğru güneş ufku yalayıp geçer ve yeni dönüşünü tamamlamak üzere tekrar yükselir. Şehirliler akşam saatlerinden itibaren, gece olmuş gibi perdelerini örterler.

Köpek Mağarası 373

İtalya'nın Napoli şehri yakınlarında «Köpek mağarası» denilen bir mağara vardır. Buraya, özellikle öğrenciler, hava ile karbon dioksit gazı arasındaki yoğunluk farkını yerinde görüp incelemek üzere gelirler

Bilindiği gibi karbon dioksit boğucu bir gazdır. Vezüv yanardağı etrafındaki volkanik arazide, yerden çeşitli gazların, özellikle, iç yanmalardan ve iç ısıdan meydana gelen karbon dioksit gazının çıktığı görülür. Ama rüzgârlar bu tehlikeli gazları dağıtır. Köpek mağarasında, havadan daha ağır olan karbon dioksit gazı toprağın üstünde bir tabaka hâlinde birikmiştir; mağaranın eğimine uyarak aşağı doğru inildikçe boğucu gaz tabakasının kalınlığı da artar. Mağaraya giren bir insan henüz normal olarak nefes alırken yanında bulunan ve toprağa daha yakın olan köpeği karbon dioksit tabakası içine girer ve hemen boğulur. Onun için ziyaretçiler köpeklerini dışarıda bırakır. Mağarada fener söndürme deneyleri yapılır. Yüksekte tutulan bir fener yavaş yavaş aşağı indirilir; yanar durumdaki fener gaz içine girer girmez söner.

Bikini Atolü **374**

Büyük okyanustaki Marshall takımadalarına bağlı olan bu mercan adası, Avustralya'ya dört bin kilometre uzaklıktadır. Amerika'lılar, adanın yüz altmış sâkini ile «kral» ları Juda'yı başka bir adaya yerleştirdikten sonra burada atom denemelerine başladılar.

Küçük Bikini adası, mercan kayalıklarından meydana gelen bir atoldür. 1946 ile 1958 yılları arasında bu ada, çeşitli hava, kara ve denizaltı atom denemelerine sahne oldu. Amerika Birleşik Devletleri ile yerli kabilenin başkanı arasında yapılan bir anlaşma sonucu, Bikini sâkinleri adalarını terkederek önce Rongerick, sonra da Kili adasına yerleştiler. Küçük ada, atomun, çeşitli maddeler, hayvanlar ve bitkiler üzerindeki etkilerinin incelendiği bir deneme üssü hâline geldi. Alınan sonuçlara göre, patlamalardan sonra ayakta kalabilen ağaçlar son derece iri meyvalar veriyor, hayvanların üremesi ve gelişmesi çok daha hızlı bir tempoyla oluyordu. Bu insansız ada kısa sürede bir hayvan ve bitki cenneti hâline gelmişti. Ne var ki radyoaktif etkilerin kaybolması üzerine Bikini'liler yeniden adaya yerleştiler.

Kaplumbağa Adası **375**

Orta Amerika'da, Antiller denizindeki Haiti adasının kuzeyine düşen adalardan biri, su üstünde yüzen büyük bir kaplumbağayı andırır. Kâşifleri tarafından «Kaplumbağa adası» diye adlandırılan bu garip ada, XVII. Yüzyıl'da bir korsan yatağı olmuştu.

Kıyılarının dik ve yüksek oluşu, Kaplumbağa adasını denizden gelecek her türlü tehlike ve baskına karşı korur. Üstelik adaya çıkılabilecek bir tek elverişli yer vardır; o da kolayca savunulabilir. Bu yüzden ada, deniz korsanları için ele geçirilmesi imkânsız bir tabiî sığınak hâline geldi. Burada üslenen korsanlar, hangi milletten olursa olsun tek geçen bütün gemilere saldırıyor ve mallarını kolayca yağma ediyorlardı. Haiti ve daha birkaç adayı sömürgeleştirdikten sonra korsanlar, yabanî sığır avcılığına başladılar; avladıkları hayvanın etini tütsüleyerek uzun süre saklayabiliyorlardı. Ancak, İspanyolların baskısından yılan korsanlar, sonunda Kaplumbağa adasına sığındılar ve sığır avcılığından vazgeçerek işi gemi avcılığına döktüler.

Magdeburg **376**

Elbe nehriyle sulanan Alman şehri Magdeburg, 1654'te tarihî bir olay yaşadı: Belediye başkanı Otto von Guericke, atmosfer basıncının kuvvetini göstermek için halkın ilgiyle seyrettiği bir deney düzenledi.

Torricelli, atmosfer basıncının varlığını ve etkisini daha önce keşfetmişti. Bu buluştan hareket eden von Guericke, Alman imparatorunun da hazır bulunduğu bir deney sırasında, bu basıncın kuvvetini ispatladı. İçleri boş, yarım küre biçiminde iki kapak, aşağı yukarı bir metre çapında bir küre meydana getirecek ve ağızları arasında hiç boşluk kalmayacak şekilde sıkıca birleştirilmişti. Guericke, pnömatik bir pompa yardımıyla birbirine yapışmış bu yarımkürelerin havasını tamamiyle boşaltıp içerde bir vakum yarattı. Yarımkürelerden herbirine koşulmuş iki kuvvetli at, bu kapakları ayıramadı. Dış havanın basıncı, hayvanların çekme kuvvetine karşı koyuyordu. Ve böylece Magdeburg, ilginç küresiyle birlikte ünlü şehirler arasına katıldı...

İnkaların Başkenti 377

XI. Yüzyıl'da, kuzeyden gelen Kızılderili Keçua kabilesi, bugün Peru'nun bulunduğu topraklarda İnka devletini kurdu. Bu devletin başkenti olan Cuzco, And Cordillera'sındaki bir vâdinin yamaçlarında günden güne gelişti.

XVI. Yüzyıl'da, Francisco Pizarro komutasındaki İspanyol sömürgecileri, İnkalar'ın başkenti Cuzco'yu ele geçirdiler. And dağlarındaki yüksek bir vâdinin ortasında kurulu olan bu şehir 20 000 nüfusluydu ve birbirini diklemesine kesen sokaklarla ayrılmış dört mahalleden meydana geliyordu. Mahallelerden herbiri, dört ana yönden birinde bulunuyordu. Duvarlar, çimento kullanılmadan üstüste konmuş yontma taşlardan örülüydü. Çok büyük bir kaleyle korunan şehir, bütün İnka devletini bir ağ gibi saran pek çok karayolunun da başlangıç noktasıydı; bu yollardan birinin uzunluğu 2 000 kilometreyi buluyordu. Tarih boyunca yakılıp yıkılan, yağma edilen Cuzco, bugün, sömürgeciler tarafından kurulan ve Peru'lular tarafından modernleştirilen yeni şehrin yakınında bir harabe yığınıdır. Fakat bu harabeler, şehrin parlak geçmişini yansıtır.

Kızkulesi 378

İstanbul'un Anadolu yakasındaki Salacak kıyılarından biraz açıkta, denizin ortasında, taştan yapılmış bembeyaz bir kule yükselir. Çeşitli devirlerde tarassut kulesi, kale, deniz feneri ve zindan olarak kullanılan bu güzel yapı bugün askerî kontrol noktasıdır.

M. Ö. 410 yılında Atina'lı kumandan Alkibiades, düşman gemilerinin Boğaz'a girişini kontrol edebilmek için bu kuleyi yaptırmıştı. XII. Yüzyılda Bizans imparatoru Aleksios Komnenos, burayı bir kale olarak kullandı. İstanbul'un fethinden sonra yeniden kule hâline getirilen bu yapı için halk arasında çeşitli efsaneler anlatılır: Her gün boğazı geçerek karşı yakadaki sevgilisi Hero'yu görmeye giden Leandros, bir gün akıntıya kapılarak boğulur, onun öldüğü yere bu anıt dikilir. Dillerde daha çok dolaşan ikinci bir efsane şöyle der: İmparator Konstantin'in, güzelliği dillere destan olan kızı, kâhinlere göre, yılan sokmasıyla ölecektir. Konstantin güzel kızını, yılanların erişememesi için deniz ortasında yaptırdığı bu kuleye saklar. Fakat kuleye gönderilen yiyecekler arasındaki üzüm sepetine saklanmış bir yılan, kızı sokarak öldürür.

Maraton 379

Her dört yılda bir yapılan Olimpiyat oyunlarında atletler, Maraton ile Atina arasındaki 42 kilometrelik yolu hiç durmaksızın koşan Yunan habercisinin hâtırasını yaşatmak üzere, uzun bir yarışta karşı karşıya gelirler.

M. Ö. 490 yılında, Pers imparatoru Dara, Atina'yı kuşatmaya ve bütün Yunanistan'ı fethetmeye hazırlanıyordu. Karaya çıkmak ve kamp kurmak için Atina'nın kuzey doğusundaki Maraton'un kıyı ovasını seçti. Fakat, Miltiades komutasındaki Yunan ordusu, burada Pers'lere baskın yaparak 6 000 askeri kılıçtan geçirdi. Bunun üzerine, Dara'nın ordusundan sağ kalan askerler derhal gemilere binerek Atina'ya doğru yelken açtılar. Yunan komutanı Miltiades, Atina'ya zaferini bildirmek ve biraz sonraki Pers saldırısına karşı Atina'lıları uyarmak için hemen Philippides adında bir haberci asker saldı. Maraton habercisi, soluk almak için bile durmadan tam 42 km koştu, son gücünü harcayarak haberi iletti ve cansız yere yığıldı. Miltiades ve ordusu da, şehri, akropolisi ve o zarif Parthenon'u savunmak üzere tam zamanında Atina'ya varabildiler.

Çanakkale Savaşları 380

İstanbul boğazıyla birlikte iki kıtayı ayırdığı için büyük bir önem taşıyan Çanakkale boğazı, aynı zamanda Türk tarihinin en parlak sayfalarından biri olan ve bütün dünyaya «Çanakkale geçilmez» dedirten savaşların verildiği tarihî bir yerdir.

Osmanlı devleti Birinci Dünya Savaşı'na Almanya ve Avusturya'nın yanında katılmıştı. İngilizler ile Fransızlar, hem Rusya'ya silâh yardımı yapabilmek, hem de Osmanlıları savaş dışı bırakabilmek için daha savaş başlar başlamaz Seddülbahir tabyalarını topa tutup tahrip ettiler. 18 Mart 1915'te boğaza giren İtilâf kuvvetleri, gerek denize döşenen mayınların, gerek bataryaların atışlarıyla büyük kayıplar vererek çekilmek zorunda kaldı. Bunun üzerine Çanakkale'yi karadan zorlamaya karar veren düşman, 25 Nisan'da Seddülbahir ve Arıburnu kıyılarına çıktı. Sayıca az olmasına rağmen Türk ordusu kahramanca çarpışarak her iki cephede ve Anafartalar'da düşmanı geri püskürttü, fakat 150 000'den çok şehit verdi. Bugün boğaza hâkim bir tepe üzerinde, düşmana geçit vermemek için canlarını vermiş, kanlarını son damlasına kadar akıtmış Çanakkale şehitlerini ölümsüzleştiren dev bir anıt yükselir.

Gülhane Parkı 381

İstanbul'da, Topkapı sarayının batı, kuzeybatısında, yemyeşil, asırlık ağaçlarıyle gözü okşayan ve Sarayburnu önlerinde Marmara deniziyle kucaklaşan Gülhane parkı, yalnız güzel bir bahçe değil, her köşesinde bir olay yatan canlı bir tarihtir.

Osmanlılar zamanında saray bahçesi olarak düzenlenen ve çeşitli devirlerde yapılmış köşkleri, küçük sarayları çevreleyen Gülhane Parkı'nın ilk tarihe geçişi 1839 yıllarına rastlar. Osmanlı devletinde batılılaşma hareketinin ilk adımı sayılan Gülhane Hattı Hümayunu, renk renk bayraklarla süslenmiş Gülhane kasrı önünde, 3 Kasım pazar günü sadrazam Mustafa Reşid Paşa tarafından, sultan Abdülmecid'in, vezirlerinin, devlet ileri gelenleri ve halkın huzurunda okundu. Atatürk, latin harflerini halka ilk defa bu parkta tanıttı (1928). Ve Atatürk'ün nâşı Ankara'ya uğurlanırken İstanbul'daki son tören yine Gülhane parkında yapıldı (19 Kasım 1938). İstanbul Şehremini Cemil Topuzlu tarafından park hâline getirilen Gülhane bahçesinde bugün İstanbul'un tek hayvanat bahçesi bulunur. Yaz akşamlarında halkın çok rağbet ettiği çay bahçelerinde kukla oyunları gösterilir, bazı özel günlerde eğlenceler düzenlenir.

Uludağ 382

Marmara bölgesinde, Bursa ovasının güneyinde dik yamaçlarla yükselen 2 543 metrelik Uludağ, kışın kayak sporlarına, yazın dağcılık ve kampçılığa elverişli konumu, havası, suyu, güneşi ve yemyeşil ormanlarıyla Bursa'nın turizm hayatında önemli bir yer tutar.

İlkçağlarda Olympos Mysios diye adlandırılan bu dağ kütlesi, Bizans devrinde dünyadan elini eteğini çeken keşişlerin barınağı hâline geldiği için Osmanlılar zamanında Keşiş dağı adını aldı; 1925 de başı karlı yüksek doruklarından esinlenilerek «Uludağ» adı verildi. Bursa'dan Uludağ'a kıvrıla kıvrıla çıkan 34 kilometrelik şose, yemyeşil ormanların içinden geçer; Çobankaya'ya ve Sarıalan'a kadar çıkan teleferik, sislerle kaplı Bursa ovasının şahane manzarasını kucaklar. Kirazlıyayla'da, nefîs çam ormanlarının ortasında kurulmuş sanatoryum ve oteller, hastalara ve dinlenmek için gelenlere dünyanın en sağlıklı havasını ciğerlerine çekmek imkânı verir. Tepeye yakın düzlükte kurulmuş oteller ve spor tesisleri, kışın kayakçılarla dolup taşar. Otellere 20 km uzaklıktaki üç krater gölünde bol bol alabalık tutulabilir.

Cebelitarık Tepesi 383

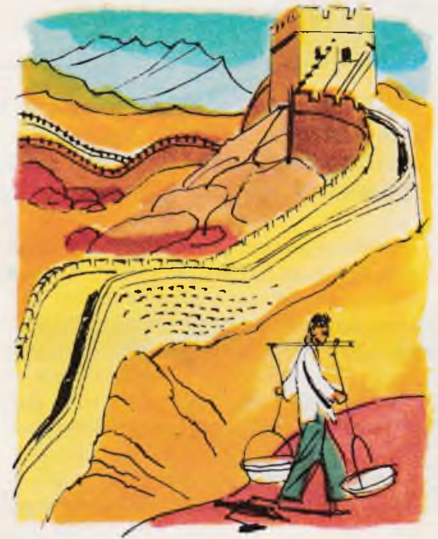
Cebelitarık, İspanya'nın güneyinde İngilizlere ait bir yarımadadır. Yarımada üzerindeki Cebelitarık tepesi ile tam karşısına düşen Septe tepesi (Fas), Batı Avrupa'yı Kuzey Afrika'dan ayıran bir boğaza hâkimdir. Eskiler bu iki tepeye «Herkül sütunları» derlerdi.

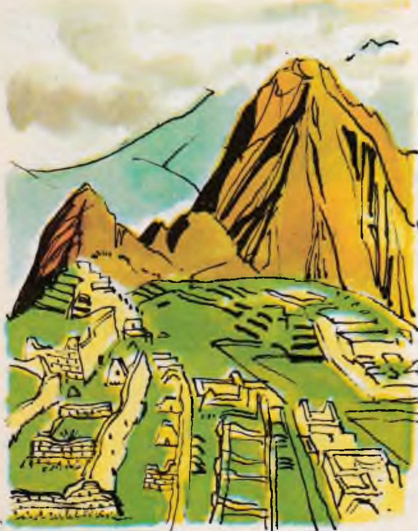
Eski Calpe, yani bugünkü Cebelitarık yarımadası 1704'ten bu yana İngilizlerin elindedir. Bu çıkıntı, kalker ve kırmızı kumtaşından oluşmuş, 4 500 metre uzunluğunda, 425 metre yüksekliğinde ve en fazla 1 400 metre genişliğinde bir kütledir. Cebelitarık'ta yirmi beş bin kişi yaşar; halkın en büyük sıkıntısı olan içme suyu, ya sarnıçlarda biriktirilir, ya da deniz suyundan damıtılır. Toprak verimsiz olduğundan, hemen hemen bütün yiyecek maddeleri dışardan getirtilir. Kayaların arasına büyük toplar yerleştirilip uzunluğu kırk kilometreyi aşan tüneller ve gömme siperler açılarak burası bir müstahkem mevki hâline getirilmiştir. Yarımadanın her yanında, az çok evcilleşmiş maymunlar, şeker ve yemiş yiyerek turistlerin arasında serbestçe dolaşırlar. Cebelitarık'ta iklim, özellikle yaz ayları, bu hayvanlar için çok elverişlidir.

Çin Seddi 384

Ülkelerini düşman saldırılarından korumak isteyen Çin imparatorları, imparatorluğun kuzeyinde müstahkem bir duvar yaptırdılar. İki bin yıllık bir geçmişi olan bu büyük sur, üç bin beş yüz kilometre uzunluğundadır.

Bundan yüzyıllarca önce, en parlak devirlerini yaşayan Çin imparatorluğu, komşuları olan Moğollar ile Hunların saldırılarına uğruyordu. Nihayet M.Ö. 221 yılında Çin imparatoru Çe-Huang-ti, ülkesinin kuzey sınırlarını koruyabilmek amacıyla müstahkem bir duvar yaptırmaya karar verdi. Çinlilerin «Uzun Duvar» dedikleri, sayısız gözcü kulesi, küçük tabya, mazgal ve kapılarla tamamlanan altı metre yüksekliğindeki bu surun yapımında milyonlarca işçi çalıştı. Bugün Çin Seddi'ni dolaşan turistler, seddin iki duvarını birleştiren ara yolun, bir otomobil geçebilecek kadar geniş olduğunu görürler. Bu yol malzeme ve yiyecek ikmâlinde, ayrıca nöbetçi ve savaşçıların nöbet değiştirmesinde kullanılıyordu. Çin Seddi. yüzyıllar boyunca çeşitli sülâleler tarafından onarıldı. Bugünkü şekli, Ming hanedanından kalmadır.

Machupicchu Şehri 385

İnka imparatorluğunun beşiği olan Machupicchu şehrinin yıkıntıları, 1901 yılında Amerikalı bir bilim adamı tarafından bulundu. Bu yıkıntılar, bugünkü Peru devletinin güneyinde, And Cordillera'sındaki tepelerden birinin üzerindedir.

Büyük İnka imparatorluğu, Machupicchu şehrinde doğdu. Machupicchu sözcüğü «Eski tepe» anlamına gelir. Kan dökücü barbarların saldırılarından kurtulmak isteyen kabileler, bu yüksek ve çıkılması oldukça güç tepeye sığınarak saklanmışlardı. 300 yılına doğru burada bir şehir gelişmeye başladı. Ekip biçmek amacıyla taraçalar düzenleniyor, evler bu taraçalar arasına ve uçurumların kenarlarına kuruluyordu. Zamanla şehir gelişti ve birkaç yüzyıl sonunda sekizon bin nüfuslu topluluklara ayrıldı. Machupicchulular daha o çağda, İnta-Huantaru'daki gözlemevlerinde güneşi inceliyor ve bu yüce kuvvete tapıyorlardı. Fakat sonunda şehir, halka dar gelmeye başladı. Machupicchulular, Maacocapac'ın başkanlığında bir sefer düzenleyerek dağdan indiler ve aşağıda, sonradan İnkaların başkenti olan Cuzco şehrini kurdular.

Sultanahmet Meydanı 386

İstanbul'da, Ayasofya ve Sultanahmet camilerinin önünde uzanan çeşitli devirlerden kalma zengin sanat yapılarıyla süslü Sultanahmet meydanı, Bizanslılar ve Osmanlılar zamanında şehrin can damarlarından biriydi.

M. S. 196 yılında Roma imparatoru Septimius Severus tarafından hipodrom olarak yaptırılan meydan, o zamanlar çok geniş bir alanı kaplıyordu ve çepeçevre sütunlar, heykellerle süslenmişti. Bizans imparatoru Constantinos I, bu meydanın etrafını, yüksek bir duvarla çevirerek şehirden ayırdı ve üç tarafına, yüzbin kişi alabilecek büyüklükte mermerden bir anfiteatr yaptırdı; dördüncü yanına da 24 sütun üzerine oturtulmuş, tak şeklinde bir imparator locası kurdurdu. Bu meydanda, Maviler ve Yeşiller denilen iki takım arasında çok heyecanlı at ve araba yarışları düzenlenir, gladyatör oyunları seyredilirdi. Fatih'in İstanbul'u fethi sırasında harap olmaktan kurtulamayan meydan, Kanunî Sultan Süleyman devrinde yeniden onarıldı; cirit oyunlarının, at koşularının ve büyük düğünlerin yapıldığı hareketli bir meydan havasına büründü.

Persepolis 387

Eskiçağda, Akdeniz, Hazer denizi ve İran körfezi arasında büyük Pers imparatorluğu uzanıyordu. Bu topraklar üzerinde imparator Dara'nın kurduğu Persepolis şehri, yeryüzünde bir eşi daha olmayan saraylarla süslüydü.

M. Ö. VI. Yüzyıl'da kurulmaya başlanan bu krallık şehrinde, imparator Dara ile oğulları Kserkses ve Artakserkses'in sarayları yer alıyordu. Bu sarayların üçü de, taşıma toprakla yapılan ve tepesi, 473 metre uzunluğunda, 86 metre genişliğinde bir taraça meydana gelecek şekilde düzleştirilen 13 metre yüksekliğinde suni bir tepe üzerine kurulmuştu. Taraçaya iki geniş merdivenle çıkılıyor, arabalar ise hafif eğimli bir rampadan tırmanıyorlardı. Dara sarayının gözkamaştırıcı kabul salonu, herbiri 11 metre boyunda 100 sütunun taşıdığı bir çatı altında 10 000 kişiyi toplayabiliyordu. Ne yazık ki M. Ö. 331 yılında Makedonya Kralı Büyük İskender, Persepolis'i ateşe vererek yerle bir etti ve bu güzel şehirle birlikte değer biçilmez sanat eserlerini, eski çağlar hakkında bize bilgi verebilecek bütün ipuçlarını ortadan kaldırdı.

Flavianus Amfiteatrı 388

M.S. 72'de başlanarak 80 yılında tamamlanan Flavianus amfiteatrı veya Colosseum, Eskiçağın en büyük tiyatrosuydu. Bu dev yapıtın kalıntıları, bugün Roma'nın göbeğinde hâlâ bütün ihtişamıyla yükselmektedir.

Yapımına Vespasianus zamanında başlanan, Titus zamanında devam edilen bu amfiteatr, Domitianus zamanında tamamlandı. Flavianus ailesi, Neron'un çılgınlıklarını halka unutturmak için böyle bir tiyatro yaptırmayı düşünmüştü. Eser, çevresi 527 metre, uzunluğu 188 metre, genişliği ise 156 metre olan bir elips biçimindedir. Yerden yüksekliği 4 metreyi bulur. Dört katlı olan amfiteatr, 100 000 seyirci alabiliyordu. Colosseum'da gladyatör savaşları ve çeşitli sirk oyunları düzenleniyor, Hıristiyanlara işkenceler yapılıyordu. Roma'nın kuruluş yıldönümleri, yüz günden fazla süren şenliklerle kutlanıyordu. Çağlar boyunca bakımsız kalan amfiteatr, birçok defa da şiddetli yer sarsıntılarıyla titredi. Ancak doğanın verdiği zararlar bu koca yapıtı yıkamadı ama taşlarıyla yeni villa ve saraylar yaptıran Romalılar'dan Colosseum çok zarar gördü.

KUZEY
BUZ
Kuzey kutup dairesi
428
391
403
412
436
AVRUPA
392
404
399
389
408
405
432
430
422
420
382
397
409
423
390
407
401
421
ATLAS
398
414
395
410
416
413
Yengeç Dönencesi
433
411
BÜYÜK
425
415
AFRİKA
AMERİKA
Ekvator
OKYANUS
396
Oğlak Dönencesi
434
435
OKYANUSU
429
426
Ölçek
0
2 000 km
4 000 km
6 000 km
GÜNEY
Güney kutup dairesi
BUZ

İnsanlığın Gerçekleştirdikleri

DENİZİ

A S Y A

400

400

386 417
391 418
393 424

394 427 410
431

406

BÜYÜK

OKYANUS

HİNT

OKYANUSU

AVUSTRALYA

DENİZİ

İnsan, kafasında tasarladığını elleriyle yaratır. Ateşten yararlanmadan tutun da, atom enerjisini kullanmaya kadar her alanda, her zaman, icat yeteneğini ve el ustalığını göstermiştir. Önce tabiat güçlerine hâkim olmayı başarmış, sonra da bu güçleri kendi yararına kullanmayı bilmiştir. Hiçbir tasarı, ne kadar imkânsız görünürse görünsün, onu yıldıramaz; insanoğlu, tasarladığını hemen gerçekleştirme imkânlarını araştırmaya koyulur ve ancak bugün üstesinden gelemeyeceği şeyi yarına bırakır. Öyle olmasa, ırmak yataklarını değiştirmek, dağları yerlerinden oynatmak veya kıtaları birbirinden ayırmak için gereken sabrı gösterebilir miydi?

Eyfel (Eiffel) Kulesi 389

Eyfel kulesi, dünyanın en tanınmış kulelerinden biridir. Bazılarının güzellik anlayışına aykırı düşmekle birlikte, bu kule demir putrellerinin meydana getirdiği ince uzun silûetiyle Fransa'nın başkenti Paris'in sembolü haline gelmiştir.

Eyfel kulesi, 1889'da Paris'te açılan Uluslararası Sergi için inşa edilmiştir. Mühendisi, iri gövdeli madenî yapıların öncüsü sayılan Gustave Eiffel'dir. Uzun zaman dünyanın en yüksek kulesi olarak kalmıştır. İlk yapıldığı zaman 300 metre yükseklikteydi, ama şimdi yayıcı televizyon anteniyle beraber 320, 75 metreye ulaşmıştır. Kule 7 700 ton demirden yapılmıştır. Demir putrellerin tamamını birbirine kenetlemek için 2 500 000 perçin çivisi kullanılmıştır. 57, 115 ve 276'ncı metrelerde bulunan üç teras, Paris'in ve civarının manzarasını seyretmeye gelen ziyaretçilerle dolup taşar. Kulenin en tepesinde mühendis Eiffel, bir daire düzenlemişti. Fransa'da ilk radyo yayını işte bu daireden yapılmıştır. General Ferrier'nin gerçekleştirdiği bu yayın Paris'liler tarafından heyecanla izlenmişti.

Dünyanın En Yüksek Yapısı 390

Dünyanın en yüksek yapısı Amerika Birleşik Devletleri'ndedir. New York'ta bulunan ve «Empire State Building» adını taşıyan bu yapı, ekim 1929 ile nisan 1931 yılları arasında inşa edilmiştir. Tam 448,66 metre yüksekliğindedir.

Empire State Building, Eyfel kulesinin birbuçuk katı yüksekliğindedir. Tepesi ok biçiminde sivri bir kuleyle son bulur. Bu kule ilk zamanlarda güdümlü balonları bağlamaya, yükleyip boşaltmaya yarardı. Bina 102 katlıdır; bu katların birbiriyle bağlantısını direkt olarak çalışan veya posta seferleri yapan düzinelerce asansör sağlar. Empire State Building, New York'un ticaret merkezidir. Kendisinin de etrafı başka dev binalarla çevrilidir. Meselâ bunların arasında Chrysler Building 313 metre, Pan-American Building 249 metre, Bank of Manhattan 270 metre, Rockfeller Center 270 metre, Woolworth (satışların tek fiyat üzerinden yapıldığı ünlü mağaza) 237 metre yüksekliktedir. Bu demektir ki, Manhattan'ın bir santimetre karelik arazisinin değeri İstanbul'daki bir metre karelik arazinin değerine bedeldir.

İstanbul Surları 391

İstanbul, Eskiçağ boyunca dünyanın en kuvvetli surlarına sahip şehirdi. Bugün de hâlâ yer yer bütün haşmetiyle ayakta olan bu surlar İstanbul'a kara yoluyla Avrupa yakasından gelen yolcunun karşılaştığı ve hayran kaldığı ilk eserdir.

İstanbul, kurulduğu günden beri üç sur gördü. Birincisi, Roma imparatoru Septimus Severius'un bugünkü Eminönü ile Kumkapı arasında, ikincisi Büyük Constantinus'un bugünkü Unkapanı ile Samatya arasında, üçüncüsü, I. Theodosius'un bugünkü Ayvansaray ile Yedikule arasında yaptırdığı surlardır. Sonuncu surlar kısmen ayaktadır, diğerleri yok olmuşlardır. İstanbul deniz tarafından da surlarla çevriliydi. Deniz ve kara surlarının toplamı on altı kilometreye yakındır. 413 yılında Hun tehlikesinden korunmak için yapılan I. Theodosius surları yedi bin metreye yakın uzunluktadır. Dıştan içe doğru bir hendek, bir küçük duvar, küçük surlar, büyük surlar olmak üzere kat kat bir korunma sistemi teşkil eder. Büyük surlar ortalama dört metre genişlikte, on beş metre yükseklikte'dir. Çeşitli geometrik biçimlerde kulelerle takviye edilmiştir.

Ar - Men Feneri 392

Atlas Okyanusu'nda, Fransa'nın Bretagne yarımadasının en ucunda yer alan Sein adası açıklarındaki küçük bir adacık üzerinde büyük bir deniz feneri yükselir: Ar-men adındaki bu fener kıyılarda devriye görevi yapan gemilerin güvenliğini sağlar.

Büyük Okyanus'tan Manş denizine giden gemilerin yolu üzerinde bulunan Sein adası açıklarındaki sığ kayalıklarda pek çok gemi kazaya uğramış ve batmıştır. Buradaki sığ kayalıklar denizin on kilometre açıklarına kadar uzanan bir resif zinciri teşkil eder. Bu zincirin en ucunda bulunan ve durmadan gel-git olaylarıyla alçalıp yükselen denizin en alçak ve sakin zamanlarında su yüzüne birbuçuk metre kadar yaklaşan bir kayalar kütlesi üzerinde, binbir güçlük altında bir deniz feneri inşa edilmiştir. 1867 ile 1881 yılları arasında gel-git dalgaları ve fırtına yüzünden birkaç kere yıkılan fener, sabırla ve tekrar tekrar yapılmıştır. Denize karşı sürdürülen ondört yıllık savaş, sonunda kazanılmıştır. Ancak sakin havalarda yaklaşılan fenerin bekçilerini değiştirmek her seferinde büyük bir mesele olmaktadır.

Galata Kulesi 393

İstanbul'un Galata semtinde bulunan, Ceneviz'lilerden kalma bu tarihî kule, çeşitli devirlerde tamir görmüş, değişikliklere uğramış ve son yıllarda restore edilip lokanta ve gazino ilâvesiyle turistik bir tesis hâline getirilmiştir.

Ceneviz'liler bu yapıyı Bizans'a karşı bir korunma ve gözetleme kulesi olarak, geceli gündüzlü bir çalışma sonunda 1348'de inşa etmişlerdir. Aradan yüz yıl kadar geçtikten sonra kule yeni baştan tahkim edildi. Sultan II. Bayezid zamanında meydana gelen büyük depremde epey hasar görmüşse de, 1510'da Mimar Hayreddin tarafından onarıldı. Bundan sonra kule, bir süre savaş esirlerinin barınağı oldu. Ünlü Türk bilgini Hezarfen Ahmet Çelebi, Sultan Dördüncü Murad devrinde, kanat takarak bu kuleden Üsküdar'a uçmuştur. Kule, 1717'den sonra, kös adı verilen kocaman davullarla yangınları haber vermede kullanılmaya başlandı. Bundan sonra çeşitli zamanlarda onarım gören 68 metre yükseklikteki Galata kulesi, 1964 - 1967 yıllarında, Ondokuzuncu Yüzyıl'daki hâline sâdık kalınarak restore edildi.

Bâbil Kulesi 394

Bâbil, Eskiçağ'ın en büyük ve en önemli şehirlerinden biridir. Tevrat'ta da adı geçen bu şehir kat kat bir kule olan zikkurat'ı ve asma bahçeleriyle ün kazanmıştır. Fırat kenarında yükselen zikkurat tanrı Marduk'u misafir etmek amacıyla inşa edilmiştir.

Yer ile gök arasında bir köprü kurmak ve tanrı Marduk'un yere inmesi halinde onu yüksek bir tapınakta ağırlamak amacıyla Bâbil kralları, Mezopotamya'da (Fırat ile Dicle nehirleri arasındaki bölge) bir zikkurat inşa ettirmişlerdir. Bu kulenin kare şeklindeki kaidesinin kenarları doksanar metre uzunluktaydı. Kulenin, yükseldikçe daralan yedi taraçası vardı. Seksen beş milyon tuğlanın yığılmasından meydana gelen yapı şehre doksan metre yüksekten bakardı. Tapınmaya gelen halk bir merdivenle birinci taraçaya çıkardı. Daha sonraki katlara ancak rahipler çıkabilirdi. İsa'dan önce 479'da harap olan kule, Tevrat'a insan gururunun utanç damgası olarak geçmiştir: göğe yükselmek ve Tanrı'nın oturduğu yere varmak isteyen insanları, Tanrı, dillerini ayırmak ve birbirleriyle konuşamaz hâle getirmekle cezalandırmıştır.

En Yüksek Teleferik 395

Alp dağlarında Midi tepesi teleferiği 3 800 metre yüksekliğe kadar tırmanır. Bir ucu Fransa'da Chamonix, öbür ucu İtalya'da Courmayeur kasabasına bağlı olan teleferik, seviye farklarına, engebelere, karlara aldırış etmeden yaz-kış çalışır.

Dünyanın en yüksek teleferiği, Mont Blanc kütlesinin zirvelerinden birine rahatça ulaşılmasını sağlar. 3 843 metre yüksekliğindeki Midi tepesine çıkmak isteyen yolcu, teleferiğe, Chamonix kasabası yakınında, 1 030 metre yükseltide bulunan Avre vâdisinden biner. Rahat kabini içinde etrafı seyrede seyrede yükselen yolcu, ilk merhalede, birkaç dakika içinde, tepenin dibindeki düzlüğe varır; burası 2 300 metredir. Sonra tekrar yola devam edilerek, tepeye, bir meteoroloji istasyonunun bulunduğu yere varılır. Yolcu isterse on altı kabinli yeni bir teleferikle Géant (dev) boğazına ve sığınak otele (3 369 metre) gidebilir. Gördüğü muhteşem manzaralarla âdetâ büyülenmiş olan yolcu, üçüncü bir teleferikle İtalya'ya doğru, Aoste vâdisindeki Courmayeur kasabasına inerek bütün hattı boydan boya katetmiş olur.

En Yüksek Demiryolu 396

Dünyanın en yüksek demiryolu Güney Amerika'da, Peru'da inşa edilmiştir. Bu demiryolu, And sıradağlarını aşarak, Büyük Okyanus kenarında uzanan ülkenin iki büyük şehrini, deniz kenarındaki Lima ile iç taraftaki La Oroya şehirlerini birbirine bağlar.

Peru'da demiryolu hatlarının döşenmesi ortaya çok büyük güçlükler çıkarmıştır. Deniz seviyesinden hareket ederek, 4000 metreden daha yüksekteki meskûn yaylalara yollar götürmek, çok geniş ölçüde tesviye çalışmaları yapılmasını gerektirmiştir. Bu yüzden demiryoluna büyük kıvrımlar çizdirmek, ayrıca çok sayıda tüneller açmak, köprüler yapmak zorunluklarına katlanılmıştır. Bunun en güzel örneği Lima limanı ile La Oroya şehirlerini birleştiren demiryoludur. And sıradağlarını aşmak için 4 774 metreye kadar yükselen bu yolda, bazan eğimi 100'de 15'e varan yokuşları tırmanmak için en modern, en güçlü lokomotifler bile zorluk çekmektedir. Bu yükseltilerde havanın oksijeni azaldığından, trende bir hastabakıcı devamlı olarak dolaşır ve solunum sıkıntısı çekenlere, solunum maskesi vererek yardımcı olur.

Early Bird Yapma Uydusu 397

Uzay çağı başladığından beri göklere atılan yapma uyduların sayısı yüzleri aşmıştır. Bunların bilimsel ve askerî çeşitli görevleri vardır. Amerikan uydusu Early Bird (sabah kuşu), Atlas Okyanusu üzerinde dünya ile aynı hızla döner.

Yeryüzünde yatay dalgalar halinde yayılan ve ancak birkaç yüz kilometre çapındaki bir bölgeyi etkisi altına alabilen televizyon dalgalarının, uzaydaki bir uydudan yansıtılarak çok geniş alanlara dağılmasını sağlamak amacıyla büyük devletler, uzaya haberleşme uyduları fırlatmıştır. Amerikan uydularının özelliği, dünya ile aynı yönde ve aynı hızda dönmeleridir. Bu yüzden gökte sabit gibi dururlar. Bunlardan Early Bird, Atlas Okyanusu üzerinde, Güney Amerika ile Afrika arasında, Lani Bird, tam Polinezya üzerinde sabitleşmiştir. Bu uydular dünyadan 35 000 kilometre uzaklıktaki bir yörünge üzerinde bulunduklarından çok geniş bir alana dalga yayabilirler. Early Bird, Kuzey Amerika ile Avrupa; Lani Bird, Asya ile Avustralya arasında yayın birliği sağlar. Üçüncü bir uydu da Afrika'yla komşu kıtalar arasında bağlantı kurar.

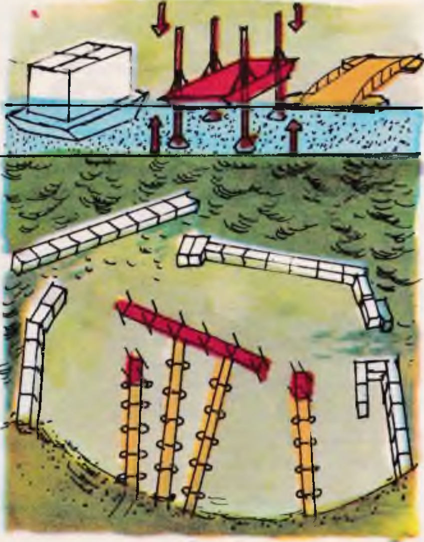

Palomar Gözlemevi 398

Palomar, Kaliforniya'da (A.B.D.) bulunan bir tepenin adıdır. Dünyanın en büyük gözlemevi, 1871 metre yüksekliğindeki bu tepenin üzerinde kurulmuştur. Dünyanın en büyük teleskopu da yine bu gözlemevindedir.

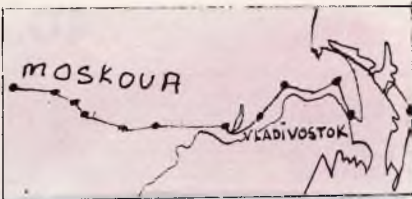
Palomar tepesi üzerinde astronomi incelemeleri için kullanılan gözlemevi, yeryüzünde en doğru, en büyük gören «göz»dür; dünyanın gökyüzüne ve yıldızlara açılan penceresidir. Palomar'daki dev teleskopun en önemli parçası beş metre çapındaki içbükey aynadır. İçbükeyliği mükemmel ve çapı bu derece geniş olan ayna, mercekten daha iyi iş görür. Çünkü hem mercekteki renklendirme, kamburlaştırma, fıçılaştırma gibi görüntü bozukluklarını tamamen ortadan kaldırır, hem de daha fazla büyültme sağlar. Dev teleskop, hizmete girdiği 1948 yılından beri, bilinmeyen birçok yıldızı ortaya çıkarmış, fotoğraflarını çekmiştir; 400 milyon ışık yılı uzaklıkta bulunan yıldızlar ancak bu teleskopla görülmüştür. Bu sayede evrenin bilinen sınırları iki misli büyümüş, çok sayıda yeni galaksiler, yıldız kümeleri ve nebülözler keşfedilmiştir.

Winston Sunî Limanı 399

1944 haziranında Fransa'nın Normandiya kıyılarına çıkarma yapabilmek için Müttefikler tarafından Arromanches'ta, sekiz gün içinde inşa edilen sunî limana, Winston Churchill'in şerefine Port-Winston adı verildi.

Çok kısa bir süre içinde Havre kadar işlek bir liman yapmak üzere, Calvados'un plaj ve tatil köyü Arromanches seçildi. Limanın parçaları İngiltere'de prefabrike olarak hazırlanıp bir geminin yedeğinde saatte 7 kilometre hızla inşaat bölgesine kadar taşındı ve planda öngörülen yere boşaltıldı. Sekizinci günün bitiminde, en büyük gemilerin yanaşabileceği 12 kilometre uzunluğunda bir demirleme yeri hazırdı bile... Tamamiyle parça parça kurulan bu sunî limandan yüz gün içinde 2 500 000 kişi, 500 000 taşıt karaya çıktı. 4 000 000 ton malzeme boşaltıldı. Dalgaların yıktığı Port-Winston yavaş yavaş haritalardan silindi, fakat ayakta kalabilen birçok parçası hâlâ azgın dalgalara karşı koyar ve eski günleri anmak için Arromanches'a gelen savaşçılara o çıkarma günlerinin olağanüstü heyecanını yaşatır.

Sibiryayı Aşan Demiryolu 400

Toprakları çok geniş olan Rusya'nın doğu ile batı ucunu birbirine bağlamak, Moskova ve Urallar'la Japon denizi arasında ulaşımı sağlamak için bir demiryolu ağı inşa edilmiştir; bu ağ Sibirya'yı baştan başa kateder.

Sibirya'yı aşan demiryolu dünyanın en uzun demiryolu hattıdır; Moskova ile Rusların Japon denizi üzerindeki büyük limanı Vladivostok arasında uzanan hat dokuz bin kilometredir. Ana yol boyunca birçok küçük dal, hattı tamamlar. Bu sayede Sibirya'nın eskiden ıssız ve insansız olan birçok yerinde yeni şehirler ve yeni sanayi merkezleri doğmuştur. Denilebilir ki bu demiryolu Sibirya'ya can veren kan damarıdır. Yapımına 1891 yılında başlanılan yol ancak 1906 yılında bitirilebilmiştir. Bugün bile en modern, en hızlı ve konforlu trenler Moskova-Vladivostok arasını sekiz günde alabilmektedir. Bundan dolayı artık uçakların her türlü kara ve deniz taşıtlarıyla kıyasıya rekabete giriştiği bu devirde birçok yolcu Moskova'dan Vladivostok'a Rus Hava Yolları'nın uçaklarıyla uçmayı tercih etmektedir.

Key'ler Yolu 401

Meksika körfezinde, çok ilginç bir yol 160 kilometre boyunca adadan adaya atlayarak uzanır. Yerli, yabancı bütün turistleri hayran bırakan bu yol Florida yarımadasını Key takımadalarının en uzak adası olan Key West'e bağlar.

«Key'ler yolu» diye bilinen bu yol Amerika'da Miami açıklarında sıra sıra dizili bulunan ve kalkerle mercandan oluşan Key adalarını birbirine bağlar. Arabayla gelen bir insan, direksiyondan ayrılmadan, arabadan inmeden yer ile gök arasında 160 kilometre yol katederek adaların en uzaktakine kadar gidebilir. Yer ile gök arasında sözü boşuna değildir, çünkü Key Largo'dan itibaren yol adadan adaya köprülerden, bentlerden aşa aşa gider. Bazı köprülerin uzunluğu 2 ile 4 kilometreyi bulur; buradan geçen beton direkler üstündeki yolun denizden yüksekliği yer yer 50 metreye ulaşır. Balıkçılık sporunu sevenler bu yoldan çok hoşlanırlar. Adaların en uzaktaki olanı Key West'e kadar yüksele alçala denizi seyrederek giden balık avcıları, orada deniz kaplumbağası, kılıç balığı, dev orkinoslar yakalamak imkânı bulurlar.

Birecik Köprüsü 402

Güneydoğu Anadolu bölgesinde, Urfa iline bağlı Birecik kasabasının batısında, Fırat nehrinin geçilmeye en elverişli yerinde kurulmuş bu köprü, yapılmakta olan Boğaz Köprüsü'nden sonra Türkiye'nin en uzun köprüsüdür.

Fırat nehri, Bilecik yakınında, yüzyıllar boyunca sal ve şahtur denilen araçlarla geçilmiştir. Bu mevkide nehir, Mezopotamya ovasına çıkmakta ve yatağı genişleyerek sâkin ve ağır akmaktadır. Fırat nehri üzerinde, doğuyu batıya bağlayacak bir köprünün yapılması, çeşitli devirlerde tasarlanmıştır. Nihayet 1950 yılında yapımına başlanan köprü, 1956'da sona erdirilmiştir. 720 metre uzunluğunda olan köprünün; nehrin devamlı su akan daimî yatağının bulunduğu Birecik kasabası tarafındaki doğu kesiminde, herbiri 57 metre açıklıkta 5 tane kemeri vardır. Birecik kasabasının karşısına, yâni Nizip tarafına düşen kesiminde ise köprü, birbirinden 26'-şar metre aralıklarla dikilmiş kirişler üstüne oturtulmuştur. Köprü üzerindeki yolun genişliği 11 metre olup bunun 8 metresi taşıtlara, kalanı yayalara ayırılmıştır.

Büyük Bent 403

Denizden ekilebilir toprak kazanmak için Hollanda'lılar eski Zuiderze koyunu otuz kilometre uzunluğunda bir bentle kapatmışlar, burayı büyük bir göl haline getirmişlerdir. Bu bent dünyada, insanın tabiatla yaptığı savaşın sembolü olmuştur.

Hollanda'lıların yığma kaya ve topraklardan inşa ettikleri Büyük bent, Kuzey denizi tarafında bulunan Zuiderze koyunun ağzını kapar. Deniz seviyesinden ortalama olarak yedi metre daha yüksektir. Bent üzerinde bir çimen şeridi, bir bisiklet yolu, bir yaya kaldırımı ve Frise eyâletini doğrudan doğruya Hollanda'ya bağlayan geniş bir otomobil yolu vardır. Bent; 1918 yılında yapılmaya başlanmış, uzun ve sürekli çalışmalardan sonra ancak 28 mayıs 1932 de bitirilebilmiştir. Bendin ortasına bir anıt dikilmiştir; bu anıt, 525 000 hektarlık deniz koyunun basit bir göl haline geldiği o unutulmaz günün hâtırasını ebedileştirir. Eski adını değiştirip İssel gölü adını alan bu tuzlu su kütlesi, zamanla, nehirlerin akıttığı tatlı sular sayesinde tuzundan arınarak, tarım için yararlı bir tatlı su gölü hâline gelecektir.

Gel - Git Santralı 404

Fransa'da, Bretagne'dan denize dökülen la Rance nehrinin ağzı üzerinde, Briantais burnu ile Brebis burnu arasında, Chalibert kayalığı üzerinden geçerek bir elektrik santralı kurulmuştur; bu santral barajının bendi, 720 metre uzunluğundadır.

Elektrik enerjisi üreten gel-git santralı ilk defa Fransa'da düşünülmüş ve 1961 ile 1966 yılları arasında inşa edilmiştir. Bu santralda, elektrik enerjisi, gel-git nedeniyle yükselen ve alçalan denizin seviye farkından elde edilir. Santralın bendi, 22 kilometre kare alanında ve 185 milyon metreküp su hacmindeki bir baraj gölünü denizden ayırır. Yükselen ve alçalan deniz suları büyük bir nehrin akıntısı gibi, 24 jeneratör grubunun türbinlerini çevirir. Fabrika, yılda 500 milyon kilovat-saatten fazla elektrik üretir. Bretagne bölgesinde gel-gitin şiddeti o kadar fazladır ki meselâ Saint-Michel koyuna yerleştirilecek bir tek gel-git santralı, Fransa'nın elektrik ihtiyacının üçte birini rahatlıkla karşılayabilir. Gel-git santralları, ileride, gel-git olayının hissedildiği birçok açık deniz ülkesinin enerji problemini halledecektir.

Büyük Kanal 405

İtalya'nın incisi olan Venedik 177 kanalla yarılmıştır. Sokak yerine geçen bu kanallardan başka bir de büyük caddesi vardır: Büyük Kanal. Venedik'in en ünlü binaları, en güzel evleri bu kanal boyunca uzanır ve onun sularında yansır.

Genişliği 30 ile 70 metre arasında değişen Büyük Kanal'ın uzunluğu 3800 metredir. Derinliği az (en fazla 5 metre) olan sularında ancak gondollar, motoscafo'lar (motorlu taksi-kayıklar) ve vaporetto'lar (deniz otobüsleri) çalışır. Büyük kanalın üzerinde sadece üç köprü vardır. Bunların en ünlüsü olan Rialto, 48 metre uzunluğunda bir tek kemerden meydana gelir. 1588 ile 1592 yılları arasında inşa edilen köprüden, birbirine paralel üç yol geçer; orta yolun kenarında dükkânlar sıralanır. Büyük kanalın kenarındaki saraylar kazık temeller üzerine oturtulmuşlardır; bunların genellikle pembe ve beyaz mermerden yapılmış, zengin cepheleri su tarafına dönüktür. Bu sâyede, kanaldan gelip geçen yolcular, çeşitli üslûplarda yapılmış bu muhteşem mimarlık eserlerini doya doya seyretmek imkânını bulurlar.

Birmanya Yolu 406

1939'dan 1945'e kadar süren İkinci Dünya Savaşı boyunca Çin'lilerin Avrupa ile olan ticarî ilişkileri bir tek yolla sağlanmıştır. Birmanya'nın son derece engebeli bir bölgesini aşan bu yol, özellikle İkinci Dünya Savaşı'nda önemli rol oynayarak tarihe geçmiştir.

Çin ile Birmanya'nın Bengal körfezi üzerindeki limanları arasında ulaşımı sağlayacak bu yol Kao-Li-Kung dağlarını ve Yunnan dağ çemberini aşmak zorundaydı. Laşio şehrini Çin sınırına bağlamak amacıyla, düz olarak 275 kilometre tutan bir uzaklık için 1300 kilometre uzunluğunda bir yol inşa edilmiştir. Modern araç ve malzemeden yoksun 150 000 Çin'li, toprakları ve kayaları basit sepetlerle taşıyarak bu muazzam eseri elleriyle meydana getirmiştir. Çin'liler tam iki yıl (1938 - 1939), en şiddetli soğukların, en kavurucu sıcakların, en çatlatıcı kuraklıkların ve göklerden boşanırcasına yağan sağanakların âni ve birbiri ardınca bastırdığı amansız bir iklim altında ölesiye çalışmışlardır. Bu güzel eser şimdi ne yazık ki toprak aşınmasıyla ve bitkilerin durmak bilmeyen istilâsıyla harap olmuş durumdadır.

Tennessee Vâdisi 407

Tennessee, Amerika Birleşik Devletleri'nde, büyük Mississippi nehrinin bir kolu olan Ohio nehrine dökülen bir ırmaktır. İlkbaharda taşarak büyük zararlara yol açan bu ırmağın suları, olağanüstü çalışmalardan sonra kontrol altına alınabilmiştir.

Vâdilerde ilkbahar zamanı büyük ve âni su baskınlarına sebep olan Tennessee ve kolları, önüne gelen herşeyi sürükler, büyük tesislerin yapımını ve geniş ziraati önlerdi. Oysa, vâdideki ekilebilir topraklar bol ve verimliydi. 1933 yılında T.V.A. (Tennessee Valley Authority), bu ırmakları kontrol altına almaya karar verdi. Bu amaçla yirmi bir baraj inşa edildi; barajlardan altı tanesinin arkasında muazzam sunî göller meydana geldi. Bu sular şimdi, kuru mevsimde tarlaları sulamak ve elektrik enerjisi elde etmek için kullanılmaktadır. Üretilen elektrik akımı, çevredeki fabrikaları ve şehirleri beslemektedir. T.V.A. yirmi yıl süren bütün bu çalışmalardan sonra eskiden fayda yerine zarar veren bir ırmağı sanayi ve ziraat için son derece değerli bir hâle getirmiş, fakir bölgeyi bolluk ve zenginliğe kavuşturmuştur.

Dixence Barajı 408

Dünyanın en yüksek barajı, İsviçre'de, Dixence ırmağının üzerinde inşa edilmiş barajdır. Valais kantonunun Sion şehri yakınlarında bulunan baraj, dağlar arasında, denizden 2400 metre yükseklikteki bir vâdinin ağzını kapatır.

1965 yılında yapımı tamamlanan bu ağırlık barajı 284 metre yüksekliğindeki duvarıyla ayrı bir dünya rekoru kırar; Paris'teki Eyfel kulesinin boyuna yakın bir yükseklik! Gövdesi betondan dökülen barajın temel kalınlığı 200 metre, tepe genişliği 22 metre ve tepe uzunluğu 752 metredir. İnşaatta kullanılan 6 milyon metre küp beton ile Mısır ehramlarının en büyüklerinden iki tane yapılabilirdi. Barajın arkasındaki sunî göl, Cervin, Rose Blanche tepeleriyle, Alp dağlarının diğer büyük tepelerinden doğan suları toplar. Barajı görmeye gelen turistler bir teleferik kabiniyle duvarın tepesine kadar çıkabilir, sunî gölü, vâdiyi ve etraftaki tepeleri seyredebilir. Sunî göl üzerinde de ayrıca motorlu kayıklarla gezilebilir. Böylece Dixence barajı, sulama ve elektrik üretme görevlerinin yanısıra, turizme de katkıda bulunur.

Grand-Coulée Barajı 409

Amerika Birleşik Devletleri'nin doğusunda bulunan Washington eyaletinde Columbia nehrini kesen muazzam bir baraj inşa edilmiştir. Grand-Coulée adındaki bu ağırlık barajı, beton gövdeli olup dünyadaki benzerlerinin en büyüğüdür.

Bütün dünyada on binden fazla büyük baraj vardır, ama 1942'de tamamlanan Grand-Coulée'nin adı, çeşitli bakımlardan özellikle anılmaya değer. Grand-Coulée hem dünyanın en büyük hacimli (8 milyon metreküp beton), hem de bendi en uzun (1272 metre) barajıdır. Barajın sunî gölüne Franklin-Delance-Cervin adı verilmiştir. Bu göl 6 milyar metre küp su alır. Barajlar som balığı, yılan balığı gibi göçmen su hayvanlarının yukarıya, kaynağa doğru çıkmasını önler. Ama bu barajda balıkların yukarı çıkmalarını sağlayan özel bir otomatik asansör vardır. Balıkların toplamı belli bir ağırlığa varınca asansör kendiliğinden çalışır ve hayvanları toplu hâlde sunî göl tarafına çıkarır. İnsanların tabiatla yaptığı savaşta büyük zarar gören hayvanlar arasında göçmen su hayvanlarının nesli böylece korunmuş oluyor.

Keban Barajı 410

Türkiye ve Suriye'nin doğu bölgelerini sulayıp Irak topraklarını aştıktan sonra Basra körfezine dökülen Fırat nehri üzerinde, Elazığ'ın Keban ilçesi yakınlarında, Türkiye'nin en büyük barajını ve hidroelektrik santralını kurmak için çalışmalara devam ediliyor.

Fırat'ın iki ana kolu, Karasu ile Murat suyu, Keban yakınlarında birleşir. Baraj yapımı için bu bölgenin seçilmesi de bu yüzdendir. 1965 haziranında, bir Fransız-İtalyan ortaklığı tarafından yapımına başlanan bu büyük baraj tamamlanınca, Karasu ve Murat suyu vâdilerinin aşağı kesiminde Beyşehir gölünden daha büyük bir alan kaplayan bir baraj gölü (680 kilometre kare) meydana gelecektir. Bugün baraj duvarlarının yapımı bitmiş, fakat hidroelektrik santralın kurulacağı zemin kazıldıkça altta hep taş ve mağaralara rastlandığı için temel atma çalışmaları büyük ölçüde engellenmiştir. Keban barajı, bahar yağmurlarının etkisiyle kabaran ve kar ar eriyince taşarak korkunç su baskınları yaratan Fırat'ın sularını toplayacak, hidroelektrik santralı ise yılda beş milyar kilovat - saat'ten çok elektrik enerjisi üretecektir.

Assuan Barajı 411

Mısır'dan geçen Nil, belli zamanlardaki taşmalarıyla iki çöl arasındaki geniş bir arazi şeridini sular ve bıraktığı alüvyonlarla da burayı verimlileştirir. Yeni Assuan barajı, suyun akışını düzene sokmakta, taşmaların yararını bütün yıl devam ettirmektedir.

Nil nehri üzerinde inşa edilen barajların amacı bir yandan elektrik enerjisi elde etmek, öbür yandan da taşma sularını biriktirip bunları sulama kanalları aracılığıyla kurak mevsimde toprağı sulamakta kullanılmak üzere muhafaza etmek olmuştur. Yeni «Yüksek Assuan barajı» (arapça adı Sedd-el-Âli) dev bir eserdir. Yüz elli milyar metre küp su biriktireceği hesap edilen sunî gölü dolduktan sonra Belçika'nın yüzeyine eşit bir alanı kaplayacaktır. Bu sunî göl birçok eski eseri sular altında bırakacağından, UNESCO'nun çalışmalarıyla bu anıtlar (aralarında Ebu Simbel tapınağı da vardır) başka yerlere taşınmıştır. Assuan barajı nehrin beş kilometre daha yukarısında bulunan ve yüz metre yüksekten dökülen ikinci çağlayanı da yok edecektir. Bu barajın Mısır'ın kalkınmasında önemli rol oynayacağı şüphesizdir.

Polderler Ülkesi 412

Batı Avrupa'nın kuzeyindeki, denizden kazanılmış alçak ve düzlük topraklara «polder» denilir. Genellikle deniz seviyesinden aşağıda kalan ve sık sık su baskınlarına uğrayan polderler, Hollanda topraklarının büyük bir kısmını meydana getirir.

34 186 kilometre karelik yüzölçümüyle Konya ilimizden daha küçük bir alanı kaplayan Hollanda, topraklarının büyük bir kısmını denizden kazanmıştır ve bu toprakları büyük bir titizlikle tatlı veya tuzlu su baskınlarından korumaya çalışır. Polder denilen bu engebesiz ve bereketli topraklar, yakın zamanlara kadar sular altındaydı. Bu bölgenin etrafını yüksek bentlerle çevirmek, böylece hapsolan suları yeldeğirmenleriyle boşaltmak ve toprağı tuzdan kurtarıp kurutarak tarıma elverişli hâle getirmek gerekti. Bugün polderlerde ayak bileklerini aşan yemyeşil çayırlar, şahane çiçek bahçeleri, sebze ve meyve yetiştirilen dizi dizi serler uzanır. Fakat Hollanda'lılar her an polderlere göz kulak olmak zorundadır: Nehirler, polderleri su altında bıraktığı an kıskanç deniz de bentlerden birini yıkıp kendisinden çalınan toprakları geri alabilir!

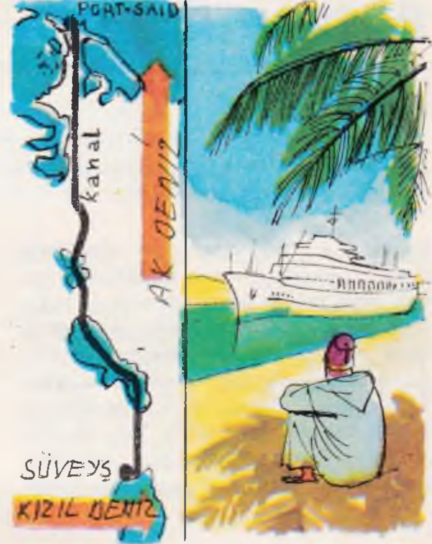
Korent Kanalı 413

Yunanistan'da Atina körfezi ile Korent körfezi, birbirinden çok dar ve kayalık bir kıstakla ayrılmıştır. Kayaların içinden açılmış Korent kanalı olmasaydı bir körfezden ötekine gitmek için Peloponez yarımadasının çevresini dolanmak gerekecekti.

Eskiden Atina körfezinden Korent körfezine gitmek için, Yunanlılar, Peloponez yarımadası etrafındaki uzun deniz yolu (iki yüz kilometreden fazla) dolaşmak yerine gemilerini denizin dışına çıkarmayı ve altı bin üçyüz metrelik kıstak üzerinden ağaç raylar vasıtasıyla karadan yürüterek öbür tarafa aktarmayı tercih ederlermiş. 1883 ile 1893 yılları arasında, bir Fransız şirketiyle Yunanlıların ortaklaşa çalışmasıyla, kayalar içinden dar ve düz bir kanal açılmıştır. Bu kanal Ege denizini İyon denizine bağlar. Genişliği ancak yirmi beş metredir ve bu yüzden büyük gemilerin geçmesine elverişli değildir. Küçük ve orta boy gemiler bir kılavuz römorkör tarafından çekilerek kanaldan geçirilir. Bazan, kanala zoru zoruna sığan gemiler bordalarıyla iki yandaki dik duvarları beş on santimetre yakından yalayarak ilerlerler.

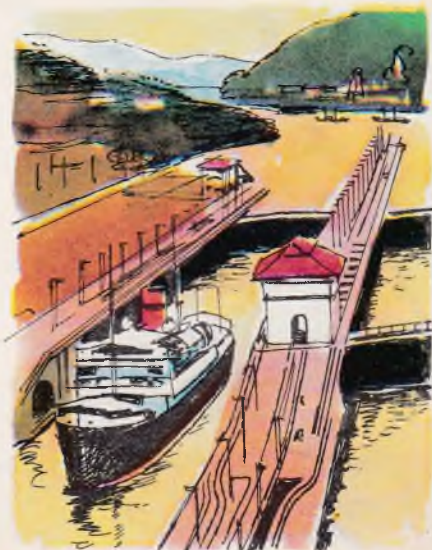
Süveyş Kanalı 414

Afrika ile Asya, yüz altmış kilometre genişliğinde bir kıstakla birbirine bağlanıyordu; bu kıstak aynı zamanda Akdeniz ile Kızıldeniz'i birbirinden ayırıyordu. Süveyş kanalı ise iki denizi bağlayıp iki kıtayı ayırdı.

Süveyş kanalı, Batı Avrupa ile Hindistan arasındaki deniz yolunu, Afrika'nın güneyinden, Ümit burnundan geçen hatta göre dokuz bin kilometre kısaltmıştır; dokuz bin kilometre on beş günlük yol demektir. Eski Mısır'lılar da bu işin önemini anlamış ve Finike'lilerle beraber İsa'dan önce 1300 yıllarında bir kanal açmışlardı. Şimdiki kanal 1859 ile 1869 yılları arasında Fransız mühendisi Ferdinand de Lesseps'in yönetiminde inşa edilmiştir. 160 kilometre uzunluğunda, 100 metre genişliğinde, 45 ile 100 metre derinliğindedir. Mısır toprakları üzerinde, firavunlara lâyık bu eseri meydana getirmek için bin teknisyen nezaretinde yirmi beş bin işçi çalışmıştır. Kanal, 16 kasım 1869 günü III. Napoléon'un karısı imparatoriçe Eugénie'nin, birçok yabancı ve Fransız devlet adamının hazır bulunduğu bir törenle açılmıştır.

Panama Kanalı 415

Amerika kıtasının kuzey ve güney parçaları arasında Atlas Okyanusu ile Büyük Okyanus'u ayıran dar bir kara şeridi uzanır. İşte Amerika'daki bu kara şeridi üzerinde bulunan Panama kanalı, gemilerin bir okyanustan öbürüne geçmelerini sağlar.

Açılmasına 1880'de Fransız mühendisi Ferdinand de Lesseps tarafından başlanan Panama kanalı 1914'de Amerikan mühendisleri tarafından bitirilmiştir; 79,6 kilometre uzunluğunda ve her yeri 12 metreden daha fazla derinliktedir; 35 000 tondan daha küçük gemilerin geçmesine elverişlidir. Atlas Okyanusu tarafında, kanala Colon limanından girilir. Kanalın ilk 15 kilometresi düzdür ve üç tesviye havuzuyla 26 metre yükseklikteki Gatun gölüne varılır. Göl geçildikten sonra 85 metre yüksekliğindeki tepeleri yaran dar bir kısma varılır. Culebra adındaki bu kısımdan sonra herbiri 305 metre uzunluğunda olan üç tesviye havuzuyla Büyük Okyanus'a inilir. Ne var ki dev petrol gemileri Culebra'dan geçemez. Onun için kanalın bu kısmını genişletmek, derinletmek ve her tonajdaki geminin geçebileceği hâle getirmek yolları aranmaktadır.

Rove Tüneli 416

Fransızlar, Rhône nehrinin ağzındaki büyük Berre gölcüğü ile Akdeniz arasında bağlantı sağlayabilmek için Berre gölcüğünü Marsilya ticaret limanından ayıran Estaque tepelerinin altından Rove deniz tünelini açtılar.

Rove tünelinin açılması, Rhône nehrinin ağzındaki 'Marsilya kanalının doğrudan doğruya Berre gölcüğü ile deniz arasında bir ulaşım yolu kurmasını sağladı. Bu tünel-kanal 7 266 metre uzunluğundadır. Büyük gemilerin geçebilmesine elverişli olan bu deniz tünelinin 22 metrelik genişliği, bu uzunluktaki bir kanal için yeryüzünde rekor sayılır. Bir toprak kayması sonucunda, kanal 1963'te trafiğe kapatılmış ve kazanın yolaçtığı zarar-ziyanın onarımı için tam yedi yıl çalışmak gerekmişti. Rove tüneli sayesinde Marsilya limanı, 6 000 hektardan daha büyük bir alanı kaplayan 8 metre derinliğindeki Berre gölcüğünün bütün yüzeyine yayılarak genişledi. Yakındaki Fos limanı da düzenlenerek Marsilya limanına eklenince, Fransa'nın bu ünlü limanı, en büyük petrol gemilerini alabilecek kapasiteye geldi.

Yerebatan Sarayı 417

İstanbul'da, Ayasofya yakınlarındaki Yerebatan sarayı, 140 metre uzunluğunda, 70 metre eninde ve 8 metre yüksekliğinde, 366 sütunlu gerçek bir yeraltı sarayıdır ve İstanbul'a gelen turistlerin büyük ilgisini çeker.

Bundan bin dörtyüz yıl önce, Bizans imparatoru Justinianus, herkesin gözü olan İstanbul şehrinin sürekli düşman kuşatması altında bulunacağını ve kuşatma sırasında düşman birlikleri önce su yollarını yıkacağı için şehrin susuz kalacağını biliyordu. Bunun üzerine, şehrin çeşitli yerlerine sarnıçlar yaptırdı. Yerebatan Sarayı, bunların en büyüğüdür. Sarnıcın dibinde biriken yağmur suları, yağış mevsiminde bir metreye kadar çıkar. En sıcak yaz günlerinde sarnıca giren ziyaretçiler üşüdüklerini hissederler. Eskiden bu sarnıcın üstündeki evlerde oturanlar, sarnıcın tavanında açtıkları bacalardan kovalarını sarkıtıp buz gibi suları evlerine çekerlermiş. Bazı kaynaklarda, bu sarnıçta yaşayan timsaha benzer sırtı dikenli bir hayvandan sözedilirse de bu mitolojik hayvanın en ufak bir izine rastlanamamıştır.

Bozdoğan Kemeri 418

Bugün İstanbul Belediye sarayının karşısında, Atatürk Bulvarı ile Saraçhane arasında yalnız bir bölümü ayakta kalmış olan Bozdoğan kemeri, bir zamanlar Bizans imparatorlarının, sonraları Osmanlı sultanlarının saraylarına su taşırdı.

368 ile 378 yılları arasında, tam on yılda tamamlanan Bozdoğan kemeri, Bizans imparatoru Valentius tarafından yaptırıldığı için Valens kemeri diye de adlandırılır. Bugünkü adının nereden geldiğini, kimin tarafından verildiğini pek bilen yoktur. Üstüste iki sıra hâlinde gözlü kemerlerden meydana gelen bu su yolu, yerden 19 metre yüksekliğindedir. İlk yapıldığında 1 kilometre uzunluğundaymış; bugüne kadar ayakta kalabilmiş bütün bölümlerinin toplam uzunluğu ise 800 metre kadardır. Yüzyıllardan beri tahribata uğrayan, depremlerde yer yer yıkılan kemer, her onarımda ilk yapısından bir parça daha uzaklaşarak bugünkü şeklini almıştır. Artık bir su yolu olmaktan çıkan Bozdoğan kemeri, Saraçhane'de eski bir devrin temsilcisi olarak uzanır ve bütün taşıtlar bu kemerin ayakları arasından geçerler.

Hadrianus Duvarı 419

Roma'lılar Büyük Britanya'yı işgal ettikten sonra imparator Hadrianus, İskoçya ile İngiltere arasında müstahkem bir duvar inşa ettirdi. 120 kilometre uzunluğundaki bu duvar İrlanda Denizi'nden Kuzey Denizi'ne kadar uzanır.

Çin Seddi'ni hatırlatan bu büyük eser, 122 ile 126 yılları arasında Roma'lı askerler tarafından inşa edilmiştir. Her «centurion» yâni bölük, duvarın belli uzunluktaki bir kısmını yapmakla görevlendirilmişti. Duvarın temelleri kerpiçtendi ve önünde 4 metre genişliğinde bir hendek vardı. Kerpiç temeller üzerinde 4,50 metre yüksekliğinde ve 2,50 metre genişliğinde taştan bir duvar yükseliyordu. Bu ağır ve kalın duvarın tepesinde acele nakliyat ve haberleşmeyi kolaylaştıran, bir metre genişliğinde bir yol uzanıyordu. Düzgün aralıklarla sıralanmış kulelerde ve müstahkem noktalarda nöbetçiler bekliyordu. Askerler duvar boyunca uzanan 17 kale içinde barınıyordu. Böylece Roma'lılar, Pikt ve Skot gibi vahşi kavimlerin âni baskınlarını ve akınlarını durdurup kendilerini korumak imkânını buluyorlardı.

Ponte Vecchio (Eski Köprü) 420

İtalya'nın Toscana vilâyetinin merkezi olan Floransa şehrinde üzeri evlerle ve dükkânlarla kaplı ilginç bir köprü vardır: Ponte Vecchio. Bu köprü, Rönesans'ın beşiği Floransa'nın içinden akan Arno nehri üzerindedir.

Ponte Vecchio (Eski köprü) şehrin görülmeye değer yerlerinden biridir. Köprünün kemerleri üzerindeki evler, Ortaçağ'da kasap dükkânıydı, XVI. Yüzyıl'dan itibaren ise bu dükkânlar, tümüyle şehrin kuyumcularına ayırılmıştır. Kuyumcular burada ailelerini de barındırmak için dükkânları istedikleri gibi genişletmişlerdir. Bu suretle üst üste, ancak dengede durabilen bir evler yığını ortaya çıkmıştır. Bütün bunlar yetmiyormuş gibi bir de Floransa büyük dükü evlerin üzerinden kapalı bir geçit inşa ettirmiştir. 1333'de Arno'nun taşmasıyla Ponte Vecchio harap olmuş, ama hemen onarılmıştır. 1966 kasımında da bir taşma olmuş ve köprü üzerindeki dükkânlar büyük çapta hasara uğramıştır. Ayrıca sular birçok mücevheri ve kıymetli eşyayı da alıp götürmüştür. Ama Floransa'lılar yılmamış ve herşeyi tekrar eski hâline koymuşlardır.

Cap Canaveral - Kennedy 421

Amerika Birleşik Devletleri'nin Florida sahillerinde Atlas Okyanusu'nun içerlerine doğru ilerleyen kumlu araziden meydana gelme iki dilin adı Cap Canaveral'dir. Burada Amerika'nın uzay âletlerini fırlatma üssü bulunur.

Florida'nın pırıl pırıl göğü altında, Amerikan teknisyenleri, uzayın fethinde kullanılacak füzelerin ve öbür araçların fırlatılması için bir üs kurmuşlardır. 1964'te Amerika Birleşik Devletleri başkanlarından Kennedy'nin katlinden sonra bu üsse çok sevilen başkanın adı verilmiş ve üs, günlük dilde «Cap Kennedy» olarak anılmaya başlanmıştır. Yapma uyduları ve içinde astronotlar bulunan kapsülleri uzaya fırlatan füzeler hep buradan atılır. Üsteki son derece modern tesisler sırdır, ama önemli bütün fırlatışlar ve uzay yolculukları hakkında bütün dünyaya bilgi verilir. Kennedy üssünden, Telstar ve Early Bird gibi, ticarî amaçlarla hazırlanmış veya meteoroloji çalışmalarında kullanılan uydular da fırlatılır. Aya yapılan bütün yolculuklar buradan başlamıştır. Çeşitli gezegenlere gönderilen bütün araçlar buradan atılmıştır.

Garabit Koprüsü 422

Fransa'da Massif Central bölgesinde, Saint-Flour şehri yakınlarında, demir köprülerin ataları arasında sayabileceğimiz bir büyük köprü vardır: Garabit köprüsü. Bu köprü Truyère ırmağını ve gölünü bir tek kemerle, uçarcasına aşar.

Garabıt köprüsüyle mühendis Gustave Eiffel, demir inşaatın bütün imkânlarını ortaya dökmek fırsatını bulmuştur. 1882 ile 1884 yılları arasında önce, Truyère boğazını tek hamleyle aşan büyük kemeri inşa etmiştir. Suyun 122 metre üstünden geçen, 165 metre açıklığındaki bu kemerin üstüne köprüyü ve demiryolunu oturtmak güç olmamıştır. Artık tren, altındaki derin uçuruma bakmadan, boğazın bir yakasından öbür yakasına aynı hızla yoluna devam edebilir. Bugün, ataları Garabit'den çok daha büyük ve çok daha gösterişli demir köprüler, ırmakların ve vâdilerin üzerinden aşmaktadır. Ama örümcek görünüşündeki bu ilk köprü, Paris'in Eyfel (Eiffel) kulesi hakkında bir fikir verecek üslûptadır. Denilebilir ki mühendis Eiffel, bu köprü üzerindeki tecrübelerinden sonra Paris'in ünlü kulesini tasarlayabilmiş ve yaratmıştır.

Golden Gate Köprüsü 423

Golden Gate köprüsü, Amerika'nın San Francisco limanının girişinde bulunan Golden Gate adlı boğazın üzerine kurulmuş dev bir köprüdür. Büyük Okyanus'tan gelen ve limana girmek isteyen gemiler, bu köprünün altından geçerler.

Amerika'nın Büyük Okyanus üzerindeki en önemli limanı olan San Francisco, derin San Francisco koyunu okyanustan ayıran yarımada üzerinde gelişmiştir. Limana, Golden Gate (Altın Boğaz) adındaki bir boğazdan geçilerek girilebilir. 3300 metre genişliğindeki bu boğazın üzerinde 1933 ile 1937 yılları arasında dünyanın en uzun asma köprülerinden biri inşa edilmiştir. Köprü döşemesi, su seviyesinden 67 metre yüksekliktedir. Köprünün toplam uzunluğu 1965 metreye varır; asılı kısmın uzunluğu ise 1280 metredir. Bu kadar geniş bir askıyı tutabilmek için, herbiri 210 metre yükseklikte iki ayak inşa edilmiş ve muazzam bir kablo şebekesi kurulmuştur. Köprünün yüksekliği en büyük gemilerin bile altından rahatça geçebilmesine elverişlidir.

Boğaziçi Köprüsu 424

İstanbul'un Anadolu ve Rumeli yakalarını birleştirmek, aynı zamanda Asya'yı Avrupa'ya bağlamak üzere Ortaköy - Beylerbeyi arasında kurulmakta olan bu asma köprü, orta açıklığı bakımından Avrupa'da birinci, dünyada dördüncü köprü olacaktır.

İstanbul boğazı üzerinde bir köprü kurulması, Michelangelo'dan bu yana tasarlanmış, ancak 26 Ocak 1970 günü imzalanan anlaşma ile gerçekleşme yoluna girmiştir. 1,5 milyar liraya malolacağı hesap edilen köprü projesine Avrupa Yatırım Bankası ile İngiltere ve Japonya 75,9 milyon dolarlık kredi açmıştır. Yapım işi bir İngiliz şirket grubu tarafından yürütülmektedir. Köprünün denizden yüksekliği 65 metre, uzunluğu 1560 metre, asılı kısmının uzunluğu 1074 metre olacaktır. Asılı kısmı tutacak iki büyük ayağın herbiri 165 metre yüksekliktedir. İstanbul'un her iki yakasında inşa edilen çevre yollarıyla şehir dışına bağlanacak olan köprünün Türkiye ekonomisini çok olumlu yönde etkileyeceği muhakkaktır. Köprüden sadece İstanbul'lular değil, yurdun en uzak köşesindeki üretici ve tüketicilere kadar herkes yararlanacaktır.

Maracaibo Sondaj Kuleleri 425

Güney Amerika'nın Venezuela sahillerinde Maracaibo adında büyük bir körfez vardır; bu körfez çok geniş bir deniz kulağı ile birleşir. İnsanlar, burada deniz kulağının tuzlu suları altında petrol bulmuşlardır.

Körfezin girişinden itibaren Maracaibo deniz kulağı, karaların içine doğru, dört yüz kilometre uzunluğunda ve yer yer iki yüz kilometre genişliğinde bir iç deniz gibi uzanır. 1499'da Maracaibo'yu keşfeden İtalyan Amerigo Vespuci'nin gördüğü manzara karşısında aklına ilk gelen yer Venedik'in deniz kulağı olmuştur. Bu benzetme yüzünden İtalyan kâşif, ülkeye Venezuela, yani küçük Venedik, adını vermiştir. Ancak bu körfezde, Venedik'teki gibi gondollar yoktur. 1917'den beri suların dibinde on binlerce kuyu açıldığından, deniz kulağının üstü sayısız tanker, dok ve üzerlerinde sondaj kulesi bulunan yüzer platform ile âdetâ örtülmüş durumdadır. Deniz kulağı, sulardan yükselen bir çelik kuleler ormanını andırır. Unutulmamalıdır ki Venezuela, Amerika Birleşik Devletleri'nden sonra dünyada en çok petrol üreten ülkedir.

Guano Yatakları 426

Çiftçiler, topraklarının verimini artırmak için çeşitli gübreler kullanırlar. Bu gübrelerden bir tanesi de, kuş dışkısından meydana gelen guanodur. Guano, Güney Amerika'nın Büyük Okyanus sahillerinde bol miktarda bulunur.

Guano üretimi, Peru ve Şili gibi bazı Güney Amerika ülkeleri için gerçek bir maden işletmesi gibi sanayi hâline gelmiştir. Bu tabiî gübre dünyanın her yerine ihraç edilir ve ekilebilir toprakların daha verimli hâle getirilmesi amacıyla kullanılır. Pek çok deniz kuşu, çok uzun zamandan beri, yer yer o kadar dışkı birikimine sebep olmuştur ki biriken dışkılar üstüste yığılıp hakikî bir tortu kayası meydana getirmiştir; bu kayaları sökebilmek için kazma veya hava basınçlı çekiç kullanmak gerektirir. Fosfor asidi ve azot bakımından zengin olan guano, topraktan elde edilen fosfatlı gübrelerin yerine kullanılır. Şili'de pek çok kimse guano yatağı işleterek zengin olmuştur. Tabiî, bir yandan eski yataklar işletilip tüketilirken, beri yandan deniz kuşları da yeni yatakların oluşmasını sağlayacak dışkıyı yığmaya devam etmektedir!

Petrol Şehri Batman 427

Siirt ilinin sınırları içinde yer alan Batman, Türkiye'nin en hızlı gelişen şehirlerinden biridir. Bunun nedeni, Türkiye petrol yataklarının büyük bir kısmının Batman dolaylarında bulunması ve bu şehirde bir petrol rafinerisinin kurulmuş olmasıdır.

Batman şehri, 1938 yılına kadar Siirt ilinin Beşiri ilçesine bağlı, İluh adında bir köydü. Nüfusu 150 kişiyi geçmezdi. 1938'de İluh çevresinde petrol bulununca köy hızla gelişmeye başladı. Bugün Batman'ın çekirdeğini meydana getiren İluh mahallesi eski konutlarla doludur. Petrol ve Raman mahallerini ise yeni yapılar süslemektedir. Türkiye'de, ekonomik değeri olan ilk petrol, 1940'ta, Batman yakınındaki Raman dağında bulundu. Bunu 1951'de Garzan petrol yatakları izledi. Daha sonra bu yataklara Mağrip ve Çelikli de eklendi. Bu yataklardan yılda toplam olarak 2,5 milyon ton petrol üretilmektedir. Raman ve Garzan istihsal bölgelerine petrol borularıyla bağlı olan Batman petrol rafinerisinde yılda 700 bin ton petrol tasfiye edilir. Bu sâf petrolü Akdeniz'e akıtmak için Batman ile İskenderun arasına bir boru hattı döşenmiştir.

Demirden Dağ 428

İsveç'te Kiruna şehrinin toprağı ve etrafındaki dağlar baştan aşağı demir madeninden meydana gelir. Dünyanın en zengin demir madeni yatakları ve rezervleri burada bulunur. İsveç en fazla demir ihraç eden ülkeler arasındadır.

İsveç'in kuzeyinde, kutup kuşağının ötesinde Kiirunavaara sıradağları uzanır. Kiirunavaara, İsveç dilinde «demirden dağ» anlamına gelir. Burası, gece-gündüz işletilen geniş bir açık maden yatağıdır; çıkarılan kıymetli maden filizi bütün dünyaya ihraç edilir. Narvik limanı, demire açılan yolun hareket noktasıdır; bütün önemi de buradan gelir. Kiruna toprağı demir bakımından o kadar zengindir ki madeni çıkarmak için doğrudan doğruya toprağı kazmak kâfidir. Dağ böylece, yavaş yavaş, basamaklar hâlinde yontulmaktadır. Üzerlerinde vagonların vızır vızır işlediği bu basamaklarda yükselen binlerce elektrik direğinin ampulleri uzun kutup gecelerinde çalışılabilmesi için etrafa ışık saçar. Her gün, yataklardan çıkarılan otuz bin ton demir yirmi beş trenle Narvik limanına taşınır ve oradan büyük limanlara sevkedilir.

Elmas Madenleri 429

Dünyanın en zengin elmas yatakları Hindistan'da, Brezilya'da ve Cap'tadır. Afrika'nın güneyinde bulunan Cap'ta çok sayıda elmas yatağı işletilmektedir. Dünyanın en sert maddesi olan elmas, mücevhercilikten başka sanayide de geniş ölçüde kullanılır.

Sâf, saydam ve genellikle renksiz karbon kristali olan elmas, pırlanta şeklinde yontulursa çok kıymetli bir mücevher olur. Elmas, sanayide delici, kesici ve parlatıcı âletlerin ağızlarına takılır. En tanınmış elmas yatakları Güney Afrika Birliği'nde, Cap ile Orange eyâletlerinin sınırı üzerindeki Kimberley ve Pretoria'da bulunur. Birkaç parça ham elmas elde etmek için kimberlit adı verilen mavi renkte tonlarca kaya çıkarmak gerekmektedir. Dünyanın en büyük elması olan «Cullinam», 1905'te Transvaal'de bulunmuştur. Ağırlığı tam 106 gramdır! Bu elmas, İngiliz kraliyet mücevherlerinin koleksiyonuna girmiştir. Büyük elmasların en safı olan «Regent», 1717'de Fransa'nın kral naibi Philippe d'Orléans tarafından satın alınmıştı; bugün Louvre müzesindedir. Türkiye'deki en büyük elmas «Kaşıkçı elması» dır; Topkapı müzesindedir.

Güneş Fırını 430

Doğu Pireneler'de, Perche boğazı yakınlarında Mont-Louis adında küçük bir şehir bulunur. Burası Fransa'nın en güneşli yerlerinden biridir. Bu özelliğinden yararlanılarak Mont-Louis'de, bir güneş fırını meydana getirilmiştir.

Vauban tarafından müstahkem mevki olarak kurulan Mont-Louis'de eski bir kale vardır. Fransız fizikçisi Trombe, 1953 yılında bu kalede deneysel bir güneş fırını inşa etti; fırın, dünyadaki benzerlerinin en büyüğüdür; iki dev aynadan meydana gelir: Biri, 135 metrekare alanında bir düz ayna, öbürü 12 ton ağırlığında, 90 metrekare alanında bir çukur aynadır ve 5500 parça aynanın birleşmesinden oluşmuştur. Birinci ayna güneşin hareketini takip eder ve güneş ışınlarını devamlı olarak ikinci ayna üzerine yansıtır. Çukur aynanın odak noktası, sadece ve sadece güneş ışınlarının yoğunlaşmasıyla 3000°C'tan yüksek ısı verir. Burada toplanan enerji herşey için kullanılabilir: Meselâ bedavaya ısıtılan bir kazanın buharıyla bir elektrik alternatörü çalıştırılabilir. Güneş enerjisi insanlık için büyük imkânlar vaadetmektedir.

Bâbil'in Asma Bahçeleri 431

Eskiden Mezopotamya' da, Fırat kenarında, bugünkü Bağdat'ın yakınlarında bir yerde, Bâbil krallığının başkenti olan Bâbil şehri yükseliyordu. Kral Nabukodonosor burayı imar etmiş, güzelleştirmiş ve ileri bir uygarlık merkezi haline getirmişti.

Dünyanın yedi hârikasından biri sayılan Bâbil'in asma bahçeleri, bu ünvana gerçekten lâyıktılar. Tabanı dikdörtgen bir piramit gibi basamak basamak yükselerek uzanan bu bahçeler, taş veya sırlı tuğladan yapılmış kemerler üzerine oturan setler meydana getiriyorlardı. Setler, özel olarak gübrelenmiş ve kuvvetlendirilmiş kalın bir toprak tabakasıyla örtülüydü. Buralarda her türden bitki yetiştirilirdi: Meyve ağaçları, palmiyeler, çiçekli ağaççıklar, yeşil otlar, tırmanıcı bitkiler v.b. Fırat nehrinden getirilerek, çeşitli araçlarla en yüksek bahçelere kadar çıkarılan sular, setten sete küçük çağlayanlar hâlinde dökülürdü. Bu sular yaydıkları serinlik ve sağladıkları rutubetle bitkilerin gelişmesine elverişli bir iklim yaratırlardı.

Murano Cam İşleri 432

X. Yüzyıl'dan itibaren İtalya'nın Venedik şehri cam yapımında ve işlemesinde dünyaca ün kazanmıştır. Ama yangın tehlikelerini ortadan kaldırmak için Venedik'teki bütün cam fırınları komşu Murano adasına taşınmıştır.

Venedik deniz kulağındaki Murano adası üzerindeki birçok atölye, dünyaca tanınmış cam ve kristaller imâl eder. Murano atölyelerinden çıkan cam işlerinin çoğu, ince cam, vazo, âvize, süs eşyası gibi sanat eserleridir. Bunlar, sodalı kristalden yapılır; genellikle renkli olan bu kristalin özelliği yavaş yavaş soğuması, pensle kolayca şekil alabilmesi, tavlanması ve kaynak kabul etmesidir. Murano camcıları süt beyazı, alacalı akik, mermer renginde camlar, gök yakut renginde kristaller, keşfetmişlerdir. Bu sanatçılar geleneksel usullerle çalışır, cama içi boş, uzun çubuklarla üflerler. Cam imâlinde hammadde olarak kullanılan kumun büyük kısmı Fransa'dan, Fontainebleau'dan gelir. Murano'da yapılan cam işleri dünyanın her yerine ihraç edilir. Bu nadide eserler, sarayları, köşkleri ve zengin evleri süslerler.

Xochimilco Bahçeleri 433

Meksika başkentinin kuzey banliyösünde ilginç bir sebzeciler ve çiçekçiler mahallesi uzanır. Başkent Mexico'yu sebze ve çiçek bakımından besleyen yer burasıdır. Xochimilco'nun yüzer bahçeleri, çiçeklerle donatılmış gondollarla ziyaret edilir.

Xochimilco «çiçek yetiştirilen bahçe» anlamına gelir. Yüzer bahçe veya şinampa ise, geniş ve eski bir deniz kulağında, birbirinden tatlı su kanallarıyla ayrılmış ekilebilir arazi dilimlerine verilen addır. Şinampaların en güzel manzaraya büründüğü mevsim ilkbahardır. Ama bütün yıl boyunca, özellikle hafta sonlarında Meksika'lılar buralara akın eder ve su kenarlarında kurulmuş kır gazinolarında eğlenirler. Bu bahçeler arasında trajinera denen, bir omurga üzerine gerilmiş bezden meydana gelme yassı dipli gondollarla gezilir. Bu arada gezici orkestraların müziği dinlenir; onlar da trajineralarla dolaşırlar. Bir yandan serin bir içki yudumlarken, bir yandan da yerlilerin yüzer kahvehanelerinde, size ikram edilen taquito'nun tadına bakarsınız.

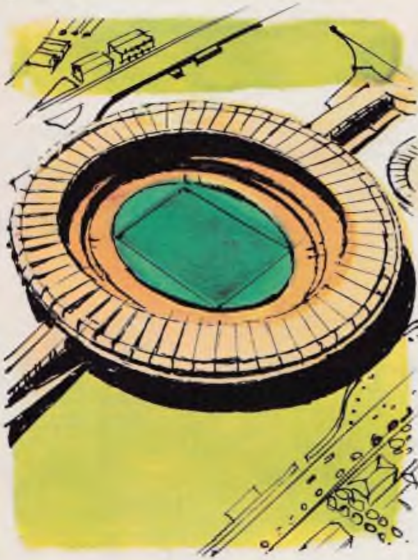

Geleceğin Şehri Brasilia 434

Brezilya'nın merkezî yaylası üzerinde, 1 100 metre yükseltide, eskiden bomboş olan ılıman iklimli bir bölgede son zamanlarda yepyeni, modern bir şehir kurulmuştur. Brasilia adı verilen bu şehir, 1960'dan beri Brezilya'nın federal başkentidir

Brasilia, dünyadaki bütün başkentlerin en modernidir. Eskiden kimsenin oturmadığı bir bölgede, en son şehircilik tekniğine uygun bir tarzda inşa edilmiştir: Planları, şehircilik uzmanı Luico Costa tarafından ihtiyacı en iyi karşılayacak şekilde çizilmiş, trafik sorunu, resmî dairelerin, ticarî mahallelerin, oturulan mahallelerin yeri, velhasıl herşey akılcı bir görüşle ele alınmıştır. Çağdaş mimarlar, yeni inşaat malzemelerinin imkânlarıyla son derece ilginç yapılar ortaya çıkarmışlardır. Tarımsal kaynaklar, maden ve su yönünden zengin bir bölgede sunî olarak kurulan Brasilia, daha şimdiden, altı yüz bin insanın oturduğu büyük bir kent hâline gelmiştir. Vahşi ve bâkir bir bölgeye hayat veren ve durmadan gelişen Brasilia, Rio de Janeiro'dan sonra ülkenin ikinci kültür ve sanat merkezi durumuna gelmiştir.

Maracana Stadyumu 435

Dünyada futbolu belki en çok seven insanlar olan Brezilya'lılar, Rio de Janeiro'da bu sevgilerini anıtlaştıran bir stadyum inşa etmişlerdir: Dünyadaki benzerlerinin en büyüğü olan Maracana stadyumu 180 000 seyirci alacak genişliktedir.

Dev Maracana stadyumu orta büyüklükte bir şehrin (meselâ Samsun, Kayseri) bütün nüfusunu içine alacak kadar geniştir. 1950'de inşa edilen ve dev bir arenayı andıran stadyum kat kat tribünlerden meydana gelir. Mimarlar, futbol sahasının her yerden rahatça görülebilmesi için her katı bir parça çukurlaştırmışlardır. Tribünlere, bina dışındaki iki geniş rampadan çıkılır. Bu rampalar, bütün stadyumun on beş dakikada tamamen boşaltılmasını sağlarlar. Sahada çok heyecanlı bir maç olduğu zaman, takımlarını desteklemek isteyen kalabalıkların bağırtısı, yirmi kilometre uzaklara kadar yayılır. Futbol sevgisini böyle bir stadyumla anıtlaştıran bir milletin futbolda sık sık dünya şampiyonu olmasına şaşmamak gerekir.

Concorde Uçağı 436

Fransa ile İngiltere'nin ortak yapımı olan Concorde, dev bir yolcu uçağıdır. Kıtalararası uzun yolculuklar için düşünülmüş özel süpersonik araçlar serisinin ilkidir. Bu araç kıtalararası seyahatlerin süresini yarıya indirmiştir.

Concorde uçağı British Aircraft Corporation ile Compagnie Française Sud-Aviation şirketleri arasındaki anlaşmadan doğmuştur. İki şirketin beraberce imal ettikleri uçağın hızı ses hızının 2,2 katı (aşağı yukarı saatte 2 600 kilometre), uçuş yüksekliği 20 000 metredir. Herbiri 23 000 beygir gücünde dört motorun çalıştırdığı uçak, tek seferde bir kıtadan öbürüne 132 yolcu taşır. Ne var ki Concorde'un kendi ağırlığı da 166 000 kilodur. Delta kanatlı bu uçak, diğer kıtalararası süpersonik uçaklardan, Amerika'lıların Beoing 747'sinden; Rusların Tupolev'inden daha önce gerçekleştirilmiştir; fakat Amerika'lıların ve Rusların uçakları hem daha güçlü, hem daha hızlı, hem daha büyüktür ve bir seferde beş yüz kadar yolcu taşırlar. Ama şüphe yok ki yakın bir gelecekte onlardan da büyük uçaklar hizmete girecektir.

KUZEY
BUZ
Kuzey kutup dairesi
440
441
445
AVRUPA
473
478
448
437
471
447
470
469
466
465
444
453
477
438
475
454
457 460
467 474
461
463
443
A
M
E
R
İ
K
A
ATLAS
Yengeç Dönencesi
450
451
BÜYÜK
AFRİKA
Ekvator
OKYANUS
468
Oğlak Dönencesi
456
OKYANUSU
459
Ölçek
0
2 000 km
4 000 km
6 000 km
GÜNEY
Güney kutup dairesi
BUZ

İnsanlığın Eserleri

DENİZİ

452

A S Y A

464
446
447
472
476

455

451

BÜYÜK

442

OKYANUS

451

HİNT

451

OKYANUSU

AVUSTRALYA

DENİZİ

İnsanoğlu çok hünerli ve çalışkandır. Yaşadığı bölgenin kaynaklarından yararlanıp iklimini göz önünde bulundurarak, kendi ihtiyaçlarını karşılayacak evler, fabrikalar, ulaşım yolları yapar. İrlanda denizinin kuvvetli rüzgârları ve azgın dalgalarıyla dövülen kayalık Man adasında, insanlar, deniz kumu ile yosunları karıştırıp, bahçeleri için toprak yapmayı bile başardılar. Ve yaz gelince, bu insan yapısı toprakta yetişen sebzeler, granitli bahçelerinde doğaya meydan okumak için yılmadan uğraşan insanların yüzünü güldürdü. Manhattan veya Brasilia'yı yaratan da insanoğulları değil mi?..

Meilen Göl Sitesi 437

İsviçre'nin Zürih gölü kenarında, Meilen kasabası yakınlarında Cilalı Taş Devri'nden kalma bir tarihöncesi göl sitesinin kalıntıları bulunmuştur. O devrin insanları geniş su birikintileri ve göller üzerinde ağaçtan evler inşa ederlerdi.

Tarihöncesi'nin ilkel insanları kendilerini soğuktan ve âni saldırılardan korumak için çok uzun zaman kovuklarda ve mağaralarda yaşadılar. Bunladan bazıları, özellikle İsviçre, Almanya ve İtalya'da oturanlar nihayet daha gelişmiş bir barınak şekli düşündüler ve göllerin sakin suları üzerinde kendi elleriyle siteler yaptılar. Bu adamlar suların çamurlu dibi üzerine kazıklar çakar, bu desteklerin üstünü sık kütüklerle kapatarak düz bir zemin meydana getirirlerdi. Sonra suya göre oldukça yüksek bir seviyede bulunan bu geniş ve sağlam döşeme üzerine kulübelerini kurarlardı. Bu şekilde kurulan köy, karaya hareketli bir köprü veya merdivenle bağlanır ve bu geçit bir saldırı veya tehlike ânında ortadan kaldırılırdı. Afrika'nın iç bölgelerinde yaşayan bazı ilkel kabileler, hâlâ göl sitelerinde oturmaktadır.

Eski Sirakuza 438

Sicilya'nın güney kıyısı açıklarında bulunan Ortigia adası üzerinde, M. Ö. VIII. Yüzyıl'da Korent yarımadasından kalkıp buraya gelen Yunanlılar Sirakuza şehrini ve limanını kurmuşlardır. Yunan tiyatrolarının en büyüğü bu şehirdeydi.

İtalya'nın güneyinde, Akdeniz'in mavi ve ışıklı göğü altında uzanan Sirakuza, ününü bugün de koruyan bir Eskiçağ şehridir. Arşimet burada doğmuş ve kendisini ölümsüzleştiren fizik kanununu burada bulmuştur. Şehirden arda kalan muhteşem harabeler, zamanın, depremlerin ve yabancı istilâların ağır tahribatına rağmen çok sayıda turist ve tarihçi çekmektedir. Eski Yunan dünyasının en büyük tiyatrosu burada, tamamen kayaların yontulmasıyla meydana getirilmiştir. Tiyatronun 138,50 metre çapında olduğu, içinde 46 sıra oturma basamağının bulunduğu düşünülürse bu büyük eserin nasıl bir insanüstü bir çabayla gerçekleştirildiği anlaşılır. Büyük istilâlara uğrayan, 878'de Araplar, 1085'de de Normanlar tarafından yağmalanan Sirakuza eski güzellik ve ihtişamını büyük ölçüde yitirmiş ve değişmiştir.

Aspendos Harabeleri 439

Antalya'nın 48 kilometre doğusunda, Köprüsuyu'nun sağında Balkız köyü dolaylarında yer alan tarihî Aspendos şehri veya halk arasındaki adıyla Belkıs harabeleri, yüzyılların ötesinden sapasağlam yükselen tiyatrosuyla turistlerin büyük ilgisini çeker.

Verimli bir ovaya ve ormanlarla kaplı dağlara sırtını dayamış Aspendos şehri, gemilerin işlemesine elverişli bir ırmağın yakınında kurulduğu için kısa sürede gelişti. İlkçağların en önemli iç limanlarından biri hâline geldi. M. Ö. 133 yıllarında bu güzel şehir Roma imparatorluğuna katıldı. Bugün şehirden ayakta kalmış yapılar arasında agora (pazar yeri), Odeon, su kemerleri, kapalı çarşı veya mahkeme olduğu sanılan üç nefli bazilika dikkati çeker. Fakat en önemli kalıntı, küçük tepenin yamacında, kurulmuş, 15 000 kişilik açıkhava tiyatrosudur. Tiyatronun, Selçuklular zamanında onarılan ve saray gibi kullanılan birkaç katlı sahne kısmı çinilerle süslüdür. Bugüne kadar ayakta kalabilmiş bütün eski çağ tiyatroları içinde en sağlamı ve en muhteşemi olan Aspendos tiyatrosunda her yıl geleneksel Antalya festivali düzenlenir.

Bruges'ün Çanları 440

Bugün canlı ve hayat dolu bir şehir olan Bruges, eskiden söylenen «Ölü Bruges» lâkabına artık lâyık değil. Belçika'daki bu şehir, çanlarıyla ünlüdür. Çan kulelerinin ve gözetleme kulelerinin üstündeki bu çanlardan zaman zaman tatlı müzik nağmeleri yükselir.

Zwyn körfezinin kumla dolmasından sonra yeni açılan bir kanalla tekrar canlandırılmaya çalışılan Bruges, denizcilikte eski ününü kaybetmiş, ama eski sanat hazinelerinin hiçbirini yitirmemiştir. Şehrin içinde kıvrıla kıvrıla uzanan kanallar boyunca kiliseler, anıtlar, Ortaçağ evleri durgun suların üzerinde yansır. XIII. Yüzyıl'dan kalma gözetleme kulesi, şehrin hal binalarına ve vali konağına seksen metre yüksekten bakar. Kulenin tepesinde kırk yedi çan vardır ve bunların tüm ağırlığı yirmi yedi tona varır. Bu kulenin çanları da kiliselerin çan kulelerinden yayılan çan müziği konserine katılır. Bu konserler sırasında şehrin en ünlü çan müziği yorumcuları klâsik eserler, folklor havaları çalarak ve sık sık programlarını değiştirerek bütün ustalıklarını, yeteneklerini ortaya döker ve birbirleriyle yarışırlar.

Kuzey'in Venedik'i 441

Yirmi iki ada üzerinde kurulmuş olan, içinden seksen beş kilometre uzunluğunda kanal geçen, caddeleri, sokakları dört yüze yakın köprüyle birbirine bağlanan Hollanda başkenti Amsterdam, Kuzey'in Venedik'idir.

Amstel ve İj ırmaklarının kenarında kurulmuş olan Hollanda başkenti Amsterdam, bu ırmakların suyuna; güzel, bakımlı, camları pırıl pırıl evlerinin canlı renklerini yansıtır. Şehrin merkezinden dışa doğru iç içe kanallar yayılır. Modern binalar, eski evler, bu kanallar boyunca yan yana, art arda uzanır. Sanki hepsi yeni boyanmış gibi pırıl pırıl temiz ve parlaktır. «Amstel'in bendi» anlamına gelen Amsterdam çok işlek bir limandır; yılda beş-altı bin büyük geminin uğradığı bir yerdir. Kuzey Denizi'nden gelen gemiler limana varmak için yirmi beş kilometre uzunluğunda ve yüz metreden fazla genişlikte derin bir kanaldan geçmek zorundadırlar. XIII. Yüzyıl'da küçük bir köy olan Amsterdam, bugün bir milyona yaklaşan nüfusu ile Avrupa'nın sayılı büyük şehirlerinden, sanayi ve turist merkezlerinden biridir.

Bangkok'un Klongları 442

Bir Asya devleti olan Tayland'ın başkenti Bangkok da, Venedik ve Amsterdam gibi sık bir kanal şebekesi üzerinde kurulmuştur. Menam nehrinin bol sularıyla beslenen bu kanallar, şehrin hemen hemen her yanını kaplar.

Bangkok'un nüfusu iki milyonu geçer; bunun üç yüz bini ev olarak, dibi düz küçük teknelerde ve su üstünde kazıklar üzerine oturtulmuş tahta kulübelerde yaşar. Menam nehrinin deltası, klong adı verilen binlerce kolu ve çamurlu sularıyla Bangkok'u ve insanlarını bir ağ gibi sarar. Bu su şehrinde bütün işler, bütün hayat su üzerinde ve su sâyesinde yürür. Klonglar şehrin ulaşım yollarıdır; evlerine giden gelen insanlar, çamaşırhanelere giden kadınlar, içme suyu boruları, lağım künkleri hep bu yollardan geçer. Dört yüz kadar Buda tapınağı Bangkok'un her yanına dağılmıştır. Bunların en modern olanı XIX. Yüzyıl'da inşa edilen ve baştan aşağı Carrara'dan getirilmiş mermerlerle kaplanan Benşamabopit tapınağıdır. Bangkok, Tayland'ın endüstri ve ticaret merkezidir. Menam nehri ülke içi ulaşımda da büyük bir rol oynar.

Kaliforniya Meyvalıkları 443

Amerika Birleşik Devletleri'nin batı tarafında bulunan Kaliforniya'da Akdeniz iklimine benzer bir iklim hüküm sürer. Meyva bahçelerinin göz alabildiğine uzandığı bu bölgede her türlü meyva, özellikle narenciye ve üzüm yetişir.

Dünyanın her yerine ihraç edilen Kaliforniya meyvaları, 800 kilometre uzunluğunda ve ortalama 200 kilometre genişliğindeki «Büyük Vâdi» de büyür, olgunlaşır. Bu toprakları verimli hâle getirebilmek için devamlı sulanabilmesini sağlamak gerekiyordu. Büyük Vâdi'yi iki ırmak, Sacramento ve San Joachim sular; ne var ki birinci ırmağın suyu fazla, ikincisininki az gelir. Amerikan mühendisleri bu meseleyi şöyle çözdüler: Sacramento'nun sularını bir kanalla üçyüz kilometre yukarı pompalayıp San Joachim'e akıttılar. Kanal, her iki ırmağın ters yönünde akar ve San Joachim'i Sacramento'nun kolunun kolu hâline getirir. Bu değişiklikten sonra Kaliforniya'nın Büyük Vâdi'si eskisinden çok daha fazla erik, portakal, greypfrut, üzüm, ananas vermektedir.

Porto Şarabı 444

Portekiz'de Douro nehrinin ağzında, ismi portekizcede «liman» anlamına gelen bir şehir bulunur: Porto. Nehrin vâdisinde yetiştirilen üzümlerden dünyaca ünlü ve makbul Porto şarabı yapılır. Bu şarap Portekiz'in önemli ihraç ürünlerinden biridir.

Douro vâdisinin yamaçları ve yakınındaki tepeler baştan aşağı üzüm bağlarıyla kaplıdır. Bağlar kat kat taraçalar hâlinde düzenlenmişlerdir. Uzun sıralar hâlinde dizilen bu taraçaların kenarları, toprak aşınmasını önleyen taştan küçük duvarlarla sağlamlaştırılmıştır. Üzümden hoş kokulu, alkolce zengin bir şarap elde edilir; bu şarap, yemeklerden önce iştah açıcı olarak içilir. Asmalar çok defa yakınlarındaki meyva ağaçlarının üstüne tırmanır; o zaman, üzümleri toplamak için merdiven kullanılır. Porto şarabını daha lezzetli hâle getirmek için fıçılarda bekletmek gerektir. Bu şarap genellikle Porto şehrinin karşısındaki Vila Nova de Gaia'da dinlendirilir. Nakliyat kare biçiminde kırmızı veya beyaz bir yelkeni olan dibi düz kayıklarla yapılır. Bu tekneleri, fıçıların yükü altında yarı yarıya suya gömülmüş geçerken görmek ilgi çeker.

Reykjavik Turfandalıkları 445

Buzlarla kaplı olan İzlanda'nın başkenti Reykjavik'te domates, sebze, çiçek, üzüm, kavun, karpuz, kısaca, bütün turfanda meyva ve sebzeler yetişir; yüz bin metre karelik bir arazi, volkanik alt kütle sâyesinde bir limonluk gibi devamlı ılıktır.

Kuzey kutbuna iki adım mesafede, daimî buzlarla kaplı bu adada tabiatın insanlara sunduğu tezatların en şaşırtıcılarından birine şahit olunur. Yerden fışkıran sayısız sıcak su kaynakları sâyesinde İzlanda'lılar soğukların en şiddetli zamanlarında bile açık havada rahat rahat banyo yaparlar. Şehirlerdeki ve köylerdeki evler bu kaynaklardan toplanan 80⁰ lik sıcak sularla kalorifer sistemine göre ısıtılır. Limonluklara konan sıcak su kanalları burada devamlı bir ilkbahar iklimi yaratır ve bu fakir topraklar üzerinde en lezzetli meyvaların, en körpe sebzelerin çok düşük bir maliyet fiyatına yetişmesini ve bütün yıl her türlü turfanda sebze ve meyvanın bulunabilmesini sağlar. Reykjavik aynı zamanda önemli bir limandır; burada balıkçılık ve gemicilik çok gelişmiştir; bol miktarda avlanan morinaların yağları ihraç edilir.

Kütahya Çinileri 446

Kütahya denilince akla, dünyaca ünlü Kütahya çinileri gelir. Çinicilik, ilin ekonomik hayatında önemli bir rol oynar. Kütahya'daki çini satış mağazalarında, duvar süsünden kap kacağa kadar çeşitli eşya, ucuz fiyatla alınabilir.

Çinicilik, Kütahya'da yüzyıllardan beri süregelen bir el sanatıdır. Kentin çevresinde çini yapımına elverişli hammaddenin bol olması, çini sanatının Selçuklulardan bu yana gelişmesine yol açmıştır. Osmanlı İmparatorluğunun ilk devirlerinde Kütahya'da yapılan çinilerin en güzel örneklerine Bursa'daki tarihî ve anıtsal yapılarda rastlanır. XVI ve XVII. Yüzyıllarda Kütahya'daki çinicilik sanatı doruğuna erişmiştir. Bu devirlerde yapılan yeşil, açık ya da koyu mavi ve beyaz çiniler, özellikle İstanbul'daki cami, türbe, saray, köşk ve sebilleri süsler. XVII. Yüzyıl'dan sonra Kütahya çiniciliğinde bir gerileme görülür. Ancak, Cumhuriyet döneminde bu sanat, klâsik geleneğini yeniden sürdürmeye başlamıştır. Bugün çinicilik, Kütahya'nın başlıca gelir kaynaklarındandır. Şehirde çini yapan üç fabrika ile sekiz atelye vardır.

Uşak Halıları 447

Bir ev ve el sanatı olan halıcılığı Orta Asya'dan Anadolu'ya Oğuz Türkleri getirmiştir. Anadolu'daki halı merkezlerinin başında Uşak gelir. Uşak halıları yalnız Türkiye'de değil, dünyada da çok ünlüdür. Bu halılar, özellikle Avrupa'da çok tutulmaktadır.

Uşak halıcılığının pek parlak bir geçmişi vardır. XVI Yüzyıl'dan itibaren Uşak ve dolaylarında yapılmaya başlanan halılar, Anadolu halk sanatının önemli bir dalını teşkil eder. Uşak halıcılığı çeşitli değişiklikler geçirmiştir. Eski Uşak halılarını süsleyen desenler geometriktir. Bu halıların İran halılarıyla yakın benzerliği vardır. Daha sonra yaprak ve çiçek desenli halılar yapılmaya başlanmış ve sanat, natüralizme kaymıştır. Uşak halıları «madalyonlu» ve «yıldızlı» olmak üzere iki türdür. Madalyon düzeninde ortada bir büyük madalyonla köşelerde ve kenarlarda çeyrek ya da küçük madalyonlar bulunur. Yıldızlı halılarda ise madalyonların yerini yıldız şekilleri alır. Hâkim renkler açık mavi, koyu mavi sarı ve kırmızıdır. Bütün dünyada hayranlık uyandıran Uşak halıları çok sayıda ihraç edilmektedir.

İsparta Gül Bahçeleri 448

Isparta denince insanın aklına renk renk, katmer katmer güller gelir. Gerçekten de Isparta topraklarının önemli bir kısmı gül bahçelerine ayırılmış ve bu buram buram kokan bahçelerden büyük bir sanayi doğmuştur: Gülyağcılık.

Renkleri ve biçimleriyle gözümüzü okşayan, bahçelerimizi süsleyen o güzel güllere koku veren, yapraklarındaki uçucu esanstır. Güneş ışınları bu esansın uçmasını kolaylaştıracağı için, gülleri daha güneş doğmadan toplamak gerekir. Mayıstan haziranın ortalarına kadar her sabah, yeni açılan goncalar, daha üzerlerindeki çiğ tanecikleri kalkmadan toplanır, yerli imbiklere veya fabrikalara gönderilir. İmbiklerde suyla birlikte damıtılan gül yapraklarından gülsuyu elde edilir. Bu gülsuyu yeniden damıtılınca, suyun üstünde gülyağı birikir; bu yağ şırıngalarla alınarak sudan ayırılır. Böylece, 4 000 veya 5 000 kg gülden, 1 kg kadar gülyağı çıkarılır. Bütün esansların temel maddesi olan gülyağının nasıl elde edildiğini bildikten sonra, küçücük bir şişe esansın bu kadar pahalı olmasına şaşmamak gerekir!..

Sünger Avcıları 449

Tunus, Trablus, Türkiye ve Yunanistan'da, Akdeniz'in sıcak sularına dalan sünger avcıları deniz dibinden sünger çıkarırlar. Başka yerlerde de sünger vardır, ama aynı derecede yumuşak ve kullanılmaya elverişli değildir.

Tabiî sünger, su içinde bir kayaya yapışarak yaşayan ve bitki gibi dal dal gelişip büyüyen bir deniz hayvanının iskeletidir. Dalgıçlar, bazan dalgıç elbisesi giyerek denizin 20-30 metre diplerine iner ve bu hayvanları yapıştıkları kayadan söküp yukarı çıkarlar. Tunus'ta dibi tarayan ağlarla da sünger avlanır, ama bu ağlar yavruları da öldürür. Çıkarılan süngerler dışarıda ve hele güneş altında kendi hâline bırakılırsa hemen çürür. Onun için bunlar önce tatlı suda ayakla çiğnenerek yıkanır, sonra da asitli bir suya batırılarak içindeki kireç ve deniz kabuğu artıklarından temizlenir; asit bunları eriterek yok eder. Son zamanlarda gittikçe çoğalan sunî süngerler tabiilerle yarışma hâlindedir, ama onlar kadar ince ve yumuşak değildir.

Acapulco Koyu 450

Meksika'nın Büyük Okyanus kıyılarında denize eşsiz güzellikte bir koy açılır: Acapulco. Su sporları ve eğlenceleri merkezi olan bu koya Amerika'lılar «milyarderler plajı» adını takmıştır. Gerçekten de buraya gelenlerin çoğu sayılı zenginlerdir.

Acapulco, yumuşak ve tatlı iklimi, tropikal bitki örtüsü, gür ormanları, yar biçiminde dik ve kayalık güzel manzaralı kıyıları, alabildiğine uzanan ince kumlu plajları ile gerçek bir dünya cennetidir. Tabiat Acapulco'dan hiçbir şeyi esirgememiş gibidir. Bu plaj ve eğlence merkezinde ekimden hazirana kadar dokuz ay denize girilebilir. Şehir, lüks ve konfor bakımından birbirleriyle yarış eden otel ve pansiyonlardan meydana gelmiştir. Bazı müesseseler, deniz kenarındaki özel plajdan, suyu ısıtılan birçok yüzme havuzundan başka, her müşterisine özel bir jip tahsis eder; müşteri isterse bununla ormanlarda, deniz kenarlarında dolaşır. Altı cam döşeli gemilerle turistler deniz dibinin rengârenk güzelliğini seyrede seyrede gezerler. Bazıları da yüksek kayalardan denize atlayan gözüpek dalgıçlar alkışa tutarlar.

Inci Avcıları 451

Dünyanın bütün tropikal denizlerinde, Okyanus'da, Antil adaları, Seylan adası ve Japon adaları etrafında inci istiridyeleri yaşar. İnci avcıları deniz dibinde bu hayvanları arar ve avlarlar. Fakat ancak pek az istiridyenin içinden inci çıkar.

İstiridyeler sedef salgılar ve kabuklarının iç kısmını bununla kaplarlar. Tesadüfen istiridyenin içine kaçmış bir kum taneciği de birkaç yıl içinde kalın bir sedef tabakasıyla kaplanır ve inci olur. İncinin güzelliği, parlaklığı, sâflığı, şeklinin düzgünlüğü ve büyüklüğü ile ölçülür. XVI. Yüzyıl'da İspanya kralı tarafından satın alınan «Pelerin» adlı inci, bir güvercin yumurtası büyüklüğündeydi. «Asya İncisi» dünyanın en büyük incisidir ve tam yüz yirmi gram ağırlığındadır. Topkapı Sarayı müzesi hazine dairesinde de nohut tanesinden, hattâ fındıktan büyük birçok inci vardır. Bazı inci avcıları artık dalgıç elbisesiyle dalmaktadır. Japonlar, Ago körfezinde sunî inci tarlaları meydana getirmişlerdir. Burada istiridyeler tek tek açılır ve içlerine küçük bir kum tanesi bırakılır. Bu tane, sedefle kaplanıp inci olur.

Kubbe Altındaki Şehir 452

Sovyetler Birliğinde, Kuzey Sibirya'daki Yenisey nehri kenarında, bulunan Nordilsk şehri yakınlarında Rus teknisyenleri yepyeni bir deneme şehri inşa etmektedirler; Snejnogorsk adı verilen şehir muazzam bir kubbeyle örtülüp korunacaktır.

Sibirya'da kışın sıcaklık sık sık — 50 derecenin altına düşer. Şiddetli rüzgârların ardı arkası kesilmez. İnsanlar aşırı soğuktan hoşlanmadığı için böyle yerlerde çalışmak istemez ve el emeği yokluğundan kuzey kutbuna yakın yerlerdeki tabiî kaynaklar işletilemez. İlk kubbe altı deneme şehri olan Snejnogorsk'ta insanlar devamlı bir bahar ikliminde, 25 derecede yaşayacaklardır. Bu beton ve plastikten yapılmış şemsiyenin altında hava, kızılaltı ışınlarla ısıtılacaktır. Şehri aydınlatan ışıkta morötesi ışınlar da bulunacaktır. Otlar, ağaçlar ve her türlü bitki, şehirde yetişebilecektir. Bu yirmi metre yüksekliğinde ve çevresi 600-800 metre olan sağlam çatının altında insanlar, kenarlara dizilmiş evlerde, bir bahar havası içinde, rahatça yaşayacaklardır.

Amansız Sam Yeli 453

Sam yeli sert, kuru ve sıcak bir rüzgârdır. Büyük Sahra'da, Mısır ve Arabistan çöllerinde eser. Fırtına şeklinde patlayan ve çölleri birbirine katan bu rüzgâr, çölde yolculuk eden kervanlar için çok tehlikelidir.

Sam yeli, kum dağlarını tane tane aktararak bir yerden bir yere taşıyacak kadar güçlüdür. Bazan bir vahanın palmiyeleri birkaç gün içinde baştan aşağı kum tepeleri içine gömülüp kalıverir. Sam yeli çok korkulan bir rüzgârdır. Çölde yürüyen bir kervanı bastırdığı zaman develeri çökmeye, insanları, develerin arkasında barınak aramaya mecbur eder. Ortalığı kaplayan toz ve kum bulutu yüzünden insanlar ve hayvanlar hiçbir şey göremez olur. Kervancılar başlarına sardıkları kavuğu söküp yüzlerini, gözlerini korumasalar, birkaç saat içinde kumda boğulup ölürler. Sam yeli fırtınası başladığı zaman fareler, tavşanlar ve bütün çöl hayvanları deliklerine girer. Kum altından çıkamayan birçok hayvan havasızlıktan boğulup ölür. Bazan günlerce dinmeyen amansız sam yeli, insanların ve hayvanların direnme güçlerini ölçer gibidir.

Cam Saray 454

Birleşmiş Milletler Teşkilâtı'nın New York'ta bulunan ve 1951 yılında tamamlanan merkez binası, modern mimarinin en güzel örneklerinden biridir. Bu gökdelen, Birleşmiş Milletler sarayı veya Cam saray adıyla anılır.

Birleşmiş Milletler Teşkilâtı'nın binası, ön ve arka cepheleri ile batı cephesi tamamen renkli cam panolardan yapıldığı için Cam saray adını almıştır. 152 metre yüksekliğindeki 39 katlı bu dev gökdelenin içinde, bütün dünya devletlerinin temsilcileri olan binlerce devlet adamı, teknisyen ve bilirkişi dünya barış ve güvenliğini korumak için çalışır. Cam sarayın kurulduğu arsa bile uluslararası bölgedir. Binanın önünde, Birleşmiş Milletler'in mavi renkli bayrağı dalgalanır; bu mavi fon üzerinde ve bayrağın tam ortasında bulunan beyaz renkli bir dünya yuvarlağını, barışın sembolü olan zeytin dalları çevreler. Türkiye dahil, dünyanın hemen hemen bütün devletleri Birleşmiş Milletler'e üyedir. Bunlardan A. B. D., İngiltere, Fransa, S. S. C. B. ve Çin, Birleşmiş Milletler'de daimî üyelikleri olan devletlerdir.

Korkunç Annapurna 455

Annapurna, Asya'da, Himalaya dağlarının en yüksek tepelerinden biridir. 3 haziran 1950 tarihinde iki Fransız dağcısı 8000 metreyi aşarak dünyada ilk defa bu tepenin doruğuna ulaşmayı başarmışlardır. Burası, insanoğlunun tırmandığı 8000 metreden yüksek ilk dağdır.

Dünyanın en yüksek dağları Asya'da, Himalaya kütlesinin üzerinde bulunur. Bunlardan biri olan Annapurna büyük bir olaya şahit oldu: Kuvvet, cesaret ve gayretleri sayesinde iki insan, dünyada ilk defa olarak 8000 metrenin üstüne tırmanıyordu. Bir dağcılar grubunun yardımıyla sadece iki kişi, Maurice Herzog ve Louis Lachenal, 8 078 metre yüksekliğindeki tepenin doruğuna ulaştılar; ama elleri ve ayakları dondu ve arkadaşları onları kurtarmak ve aşağı indirmek için çok büyük zorluklarla karşılaştılar. Bu başarılı sonuca varmak için yıllarca devam eden ayrıntılı hazırlıklar gerekti. Ekibin yolculuğu aylar sürdü. Sonunda pek çok acılara katlanmak icap etti, çünkü zirveye varan iki dağcının elleri ve ayakları ameliyatla kesildi. Ana yurttan uzakta katlanılan bütün bu sıkıntı ve fedakârlıkların mükâfatı bir fetih oldu.

Kon-Tiki Salı Macerası 456

Thor Heyerdalh ve bazı İskandinav bilginleri 1947'de, ağaç kütüklerinden yapılmış bir salla Peru kıyılarından hareket ederek, deniz akıntılarını ve düzenli esen rüzgârların yardımıyla uzun bir yolculuktan sonra Polinezya'da karaya çıktılar.

Kon-Tiki'nin mürettebatı, inanç, gelenek ve görenek bakımından Peru İnkalarına çok benzeyen Polinezya yerlilerinin aynı ırktan geldiğini ispat etmek istiyordu. Bunun için, Peru-Polinezya deniz yolculuğunun, o zaman İnkaların elindeki tek araç olan sal, kürek ve yelkenle yapılabileceğini göstermeleri gerekiyordu. Araç, Amerika'da yetişen ve hafif bir kerestesi olan balsa ağacı kütükleriyle yapıldı. Denizciler, kendilerini akıntıların ve rüzgârların kucağına bıraktılar. Doğudan batıya doğru izlenen uzun bir yolculuktan ve atlatılan birçok tehlikeden sonra bilginler, 7 ağustos 1947'de amaçlarına ulaştılar. Mercan sahillerinde karaya oturmaları az kalsın büyük bir felâkete yol açacaktı, ama güneşin oğlu, Tahiti tanrısı Tiki, kendi adını taşıyan salı korudu.

Zeplinler 457

6 mayıs 1937'de, saat 19,25'te New York yakınlarında Lakehurt'a inmekte olan dünyanın en büyük hava gemisi Hindenburg ateş aldı, infilâk etti ve yere düşerek parçalandı. Bu beklenmedik kazada on üç kişi öldü.

1900 ile 1939 yılları arasında, kıtalararası uçak yolculuğunun henüz gelişmediği devirde insanlar hava gemileriyle yolculuk yapmışlardır. Almanlar bu amaçla pek çok zeplinler (aracın yaratıcısı Alman mühendisi Ferdinand von Zeppelin'dir) inşa etmişlerdir. Bu araçlar o zaman için şaşkınlık yaratan birçok iş başarmıştır: 1928 yılında Atlas Okyanusu 55 yolcuyla 110 saatte aşılmış, sonra da 54 yolcuyla 22 günde dünya turu yapılmıştır. Bu başarıları gerçekleştiren devâsa Graf-Zeplin 236 metre boyundaydı ve hidrojenle şişirilmişti. Başka bir dev hava gemisi olan Hindenburg'un yol açtığı facia bu araçların sonu oldu. O tarihten itibaren hava gemileriyle yolculuk devri kapandı ve İkinci Dünya Savaşı'nın başından beri hava gemileri tarihe karıştı.

Princes' Street 458

Princes' Street ya da Prensler Caddesi; bir zamanlar «Kuzey'in Atina'sı» diye anılan, Büyük Britanya'nın tarihî şehri, İskoçya'nın başkenti ve idare bölgesi merkezi Edinburgh'un ana caddesidir.

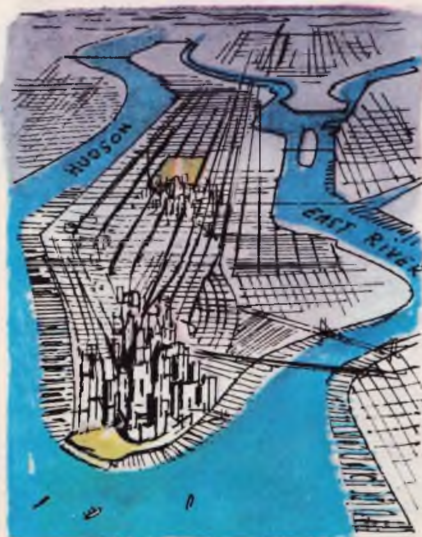
Paris'te Champs-Elysées Caddesi ne ise, Edinburgh'da Princes' Street odur. Bu geniş caddenin ilgi çekici bir özelliği vardır: Binalar, Princes' Street'in bir kenarı boyunca sıralanır; caddenin öbür tarafı, eski Edinburgh'un ve özellikle şehrin en yüksek yerinde ihtişamla yükselen şatonun tepeden baktığı, yemyeşil bir vâdiye açılır. Princes' Street boyunca sıralanan çeşit çeşit zarif dükkânlar, vâdide düzenlenmiş umumi parklara bakar. Bu parklarda İskoçya'nın yetiştirdiği büyük adamlar onuruna dikilmiş anıtlar yükselir. Bu anıtların en ilgi çekicisi, ünlü «Ivanhoe» romanının yazarı Sir Walter Scott'un heykelinin bulunduğu büyük kuledir. Princes' Street ve Edinburgh bunun gibi daha binlerce hârika eseri barındırır. Edinburgh'da her yıl Uluslararası Müzik ve Tiyatro Festivali düzenlenmektedir.

Paskalya Adası 459

Hollandalı denizci Jacop Roggoveen, 1722 yılının Paskalya günü, Şili ile Polinezya takımadaları arasında, Büyük Okyanus'un sonsuzluğu içinde kaybolmuş ilginç bir ada keşfetti; o günün ardından buraya Paskalya adası denildi.

Şili'ye ait olan, bütün uygarlıklardan uzak bir adada ilk göze çarpan özellik, çok sayıdaki dev heykellerdir. Toprak üstünde dik veya yatık olarak bulunan bu muazzam taş büstlerin bazılarının yükseklikleri on metreyi aşar ve ağırlıkları da elli tonu geçer. Büstlerden bir kısmının üzerinde değişik renkte bir kayadan yontulmuş, perukaya veya şapkaya benzeyen başlıklar vardır. Bu başlar, dikildikleri yere taşınmadan önce aynı kayadan yontulup şekillendirilmiş. Heykeller, bugün yok olmuş, bilinmeyen bir uygarlığın eseridir. Arkeologlar ve etnologlar kazılar yaparak, toprağın altını araştırarak ve sayıları ancak altı yüzü bulan yerlilere sorular sorarak geçmişi öğrenmeye ve bu uygarlığı aydınlatmaya çalışmaktadırlar. Adanın yerli halkının derisi başka adalarda oturan Polinezya'lılara göre daha koyudur.

Manhattan Adası 460

Manhattan adası New York'un merkezidir. Şehrin, 2 milyon nüfuslu bu semti, 16 kilometre uzunluğunda ve iki kilometre genişliğindedir. Bu bölgede nüfus yoğunluğu kilometre kare başına 50 000 kişidir.

Hudson nehriyle East River ve Harlem ırmağı arasındaki bu ada, New York'un en hareketli semtidir. Şehrin en güzel manzaraları burada toplanmıştır: Yüksek binalar arasına sıkışmış Central Park, Park Avenue, adayı baştan başa kateden ve uzunluğu altmış kilometreyi bulan muazzam Brodway caddesi, ismini ilk zamanlarda kızılderili saldırılarından korunmak için inşa edilmiş bir surdan (wall) alan ve iki tarafında, sıra sıra gökdelenler bulunan Wall Street. Beş büyük asma köprü (Brooklyn, Williamsburh, Washington, Queensboro ve Triborugh) ile dört karayolu tüneli, adayı şehrin bütününe bağlar. Manhattan, sâdece Amerika'nın değil, dünyanın ticaret ve borsa merkezidir. New York'un en büyük eğlence yerleri, en lüks otelleri, en zengin mağazaları ve en yüksek gökdelenleri bu adada toplanmıştır.

Birleşik Elli Bir Devlet 461

Bağımsız ellibir devlet tek bir cumhuriyet hâlinde birleşerek Amerika Birleşik Devletleri'ni (United States of America, kısaca U.S.A.) meydana getirmiştir. Amerikan bayrağındaki her yıldız bir devleti temsil eder; yine bayraktaki her renk şeridi (beyaz veya kırmızı) kurucu on üç devletten birini gösterir.

Amerika Birleşik Devletleri 4 temmuz 1776'da doğdu; ama s[illegible] konfederasyonu meydana getiren bir elli devletten herbirinin kendine özgü anayasası ve yönetim biçimi vardır. Bu hâle göre her Amerika'lı hem kendi bağımsız devletinin, hem Birleşik Devletler'in vatandaşıdır. Devletler arasındaki özellik farkları lâkaplarda açıkça ortaya çıkıyor: Virginia, «Birleşik Devletler'in anası»; Maine, «Çamlar Devleti»; Texas, «Petrol Devleti»; Louisiana «Caz Devleti», Arkansas, «Elmas Devleti»; Alabama, «Pamuk Devleti»; Michigan «Otomobil Devleti»; Florida, «Bataklıklar Devleti»; Kuzey Carolina, «Tütün Devleti»; Pennsylvania «Demir ve ateş Devleti»; New Hemshire, «Granit Devleti» diye anılır. Amerika Birleşik Devletleri çeşitli ırk, din ve dilden insanları sinesinde toplayan ve hepsini kaynaştıran büyük bir konfederasyondur.

Adeli Kıyısı 462

Adeli Kıyısı, dünyanın altıncı kıtası olarak anılan Antartika'nın bir bölgesidir. Sahilleri Avustralya kıtasına bakan bu geniş bölge 1840 yılında Fransız denizcisi ve kâşifi Dumont d'Urville tarafından bulunmuştur.

Dumont d'Urville keşfettiği bu insansız ve uzak topraklara karısı Adelie'nin adını verdi. Adeli Kıyısı bugün, Antarktika'nın Fransa'ya ait olan parçasıdır. Her kış burası sürü sürü kral penguenlerinin gelip yerleştiği bir yerdir. Her yaz ise Paul-Emile Victor'dan cesaret alan bir Fransız kutup bilim heyeti buraları ziyarete gider. Zamanla daha genişletilen, daha konforlu hâle getirilen üsler ve tesislerde kalmak, bilginler ve gözlemciler için artık zahmetli bir iş olmaktan çıkmış, zevkli bir görev hâline gelmiştir. Fakat kutup seferleri çok pahalıya mal olmaktadır. Her yıl insanlar için önemli miktarda erzak, makineler için de pek çok malzeme ve yakıt taşımak icap etmektedir. Adeli Kıyısı 900 000 kilometre karedir; yani alanı Türkiye'nin yüzölçümünden (780 623 kilometre kare) dörtte bir daha geniştir.

Oyun ve Eğlence Merkezleri 463

Amerika Birleşik Devletleri'nin batısında yer alan Nevada devletinde, başkent Carson City'nin yakınlarında kurulmuş Reno ve Las Vegas şehirleri, Amerika'nın oyun ve eğlence merkezleri olarak isim yapmıştır.

Nevada devletinde yurttaşlar ne gelir vergisi öderler, ne de A. B. D.'nin öbür devletlerinde kanunların halktan istediği başka vergileri. Devlet, yurttaşlarından kazanacağı bütün bu vergileri, kumar masalarında kaybeden turistlerden sağlar! Reno'da kumarın yeri ve zamanı yoktur: Şehrin her yerine serpiştirilmiş oyun salonlarında, gece gündüz kalabalık bir kitle, «kumar makineleri» nin veya rulet masalarının önünde şansını dener, kâğıt ve zar oyunları oynar. Hattâ dişçilerin bekleme salonlarına bile, hastaların sıkılmaması, talihini deneyerek vakit öldürmesi için kumar makineleri yerleştirilmiştir. Amerika'lılar Reno'ya, turistlerin dolarlarıyla beslenen bir «para madeni» gözüyle bakarlar. Las Vegas ise, sayısız oyun salonlarından başka, insanı şaşırtacak kadar bol eğlence yeri, kabare, müzikhol, tiyatro ve sinemaya sahiptir.

Kapalıçarşı 464

Eskiden beri İstanbul'un en canlı alışveriş merkezi olan Kapalıçarşı, dehliz gibi dolambaçlı sokakları, ışıl ışıl dükkânları, uğultusu, satıcıları, kendine has havasıyle dünyanın en ilginç kapalı çarşılarından biridir ve yabancılar arasında İstanbul'un sembolü olmuştur.

Beyazıt meydanı ile Mahmutpaşa çarşısı arasında 30 700 metre karelik bir alanı kaplayan, üzeri yüzlerce kubbeyle örtülü Kapalıçarşı, Bizans çağından kalma Eski bedestene Fatih zamanında Yeni bedestenin eklenmesiyle kurulmuştur (1461). O zamandan beri beş kere yanan, bir kere depremde yıkılan çarşı, her seferinde daha sağlam ve modern olarak onarılmıştır. Bugün, 2 lokantası, 65 sokağı, ana caddeleri, ara sokakları 4 000'i aşkın dükkânı, hanları, camisi, şadırvanı, çeşmeleri ve kitaplığı ile başlıbaşına bir şehir gibidir. Cadde ve sokakları, dükkânlarda satılan mallara göre adlandırılır: Yorgancılar, Kuyumcular, Fesçiler, Kalpakçılar, Keseciler gibi. Akla gelebilecek her çeşit eşyanın satıldığı Kapalıçarşı'yı, özellikle antika eşyaya ayrılmış Bedesten bölümünü gezmeyen turist yok gibidir.

İzmir Fuarı 465

Panayır denilen bölgesel pazarlar, öteden beri Türklerin iktisadî hayatında önemli bir rol oynamıştır. Bugün, çeşitli ülkelerin mallarını sergileyerek dünya piyasasına tanıtmak için dünyanın belli başlı şehirlerinde fuarlar kurulur.

Türkiye'deki bölgesel veya milletlerarası yedi fuar (Samsun, Kayseri, Bursa, Balıkesir, Erzurum, Trabzon, Tatvan fuarları) içinde en büyüğü İzmir enternasyonal fuarıdır. 1932'de 9 Eylül panayırı adıyla kurulan fuara ilk iki yıl yalnız Türk firmaları katıldı. 1934'te Irak, İngiltere ve Rusya'nın pavyonlarıyla zenginleşen fuar, 1936'da Kültürpark'a taşındı. Çay bahçeleri, gazino ve lokantaları, çocuk bahçeleri, açıkhava tiyatroları, spor kulüpleri, sunî gölü, müzeleri, nebatat ve hayvanat bahçesiyle 460 000 metre karelik bir alanı kaplayan Kültürpark'ın 32 000 metrekaresi fuara ayrılmıştır. Her yıl 20 ağustos ile 20 eylül tarihleri arasında açık olan fuara 1970 yılında 40 ülke katılmış, ziyaretçi sayısı da 3 500 000 kişiye ulaşmıştır. İş adamlarına yeni malları tanımak fırsatı veren fuar, çocuklar için de gerçek bir rüyalar âlemidir.

Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları 466

Zonguldak iline bağlı Karadeniz Ereğlisi, demir ve çelik fabrikalarının kurulmasından önce küçük bir kasabaydı. Bu dev tesislerin kurulmasıyla kasabanın nüfusu hızla arttı, günden güne gelişen Karabük'ten sonra Zonguldak'ın ikinci büyük ilçesi durumuna geldi.

Türkiye'nin ağır demir-çelik sanayii, Batı Karadeniz'in iki ilçesinde toplanmıştır: Karabük ve Ereğli. Uzun Mehmet diye tanınan bir işçinin Zonguldak çevresinde taşkömürünü bulması, bu bölgenin zamanla gerçek bir sanayi merkezi olmasına yolaçtı. Zonguldak ve Kandilli bölgelerinden çıkarılan taşkömürü, 15 mayıs 1965'te işletmeye açılan Ereğli Demir ve Çelik fabrikalarına gönderilir. Buradaki kok fabrikalarında kok hâline dönüştürüldükten sonra, «Ayşe» adı verilen yüksek fırında ham demir üretimi için kullanılır. Elde edilen ham demir, «çelikhane» denilen bölümde çelik hâline getirilir. Sonra haddehanelerde işlenerek, gemi, kazan, buzdolabı, çamaşır makinesi ve otomobil yapımında kullanılacak çelik saclar elde edilir.

Dev Şehir New York 467

Kenar mahalleleri ve banliyöleriyle beraber nüfusu on beş milyona yaklaşan New York, Amerika Birleşik Devletleri'nin ve dünyanın en kalabalık, en geniş, ticaret ve endüstri hayatı bakımından en gelişmiş şehri ve limanıdır.

New York'un bulunduğu yeri, 1609 yılında Fransız asıllı bir Hollanda göçmeni olan Peter Minuet keşfetmiştir. Şehir, 1653 yılında Peter Stuyvesant tarafından kurulmuştur; ama şehrin o zamanki adı Yeni Amsterdam idi. Hızla büyüyen ve gelişen bu çekirdek bugün 8 500 kilometre cadde ve sokağı, 2 500 şehir otobüsü, 5 hava alanı, rıhtımlarının toplam uzunluğu 15 000 kilometreye varan ve dünyada eşi bulunmayan limanı, gökdelenleri, 800 ilkokulu, 2 500 sanayi şirketi ile dev bir şehir olmuştur. New York'un şehir içi taşıt araçları olan metrolar, trenler ve otobüsler her yıl iki buçuk milyar yolcuyu, yani dünya nüfusuna yakın sayıda insanı taşır. 45 kilometre uzunluğunda ve 40 kilometre genişliğindeki bu şehir sadece nüfusu ve genişliğiyle değil, yer yer kilometre kare başına 25 000 geçen nüfus yoğunluğuyla da rekor kırar.

Yüksek Şehir La Paz 468

Dünyanın en yüksek başkenti Güney Amerika'da, Ekvator yakınlarında, Titicaca gölünden 70 km kadar uzaktadır. Nüfusu 400 000'i aşan La Paz adındaki bu şehir, Bolivya'nın başkenti, aynı zamanda ticaret ve sanayi merkezidir.

Bolivya birçok yükseklik rekoru kırar. 4 000 ile 5 000 metre arasındaki yüksek yaylalarda kızılderili köylüler yaşar. Bu insanlar, seyrelmiş havadan hiç rahatsız olmaz. Chacaltaya'da oturan Bolivya'lılar dünyanın en yüksekte oturan insanları sayılır. 5 130 metre yükseltide bulunan köyleri, Avrupa'nın en yüksek tepesi olan Mont Blanc'dan 300 metre daha yukarıdadır. Söylendiğine göre bu dağlılar deniz kenarına hiç inmezlermiş. Denizin nemli, sıcak ve oksijen bakımından fazla zengin olan havası onları hasta edermiş. Ama, ancak 3 658 metre yükseklikte bulunan La Paz'a herhalde inebilirler! Bu köylüler başlarına bir fötr şapka giyer ve omuzlarını da «ponço» dedikleri yün bir atkıyla örterler. Hiçbir zaman üstlerinden atmadıkları bu giysilerle soğuktan mı, yoksa güneşten mi korunduklarını kimse bilmez.

Monaco Prensliği 469

Akdeniz'in insanı güzelliğiyle büyüleyen sahilleri üzerinde küçücük bir bağımsız devlet bulunur; Monaco Prensliği adındaki bu devlet, Fransa'nın Alpes Maritimes eyaletinin sınırları içinde, küçük bir yarımadanın etrafında yer alır.

Topraklarının çok dar (1,5 kilometre kare) olmasına rağmen bağımsız bir devlet olan Monaco'nun ünü dünyaya yayılmıştır. Devletin başkenti Monte Carlo, Côte d'Azur'ün en güzel şehirlerinden biridir. Prensliğin uyruğunda bulunan üç bin Monaco'lu, iyi düzenlenmiş bir turizm ve dünyanın sayılı zenginlerinin uğrak yeri olan bir gazino sâyesinde çok rahat bir hayat sürer. 1879'da Charles Garnier (Paris Operası'nın mimarı) tarafından inşa edilen gazino, hazineye yeteri kadar gelir sağladığı için Monaco'lular hemen hemen hiç vergi vermezler. Eski Monaco şehri yüksek, kayalık bir düzlük üzerine kurulmuştur. Kenarı dik yarlarla çevrili bu düzlük üzerinde ayrıca prens sarayı ve bir okyanus müzesi bulunur. İçinde çok çeşitli balıkların ve öbür deniz hayvanlarının yaşadığı bu müzenin dünyada bir eşi yoktur.

Andorra Vâdileri 470

Fransa ile İspanya arasına sıkışmış küçük Andorra prensliği, Pirene dağlarının sarp yamaçlarında kurulduğu için daha çok «Andorra vâdileri» diye anılır. Ariège idare bölgesinin güneyindeki bu küçük ülkenin yüzölçümü 465 kilometre karedir.

Andorra bir cumhuriyet değildir; yönetimi yabancı uluslardan seçilmiş devlet adamlarının elinde olduğuna göre bağımsız bir devlet de sayılamaz; Bu küçük ülke 1278'den beri ortak bir derebeyliktir. O tarihte alınan bir karara göre ülkenin yönetimi, Foix (Fransa) kontu ile Urgel (İspanya) piskoposunun ortaklaşa idaresine bırakıldı. «Birleşik prensler» denilen bu yöneticilik sıfatını önce Fransa kralları, sonra da cumhurbaşkanları ellerinde bulundurdu. Bugün de, Fransa cumhurbaşkanı ile İspanya'nın Urgel piskoposu, 15 600 nüfuslu bu küçük ülkenin egemenliğini paylaşırlar. Aslında, şehir halkının ve prensliği meydana getiren kırk küçük köyün seçtiği dörder üyeli altı konsey, iki yüksek görevli memurun denetiminde Andorra'lıları yönetir. Bu iki memur, bir Fransız yargıcı ile bir İspanyol yargıcıdır.

Liechtenstein Devleti 471

Avusturya ile İsviçre arasında, iki yandan Ren vâdisinin yamaçlarıyla, kuzeyden de büyük Konstanz gölüyle kuşatılmış olan Liechtenstein prensliği, 159 kilometre karelik topraklarında 20 400 kişiyi barındıran küçük ve egemen bir devlettir.

Monarşi ile yönetilen bu Orta Avrupa devletinin hükümdarı, bütün yurttaşların oylarıyla seçilen bir konseyin (Diet) kararlarına göre devleti idare eden bir prenstir. Liechtenstein prensliği, komşusu İsviçre ile çok sıkı ilişkiler kurmuş, İsviçre'nin para, gümrük ve posta sistemini paylaşmıştır: İsviçre ile Liechtenstein arasındaki sınır serbestçe geçilebildiği hâlde, Avusturya'ya gitmek için normal gümrük işlemlerini yerine getirmek gerekir. Ülkenin vergi sistemi çok serbest ve yurttaşlar için az yükümlü olduğundan, yabancı sanayi kuruluşlarının çoğu merkez şubelerini Liechtenstein'da açarlar ve böylece ülkenin gelirine de katkıda bulunurlar. Başkent Vaduz, Ren nehri üzerinde 4 000 nüfuslu bir şehirdir. Bu nehrin suladığı alüvyonlu ovalarda ise, tahıl, mısır ve patates tarımı yapılır; çeşitli fabrikalar yükselir.

Mevlânâ Müzesi 472

Büyük Türk düşünürü ve şairi, Mevleviliğin kurucusu Mevlânâ Celâleddin Rumî'nin türbesini, dergâhını ve mevlevî sanatçıların çok değerli eserlerini bir araya toplayan, Konya'daki Mevlânâ müzesi, Türkiye'nin en çok ziyaret edilen müzelerinden biridir.

Konya'da, Mevlânâ'nın dostlarıyle oturup sohbet ettiği, şiirler okuduğu bina, zamanla mevlevilerin tekkesi hâline geldi. Mevlevihane veya dergâh da denilen bu tekkede âyinler yapılır, döne döne semâ edilir ve ney çalınırdı. Mevlânâ ölünce hemen bu dergâhın yanına, kare planlı ve üç yanı kemerli bir türbe inşa edildi. Selçuklular devrinde yapılan bu türbenin yivli gövdesi ve üzeri yeşil çinilerle kaplı, 16 dilimli sivri külâhı Karamanoğulları zamanında eklendi. Yeşilkubbe denilen bu külâhın altında Mevlânâ'nın ve oğlunun sandukası bulunur. Ayrıca Osmanlılar devrinde yapılan mescit, semâhane ve şadırvanla zenginleştirilen türbe, 1927'de, tekke ve zâviyelerin kapatılması üzerine müze hâline getirildi. Halı, kilim, kumaş sergileri ve kitabeleriyle Mevlânâ müzesi, çok ilgi çeken, zengin müzelerimizden biridir.

Elysée Sarayı 473

1873 yılından beri Fransız Cumhurbaşkanlarının resmî ikametgâhı Elysée sarayıdır. Bu saray, Paris'te, Faubourg-Saint-Honoré sokağı ile Marigyny caddesinin kesiştiği köşede, Concorde meydanı yakınlarında bir yerde bulunur.

1718 yılında inşa edilen Elysée sarayı, Pompadur. Napoléon Bonaparte'ın kızkardeşi Caroline Murat, Joséphine de Beauharnais gibi önemli şahsiyetlerin mülkiyetinden geçmiştir. Büyük Fransız Devrimi'nden sonra içinde asillerin oturduğu bu bina önce millî basımevi olarak kullanılmış, sonra da kır balolarının verildiği bir yer olmuştur. Napoléon Bonaparte, ikinci defa tahttan indirilişiyle ilgili belgeleri burada imzalamış, Napoleon III. hükümet darbesini burada hazırlamıştır. Tören avlusu, İngiliz üslûbu park, büyük odalar ve salonlar sâyesinde Elysée sarayı, Fransa Cumhurbaşkanı'na Kremlin'den, Beyaz Saray'dan ve diğer yerlerden gelen resmî konuklarını gerektiği şekilde ağırlamak imkânını sağlar. Bu görevine daha iyi cevap verebilmesi için saray, 1947'de yeniden onarılmış ve düzenlenmiştir.

Beyaz Saray 474

Amerika Birleşik Devletleri'nin federal başkenti Washington'dur. Bu şehirde çok sayıda resmî bina vardır ve bunların en önemlisi, Amerikan devlet başkanlarının resmî ikametgâhı ve misafir kabul yeri olan Beyaz Saray'dır.

George Washinton, Amerika Birleşik Devletleri'nin ilk Cumhurbaşkanı idi. Birleşik Devletler'in başkentinin kurulacağı yeri kendi tesbit etti ve şehrin planlarını bir Fransız mimarına çizdirdi. Georges Washington, kendi adını taşıyan şehirde hiç yaşayamadı, çünkü 1799 yılında, yâni başkanlık binasının açılışından bir yıl önce öldü. Bu bina baştan aşağı beyaza boyandığı için adına «Beyaz Saray» denildi. Saray, on büyük sütuna dayalı yuvarlak bir girişi olan, geniş iki katlı bir binadır. Bütün dünyada «Beyaz Saray» adı, Amerikan hükümetini akla getirir. Tıpkı bunun gibi Kremlin, Sovyetler Birliği hükümetinin; Elysée sarayı, Fransa hükümetinin sembolüdür. Nitekim gazeteler şöyle bir cümle yazınca kimse garipsemez: «Beyaz Saray, Elysée ile yapılacak bir konferans hakkında Kremlin'le müzakere ediyor.»

Barış Kulesi 475

Kanada'nın federasyon başkenti olan Ottawa'da Parlamento binasının yanında büyük bir çan kulesi yükselir. Barış kulesi adı verilen bu yapı, Kanada'dan Birinci Dünya Savaşı'na gönüllü olarak katılıp ölenlerin anısına dikilmiştir.

Ottawa'nın ilk adı Bytown (By'ın şehri) idi; By adında bir subay, şehrin kurulduğu yerde bir kanal inşa ettirmişti. Bytown, kızılderili dilinde «takas» anlamına gelen Ottawa ırmağı üzerinde kurulmuştu. Gerçekten de Kızılderililerle Beyazlar arasında bir değiş-tokuş merkezi hâline gelen şehir çok geçmeden ırmağın adını aldı. İngiliz Kraliçesi Victoria, Ottawa'yı Kanada'nın başkenti yaptı, çünkü burası bir Fransız eyaleti ile bir İngiliz eyaletinin sınırı üzerinde bulunuyordu. Birinci Dünya Savaşı sırasında Fransızlara ve İngilizlere yardım etmek için cepheye koşan ve ölen 6 000 gönüllünün hâtırası için Parlamento binasının bitişiğinde, gotik üslûpta büyük bir çan kulesi inşa edildi ve bu anıta Barış kulesi adı verildi.

Çankaya Köşkü 476

Adını Ankara'nın Çankaya semtinden alan bu köşk, Gazi Mustafa Kemal Paşanın İstiklâl Savaşı sırasında ve Cumhuriyetin ilk yıllarında oturduğu evdir. Bu bina 1950'den itibaren «Ordu Müzesi» hâline getirilmiş. Cumhurbaşkanlığı için yeni bir köşk yapılmıştır.

Çankaya'da, büyük önder Atatürk'ün anılarıyla dolu iki Cumhurbaşkanlığı köşkü vardır. Bunlardan birincisi, eski Ankara'nın bağ evleri tarzında yapılmış iki katlı bir bina olup Atatürk burada 1921'den 1932'ye kadar oturmuştur. Sonradan Orduya devredilen ve müze hâline getirilen köşkte, Atatürk'ün 1923'ten 1932'ye kadar kullandığı eşya ile dost yabancı devletler tarafından kendisine gönderilen hediyeler sergilenmektedir. «Pembe Köşk» adıyla tanınan ikinci Cumhurbaşkanlığı köşkü 1932'de yapılmıştır. Eski köşkün alt kısmında bulunan bu köşk, geniş ve bakımlı bahçeleri, ek daire ve lojmanlarıyla büyük bir sitedir. Birinci katı resmî daire, ikinci katı Cumhurbaşkanının ikametgâhı olarak kullanılmaktadır. Pembe Köşk'te Atatürk'ten sonra dört Cumhurbaşkanı (sıra ile İnönü, Bayar, Gürsel ve Sunay) oturmuştur.

Medicilerin Villası 477

Birçok genç Fransız ressam, heykeltraş ve mimarı; Roma'da, Medicilerin villasında kalmak için can atar. Fransız Akademisi'nin Roma'daki merkezi olan bu binada sanatçılar, oradaki şaheserleri görerek yeteneklerini geliştirirler.

Roma'daki Fransız Akademisi, 1666 yılında, Fransa kralı Louis XIV tarafından kurulmuştur; amacı, Fransız sanatçılarının Eskiçağ ve Rönesans eserlerini görmesini, onları kopya ederek öğrenmesini sağlamaktı. Heykeltraşlar, ressamlar ve mimarlar böylece sanat bilgilerini artıracak ve Fransa krallığının güzelleşmesi, şan ve şeref kazanması için ellerinden geleni yapacaklardı. Napoléon Bonaparte, 1801 yılında Medicilerin villasının satın aldı ve orayı Fransız Akademisi'nin Roma merkezi yaptı. Bina 1803 yılında hizmete açıldı. Medicilerin villasına stajyer olarak gönderilmek bir sanatçı için çok büyük şereftir. Tanınmış ustalar burada birçok öğrenci yetiştirmiş ve bu öğrenciler kısa zamanda ün kazanmıştır. Günümüzde «Roma bursu» pek seyrek veriliyor.

UNESCO Binası 478

UNESCO bütün dünyada eğitimi, bilimi ve kültürü geliştirerek barışa yardımcı olmayı amaç edinen dünya çapında bir teşkilâttır. Bu geniş teşkilâtın merkezi olan bina Paris'te Fontenoy meydanında bulunur.

UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilâtı) binası 3 kasım 1958 tarihinde hizmete girmiştir. Ana bina Y biçiminde olup cepheleri kavislidir. 1 068 penceresi ve 8 109 metre kare tutan camlarıyla bu yapı, Birleşmiş Milletler Teşkilâtı'nın Cam sarayı ile boy ölçüşebilir. Unesco binasını başka binalar ve bu arada geniş bir konferans salonu tamamlar. Binaların tümü üç hektarlık bir arazi üzerinde yükselir. Binayı süsleme ve döşeme işini on dört devlet paylaşmıştır. Çağımızın büyük sanatçıları, bu arada Picasso, Miro, Artigas, Henri Moore bu çalışmalara katılmışlardır. Binanın bahçesini Calder'in ilginç bir «mobil»i süsler. Onun için UNESCO'nun Paris'teki merkezi, modern eserlerin toplandığı bir sanat galerisini andırır. Birleşmiş Milletler'e üye ülkelerde birer UNESCO şubesi kurulmuştur.

ARAMA CETVELİ

A

B

C

Ç

D

L

M

N

O - Ö

P

R

S - Ş

T

U - Ü

V - W - X

Y - Z

Çin seddi - kanguru -
sünger avcıları - Dol
Hıdrellez - bambu - pa
Süveyş kanalı - Eiffe
Kırkpınar güreşleri -
Gize sfenksi - mehter
kimono - Milo venüsü -
Assuan barajı - Babil
Oğuzlar - Mariana çuku
Beyaz Saray - tütün -
kahve - Elche palmiye
Anıtkabir - sam yeli
Niagara çavlanı - seko
Göreme peribacaları -
Sibirya taygaları - y
Nemrut dağı tapınağı -

pamuk - Pearl Harbor
mabahçe sarayı - üzüm
ampa - Palomar tepesi
l kulesi - Ren geyiği
- Nev York - Pamukkale
takımı - Ölüm vâdisi
- Colorado kanyonları
Kulesi - Büyük Sahra
ru - Birecik köprüsü
Ümit burnu - papağan
leri - gözlüklü yılan
- Baykal gölü - incir
ya - İnsuyu mağarası
Onbeş taşlar bahçesi
unus - Concorde uçağı
- İstanbul'un üç gölü

20

YÜZYILIN
KİTAPLARI